

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KADIN VE AİLE ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI**

**1980'LERDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KADIN
HAREKETİ VE POLİTİKALARININ SİYASAL VE
TOPLUMSAL YANSIMALARI VE DÖNÜŞÜMÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Meltem BEYRAQDAR

Danışman
Prof. Dr. Hanife Nalan GENÇ

SAMSUN
2021

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KADIN VE AİLE ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI**

**1980'LERDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KADIN
HAREKETİ VE POLİTİKALARININ SİYASAL VE
TOPLUMSAL YANSIMALARI VE DÖNÜŞÜMÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Meltem BEYRAQDAR

Danışman
Prof. Dr. Hanife Nalan GENÇ

SAMSUN
2021

TEZ KABUL VE ONAYI

Meltem BEYRAQDAR tarafından, **Prof. Dr. Hanife Nalan GENÇ** danışmanlığında hazırlanan “**1980'lerden Günümüze Türkiye'de Kadın Hareketi ve Politikalarının Siyasal ve Toplumsal Yansımaları ve Dönüşümü**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 23.2.2021 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan	Doç. Dr. Cumhur TÜRK Samsun Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı		☐ Kabul ☐ Ret
	Prof. Dr., Hanife Nalan GENÇ Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Danışman) Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı		☐ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Elif Omca ÇOBANOĞLU Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı		☐ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

... / ... / ...

Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans/doktora/sanatta yeterlik tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

İmza

23 / 02 / 2021

Öğrenci Adı SOYADI

Meltem BEYRAQDAR

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: 1980'lerden Günümüze Türkiye'de Kadın Hareketi ve Politikalarının Siyasal ve Toplumsal Yansımaları ve Dönüşümü

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 21.01.2021 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 22

Tek kaynak oranı : % Bir öğe seçin. çıkmıştır.

İmza

... / ... / 20...

Danışman Adı SOYADI

ÖZET

1980'LERDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİ VE POLİTİKALARININ SİYASAL VE TOPLUMSAL YANSIMALARI VE DÖNÜŞÜMÜ

Meltem BEYRAQDAR

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kadın ve Aile Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Ocak/2021

Danışman: Prof. Dr. Hanife Nalan GENÇ

Bir toplumda sosyal değişmelerin gözlemlendiği en önemli süreçlerden birisi sosyal hareketlerdir. Bireyler, kültür temelli unsurların etkisiyle belli bir sosyal konumdan ya da statüden başka birine geçebilirler. Sosyal mobilitiyi beraberinde getiren bu kolektif davranış biçiminin sosyal dengesizlik, huzursuzluk, çözülme, hoşgörüsüzlük ve kimi yoksunluklar gibi pek çok sebebi vardır. Toplumsal değişimi hızlandırabilen, engelleyebilen hatta tersine çevirebilen sosyal hareketler içerisinde kadın hareketleri oldukça önemlidir. Kadın hareketleri kamusal alandan dışlanmışlığa karşı gelişen, eşit paylaşım ve eşit katılım talebiyle toplumsal bir hareket olarak tarihte yerini almıştır ve toplumsal yaşamda eşitliğin, cinsiyet eşitliği ile mümkün kılınacağını öncüllemiştir.

Kadın hareketleri, toplumsal eşitsizliğin ortadan kalkması için cinsiyet eşitsizliğinin çözümüne vurgu yaparak 20. yüzyılın ilk yarısında görünür olmaya başlamıştır. Konjoktüre bağlı olarak farklı dönemlerde Türkiye'de siyasal, toplumsal, ekonomik faktörler ile değişmiş, dönüşmüş ve/veya yön değiştirerek şekillenmiştir. 1980'li yıllarda liberal akımın, 1990'lı yıllarda dini ve etnik kimlik siyasetinin etkileri görülmüş; 2000'li yıllarda ise tüm çeşitlenmelerin daha görünür olduğu nispeten parçalı yapılarda kadın örgütlenmeleri ve buna bağlı olarak kadın hareketleri görülmüştür. Bu bağlamda bu tezde 1980'lerden günümüze kadın hareketi ve politikalarının siyasal ve toplumsal yansımaları betimsel bir analizle incelenecektir.

Çalışmanın öncelikli amacı mevcut bilgiye yenilikler katmak ve bir teori bulmaktır. Bu kapsamda araştırmamızda 1980 yılını referans alarak bu tarihten 2020'li yıllara kadarki süreçte toplum ve birey yaşamında etkili olan sosyolojik, siyasal, etik, ahlaki ve dini etkilerin ortaya koyduğu veya şekillendirdiği sosyolojik hareketin yansımalarını bulgulamayı amaçladık. Araştırma yönteminin bir diğer yönü daha önceden işlenmiş bilgileri farklı bileşenlerle yeniden üretmek problemin daha iyi ortaya konulmasını sağlama amaçlıdır. Bu tezde kadın hareketinin görünmeyen, bilinmeyen ve söylenmeyen yüzünün ortaya çıkartılması ve birey ve toplum yaşamında derinlikli etki ve anlamlarının belirlenmesi önemlidir. Bu nedenle 1980'li yıllardan günümüze Türkiye'deki kadın hareketlerinin kapsamlı ve dönemsel verilerini çözümlemek ve bunların dinamiklerine, sistematığına, dönüşümüne, kurumsallaşmasına ve ezber bilgilerin değiştirilmesine katkı sağlayabilecek noktalarını açığa çıkarmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: 1980 dönemi, kadın hareketleri, kurumsal dönüşüm, cinsiyet eşitliği, kadın haklar

ABSTRACT

POLITICAL AND SOCIAL REFLECTION, AND TRANSFORMATION OF THE WOMEN'S MOVEMENT AND POLITICS IN TURKEY FROM 1980s TO PRESENT

Meltem BEYRAQDAR
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Women's and Family Studies
Master, January/2021
Supervisor: Prof. Dr. Hanife Nalan GENÇ

One of the most important processes in which social changes are observed in a society is social movements. Individuals can move from a certain social position or status to another one under the influence of cultural-based elements. This collective behavior that brings social mobility together has many reasons such as social imbalance, uneasiness, dissolution, intolerance and some deprivations. Women's movements are very important in social movements that can accelerate, prevent or even reverse social change. Women's movements have taken their place in history as a social movement that develops against exclusion from the public sphere, demanding equal sharing and equal participation, and have pioneered that equality in public life will be made possible by gender equality.

Women's movements began to be visible in the first half of the 20th century, emphasizing the solution of gender inequality in order to eliminate social inequality. Depending on the conjuncture, in different periods, political, social and economic factors have changed, transformed and/or changed direction in Turkey. The effects of the liberal movement in the 1980s and the politics of religious and ethnic identity in the 1990s were observed, and in the 2000s, women's organizations and related women's movements were observed in relatively fragmented structures where all variations were more visible. In this context, in this thesis, the political and social reflections of women's movement and politics from the 1980s to the present will be examined in a descriptive analysis.

The primary purpose of the study is to add innovations to existing knowledge and to find a theory. In this context, we aim to find the reflections of the sociological movement revealed or shaped by the sociological, political, ethical, moral and religious influences that were effective in society and individual life from this date to the 2020s by referencing the year 1980 in our research. Another aspect of the research method is to reproduce previously processed information with different components to better identify the problem. In this thesis, it is important to reveal the unseen, unknown and unspoken face of the women's movement and to determine its profound impact and meaning in individual and public life. Therefore, It is aimed to analyze the comprehensive and periodic data of women's movements in Turkey from the 1980s to the present and to reveal the points that can contribute to their dynamics, systematics, transformation, institutionalization and change of memorization information.

Keywords: 1980 period, women's movements, institutional transformation, gender equality. women's rights.

TEŐEKKÖR

Bu alıőmanın yűrűtűlmesi sırasında desteęini hiçbir zaman esirgemeyen danıőmanım deęerli hocam Prof. Dr. Hanife Nalan Gen'e, yoęun alıőmalarım sırasında űzverili ve fedakâr davranıp sabır gűsteren, beni bugűnlere getiren maddi manevi desteęini her an hissettięim annem Sevim Nazlı, babam Mustafa Nazlı ve kardeőlerime, çalıőmamın her aőamasında dostluęunu hissettiren canım arkadaőım Duygu Aydemir'e, bu sűrete emeięi geçen herkese çok teőekkűr ederim.

Meltem BEYRAQDAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
TEŞEKKÜR	V
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Problemi	10
2. Araştırmanın Amacı	13
3. Araştırmanın Önemi	14
4. Araştırmanın Yöntemi	15
5. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılığı	17
BİRİNCİ BÖLÜM	18
1. DÜNYADA KADIN HAKLARI HAREKETLERİ	18
1.1. İdeolojik Çerçeve de Kadın Hakları Hareketleri	18
1.1.1. I. Dalga Feminizm	19
1.1.2. II. Dalga Feminizm	22
1.1.3. III. Dalga Feminizm	26
İKİNCİ BÖLÜM	43
2. TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETİNİN TARİHİ	43
2.1. Dönemsel Çerçeve de Kadın Hareketi	43
2.2. Cumhuriyet Öncesi Kadın Hareketi	44
2.3. Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketi	53
2.4. 1950-1960 Yılları Arası Kadın Hareketi	61
2.5. 1961-1970 Yılları Arası Kadın Hareketi	67
2.6. 1971-1980 Yılları Arası Kadın Hareketi	68
2.7. 1981-1990 Yılları Arası Kadın Hareketi	68
2.8. 1991-2000 Yılları Arası Kadın Hareketi	74
2.9. 2001-2010 Yılları Arası Kadın Hareketi	77
2.10. 2011 ve Günümüze Kadar Kadın Hareketi	81
2.10.1. Türkiye’de Eko-Vegan Feminizm	82
2.10.2. Türkiye’de Queer-LGBTİ Feminist Söylem	85
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	88
3. TÜRKİYE’DE KADIN POLİTİKALARININ GELİŞİMİ	88
3.1. KADIN HAREKETLERİNİN KURUMSAL YANSIMASI	88
3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	88
3.1.2. Cumhuriyet Dönemi	93
3.1.3. 1960-1979 Yılları Arası Dönem	96

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	101
4. 1980'LERDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİ VE POLİTİKALARI.....	101
4.1. 1980'li Yıllara Genel Bir Bakış	101
4.2. Kadın Hareketlerinin Evrimi, Dönüşümü ve Gelişimi.....	102
4.2.1. 1980-1990 Yılları Arası Dönem	103
4.2.2. YAZKO (Yazarlar Kooperatifi).....	106
4.2.3. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ...	107
4.2.4. Feminist Dergi	107
4.2.5. Sosyalist-Feminist Kaktüs Dergisi.....	108
4.2.6. Feminist Manifesto	109
4.2.7. Kadın Kurultayı	110
4.2.8. Mor İğne.....	110
4.3. 1990 Yılları ve Sonrası	112
4.3.1. Ceza Kanunu 438. Madde.....	113
4.3.2. Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı Kurulması Fikri.....	114
4.3.3. “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu	114
4.3.4. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.....	115
4.3.5. İstanbul ve Marmara Üniversiteleri Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri	115
4.3.6. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi	118
4.3.7. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı.....	118
4.3.8. Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği	119
4.3.9. Cumartesi Anneleri	119
4.3.10. Pazartesi Dergisi	120
4.3.11. 28 Şubat Kadın Platformu.....	120
4.3.12. Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA.DER).....	121
4.4. 2000'li Yıllar ve Günümüz	122
4.4.1. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.....	124
4.4.2. ASPB'nin Kadınlara Sağladığı Hizmetler	125
4.4.3. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	126
4.4.4. Kadın Konukları.....	127
4.4.5. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi (ŞÖNİM)	127
4.4.6. Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)	128
4.4.7. Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu.....	128
SONUÇ	129
KAYNAKÇA.....	136
ÖZ GEÇMİŞ.....	151

GİRİŞ

Toplumunu oluşturan bireylerin her birinin bütüne aktardığı düşünce, algı ve değerlendirmelerle toplumsal yapı biçimlenmektedir. Bireylerin öznel değerlendirme, duyumsayış biçimi bütüne yansıdığında, toplum tarafından ortak değer yargılarının oluşum ve özümseme süreci hızlanmaktadır. Nitekim çok katmanlı toplumu kapsayan ortak bir algılayış ve kabulleniş söz konusu olmaktadır. Toplum olmanın gereklerinden sayılabilecek ortak bir tarih, dil, örf, adet, gelenek, kültür birikimi ve değer yargıları toplumları birbirinden ayıran başat özellikler olması sebebiyle, olası sorunların tespiti ve çözümü genellemelerden uzak, topluma özel olmak durumundadır. Dolayısıyla bireylerin toplumdaki görev ve sorumlulukları, üstlendiği ve/veya üstlenmek zorunda oldukları rolleri bu açıdan irdelemek elzemdir. Toplumlarda gündelik hayatın düzenini ve işleyişini sürdürebilmek için görev paylaşımına gidilmektedir. Tarih boyunca, değişen ve dönüşen bu görev paylaşımı biyolojik cinsiyete göre biçimlenmiştir. Öyle ki kadın ya da erkek olarak her birey, toplumsallaşma ve bulunduğu ortam gereği kendisinden beklenen ya da üstlendiği rolü tanımlayan pek çok değişkene göre algılanmaktadır. Bireylerin beklentileri, görünüşleri, değerleri, davranışları hatta inanç sistemleri de bu roller gereğince sosyal yapılanmayla güç ilişkilerini belirleyen bir biçim kazanmaktadır. Bir başka anlatımla, toplumsal yapı bireylerin biyolojik cinsiyetlerine göre roller atfederek bir ayrımı öngörmektedir. Bu durum kadın ve erkeğin ait olduğu mekanından mesleğine; ahlaki değerlerinden inanç sistemine kadar pek çok ölçüt içermektedir. Toplumlara özgü davranış kalıpları, toplumsal cinsiyete ilişkin değerlendirmelerin değişkenlik göstermesi sonucunu beraberinde getirmektedir.

Kadın ve erkek arasında biyolojik farklılığı toplum inanç sistemleri, beklentiler, algılar ve kültürel görüşlerle kadınlık ve erkeklik olarak ayırarak toplumsal cinsiyet olgusunu ortaya koymaktadır. Bu ayrım sonucunda her iki cinsiyet için çeşitli normlar oluşur. Geleneksel toplumlarda erkek kamusal alanda, kadın ise özel alanda varlığını sürdürmektedir. Erkek karar alma mekanizmalarında ve toplumun geleceği hakkında ciddi karar alıcıları olurken, kadın nispeten daha önemsiz ve gündelik işlerle ilgilenen ve erkeklerin kararlarını takip eden ya da destekleyen konumdadır. Toplumsal cinsiyet algısı zamanla rollerin gelenek haline gelerek normalleşmesi sonucunu beraberinde getirirken, bu rollere uymayan erkek ya da kadın ait olduğu toplumdan dışlanma durumu ile karşı karşıya kalmakta ya da

kalabilmektedir. Zira toplumsal cinsiyet rolleri sosyolojik olarak yapılandırılmış hatta kanılara dönüşmüş yazısız kurallardır. Birey doğduğu andan itibaren yer yer baskı boyutuna da ulaşabilen bu sosyal yapılanmadan etkilenmeye başlamaktadır. Erkeklik ya da kadınlık olguları da adeta cinsiyetle simgeleşmektedir. Erkek kontrol eden, fiziksel açıdan güçlü olan ve bunu iktidar mücadele aracı olarak kullanan, kadın ise boyun eğen, edilgen ve onaylayıcı bir tutum sergilemesi beklenen olmaktadır. Sosyal cinsiyet kavramı biyolojik bir kökeni olmayan davranış kurallarını imlemektedir. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğe yakıştırılan ve/veya atfedilen tüm ifade biçimleri, beklentiler, kalıp yargılar ve rolleri içermektedir. Ataerkil yapıda erkek belirleyici ve diğerleri üzerinde etkisi tartışılmaz olandır. Kadın için biçilen ideal form ise erkekten sonra gelen, belirleneni kabul eden ve sorgulamayan olmasıdır.

Toplumsal cinsiyet algısının bir anlamda dayattığı normlar kadını erkek karşısında ikincil bir konuma itmiştir. Bunun sonucundaysa cinsiyet eşitsizliği kavramı ortaya çıkmıştır. Biyolojik farklılıkların bilincinde ve aynılık düşüncesinden uzak, cinsler arası eşitlik ve adalet temelli feminizm kavramı ortaya çıkmıştır. İlk kez Charles Fourier tarafından kullanılmış olan feminizm kavramı, kadınların erkek karşısında üstünlüğünü değil, eşitliğini savunmaktadır. Bu kavramın temelleri ise kadın özgürlüğüne dayanmaktadır. Kökeni Latince 'femina' sözcüğünden türemiş olan feminizm kavramı, bu dilde kadın anlamına gelmektedir. Feminizm, kadın ve erkek arasında eşitliği savunurken, toplumsal gruplar arasında farklılıkların olmaması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde feminizm birincil olarak kadını ve toplumdaki konumunu iyileştirmek adına ortaya çıktığı düşünülebilir. Kadın ve erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliğini gidermek bu kavramın temel dayanağıdır. Bunun yanı sıra genel anlamda da kadın sorunlarına eğilen feminizm bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmayı da amaçlamaktadır. Fourier, kadınlara daha fazla özgürlük verilmesinin gerekçesini sosyal gelişmenin tek yolu olarak değerlendirmiştir. Ancak kavramın tarihsel gelişimine göz atıldığında kökenlerinin Aydınlanma Çağı'na kadar gittiği görülmektedir. Bu dönemde Lady Marry Montagu ve Marquis de Condorcet gibi kimi düşünürler kadın haklarını daha çok eğitim düzleminde değerlendirmişlerdir. Feminizm düşüncesinin temelleri de bu dönemde atılmış, daha sonra ise bir felsefeye dönüşmüştür. Kadın ve erkeğin eşitliğini savunan bir kavramı imleyen feminizm aslında yalnızca kadını değil erkeği de savunmaktadır. Nitekim bu düşünceyi savunmak yalnızca kadına özgü değildir.

Erkekler de kadın eşitliğinin savunucusu olabilirler. Öyle ki kadın özgür olursa erkek de özgür olacaktır. Dolayısıyla, feminizmi bir kadın hareketi olarak değerlendirmek bu bağlamda eksik kalacaktır. Feminizm kadın-erkek eşitliğini -özellikle- ataerkil yapıdaki kabullenişlerin yapıbozuma uğratılması gerektiği savından hareket etmektedir. Bu nedenle feminizmin eleştirdiği erkek cinsi değil, erkekliğin üstünlüğüne atfedilen söylemlerdir. Bu açıdan değerlendirildiğinde feminizmi kadın ve erkek arasında bir adalet arayışı olarak betimlemek yerinde olacaktır.

Feminizm özellikle son yıllarda küresel anlamda dikkat çeken ve cinsiyetler arasında eşitlik sağlamayı amaçlayan bir yapıyı gözler önüne sermektedir. Genel anlamda kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığa karşı çıkararak cinsiyetler arasında ekonomik, toplumsal ve siyasal eşitliği öncüleyen feminizm, yukarıda da değindiğimiz gibi kadınların temel hak ve hürriyetlerini savunmaktadır. Cinsiyetlerin birbirine karşı herhangi bir üstünlüğü olmadan tüm dünyada eşit olma hedefiyle yola çıkan kadın hareketlerinin temeli erkeğin gerisinde kalan ve/veya bırakılan kadının temel insani hürriyet ve haklardan faydalanabilmesini öngörmektedir (Marshall, 2005: 240). Bu anlamda feminizmi, kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığa karşı çıkararak, cinsler arasında ekonomik, siyasi ve toplumsal eşitliği savunan bir görüş olarak tanımlamak olasıdır.

Kadınların insana özgü temel hak ve hürriyetlerden faydalanabilmelerini öngören üstünlük olmadan tüm dünyada eşit olma hedeflerine ulaşmaya çalışan feminizm hareketi, kadınların sosyal, hukuki, siyasal ya da eğitim alanlarında erkeklerle eşit olmasını önceler (Cevizci, 2000: 564). Bu açıdan feminizmi destekleyenler, ataerkil sisteme, erkek egemenliğine karşı ciddi bir mücadele vermektedir.

Kavramı başka açıdan ifade etmek gerekirse, feminizm kadınların baskıcı toplum ideolojilerinden kurtulmasına yönelik savaşımdır. Bu doğrultuda eşitlikçi bir hareket için hak arayışına girmek feminizmin doğru anlaşılması açısından önemlidir. Dolayısıyla kadın hareketi kavramı önem kazanmaktadır. Kadın hareketi, uzun dönem iki farklı kanaldan gelişim göstermiştir. Bunlardan ilki, kadınların ezilmesini erkek egemenliğine bağlamakta, sınıfsal eleştiriye yanaşmayan, kadınların sorunlarını üretim biçimleriyle ilişkisini sorgulamayan ve bölüşüm süreçlerinde yapılacak olan düzenlemeler sayesinde çözüme ulaşılacağına inanan özellikle biçimsel eşitlik sınırlarını zorlayan bir tarzdır. İkincisi ise daha çok sınıfsal bir yaklaşımdır. Ekonomik sömürünün altını çizen bu yapı, daha çok emekçi kadın

hareketi olarak adlandırılmaktadır (Butler, 2008: 56). Kadınların sorunları çerçevesinde kaynağın ekonomik sömürü olduğunu ve bu ilişkilendirmeden dolayı çözümün özellikle biçimsel değişikliklerle değil, sistemsel değişikliklerle gerçekleşeceğine inanan bir bakış açısı olduğu söylenebilmektedir.

Feminizm, 1990'lı yıllardan günümüze bakıldığında postmodernizmin getirdiği çeşitlilik sebebiyle bir özeleştirici sürecine girmiştir. Küreselleşmenin etkisi ile düşüncelerin geniş coğrafyaları etkilemesinin ardından benzer tecrübeler edinmiş farklı kimliklerin ve etnik grupların görünürlük çabası, feminizmin etki alanını artırdığı görülmektedir. Bu bağlamda kamu politikalarında ve anlayışında bireylerin ihtiyaçlarına yönelik mecburi bir değişime gidilmiştir. İktidar mekanizmaları ve karar vericilerin yeniden yapılanması açısından önemli bir rol üstlenen feminizm aracılığı ile sivil toplumculuğa da meşruiyet kazandırılmıştır.

Tarihsel süreç göz önüne alındığında, kadınların toplumsal hayata katılım mücadelesi Sanayi Devriminin ardından ivme kazanmıştır. İlk olarak eşit oy hakkı ile başlayan vatandaşlık mücadelesi, medeni hakların talebi ile devam etmiştir. Dönemin siyasi akımlarından etkilenen feminizm anlayışı, dönemselsel olarak siyasi akımlara paralel hak arayışlarında kendine yer bulmuştur. Toplumsal yaşamın bir parçası olarak siyasi hareketlerin de dışında kalmak feminizmi harekete geçirecek haklı gerekçeleri beraberinde getirmiştir. Nitekim genel itibarıyla kadınlar; liberal feminizm ile oy hakkını, sosyalist feminizm ile eşit ücret ve çalışma hakkını, radikal feminizm ile de bedenlerinin özgürlüğünü savunmuştur. 1980'li yıllara kadar birbirlerinden beslenerek devam eden bu akımlar, 90'lı yıllara gelindiğinde kendini modernizmin yeniden yorumlanması ile postmodernizme bırakmıştır. Postmodern feminizm ile çoklu kimlikler görünürlük mücadelesi vermeye başlamıştır. Dünyada siyah feminizm, Türkiye'de Kürt kadın hareketini; etnik ve dinsel odaklı feminizmler ile İslami kadın hareketini harekete geçirmiştir. Bireyselliğin kolektif hareket etmeye engel olduğu postmodernizm ile feminizmin kemikleşmiş yargıları kırılmaya, yeniden yorumlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla feminizm hem içte kendi kalıp yargılarıyla hem de dışta ataerkil yargılarla mücadelesine devam etmektedir.

Türk toplumu dünyadaki gelişmeleri dönemselsel olarak takip etmiştir ancak toplumsal farklılıklar sebebiyle bu takip geriden gitmiştir. Osmanlı'da tebaa olan halkın sınırlı katılımıyla toplumsal hayatın devamlılığı sağlanmıştır. Yönetimin tekilliği ile sorgulanabilirliği olmayan yönetim sisteminde sınırlı da olsa kamusal alanda söz sahibi olan halk erkeklerden oluşmuştur. Kadınlar ise doğal yaşam alanı

olarak görülen evin gündelik işlerinden sorumlu olmuştur. Osmanlı'da Türk toplumunun yapısı özellikle kadınlık açısından erkeklik tarafından biçimlendirilmesinin en önemli örneklerinden olmuştur. Bu yapı temelini Arap ve İran kültürünün etkisindeki İslamiyet'ten almaktadır (Doğramacı, 1992: 4). İslamiyet'i benimseyen Osmanlı, söz konusu inançları doğrultusunda oldukça ataerkil bir toplumsal örgütlenme içinde yer aldığı söylenebilir.

Kadının, toplum için biçimlendirilmesinde bir araç olarak betimlendiği dönemlerin ardından Tanzimat dönemiyle beraber hoşgörü ortamı yaratılmaya başlanmıştır. Tanzimat dönemiyle beraber kadınlar artık Batı'dan esinlenmiş bir şekilde oluşturulan hukuk çerçevesinde tanımlanmaya başlanmıştır. 1870 yılına gelindiğinde kızlar için İlköğretim Okulu açılmıştır (Altındal, 1977: 124). Osmanlı sürecinde bunlar yaşanırken, Batı'da toplumsal değişimler hız kazanmış ve bu gelişmelerden etkilenen toplumla birlikte Osmanlı'da ilk olarak kadın hakları hareketlerinin 19. Yüzyılda başladığı ifade edilebilmektedir.

Batı'da gerçekleşen Sanayi Devrimi'yle birlikte artan teknikle beraber kadınların iş gücünde etkili kullanılmaya başlamasıyla kadınların konumlarında bir değişme söz konusudur. Bunun yansımaları Cumhuriyet döneminde, ulus-toplum anlayışı ile kadınları sisteme dâhil etme kaygısı şeklinde görmek mümkündür (İnan, 1982: 87). Nitekim kadınların toplumda edineceği yer ulus toplumun ve erkeklerin onlar biçtiği sorumlulukla sınırlandırılmış ve kadınlar, bir kadın kimliğinden ziyade oluşturulan ulus toplumu kavramının bir parçası olarak gelişmelerden faydalanmıştır.

Kadınların toplumun diğer yarısı olduğu kabulüyle Mustafa Kemal Atatürk, atıl kalmış kadınlığın bu süreden sonra toplumun erkeklerle birlikte yürümesi ve ilerlemesi düşüncesinde hareket etmiştir (Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1997: 242). Toplumun diğer etkin alanlarında olabildiği anlayışı biçim kazanmasına rağmen; kadının, bilim, ekonomi ve toplumsal açıdan erkeğe yardımcı rolü pekişmiş ve erkek yine de ön planda olmuştur. Bu düşünce yapısıyla birlikte kadınlara ulusallık bilinci kazanmış bireyler yetiştirmek görevi uygun görülmüştür.

Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrim özellikle iki önemli nokta üzerinden hareket etmektedir. Bunlardan biri Türklük tanımıdır. Yani ulusal kimlik tanımı da denmektedir. Diğeri ise Batı'dan kaynaklı, çağdaşlaştıran değerleri yeniden yorumlamaktır (Kaplan, 1998: 170). Bu süreç sonunda da yeni kurulmuş Türkiye'de devlet ve toplum algısıyla 'Cumhuriyet Kadını' imajı yaratılmıştır. Osmanlı döneminde kaybedilen savaşlarla toplumsal ve ekonomik anlamda erkeklerden

boşalan konum kadınların yerleştirilmesi ile dolmuştur. Kadınlar, özellikle Kurtuluş Mücadelesi noktasında çok daha ciddi etkin rol almıştır (Gürkan, 1978: 382). Bu süreçte en önemli adım ise Medeni Kanun olmuştur. Medeni Kanun, Mahmut Esad Bozkurt tarafından 17 Şubat 1926 tarihinde meclise sunulmuş ve oy birliği ile kabul edilmiştir. 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yasayla birlikte öncelikle çok eşliliğe son verilmiştir. Aynı zamanda kadın ve erkek için evlilikte yaş sınırı gelmiştir (Taşkiran, 1973). Aynı zamanda miras noktasında da değişim yaşanmıştır. Miras konusunda kız çocuklara erkek çocuklarla aynı haklar verilmiş ve eşit kabul edilmiştir. Okuma yazma seferberliği başlatılmış olsa da bu süreçlerde kadınlara geleneksel açıdan toplumsal cinsiyet ayrımı da uygulanmaktadır. İlkokuldaki kız öğrencilere özellikle ev işleri ile ilgili dersler verilmekte, bununla ilgili süreçler öğretilmektedir (Bernard, 1982: 254). Ulus kadını olarak adlandırılan bu kadınlar cinsiyet ayrımını ve geleneksel rollerini korurken bir yandan da topluma karışmaktadır.

Kamusal alanda yer almaya çalışan kadınların, başta ücret olmak üzere birçok sosyal haklarda eşitsizlik yaşadığı söylenebilmektedir. Dönemin çalışma koşulları ile beraber gelişen zihniyette, kadınların özellikle fiziki güç ya da uzmanlık istemeyen işlerde çalışması uygun görülmüştür. Bu durum takdir edilen ücretlerin düşük olmasının hem nedeni hem de sonucu olmuştur. Aynı zamanda kadınların evdeki sorumlulukları özellikle çocuk doğurma, yetiştirme gibi durumlar iş hayatlarındaki performanslarını etkilerken üst kademelere gelmelerini de engellemiştir. Dolayısıyla kadınların yüksek ücretli işlerde çalışmasını imkânsız hale getiren bu gibi durumlar, işverenlerin eşitsizliğe karşı haklı gerekçelerini oluşturmuştur.

Türkiye'deki kadın hareketleri açısından 1950-60 döneminin, Türk toplumu içinde istenilen noktaya gelmediği görülmektedir. Bunun temelindeki en önemli sebep ise derneklerin halkın tüm kesimlerine ulaşamamasıdır. Öte yandan ciddi çalışmalar da yok değildir. Kadınlarda asgari ücret farkının azalması, Cumhuriyet süreciyle başlayan kadınların eğitim hayatlarını sürmesi de önemli noktalardandır. 1950'li yıllardan 1970'li yılların ortalarına kadar kurulmuş olan kadın dernekleri özellikle kazanılmış olan hakların korunması üzerine ciddi çaba sarf etmiştir. Özellikle laik düzenin bozulmaması üzerine güvence savunmasına öncelik vererek çalışmalarını sürdürmüştür (Çakır, 1996: 60). Kadın hakları hareketlerinin Türkiye'de en durağan dönemi sayılabilecek olan bu dönemde, Cumhuriyet döneminde kadınlara bahsedilen haklar ile yetinme algısı geliştirdiği

düşünülmektedir. Siyasal hakların, özellikle seçme ve seçilme hakkının kazanımı ile birlikte tüm sorunların üstesinden gelinebileceği inancı ile beraber mevcut durumu kabulleniş söz konusu olmuştur.

Feminist dalganın ikincisi Batı'da özgürlüklerinde arttığı seneler olan 60'lı yılların sonunda hız kazanmıştır. Kadınlar anayasal olarak erkeklerle aynı koşullarda olsalar dahi uygulamada bu söz konusu değildir. Kadınların bu anlamda karşı çıktıkları normların kaynağının biyolojik farklılıktan ötürü değil, ataerkil bir sistem olduğunun dile getirmişlerdir. Bu durum, Simone de Beauvoir'ın "Kadın doğulmaz, kadın olunur" sözüyle sloganlaşmıştır. Ancak kadınlar, yasalarla tanınan haklarını; yerleşik toplumsal normlar, gelenekler ve cinsiyetçi yaklaşımlar nedeniyle tam olarak yaşam pratiklerine geçirememektedir. Ayrıca bu ataerkil düzen, ev yaşantısında da hüküm sürmekte ve eşit olmayan yaptırımları olmaktadır. Kadınlar için özel olarak sunulan ev alanının aslında çok da özel olmadığı düşünülmektedir. Carol Hanish'in "Kişisel olan politiktir" sözü, feminist hareketin en önemli sloganlarından biridir. Batı devletlerinde kadınlar, bedenlerinin erkek denetiminden çıkmasını talep etmişlerdir, ayrıca cinsellik ve doğurganlığı birbirinden ayırmak için de doğum kontrolün yaygınlaştırılması talebi gündeme gelmiştir. Kürtaj hakkı, İngiltere'de 1967, ABD'de 1973, Fransa'da 1975, İtalya'da 1978 yılında tanınmıştır (Donovan, 2005: 273). Beden olgusunun yüksek sesle ifade edildiği ve somut kazanımların elde edildiği bu dönem, feminizm hareketi açısından uzun yıllar etkisini sürdürecektir.

Kadın hareketinde ikinci dalga kadınlara özellikle annelere yapılan ayrımcılığı eleştirici olarak Yeni Sol çerçevesinde ortaya çıkmıştır. İkinci dalga sık sık yeni bir sosyal hareket olarak görülmüştür. Son iki yüzyıldır kadın hareketleri dalga dalga ilerlemiştir (Michel, 1984: 83-85). Birbirlerinden bağımsız olmayan ve bir önceki akımın düşüncelerinden beslenen dalga hareketleri, sorgulayıcı ve tanımlayıcı özellikleri ile kadın sorununu derinleştirmiştir. Ülkemiz, 1960 anayasasının getirdiği sosyal ve kültürel anlamdaki rahatlama, özgürleşme ve liberalleşme hareketlerinin ardından, dalgalardan etkilenecek hareketlenmiş ve sorgulama evresine geçmiştir.

Türkiye'de de feminizm hareketinin 70'li yıllarla beraber farklı bir yöne kaydığı görülmektedir. Cumhuriyet sonrası dönemde, kadın hareketleri de devletin sahip olduğu görüşler çerçevesinde gelişmiştir. Ancak 68 kuşağı ve yaşanan değişim, feminizme hem sol kimlik kazandırmış hem de Türk toplumunun sahip olduğu ortak paydadan sıyrılmıştır. Bu sebepten ötürü feminizm kavramı, Türk toplumu üzerinde

farklı bir etki yaratmıştır. Günümüze kadar gelen feminizm evrilme sürecinde, erken Cumhuriyet dönemini Türk kadını feminist mücadelesinin mirasını daima içerisinde taşımaktadır. 1970'lerin ikinci yarısında kadın sorunları kapsamında kamuoyuna bakıldığında hem yeni sorular soran hem de eski sorunlara çözüm ve yanıt arayan eleştirel bir söylemin canlandığı görülmektedir. Bu sürece bakıldığında, 1970'li yılların ortalarına kadar cinsiyet eşitliklerinin temel nedeninin gelenek ve göreneklerdeki tutuculuk olduğu farkındalığı oluşmuştur. Buna bağlı olarak dinsel etkiler ve ekonomik açıdan az gelişmişliğin de etkilediği görülmektedir. 1970'li yıllarda ezilen kadın ifadesi kullanıldığında genellikle akıllara, kırsal bölgeler ve dinle geleneklerin baskısının hâkim olduğu, bu şekilde yaşayan eğitimden geri kalmış kadınlar gelmiştir (Keşoğlu, 2010: 61-84). Ancak ilerleyen yıllarda, kadınların farklı tecrübelerinin benzer yönleri tartışılmış ve 'ezilen kadın' kavramının kapsamı genişlemiştir.

Kadın hareketlerinin ivme kazandığı 1970li yıllarda önemli olaylar olmuştur. 1973 yılında Cumhuriyet'in 50. yıl kutlamalarına kadınlar ve kadın dernekleri etkin olarak katılım sağlamıştır. 1975 yılında kadınlığı sosyalist açıdan değerlendiren İlerici Kadınlar Derneği kurulmuştur. Ardından yine aynı yıl Demokratik Kadınlar Birliği, Emekçi Kadınlar Birliği ve Devrimci Kadınlar Derneği kurulmuştur. 1978 yılına gelindiğinde ise kadınlar açısından daha da etkin bir sürece girildiği görülmektedir. İstanbul'da Nermin Abadan Unat'ın düzenlemiş olduğu 'Türk Toplumunda Kadın' uluslararası konferansa ciddi bir katılım sağlandığı görülmüştür. Yine 1978 yılında Kadınca Dergisi kurulmuştur. Duygu Asena bu noktada Kadınca ile başlayıp Kim ile birlikte kadınların sorunlarını dile getirmiş, ciddi anlamda bir okuyucu kitlesi yakalamıştır. *Kadının Adı Yok* isimli kitabı kitleleri etkilemiştir. 1978'de aynı zamanda yine çok önemli kabul edilecek bir adım atılmıştır. Simone de Beauvoir, Katherine Murray Millett ve Shulamith Firestone gibi feminist yazarların kitapları Türkçeye çevrilmiştir.

Kadınların içinde yer aldığı olumsuz durumdan kurtulmaya yönelik eylemler ve feminizm ülkemizde etkin bir şekilde rol almaya başlamıştır. 1980'li yıllarda, Türkiye'de kadın haklarını savunmakta olan pek çok dernek ya da kuruluş oluşturulmuştur. Aynı zamanda çeşitli yayın organları kurulduğu da görülmektedir. 1980'ler ve sonrasında kadın hareketlerini oluşturan feminist kadın grupları özellikle devletin kadınlara karşı kimi tutumuna karşı tepkilerini göstermektedir (Arat, 1996: 60). Kadın hareketlerinin başlıca istemi ve feminizm akımlarının da ortak noktası

olan cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik hareketlerin arttığı 1980'ler özellikle her anlamda eşitsizliğin baskı ve sömürünün engellenmesi aynı zamanda kadınların ikincil konumdan kurtarılma çabalarının artması açısından da oldukça önemlidir. 1980 sonrası dönemde bu durum güçlenmiş ve her bir kadının ayrı birer kimlik olduğunu, toplum için önemi vurgulanmıştır.

Dernekleşme ve vakıflaşma açısından 1980li yıllar çok önemlidir hatta bilinç yükseltmek amacıyla toplantılar gerçekleştirilmiştir. Gerek yabancı dillerden dergi ve kitap Türkçeye çevrilmiş gerekse Türk kaynaklı yayınların oluşturulması sağlanmıştır. Aynı zamanda Kadınlara Karşı Her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) onaylanmıştır. Bu da 1980'ler açısından önemli adımlardandır. 17 Mayıs 1987 yılında İstanbul'da kadınlara yönelik aile içi şiddeti protesto yürüyüşü gerçekleşmiştir. Bu, 12 Eylül sonrasında yasal olarak düzenlenen ilk gösteridir (KADER ,t.y: 4-5). 1989'da yapılan 'Mor İğne', 'Geceleri İstiyoruz!' gibi cinsel tacize karşı kampanyalar da tüm dünya tarafından örnek alınmıştır. Çalışma Bakanlığına bağlı olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü de yine 1980'lerin sonunda kurulmuştur. Aslında bu açıdan 1980'ler kadın hareketlerinin devamının önünü açan bir süreç olarak ifade edilebilmektedir.

Kadın hareketleri, 1990'larda da kamu politikaları içine zorunlu olarak yerleştirilmiştir. Nitekim müdürlüğün kurulmasıyla 'Biz Varız!' diyebilmenin anayasal bir dayanağı oluşturulmuştur. 1980'lerdeki feminist hareket, feminist olsun olmasın birçok kadının desteğini almıştır. 1990'larda ise yalnızca büyük kent hareketi değil, her şehirde desteklenen bir oluşum haline geldiği ve politik bir seyir izlediği söylenebilmektedir. 1980'lerin etkisiyle şekillenen 1990'lar akademik çalışmaları da beraberinde getirmiştir. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi, Mor Çatı Kadın Sığınmaevi Vakfı ve KA-DER çalışmaları bu yıllarda ortaya çıkmıştır. Yine aynı dönemde Tansu Çiller ilk kadın başbakan olmuş, birçok kadın üye mecliste görev almıştır. Şiddete uğrayan kadınların aile içinde korunmasına yönelik yasanın kabul edildiği bu dönemde, kadın hareketleri kavram olarak sadece büyük kentlerin hareketi olmaktan çıkıp, diğer şehirlerde de örgütlendiği görülmüştür.

Dernek oluşumları, toplantılar ve eylemler 2000'li yıllarda hız kesmeden devam etmiştir. Kadın hareketlerinin yanı sıra hayatımıza yeni tanımlar da girmiştir. Bunlardan biri eko-vegan feministler ve LGBTİ Queer feministlerdir. Feminizm bir noktadan sonra zulüm gören herkesin yanında yer almaya başlamıştır. Feminist

hareket, eşcinsel hareketle doğa ve hayvan saygısı da göz önüne alınarak eşgüdümlü bir şekilde çalışmalarına devam etmiştir.

Saydığımız gerekçelerden ötürü bu tez çalışmasında, 1980 öncesi kadın hareketlerinin yanı sıra 1980'lerin önemine vurgu yapılacaktır, ardından 1990'ların 1980'ler ve öncesinden nasıl etkilendiği incelenecektir. Gerek dünyadaki tarihsel süreci gerekse Türkiye'deki kadın hareketlerinin gelişim sürecini değerlendirebilmek için bunun etkili olabileceği düşüncesi bizi böyle bir yol izlemeye itmiştir.

Çalışma kapsamında öncelikle tarihsel açıdan kadınların geçirdiği süreçlerden söz edilecektir. Dünyadaki kadın hakları ve ideolojik çerçevede kadın hakları hareket akımları ele alınacaktır. Bu noktada I. Dalga Feminizm, II. Dalga Feminizm ve III. Dalga Feminizm sonrasında postmodernizm ve kadın hareketlerine değinilecektir. Çalışmada sonrasında ise Türkiye'de kadın hakları açısından dönemsel süreçle ilgili alanyazın taraması yapılmıştır. Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet Döneminin yanı sıra 1950 yılından 2011 yılına ve günümüze kadar tarihsel süreçte neler yaşandı, hangi kavramlar hayatımıza girdi, ne tür hareketlerde bulunulduğu göz önüne alınacaktır.

Tez çalışmasında kadın hareketlerinin kurumsal yansımaları ele alınmıştır. Aynı zamanda kadın hareketi politikalarıyla birlikte evrimi ve gelişimi açısından da araştırma çalışmaları örneklerden faydalanılarak gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışmada alanyazın araştırması yapılmış ve özellikle kadının toplumsal hakları ve geliştirilmesi için çabalayan düşünce akımı olan feminist kuramdan faydalanmıştır. Son dönem feminizm incelemesinde, kuramcılardan Nancy Fraser'in görüşlerinden faydalanılırken, eko feminizm, veganizm ve vegan feminizm noktasında Carol J. Adams'ın bulgularına yer verilmiştir. Söz konusu tez çalışması aynı zamanda gerek yazılı basın gerekse ve gerekse internet sitelerinde çıkan haberlerle değişim süreci gözlemlenerek desteklenmiştir.

1. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın problemini Türkiye'de kadın hareketinin evrimi, gelişimi, tarihsel süreci oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak da feminist hareketin politik anlamda yaşadığı zorluklar ve tarihsel süreçte başarıyla sonuçlanan durumlar Osmanlı'nın son döneminden günümüze kadar araştırılmaktadır. Söz konusu süreçte kadınların siyasi ve toplumsal arenada sürdürüş biçimlerinin nasıl tarihsel anlamda değişim

gösterdiğini anlamak ve yorumlamak oluşturmaktadır.

Tezimizde özellikle kadın hareketlerinin politikalarının siyasal ve toplumsal yansımalarına odaklanılmıştır. 1980'lerde özellikle yükseliş gösteren kadın hareketleri noktasında politik, siyasi, kurumsal ve toplumsal yansımaları üzerinden Türkiye'de feminist bakış açısından da faydalanılarak tarihsel süreci irdelenmiştir. Bu problem durumu ışığında bu tez 'Giriş, Sonuç ve Öneriler' dışında 'Ana Bölümler' ise dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın problemi, amacı, önemi ile araştırmanın kapsamı ve sınırlılığına yönelik bilgilere yer verilmektedir.

Birinci bölümde dünyada kadın hakları hareketleri ele alınmaktadır. Bu bölümde ideolojik çerçevede kadın hakları hareketleri akımları açıklanmaktadır. Daha sonra I. Dalga Feminizm, II. Dalga Feminizm ve III. Dalga Feminizm açıklaması yapılmakta ve tarihsel gelişimi anlatılmaktadır. Sonrasında ise postmodernizm ve kadın hareketleri kavramı ele alınmakta ve süreci incelenmektedir. Ardından I. Bölüm'de yer alan ideolojik çerçeve bağlamında ve postmodernizm bağlamında sorunlar ayrıntılı bir şekilde işlenerek bu sunulan çözümler tartışılmaktadır.

İkinci bölümde Türkiye'de kadın hareketinin tarihi tartışılmaktadır. Dönemsel çerçevede kadın hareketi bakış açısıyla ele alınmıştır. Daha sonra ise öncelikle Cumhuriyet öncesi kadın hareketi ve Cumhuriyet dönemi kadın hareketine değinilmiştir. Ardından 1950-1960 yılları arası kadın hareketi, 1961-1970 yılları arası kadın hareketi, 1971-1980 yılları arası kadın hareketi, 1981-1990 yılları arası kadın hareketi, 1991-2000 yılları arası kadın hareketi, 2001-2010 yılları arası kadın hareketi ile 2011 ve günümüze kadar kadın hareketi şeklinde on yıllık dönemlerle başlıklar altında Türkiye'de kadın hareketlerinin tarihsel süreci incelenmiştir. Daha çok alanyazın taramalarına yer verilmiştir. Alanyazın araştırmasından faydalanılarak tarihsel süreçte kadın hareketleri bakış açıları, kadınların hak ve hürriyet noktasında bilgilendirici bir biçimde incelenmiştir.

Üçüncü bölümde özellikle kadın hareketlerinin kurumsal yansıması üzerinde durulmuştur. Ayrıca Cumhuriyet öncesi dönem kapsamında Cemiyet-i İmdadiye, Hilal-i Ahmer Kadınlar Merkezi ve Donanma Cemiyetleri, Taali-i Nisvan Kulübü, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Kadınlar Halk Fırkası Girişimi'nin tarihsel süreci ve Cumhuriyet öncesi kadın hareketlerinin konumu ele alınmıştır. Kurulan cemiyet ve derneklerle ilgili atılan adımlar ile süreç irdelenmiştir.

Üçüncü bölümün devamında Cumhuriyet dönemi ele alınmıştır. Cumhuriyet dönemindeki gelişmeler incelenmiştir. Bu noktada da söz konusu süreçte yaşanan sorunlar ve sonraki dönemlere etkileri üzerinde durulmuştur. Aynı bölüm altında 1960 ila 1979 yılları arası da irdelenmiştir. Burada kadın derneklerinin kuruluşları ve tarihlerine alanyazın araştırmasından faydalanılarak yer verilmiştir. Bu alanda İlerici Kadınlar Derneği, Demokratik Kadınlar Birliği, Emekçi Kadınlar Birliği ve Devrimci Kadınlar Derneği konuları açıklanmaktadır. Söz konusu süreçler ve doğurduğu sonuçlar tüm yönleriyle sorgulanmıştır.

Tezin dördüncü bölümünde 1980'lerden günümüze Türkiye'de kadın hareketi ve politikaları üzerine pek çok alandan örneklendirmeye araştırma yapılmış ve geçmişten günümüze bilgiler ışığında şekillenmiştir. 1980 ve 1990 yılları arasındaki döneme ilişkin YAZKO (Yazarlar Kooperatifi), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ile Feminist Dergi, Sosyalist-Feminist Kaktüs Dergisi, Feminist Manifesto, Kadın Kurultayı, Kadın Kültürevi, Mor İğne ve Geceleri İstiyoruz! başlıkları üzerinden süreç incelemesi yapılmıştır. 1990 yılları ve sonrası dönemi incelediğimiz bölümde ise Ceza Kanunu 438. Madde, Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı Kurulması Fikri, Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, İstanbul ve Marmara Üniversiteleri Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, İlk Kadın Başbakan: Tansu Çiller, Hazar Eğitim Kültür Eğitim ve Dayanışma Derneği, Cumartesi Anneleri, Pazartesi Dergisi, Şiddete Maruz Kadınların Aile İçinde Korunmasına Yönelik Yasa, 28 Şubat Kadın Platformu, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA.DER) başlıkları üzerinde durulmuştur.

2000'li Yıllar ve günümüz kısmına gelindiğinde ise Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı, Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu, İlk kadın bakanlar, Eş başkanlık sistemi, Partilerin Kota Sistemleri üzerine alan taraması yapılmış medyada yer alan haber içeriklerinden de faydalanılmıştır.

Son olarak, sonuç ve öneriler bölümünde elde edilen bu bilgiler ışığında Türkiye'deki kadın hareketleri hakkında bir değerlendirmeye ulaşıp, yansımaları incelenmiştir. Hazırlanan alanyazın araştırmasında özellikle 1980'lerden günümüze yaşanan gelişmeler kadın hareketlerini nasıl şekillendirdiği de görülmektedir. Bu

dönüşüm ve gelişim süreci tarihsel boyutları ve önemli gelişmelerin de yer aldığı gazete ve alan taramasıyla ele alınmıştır.

2. Araştırmanın Amacı

Kadın hareketleri, feminist eylem ve etkinlikler kadınların gerek özel alanlarında gerekse kamusal alanlarda yer almak ve bunları daha eşitlikçi yönde dönüştürmek amacıyla verdikleri savaşımın görünür hale gelmesidir. Bu bağlamda tarihsel süreçler incelendiğinde kadınların eğitim, iş ve toplumsal hayatta hak arama mücadeleleri devam etmiştir. Ancak hiçbir zaman tam anlamıyla da erkek egemen yapı kırılmamıştır. Özellikle bu açıdan bir değişim için tarihin, neler yapıldığının ve nasıl bir gelişim sağlandığının önemi oldukça büyüktür.

Türkiye tarihinde kadın hareketlerinin siyasal, kültürel dönüşümünü sağlarken kadın hakları noktasında yapılan çalışmaları göstermek ve bu önemli adımların ne kadar etkin olduğunun altını çizmek çalışmanın amaçlarından biridir. Tüm bu noktalardan hareketle bu tezin amacı, Türkiye’de kadın hareketlerinin nasıl başladığını, neler yaşandığını ve evrimi ile gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi vererek sürecin nasıl başarılı bir noktaya evrildiğini ortaya koymaktır.

Bu temel amaç kapsamında tezin alt amaçlarıysa şunlardır:

- İdeolojik çerçevede kadın hakları hareketleri akımlarını incelemek,
- Türkiye’de kadın hareketlerinin tarihsel gelişimini uygulama alanlarıyla birlikte ortaya koymak,
- Dönemsel çerçevede kadın hareketlerini ele almak,
- Türkiye’de Cumhuriyet öncesi süreçte kadın erkek bağlamında yaklaşımları değerlendirmek,
- Türkiye’de Cumhuriyet dönemindeki kadın çalışmaları hakkında gelişmeleri değerlendirmek,
- Türkiye’de 1950-1960 yılları arasında kadın hareketleri seyrini incelemek,
- Türkiye’de 1961-1970 yılları arasında kadın hareketleri seyrini incelemek,
- Türkiye’de 1971-1980 yılları arasında kadın hareketleri seyrini incelemek,
- Türkiye’de 1981-1990 yılları arasında kadın hareketleri seyrini incelemek,
- Türkiye’de 1991-2000 yılları arasında kadın hareketleri seyrini incelemek,
- Türkiye’de 2001-2010 yılları arasında kadın hareketleri seyrini incelemek,

- Türkiye’de 2011’den günümüze kadar kadın hareketleri seyrini incelemek,
- Türkiye’de kadın hareketlerinin kurumsal yansımasını incelemek,
- Türkiye’de kadın politikalarının gelişimini değerlendirmek,
- Türkiye’de kadın hareketlerinin siyasal düzeyde incelemesini yapmak,
- Türkiye’de kadın hareketlerinin toplumsal yansımalarını incelemek,
- Türkiye’de kadın hareketlerinin kurumsal yansımasını değerlendirmek,
- Türkiye’de kadın hareketlerinin evrimi noktasında neler yaşandığına dair süreci incelemek,
- Türkiye’de kadın hareketlerinin yaşanılan tarihsel süreçte nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ele almak,
- Türkiye’de kadın hareketlerinin tarihsel süreç noktasında gelişimini incelemek,
- Feminist kuram bakış açısıyla Türkiye’deki tarihsel süreci cinsiyet üzerinden değerlendirmek.

3. Araştırmanın Önemi

Feminist kadın hareketleri toplumsal düzlemde dönüştürücü bir güç olma hedefine sahiptir. Kadın hareketlerinin önemi, dünyada ve Türkiye’de öncelikle toplum tarafından dönüştürülmesi açısından savaşımların ortaya konmasından daha ziyade, kadınların özgüven kazanması bağlamında her türlü otorite ve hiyerarşinin sorgulanması gibi varsıl bir savaşımlar ve örgütlenme deneyimi sunması açısından dikkate alınması gerekmektedir. Kadın hareketlerinin siyasal noktada taşıdığı önem, toplumsal anlamda da süreci bir harekete çevirmiştir.

Kadın hareketlerinin tarihsel süreci açısından ilerleyen tezimizde Türkiye’de özellikle 1980’ler ve sonrasındaki sürecin önemi ele alınmıştır. Tarihsel alan taraması ile süreç boyunca yapılan eylemler, düşünceler, derneklerin çıkardıkları yayınlar incelenmiştir. Özellikle kamusal alandaki değişimlerle birlikte kadın hareketlerinde de tarihsel süreç boyunca birtakım değişimler olmuştur. Kadın hareketleri geçmişten beri var olan kadınların özgürlük talepleri ile gündeme gelen bir süreçtir. Teze konu olan geçmişte kadınların siyasi, iş ve eğitim alanında daha fazla hak elde etmek bağlamında kamusal alanlarla etkinlikler gerçekleştirmeleri, günümüze de etki etmiş birçok kadın hakları aşamalarına konu olmuştur.

Türkiye’de kadın hareketleri 1980 öncesinde de var olsa da sistematik bir süreç olarak değerlendirmek gerekirse 1980’li yıllarda oluşmaya başlamıştır. Kadınlar özellikle bu yıllardan sonra kadın hakları konusunda daha da bilinçlenmeye başlamış ve gruplaşmaya başlamıştır. Yapılan çalışmalar da bu yargıyı desteklemektedir. 1980’ler öncesinde gerçekleşen tüm kadın çalışmaları, bu dönemden sonra feminizm kavramının etkisiyle daha etkin bir şekilde ilerlemeye başlamıştır. Türkiye’de 1980’li yıllarda kadınlar daha çok bir araya gelmeye başlamıştır. Tezimizde değinildiği gibi bir arada olmak ve bilinçlenmek açısından 1980’li yıllar özellikle feminist düşüncenin çok daha etkin olduğu düşünülürse ve kadın hakları açısından sorunların sonunun feminist bakış açısıyla yaklaşma ilkesine geçtiğinden oldukça önemlidir.

Türkiye’de kadın hareketleri tarihsel süreci özellikle 1980’ler ve sonrasındaki gelişmeler doğrultusunda incelendiği zaman çok daha fazla önem arz kazanmaktadır. 1980’lerden günümüze Türkiye’de kadın hareketleri ve politikalarının siyasal ve toplumsal yansımaları ve dönüşümünü ele almak önemlidir. Türkiye’de kadın hareketlerinin tarihi, kadın politikalarının gelişimi ve hareketlerinin kurumsal yansıması, bu hareketin evrimi ve gelişimi başlıklarına yer verilmiş ve irdelenmiştir.

Kadın hareketlerinin ideolojik çerçevede incelemek, dönemsel noktada ele almak, Cumhuriyet dönemi, öncesi, sonrasında yaşananları irdelemek, dönemsel çerçevede 1980’den günümüze ele almak, politik, siyasi, kurumsal ve toplumsal yansımalarını değerlendirmek, dönüşüm ve gelişimi ile feminist kuram bakış açısıyla tüm süreci cinsiyet üzerinden değerlendirmek açısından oldukça önemlidir.

4. Araştırmanın Yöntemi

Alanyazın araştırmasının desenini kuram oluşturma/gömülü teori deseni (grounded theory) oluşturmaktadır. Gömülü teori kavramlar arası ilişkilerle ilgilidir. “Temellendirilmiş ifadesi, kuramın veriler temelinde geliştirileceği, verilerle temellendirileceği anlamına gelir. Verilerin nitel çözümlemesiyle bu kuram oluşturulur. Gömülü teoride, var olan kavramlara ve anlayışlara özgün bir katkı vardır” (Ilgar ve Ilgar, 2013: 206). Bu desende veriler çözümlenerek veriler arasındaki bağ çözümlenmiştir. Bu sayede kavramlara dair çıkarımlar yapılmıştır.

Strauss ve Corbin’e (1998) göre araştırmacı veri toplama ve analiz süreçleri sonunda verilerin içindeki gömülü kavram/teoriyi ortaya çıkarmaktadır. Bu yaklaşımın üç temel ayağı bulunmaktadır. “Birincisinde ilk soyutlama düzeyinde

verilerdeki kavramsal kategorileri bulmaktır. İkincisinde bu kategoriler arası ilişkileri bulmaktır. Üçüncü aşamada daha yüksek bir soyutluk düzeyinde bu ilişkileri kavramlaştırmak ve açıklamaktır” (Ilgar ve Ilgar, 2013: 211). Dolayısıyla bu çalışmanın birinci bölümü ideolojik çerçevede kadın hareketleri akımlar ve dünyada kadın hareketleri, ikinci bölümde ise Cumhuriyet öncesi, Cumhuriyet dönemi ve 1950’den günümüze kadar dönemselsel çerçevede Türkiye’de kadın hareketleriyle olan ilişkisel bağı ortaya çıkarılmıştır.

Üçüncü bölümde ise kadın hareketlerinin kurumsal yansıması, (Cemiyet-i İmdadiye, Hilal- i Ahmer Kadınlar Merkezi ve Donanma Cemiyetleri, Taali-i Nisvan Kulübü, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Kadınlar Halk Fırkası Girişimi) Cumhuriyet öncesi dönem, (Türk Kadın Birliği, Kadınların Oy ve Medeni Hakları Uluslararası Derneği) Cumhuriyet dönemi, (İlerici Kadınlar Derneği, Demokratik Kadınlar Birliği, Emekçi Kadınlar Birliği, Devrimci Kadınlar Derneği) 1960-1979 yılları arası dönem başlıklarıyla Türkiye’de kadın politikalarının gelişimi ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise önemli yayınlar, gazete araştırmaları, siyasi alanda çalışmalar, eylemler ve kitaplarla 1980’den günümüze kadın hareketlerinin evrimi, dönüşümü, gelişimi ve kadın hareketi politikaları incelenmiştir. Bu bölümde siyasal ve toplumsal yansımaları ve dönüşümünün önemli ölçüde geçmişten beslenerek güçlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Belirttiğimiz gibi çalışma amaçları bakımından betimsel ve durum belirleyicidir. Çalışmanın öncelikli amacı var olan bilgiye yenilikler katmak ve bir kuram bulmaktır. Araştırma yönteminin bir diğer yönü daha önceden işlenmiş bilgileri farklı bileşenlerle yeniden üreterek sorunun daha iyi ortaya konulmasını sağlama amaçlıdır. Kadın hareketleri kavramının anlamları, göndermeleri ve ifade ettikleri; kalıp yargılar bunların değiştirilmesine katkı sağlayabilecek verileri çözümlenmek ve sonuca ulaşmak amaçlanmaktadır.

Söz konusu çalışma kapsamında konuyla ilgili var olan alanyazın taraması yapılmış, kullanılan kavram ve kuramlar irdelenmiştir. Taramalar arşivlerden, belgelerden, gazetelerden, çeşitli kitle iletişim araçlarının (KİA) yanı sıra daha somut bir şekilde mahkeme kararlarından faydalanmıştır. Aynı zamanda özellikle Türkiye’de kadın hareketlerini temel alan kitaplar, makaleler ve akademik çalışmalardan da materyaller sağlanmıştır.

5. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılığı

Bu çalışmada ele alınan kadın hareketleri olgusu toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmada üzerinde durulan kadın hareketleri tarihsel, toplumsal ve siyasi yönlerden ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye’de kadın hareketleri bağlamında siyasi ve toplumsal yansımaları kavramlar etrafında tartışılmıştır. Nesnel ve sistematik bilgilere ulaşarak kadın hareketlerinin 1980’lerdeki önemi ele alınmaktadır. Araştırmanın sınırlılığı özellikle 1980’lerden günümüze kadın hareketleri üzerine ilerlemişse de 1980 öncesindeki çalışmalara da değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DÜNYADA KADIN HAKLARI HAREKETLERİ

1.1. İdeolojik Çerçeve ve Kadın Hakları Hareketleri

Toplumsal hareketler kolektif olarak gerçekleştirilmekte olup mevcut düzen içinde güç ilişkileri açısından ezilen tarafın lehine bir değişimi hedefleyen hareketler olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, feminist hareketler de kadınlar açısından değişim amacıyla ortaya çıkmaktadır.

Feministler, kadınların sorunları ve hakları koruma için uğraş vermektedirler. Bunun için de var olan durumda kadınlara yönelik adaletsizliği saptamakta, bu yönde çalışmalar yapmaktadırlar. Feminizm sosyal, politik ve akademik eğilimler ve hareketler için kullanılan genel bir terimdir. Feminizm, köken olarak Latince’de kadın anlamına gelen “femine” sözcüğünden türetilmiştir. Daha çok kadın hareketi olarak değerlendirilmekte olup, kadının sosyal yaşamdaki rolünü geliştirmeyi amaçlamaktadır (Sevim, 2005). Feminizm, kadınların siyasi, ekonomik, kişisel ve/veya toplumsal haklarını korumak için çaba sarf eden politik, ideolojik oluşumların sonucu ortaya çıkan hareketlerin bileşimidir. Feminist hareketlerin, kadınlar ve erkekler arasında eşitlik sağlamayı ve/veya kurmayı hedeflediği söylenebilmektedir.

Feminizm hareketi, biyolojik olarak atanan cinsiyetle özdeşleşen rollerin eleştirel çözümlemesine dayanır. Kadınlar eşitliği, adaleti ve kendi kaderini tayin edebilme haklarını, hedeflerine uygun çalışmalarla uygulamaya çalışmaktadır. Feminizm, biyolojik bakış açısı olmaksızın statü noktasında kadın ve erkek arasında toplumsal ilişkilerde bir farklılık olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu farklılık biyolojik odaklı olmaktan çok, toplumsal yaşamın her yerinde dinamik bir hareketliliği beraberinde getiren, bir değişimi başlatan, insanlık tarihinin gelişimini etkileyen bir güç olarak tanımlanmaktadır (Mitchel, 1985). Bu bağlamda feminizm, toplumda kadınların durumları, buldukları konum ve deneyimlerini imler. Bu hareket, toplumsal yaşamda dünyada yaşanan durumları ve gelişmeleri kadın bakış açısıyla betimlemektedir.

Kadın haklarını tanımayı önceliğine alan feminizm, cinsler arası eşitsizliklerin ortadan kaldırılması düşüncesinden hareketle ortaya çıkmış bir oluşumdur.

Feminizm, kadın haklarının korunmasını ideolojik yönden olduğu kadar çeşitli toplumsal hareketler ve kitle örgütleriyle gerçekleştirmeye uğraş veren bir harekettir. Kavramı açıklayan pek çok tanım vardır. Bunlardan bir tanesi şu şekildedir: feminizm, kadınların cinsiyetleri yüzünden maruz kaldıkları kısıtlamalar, zorluklar ve baskılara karşı, bu baskıları ve haksızlıkları telafi edecek reformlar ve talepler çerçevesinde mücadele ve direnme güdüsünü ifade etmekte ve bu direnme toplumun düşünce ve maddi unsurları kapsayan geniş bir ölçüye sahiptir (Berktaş, 2014). Doğrudan kadını odağına alan bu hareket bu yönde bir bilinç kazandırma ereğine sahiptir. Feminizmin kavramının geniş bir anlam alanına sahip olmasının en önemli sebebi kültürel boyutta bir etkiye sahip olmasıdır. Bunun yanı sıra eğitim başta olmak üzere, kadının iş dünyasına katılımı ve çocuk bakımı gibi konularda da eşit haklara sahip olmasını savunuyor olmasıdır. Buna yasal kürtaj hakkı, taciz, tecavüz konularına kadar uzanan sorunlar da dâhil edilebilir.

Feminizm kavramı Fransa'da, 9. yüzyılın sonlarında 'féministe' ve 'féminisme' terimleri ilk olarak kadınların özgürleşmesi ile eş anlamlı olarak ortaya çıkmıştır. İlk kadın hakları savunucusu ya da aktivisti 1882'de sesini duyuran Fransız Hubertien Auclert'tir. Kadınlar için kadınları savunan bu kadın hareketin ilk sözcüsüdür. Sosyal bilimlerin hemen her kavramında olduğu gibi feminizm kavramının da ortak bir tanımı yoktur. Yaklaşım ve teoriler birbirinden farklı feminizm tanımlarını beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda araştırmacı ve kuramcılar da farklı feminizm tanımları üzerinde durmuştur. Genel çerçevede konuyu belirtmek adına ise Michel feminizm açıklamasını şöyle yapmıştır; "Kadınların birlik içinde bir dayanışma oluşturarak, erkek egemen dünyanın kural ve değerlerine, cinsiyetçi politikaları karşısında başlatmış oldukları mücadeledir" (Michel, 1993). Temelinde eşitliği savunan feminizm kavramı, atfedilen tanımlarla derinleşmiş, zenginleşmiş ve bu sayede tartışma konuları çeşitlenmiştir.

1.1.1. I. Dalga Feminizm

Feminizm kavramının tarihsel gelişimine göz atıldığında, belli başlı dönemlerde gelişim gösterdiği görülür. Feminizmin tarihi genellikle üç döneme veya biraz farklı hedeflere ulaşan 'dalgalara' ayrılmaktadır: Feminizmin ilk dalgası 19. ve 20. yüzyılın feminizmine karşılık gelmektedir.

İlk dalga, hukuki eşitsizliklerin giderilmesine odaklanmıştır: oy hakkı,

mülkiyet ve eğitim hakkı gibi konulardan oluşmaktadır. 1960 ve 1980'ler arasındaki ikinci dalga, tartışmayı kültürel eşitsizlikleri, cinsiyet normlarını ve cinsiyet rollerini içerecek şekilde genişletmiştir. Üçüncü feminizm dalgası (1990'lar-2000'ler) farklı türdeki feminist etkinliklerle ilgilidir. Türkiye'de de feminist hareketin dalgaları, Batı'daki dalgalarla koşut ve eşzamanlı olarak gelişmiştir. Dalgalarla ilgili önemli verilerden söz edilirse, ilk dalga Birinci Dünya Savaşı'ndan önce oluşturulmuştur. I. feminist dalga, Wollstonecraft'ın *Kadın Haklarının Savunusu* (Vindication of the Rights of Women) isimli eserde yer alan talepler doğrultusunda hayata geçirilmiştir. Genel olarak incelendiğinde bu talepler içinde fırsat eşitliğinden, oy kullanmaya ve mülkiyet haklarına kadar birçok madde bulunmaktadır. Bu dönem açısından bakıldığında temel haklar özelliği taşımaktadır. Özellikle, Amerikan Bağımsızlık Bildirisinde, Fransa'nın İnsan Hakları Bildirgesinde ve Doğal Haklar düşüncesini ileri süren teorisyenlerin çalışmalarında (Josephine, 2001) kadınlar noktasında değinmenin yeteri kadar olmadığına altını çizen feministler bunun için sosyal ve siyasal alanlarda taleplerde bulunmuştur. Feministler kadınların da yurttaşlar olarak erkeklerle aynı haklarda birer insan olarak nitelendirilmelerini istemektedir.

Birinci dalga feminizm, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında, kent sanayileşmesi ve liberal, sosyalist politika ortamından ortaya çıkmıştır. Bu dalganın asıl amacı, oy kullanmaya odaklanarak kadınlar için fırsatlar yaratmaktır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasında, özellikle faşizmin baskısı ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı izlenimi nedeniyle hareketin geri çekilmesi ve / veya geri itilmesi gerçekleşmiştir. İlk dalga feminizm, evli kadınların kocaları tarafından sahiplenilmesine karşı çıkararak kadınlar için eşit sözleşme ve mülkiyet haklarını teşvik etmiştir. 19. yüzyılın sonlarında, feminist aktivizm öncelikle oy hakkına odaklanmıştır. Amerikan ilk dalga feminizmi, 1919'da ABD Anayasası'nda yapılan değişiklikler ile kabul edilerek atılan bu adım, kadınlara oy kullanma hakkı tanınması ile sona ermiştir (Gül, 2017). Dalga, resmi olarak 1848'de Seneca Şelaleleri Konvansiyonu'nda başlamış ve kadınlar için eşitlik davası ile devam etmiştir. Böylelikle yoğun çabaların sonucu olarak tarihi bir kazanım elde edilmiştir.

Elizabeth Cady Stanton (1902), yeni hareketin ideolojisini ve politik stratejilerini ana hatlarıyla anlatan Seneca Şelalesi Deklarasyonu'nu hazırlamıştır. İlk aşamalarında feminizm, huysuzluk ve köleliğin kaldırılmasıyla ilişkilendirilmiştir ve "Ben bir kadın değil miyim?" sorusu üzerinde durmuştur. Viktorya dönemi Amerika'sı, kadınların "evsizlik kültürüne" meydan okuyan, çok 'kadını olmayan'

şekillerde (topluluk önünde konuşma, gösteri gibi) hareket ettiğini görmüştür. Oylama ve kadınların siyasete katılımıyla ilgili tartışmalar, daha sonra izlendikçe kadın ve erkek arasındaki farklılıkların incelenmesine yol açtı. Bazıları kadınların ahlaken erkeklerden üstün olduğunu ve bu nedenle sivil alanda varlıklarının kamu davranışını ve siyasi süreci iyileştireceğini iddia etmiştir (Millett, 2000). Birinci dalga feminizmde temel alınan en önemli sonuç, ataerkil toplum yapısına karşı direnmek, ‘cinsel devrim’ olarak adlandırılan hareketin toplumsal statü, rol ve zihinsel yapı alanlarını etkide bulunacak, değişimi meydana getirecek anlayışların temelini atmak ve tepkici bir şekilde bürünmesini sağlamak olmuştur.

Amerika’da birinci akım, ABD’deki ilk dalga liderlerinin başlangıçta köleliğin kaldırılması için kampanya yürütmesi ile başlamıştır. Elizabeth Cady Stanton ve Lucretia Mott, 1840’ta Londra’daki köleliğe karşı ilk dünya kongresi vesilesiyle bir araya gelmiştir. Mott ve Stanton, New York’ta (Seneca Şelaleleri’nde) üzerine Duygu Bildirgesi’nin (Amerikalı kadınlar için bilinen bağımsızlık beyanı olan Duygular Bildirgesi) yazıldığı bir kadın hakları sözleşmesi düzenlemiştir. Duyguların Bildirgesi, Bağımsızlık Bildirgesi’nde (American Bağımsızlık Bildirgesi) neredeyse sözcüğü sözcüğüne modellenmiştir. İlk dalgadaki Amerikan feminizmi, muhafazakâr Hıristiyan kadın gruplarının da katılabileceği çok çeşitli kadınları kapsamaktadır. Radikal unsur olarak Stanton, kiliseyi kadınların özgürleşmesinin önündeki en büyük engel olarak görülmüştür. Matilda Joslyn Gage ile birlikte *Kadın İncilinde* (1895 ve 1898) yazılarını bu konuda yayınlamıştır (Donovan, 2001). Geleneksel din anlayışına karşı duruş, geleneksel rollerin sorgulanması için bir başlangıç olmuştur. Aydınlanma süreci olarak betimleyebileceğimiz bu gelişmeler, kalıp yargıların yıkımına olanak sağlamıştır.

Birinci dalganın başarılarından söz etmek gerekirse, örnek olarak Büyük Britanya’nın bir kolonisi olan Man Adası, 1881’de kadınlar tarafından tanınması verilmektedir. Ülkeler birinci dalganın yarattığı etki ile yeni bir döneme girmiş ve kadınlara oy verme gibi temel hakları tanımaya başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı’nın bittiği dönemde ABD, Rusya, İngiltere, Almanya ve yirmi bir ülke daha kadınların oy hakkını herhangi bir koşul olmaksızın tanımıştır (Bensadon, 1994). Temelde oy hakkı ve anayasal eşitlik söylemi ile ortaya çıkan birinci dalga feminizm, somut kazanımlar elde etmiştir.

İngiltere’de “İngiliz Halkın Temsili Yasası 1918” erkeklere neredeyse evrensel bir oy hakkı ve 30 yaşın üzerindeki kadınlara oy hakkı vermiştir. “Halkın Temsili

Yasası 1928" ile aynı erkek ve kadınlara oy verme hakkını genişletmiştir. Ayrıca seçmenlerin sosyo-ekonomik yapısını işçi sınıfına kaydırmıştır. Avrupalı kadınlar için bu süre 1915'te Danimarka ve İzlanda'da, 1917 Rusya Cumhuriyeti'nde, 1918 Avusturya, Almanya ve Kanada'da, 1919 Hollanda'da, 1920 Çekoslovakya'da başlamıştır. Sonrasında 1930'da Türkiye ve Güney Afrika'da, 1945'te Fransa'da ve 1984'te Lihtenştayn'da başlamıştır. Fransa'da ise, kızların eğitim hayatında eşit fırsatlara sahip olmasına, kadınların kamusal alanda çalışmalarına ve eşit iş ve ücret hakkı üzerine birçok yenilikçi düzenlemeler yapılmıştır (Bensadon, 1994). Birinci dalga feminizm neticesinde ortaya çıkan sonuç farklı sosyal, siyasi, hukuki ya da ekonomik taleplerde bulunan kadınlar ataerkil topluma karşı direnerek zihinsel yapı, statü ve rollere etkide bulunmuştur.

1.1.2. II. Dalga Feminizm

İkinci dalga feminizm, ataerkinin modern zamanlarda, özellikle özel alanda nasıl devam ettiğini açıkça ortaya koymuştur. İkinci dalga feministler kadınların kültürel ve politik eşitsizliklerinin birbiriyle ilişkili olduğunu savunmuştur. İkinci dalga "kişisel olan politiktir" sloganı ile temsil edilmiştir. İkinci dalga için belirleyici etken ise, oy hakkının ötesinde eşitlik talebidir. İlk başta sokaklarda bu dalga isyancı olarak görülmektedir. Sonrasında ise kurumsallaşma için kampanyalar yürütülmüştür. Bu kampanyalar arasında kadın sığınma evleri, şiddete karşı acil çağrılar, kadın yayıncılar ve kadın kütüphaneleri, ayrıca üniversitelerde kadın araştırmaları, kadın sağlığı merkezleri bulunmaktadır. 1960'lar ile 1980'lerin ikinci dalga feminizmi eşitlik ve ayrımcılık konularına odaklanmıştır (Demarest ve Garner, 1992). İkinci dalga sloganı olan "kişisel olan politiktir", kadınların kültürel ve politik eşitsizliklerini birbirleriyle bağlantılı olarak tanımlamış ve kadınları kişisel yaşamlarının cinsiyetçi güç yapılarını nasıl yansıttığını anlamaya teşvik etmiştir.

İkinci dalga feminizminin önde gelen isimlerinden Betty Friedan'ın *Kadını Tasavvuf* kitabı, kadınların sadece çocuk yetiştirme ve ev yapımı yoluyla tatmin bulabileceği fikrini eleştirmiştir. Friedan'ın New York Times ölüm ilanına göre, kitabı "1963'teki çağdaş kadın hareketini tutuşturdu ve sonuç olarak ABD ve dünyadaki ülkelerin sosyal dokusunu kalıcı olarak dönüştürdü". Friedan 20. yüzyılda kadınların hayatlarında koca ve çocuklar aracılığıyla kimlik bulmalarını gerektiren yanlış inançların kurbanı olduklarını varsaymaktadır (Friedan, 1984). Bu inanç

Friedan'a göre, kadınların ailelerinin kimliklerini kaybetmelerine neden olmuştur.

İkinci dalga feminizm 90'lı yıllara kadar devam etmiştir. Bu dalga, savaş karşıtı ve sivil haklar hareketleri ve dünyadaki farklı azınlık gruplarının artan özbilinci neticesinde ortaya çıkmıştır. Yeni Sol yükselişte geçmiş ve ikinci dalganın sesi giderek radikalleşmiştir. Bu aşamada cinsellik ve üreme hakları baskın sorunlar kabul edilmektedir. Hareketin enerjisinin çoğu, cinsiyete bakılmaksızın toplumsal eşitliği sağlamayı güvence veren eşit haklar değişikliğini anayasaya geçirmeye odaklanmıştır.

İkinci feminizm dalgası, diğer birçok toplumsal hareketin ortasında ses bulduğundan, kolayca karasallaştırılmış ve örneğin Kara Güç veya Vietnam'daki savaş karşıtı eylemlere göre daha az baskı görmüştür. Feministler sadece kadın örgütleri ve "bilinç yükseltme" grupları oluşturarak tepki göstermiştir. "BITCH Manifestosu" ve "Kardeşlik Güçlüdür" gibi yayınlarda feministler yerlerini savunmuştur. İkinci dalga, neo-Marksizm ve psiko-analitik teorinin kaynaşmasına dayanarak giderek daha fazla teorikti ve kadınların daha geniş bir ataerkillik, kapitalizm, normatif heteroseksüellik eleştirisi ve kadının eş ve anne rolü ile ilişkilendirilmesine başlamıştır. Cinsiyet, biyolojik bir farklılık olmaktan çıkıp, kültürden kültüre ve zamanla değişen sosyal bir yapı haline gelmiştir. Bu süreçte ayrıca kadınlar, patriarki yapılanmaların hane içi alanlarda eşitsiz rollerin devam ettiğini saptamış ve eleştirilerde bulunmuştur. Batı'da cinsellik ve doğurganlığın farklılaşması için doğum kontrolünün artırılması gündeme getirilmiştir. Kürtaj hakkının tanınması da taleplerden biri olmuştur (Kolay, 2015). Nitekim, kadınlar bedenleri üzerinde söz sahibi olmayı ve tasarrufun kendilerinde olması gerektiğini savunmuştur.

İkinci dalgada göz ardı edilemeyecek sosyal değişimler yaşanmıştır. Doğum kontrolünün uygulanması bunlardan biridir. 1960 yılında Gıda ve İlaç İdaresi doğum kontrolünün kullanımını onaylamıştır. Bu arka plana karşı, ikinci dalganın feministleri doğum kontrolünün tüm kadınlara erişilebilirliği için kampanya yürütmüştür. Cinsel olarak aktif kadınları eğitmeyi amaçlayan paneller ve çalıştaylar düzenlenmiştir. Bu atölyeler ayrıca zührevi hastalıklar ve güvenli kürtaj gibi konuları da gündeme getirmiştir. Radikal feministler 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında "Özgür Aşk Hareketi"ni desteklemiştir ve üniversitedeki genç kadınlara doğum kontrolü, cinsel hastalıklar, kürtaj ve birlikte yaşama dair broşürler dağıtmıştır. Aile içi şiddet ve cinsel taciz konusunda ikinci dalga feminist hareketi hem evde hem de

işyerinde fiziksel şiddete ve cinsel saldırıya karşı güçlü bir duruş sergilemiştir. Kendini tanımaya destek de bu sosyal değişimlerden biri olmuştur. Kadınların cinsellik ve doğurganlık ile cinsel özgürlüklerinin ayrılması ve kadın bedeninin özgürleşmesi talebi göz önüne getirilmiştir. İkinci dalgadaki feminist hareketin kazanımları arasında kürtajın yasallaştırılması ve doğum kontrol haplarının yaygın olarak bulunabilirliği bulunmaktadır. Kürtaja şu anda dünya çapında 73 ülkede izin verilmektedir. Buna karşılık, 1968 yılında istisnasız yasaklanmıştır. Suudi Arabistan, İsrail ve Arjantin de dâhil olmak üzere 73 ülkede, sadece anne veya fetüsün tehlikede olması durumunda izin verilmiştir. Kürtaj, Sovyetler Birliği'nde (1920), 1973'te ABD'de ve 1975'te Fransa'da yasallaştırılmıştır. Fransa'da 1920'lerde kürtaj yaptırılanlar ölüm cezası ile cezalandırılmış, devlete karşı bir eylem ve ihanet olarak görülmüştür (Çoban, 2015). Günümüzde, özellikle sağ muhafazakar yönetimler kürtaj ve kadın bedeni konusunu bir sorun olarak tartışmaktadır. Yasal olarak bu hakların korunmasına rağmen uygulamada geleneksel düşünce devam etmekte ve örtülü bir yasak uygulanmaktadır.

İkinci dalganın dünyaya entelektüel katkıları da olmuştur. Simone de Beauvoir'ın *İkinci Cins* (1949) İngilizce çevirisi 1953'te yayınlanmıştır. Bu kitabın ana fikri “Bir kadın doğmadın, kadın oldun” (Kadın doğulmaz, kadın olunur) şeklinde belirtilmiştir. *Kadınsı Tasavvuf*'ta (1963), Betty Friedan, İkinci Dünya Savaşı sırasında önemli çalışanlardan evlerine bağlı ev kadınlarına ve savaş sonrası annelere kadınların rollerindeki değişimin kökenlerini incelemiştir. “Kadınların kurtuluşu” ifadesi, bu dalga için öteki rakip terimlerle ilişkili bir şekilde devam etmiş ve popüler hayal enerjisini şekillendirmiştir. Kate Millett'in *Cinsel Politika* kitabı, 1970'lerde en çok satanlar listesine girmiştir. İçinde siyaset kavramını iktidar tarafından yapılandırılmış tüm ilişkiler doğrultusunda genişletmiş ve kişisel aslında politik olduğunu açıkça ortaya koymuştur. New York radikal feminizmin kurucularından olan Shulamith Firestone, aynı yıl *Cinselliğin Diyalektiği* kitabını yayınlamış ve kadın erkek arasında salt bir anayasal eşitliğin sağlanmasını yetersiz olduğunu düşünmektedir (Berktaş, 2013). Yalnızca yasalar önünde eşitliği savunanları, mevcut durumun pekiştiricisi olarak görmektedir. İkinci dalga aynı zamanda alan yazına çoklu feminizm anlayışını sokmuştur. Bu yıllarda feminizm artık belli bir zümre için değil tüm dünya kadınları için yapılı hale gelmiştir. Kadınlar cinsellikten birçok konuya kadar kadınları ilgilendiren tüm detayları, özellikle yasaklanmış ve baskı altında olanları, ifade etme eğilimi içine girmiştir.

Bilinç yükseltme faaliyetleri ile farklı algılardaki kadınlar kendini tanımaya başlamıştır. Farklı tecrübeler yaşayan kadınlar, ortak bir düşünce zemininde birleşmiş ve Berktaş (2013) ifadesiyle “Kız Kardeşlik” kavramı etkinlik kazanmıştır.

İlk dalğanın aksine, ikinci dalğanın feminizmi kadınların baskısının kökenleri hakkında kapsamlı bir teorik tartışma başlatmıştır. İkinci dalğanın aktivistleri ve kuramcıları çoğunlukla ‘sorular’ konusunda anlaşabilmiştir ve bu yüzden birlikte cinsiyet ayrımlarının kökenlerini, gücün doğasını ve tartışma için cinsel şiddetin köklerini açmıştır. Bununla birlikte, bu konudaki yanıtları farklı veya çelişkilidir: Avrupa’da daha geniş bir kitleye sahip olan “Anarko-feministler”, kadınların özgürlüğünün aile, özel mülkiyet ve devlet gücü gibi kurumların dağıtılmasını ön gördüğünü iddia etmiştir. Liberter ilkelere dayanan “bireyci feministler”, minimum hükümet çağrısında bulundular ve böylece kendilerini, çözüm için hükümete yönelen feministlerin çoğunluğundan uzaklaştırmıştır. “Amazon feministleri” efsanevi kadın kahramana atıfta bulunmuş ve fiziksel güç yoluyla kurtuluşu savunmuştur. Pek çok lezbiyen feminist de dâhil olmak üzere “ayrılıkçı feministler”, kadınların erkeklerden ayrılmadan hiçbir zaman kendilerini ataerkillikten kurtaramayacaklarını vaaz etmiştir. Bu çoklu feminizmlerin üç ana akımı vardır. Liberal veya ana-akım feminizm kurumlardaki somut ve pragmatik değişimlere odaklanmıştır. Erkek egemen pozisyonlara erişimi kolaylaştırarak kadınları mevcut güç yapılarına entegre etmeyi amaçlamaktadır (Offen, 1988). Radikal feminizm, liberal feminizmin pragmatik yaklaşımının aksine, doğası gereği ataerkil olan toplumu kurumlarını yeniden yapılandırarak dönüştürmeyi amaçlamıştır. Temel teori, kadınların ezilmesinin toplumsal yapıya çok derinden bağlı olması ve bu nedenle özgürleşmesinin devrimci bir dönüşüm gerektirmesidir.

Radikal feministler siyasete hiyerarşik olmayan ve otoriter olmayan bir yaklaşım geliştirmeye çalışmıştır. Kültürel feminizm ya da ‘fark feminizmi’, her şeyden önce eşitlik kavramını sorgulamıştır. Erkeklerin ve kadınların kendi içlerinde eşit olduğu fikrini / varsayımını reddetmiştir. Öte yandan, kadınları birbirine bağlayan özellikleri vurgulamıştır. Fark feminizmi, kadınların doğal eğilimlerinde yer alan potansiyellerini hafife aldığı için ana akım feminizmi eleştirmiştir. Almanya’da ikinci dalga örneği ele alınırsa, bu dalğanın temel talepleri, kendi kaderini tayin etme hakkı, siyasette aktif söz, nitelikli faaliyetlere sınırsız erişim ve ceza kanununda kürtajın kaldırılmasıdır. 1973 yılında kadın odalarının açılışı yani Batı Berlin’de ilk kadın merkezinin açılışı buna en büyük örnektir. Buna bağlı olarak

kadın kafeleri, kadın barları ve kadın sığınma evleri gibi özerk kadın projeleri ortaya çıkmıştır. İlk kadın sığınma evi, 1976 yılında Batı Berlin'de özerk kadın hareketinden gelen kadınlar tarafından kurulmuştur. 1976'da Feminist medya ortaya çıkmıştır ve 1976'dan 1984'e kadar feminist dergi *Courage*, Batı Berlin'de yayınlanmıştır. EMMA dergisi ilk kez 1977'de yaklaşık 200.000 kopya dolaşımı ile çıkmıştır. Editör Alice Schwarzer Alman kadın hareketinin önde gelen isimlerinden biri olmuştur (Yıldırım, 1996).

İkinci dalga feministler cinsler arasında eşitsizlikleri kadınların hor görülmesinin temel sebebi olarak görmemiş, aksine kadınların erkeklerden farklı taraflarının kadın özgürlüğünün tohumları olduğunu düşünmüştür. İkinci dalga feminizm içinde halkın değişimini amaçlayan geniş talepler söz konusu olmuştur. Feministler gerek ideoloji gerekse bilimsel, özel yaşamdan siyasi alanlara kadar birçok alanda mücadelelerine devam etmiştir. Birçok örgütlenme, yayın ve eylem ise mücadele ile beraber gelmiştir. Mücadelelerinin ana fikri, temel hedefi ise ataerkil yapının ortadan kalkmasıdır.

1.1.3. III. Dalga Feminizm

Üçüncü dalga feminizm, esasında ikinci dalganın hedeflerine yöneliktir. Ancak devamı gibi görünse de hedefleri aynı olsa da III. dalga feminizmi 1990'ların başlarında II. dalga feminizmin algısındaki yanlışlara karşı bir tepki olarak doğmuştur. Bununla birlikte, ikinci dalgadan şu noktalardan farklıdır: Kadın ve erkek ikileminin reddidir. 1990'ların başında başlayan üçüncü dalga feminizm, ikinci dalganın algılanan başarısızlıklarına ve ikinci dalga girişimlerine karşı tepki vermiştir. Bu ideoloji, ikinci dalganın üst orta sınıf beyaz kadınların deneyimlerini aşırı vurguladığını savunarak, ikinci dalganın fikirlerinden ortaya çıkan kadınlık tanımlarına meydan okumayı amaçlamaktadır. Üçüncü dalga feministlerine göre cinsel farklılık erkekler ve kadınlar arasında bir çatışma değildir. Bu sebeple üçüncü dalga 'erkek olmanın' ve 'kadın olmanın' olağan kesinliklerini güçlü bir şekilde sorgular ve farklı kimlik politikaları arasında daha yakın bağlantı olduğunu savunmaktadır (Özveri, 2009). İkinci dalgadaki tek tip kadınlık algısını yadsıyarak kadın sorunlarının evrensel olduğunu vurgulamıştır. Üçüncü dalga feministlerin üzerinde durduğu temel konular kadına şiddet, cinsellik, kadının güçlendirilmesi gibi mikro politiklardır. Üçüncü dalga feminizm bilinçlendirmeyi arttırarak eylemciliği

daha geniş tabana yaymıştır.

Erkek-kadın arasındaki ilişki ayrılmaz bir şekilde diğer kimlik politikalarıyla bağlantılıdır. Bunlar ten rengi, etnik köken, eşcinselliktir. Üçüncü dalga için ilgili anahtar sözcük “queer politika”dır. Bu dalga, tüm hegemonik niteliklerden kurtulma, onlarla oynama, belirlenmeme arzusuna dayanmaktadır. Afrikalı Amerikalılar, Latinler, Yerli Amerikalılar hareketine “postkolonyal” teorilerin katılımıyla beyaz orta sınıf egemenliğinin keskin eleştirisi önemli bir rol oynamaktadır. Geleneksel siyaset biçimleri hakkında şüphecilik duyarlar ve partiler, kulüpler, örgütler üzerinde eylemcilik yerine bunu kültür alanlarında veya medya, sanat ve yayında kullanmaktadır. Üçüncü dalga, kadınların hayatlarını kesişimsel olarak görmüştür ve feminizm tartışılırken ırk, etnik köken, sınıf, din, cinsiyet ve milliyetin nasıl önemli etmenler olduğunu göstermiştir. Kadınların yaşamlarıyla ilgili konuları uluslararası bazda incelemiştir. Üçüncü feminizm dalgası 1995 yılında başladı ve sömürge sonrası ve postmodern düşünce ile bilgilendirilmiştir. Bu aşamada, evrensel kadınlık beden, cinsiyet, cinsellik ve heteronormativite kavramları da dâhil olmak üzere birçok yapı istikrarsızlaştırılmıştır (Josephine, 2006). III. Dalga Feminizm, herhangi bir politik kimliği reddederek postmodern ve sosyalist grup içinde yer almaktadır.

Pinkfloor, aynı zamanda bir push-up sütyen ve beynin olabileceğini söylediğinde bu yeni pozisyonu ifade etmiştir. Üçüncü dalganın “girl'leri” sahneye dinç ve güçlenmiş bir adım atmıştır, mağduriyetten kaçınmıştır ve doğal güzelliklerini kendileri için cinsiyetçi ataerkilliğin nesnesi olarak değil, özne olarak tanımlamıştır. Cinsiyetçi kültürü yok etmek ve sözlü silahlardan yoksun bırakmak için ‘sürtük’ ve ‘orospu’ gibi ahlaksızca ifadeleri içeren bir taklit ağzı geliştirmiştir. Web “girlie feminizmi” nin önemli bir aracıdır ve “cybergrrls” ve “netgrrls” a sadece kadınlara özel bir alan sağlamıştır. Aynı zamanda bütün kullanıcılara cinsiyet sınırlarını iletme fırsatı vermektedir ve bu nedenle cinsiyet kavramı deneyi ve yaratıcı düşünceyi teşvik edecek şekilde dengesizdir. Bu nedenle feministler, üçüncü dalganın belirsizlik kutlamalarını ve biz-onlar olarak düşünmeyi reddetmeyi sürdürmektedir. Çoğu üçüncü dalga parçası, ‘feminist’ olarak tanımlamayı reddetmektedir, sebebi ise bu kelimenin sınırlayıcı ve dışlayıcı bulmalarıdır. Grrl-feminizm küresel, çok kültürlü olma eğilimindedir ve basit yanıtları veya yapay kimlik, cinsiyet ve cinsellik kategorilerini ortadan kaldırmaktadır (Newton, 2017). Esas politikalarını etnik köken, sınıf, cinsel yönelimin oluşturduğu söylenebilmektedir.

Üçüncü dalga, bilim ve ideolojik-politik bir hareket olarak feminizmin krizidir. Bu kriz hem feminist hem de toplumsal cinsiyet yönelimli bilimde araştırma konusunun ve kadın hareketi konusunun çözülmesini gerektirmektedir. “Feminizm krizi” toplumsal cinsiyet kategorisinin güçlü sorgulanmasına dayanmaktadır. Üç farklı zorluk bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bunlar yalnızca iki cinsiyeti esas alan heteronormativitenin sorgulanması, kadın grubunun homojenliği hakkında şüpheler, kadınlar arasındaki farklılıklara atıflar ve modern toplumun cinsiyet açısından tarafsız hale geldiği tezidir. Bu krize yanıt olarak üçüncü dalga savunmaları ortaya çıkmıştır. Üçüncü dalga feminizmi üç önemli yönetime sahiptir. Birincisi, kadın kategorisinin çöküşüne tepki olarak, üçüncü dalga kişisel anlatıları ön plana çıkarır, kesişimsel ve çok taraflı yaklaşıma işaret etmektedir. İkincisi, postmodernizmin yükselişine yanıt olarak, eylem teorik gerekçelendirmeden daha fazla değer vermektedir. Üçüncüsü, cinsellik ve pornografiye (cinsiyet-pozitif ve pornografik yaklaşımlar arasındaki seks savaşları olarak bilinen) doğru tutum hakkındaki tartışmalara yanıt olarak, kapsayıcı ve yargılayıcı olmayan bir tür olan ve feminist politikanın sınırlarını izlemeyi reddeden üçüncü dalga hazırlanmaktadır (Dworking, 1981). Üçüncü dalga feminizm, farklılıkların dinamik, durumsal ve kalıcı şekilde tanındığı; gerçekliklerin, sabit yapılar ve güç ilişkileri açısından değil, olasılıklar içindeki performans açısından ele alması açısından sınırları aşmaktadır.

Üçüncü dalga feminizm, feminizm için büyük anlatıyı reddetmekte ve koalisyon politikasını memnuniyetle karşılayarak önceki dalgaların birlik vizyonunun üstesinden gelmeye çalışmaktadır. İlk feminizm dalgası çoğunlukla orta sınıf, Batı, cisgender, beyaz kadımlarca gündem edilirken; ikinci etap, ten rengi ve gelişmekte olan uluslarda kadın kardeşlik ve dayanışma arayan, “kadınların mücadelesinin sınıf mücadelesi” olduğunu iddia etmektedir. Feministler kadınları sosyal bir sınıf olarak ve ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet baskısının birbiriyle ilişkili olduğunu göstermek amacıyla ‘kişisel olan politiktir’ ve ‘kimlik politikaları’ gibi terimlerden söz etmektedir. Çocukların çizgi filmlerinden en üst düzey hükümet düzeylerine kadar toplumu cinsiyet ayrımcılığından yukarıdan aşağıya doğru yoğunlaştırmak için yoğun bir çaba başlatmıştır. Bu karmaşık ve farklı dalganın cinslerinden biri, sadece kadınlara yönelik alanların artması ve beraber kadınların, karma gruplarda olası olmayan, sonuçta hepsinin iyiliği için çalışacak özel bir hareket ortaya çıkardığı fikridir. Kadınlar, boyun eğmeleri veya biyolojileri nedeniyle, bazıları tarafından sorun çözme yaklaşımlarında erkeklerden daha

insancıl, işbirlikçi, kapsayıcı, huzurlu, besleyici, demokratik ve bütüncül oldukları düşünülmektedir. Eko-feminizm terimi, dünyaya ve ay döngülerine olan biyolojik bağları nedeniyle, kadınların çevreciliğin doğal savunucuları olduğu fikrini yakalamak için üretilmiştir. İkinci dalga ile karşılaştırıldığında, üçüncü dalga daha az kritik ve katıdır. İkinci dalga genellikle anti-erkek, anti-seks, anti-kadını, anti-eğlencedir. Naomi Wolf ikinci dalgayı 'kurban feminizmi' olarak nitelendirmektedir. Bu dalgayı diğer kadınların görünüşleri ve cinsellikleri konusunda çok eleştirel ve özerk olmakla suçlamaktadır. Wolf'a göre, ikinci dalga kadınların "heteroseksüel ayrıcalıklardan" vazgeçmeli; medeni hakları genişletmek yerine, evlenmeyin tanımını genişletmek yerine güzelliği bırakmayın düşüncesine karşı çıkmaktadır. 'Kadınların gücü' veya 'kız kültürü', üçüncü dalganın merkezi fakat tartışmalı kavramlarıdır. Kadınların istekleri sadece ataerkilliğin belirlediği bubi tuzakları değildir. Örneğin Wolf'a (2002) göre Barbie bebekleri, makyaj, moda dergileri, yüksek topuklu ayakkabılar olumlu, aynı zamanda seksi, kavgacı ve ironiktir.

Kendini betimleme, tanıma ve ikinci dalganın eleştirisi olan post-feminist saldırıların (Katie Roiphe, Camille Paglia yanlısı feminizm) ilk kilometre taşı 1992, Rebecca Walker'ın "Ben Üçüncü Dalga Ben'im" yazısı kabul edilmiştir. Walker'a göre, üçüncü dalga feminist sadece uygulamayı ideolojik katılığından kurtarmaya çalışmaktadır. Bu dalga belirli bir yaşam biçimini ve perspektifi belirleyen ve bireysellik, karmaşıklık ve kusurlu kişisel hikâyeler / deneyimler için alan bırakmayan bir kimlik korkusuna sahiptir. "Kadına karşı erkeğe karşı", "beyaza karşı siyah", "yetersizlere karşı ezilen", "kötülüğe karşı iyi" gibi ayrılıklara / ikiliklere şüphecilik duymaktadır. Erken feminizm ise rönesans feminizmidir. İtalyan-Fransız yazar Christine de Pizan (1364 yaklaşık 1430), "*Epître au Dieu d'Amour*" (Aşk Tanrısına Mektup) adlı "*Bayanlar Şehri Kitabı*"nın yazarı Simone de Beauvoir, kadın düşmanlığını kınayan ve cinsiyetler arasındaki ilişki hakkında yazan ilk kadına alıntı yapmaktadır (Şimga, 2020).

Feminizm dalgalarının Türkiye'deki yansımalarına bakacak olursak, ilk dalganın, özellikle 1910'lar ve 1920'lerde, bir vatansever ve milliyetçi modernleşme hareketinin 'yeni toplum yeni kadın'ın güçlü etkisi altında geliştiği görülebilmektedir. 1908-1920 ikinci anayasal dönem yılları arasında kültür, dayanışma yardımı, ekonomi, eğitim gibi farklı alanlarda 25'den fazla kadın örgütlenmesi ile bu dalganın yayıldığı anlaşılmaktadır. 1980'lerle başlayıp 2000'lere kadar devam eden ikinci dalga, uzun bir kesintiden sonra ve entelektüel kadınların

farkındalık yaratan gruplarından ortaya çıkmıştır. Üçüncü dalga ise 2000'ler sonrası Kürt, Müslüman kadın örgütleri ve LGBTİ + örgütlerinin eleştirileri ve katkılarıyla gelişmiştir. İlk dalganın özellikleri ve talepleri, diğer dalgalardan daha basittir. İlk dalganın hazırlık tarihi Tanzimat Dönemi'ne kadar uzanmakta ve ilk dalga daha çok basın ve sivil toplum örgütlerinde ortaya çıkan entelektüel bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır.

İmparatorluk ve Cumhuriyet'in alt sosyal katmanları arasında genişleme veya rezonans yoktur. İlk dalga iki şekilde çözümlenebilmektedir. Bunlar geç Osmanlı dönemi ve erken Cumhuriyet dönemidir. Bu periyodizasyon hem feminist aktörlerin analizi hem de toplumsal cinsiyet rejiminin dönüşümü ya da modernizasyonu için etkilidir. Her iki alt grupta da geleneksel cinsiyet rejiminin dönüşümünü sağlayan önemli reformlar yapılmıştır. Şemsiye kavramı istatistik feminizmde yeni toplum için yeni kadının yaratılması olarak kullanılmıştır. İlk dalga, birkaç savaş ve milliyetçi ideoloji (savaşlar dönemi feminizmi) ile işaretlenmiş özel bir politik ekonomide yükselmiştir. Balkan Savaşı (1913), Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda kadınlar ajitatif ve lojistik görevler üstlenmiş ve cinsiyet eşitliği kavramının fiziksel yönünü desteklemişlerdir. İlk eğitim dalgasının talepleri, işgücü piyasasına daha çok katılım, daha çok halk katılımı ve aile içinde daha çok güçtür (Sarıçoban, 2017). Türkiye'nin ilk dalgasında, Batı'nın aksine, medeni hukuk reformları stratejik değer taşımaktadır. Siyasi katılım haklarına olan talep nispeten geç gelmiştir. Türk feminizminde ilk dalganın taşıyıcıları ve örgütsel biçimleri açısından ilk dalga küçük grup örgütlerine dayanmaktadır.

Geç Osmanlı döneminde eğitimde reformlar 1911 yılında IV. Kongrede başlamış ve siyasi programında Birlik ve İlerleme Komitesi (İttihat ve Terakki Cemiyeti) zorunlu ve parasız ilköğretimi, orta ve yükseköğretim sisteminin genişletilmesini, kız okullarının iyileştirilmesi ve genişletilmesini belirlemiştir. 1913, kızlar için ilk padişahın (İstanbul İnas Sultanisi, İstanbul Kız Lisesi) kurulduğu yıldır. 1917'de kızlar için sanat ve meslek okullarının kurulması bir örnek olarak da verilebilmektedir; Güzel Sanatlar Okulu ve Konservatuar, terzilik okulları, hemşirelik ve ticari dersleri veren okullar gibi. 12 Eylül 1914'de İnas Darülfünunu adıyla Kadın Üniversitesi açılmış ve 1920 yılında İstanbul Darülfünunu ile birleştirilmiştir (Arslan, 2005).

Hukuk reformu, 1917 yılında Hukuk-i Aile Kararnamesi'nin kadın haklarını korumak amacıyla aile işlerine devlet müdahalesini yasallaştırmasıyla başlamıştır. 17

yaşın altındaki kadınlarla evlilik, kadının ebeveynlerinin izni olmadan yasaklanmıştır. İkinci bir kadınla evliliğe, kadınların rıza göstermesi kaydıyla izin verilmiştir. Sanayileşme ve savaş ekonomisi, kadınların ekonomiye katılımının yolunu açmıştır. İşçiler, Birinci Dünya Savaşı sırasında fabrikalarda, madenlerde, yol yapımında ve çöp toplamada aktiftir. Bürokraside ve posta ve telgraf hizmetlerinde kadınların ilk kayıtları da bu dönemde gerçekleşmiştir. 1914'te Kamu baskısı nedeniyle beş Müslüman kadın telefon yönetiminde işe alınmıştır. 1916'da Osmanlı Kadınları çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin kurulması ve 1917'de ilk kadın işçi sendikasının kurulması- yoksul kadınların ekonomiye kazandırılması ile önemli adımlar atılmıştır. Kadınların (ekonomik) kamuoyuna dâhil edilmesi, artık anne ve eşe indirgenemeyen yeni bir "kadın" tanımını mümkün kılmıştır. Medeni Kanunda ve Ceza Kanununda cinsiyetçi içeriği olan kimi maddelerin değişmesi ya da iptali, kadına yönelik şiddete karşı Aileyi Koruma Kanunu çıkarılması ve sığınakların oluşturulması, kadının tarihsel bilgi ve deneyiminin toplanarak görünür kılındığı Kadın Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin kurulması; din, bilim, felsefe, sanat ve bunlar tarafından etkilenen toplumsal sistemi irdelemek ve toplumsal cinsiyet eleştirisini bilimselleştirmek adına kadın araştırmaları merkezlerinin kurulması, feminist duyarlılığın birer somut örneğidir (Uçan Çubukçu, 2004).

I. dalganın ilki Osmanlı kadın akımıdır. 19. yüzyılda Osmanlı devleti siyasal, sosyal, iktisadi, eğitim, hukuk gibi konularda gelişmeler yaşamış bundan Osmanlı kadını da etkilenmiştir. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı devleti siyasal ve toplumsal tüm alanlarda modernleşmeye gitmiştir. Bu modernleşme sürecine paralel olarak Osmanlı kadınının konumunda da değişimler başlamıştır. Dergi ve gazetelerde kadın sorunları ortaya konulmuş, derneklerle örgütlenilmiştir (Çakır, 2010).

1920'li ve 1930'lu yıllarında Türkiye'de eğitim, siyaset ve hukuk gibi alanlarda kadın-erkek eşitliği sağlanması yönünde liberal feminist bir yaklaşım hâkimdir ve 1960'lara kadar kadınlara medeni, sosyal, siyasi haklar tanınmıştır ön kabulüyle bir durgunluk dönemine girilmiştir. Birinci dalga Türk Feminizmi özetle ikiye ayrılmıştır ancak ana düşüncesi aynıdır: kadını toplumda bir birey olarak görmek. Bu dönemde aynı zamanda devlet feminizmi, milliyetçi feminizm gibi düşünceler de savaşların arasında kadınlar üzerinden oluşmuştur. Türkiye Cumhuriyeti şekillenirken aynı zamanda kadınlar da bu durumda şekillenmiştir. Aynı zamanda kurulan Türk Kadın Birliği ile başlamış olan örgütlenmeler, gittikçe

güçlenecek ve devlet içerisinde yer edinebilecek noktaya gelecektir. Batıdaki kadın hareketleri ile mukayese edildiğinde, başlangıç noktasında aynılık görülürken, ikinci dalgada batıya bakıldığında hareket kısa sürede sendikaları, işçi kadınları ve siyahlar gibi alt sınıftan kabul edilen kadınları etkisine almıştır. Türkiye’de ise, batıdan farklı olarak feminist hareket, “seçkin” kalitesini sürekli olarak korumuştur (Tekeli, 1998).

İlk dalganın söylemi olarak imparatorluğun çöküşü, milliyetçiliğin yükselişi ve İslam’ın bir ideoloji olarak güçlendirilmesi, Türkiye’deki ilk dalganın feminist söylemini güçlü bir şekilde etkilemiştir. İlk dalganın feminist söyleminin merkezinde bağımsız Müslüman kadının hayal gücü vardır. Bu söylemde Müslüman kadın, Batı modellerine dayanan güçlü bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Aynı zamanda, Batı feminizmi, Müslüman halkları ezen Batı’nın bir parçası olarak eleştirilmiştir. Söylemin batı yanlısı ve batı eleştirel tutum ve ifadeleri arasındaki bölünmesi, üçüncü dünyanın modernleşme söylemlerini güçlü bir şekilde hatırlatmıştır. Ülkenin siyasi alanında özerklik iddiası yoktur fakat ilk dalga feminist hareketi, ülkenin direnişi ve kurtuluş savaşıyla güçlü bir şekilde tanımlanmıştır. İlk dalganın potansiyel liderleri olan Nezihe Muhittin, Halide Edip gibi isimler, dönemin siyasi müdahaleleri ile liderliklerinin ortaya çıkması engellenerek bastırılmıştır. Toplumda bu durum, birinci dalganın etki alanının zayıflıkları ve farklılıkları olarak okunabilmektedir.

Milliyetçi kadın hareketinin temeli birinci Türk feminizm dalgasına dayanmaktadır. Örneğin, Sabiha Sertel (1895-1968) imparatorluğun kadınlarının çoğunun savaştan yararlandığını bulmuştur. Kadınların görünürlüğündeki önemli artış, Kara Fatma ve Nene Hatun gibi kadın kahramanların ortaya çıkmasıyla feminist söylem ve politika yeni boyutlar almıştır. Müfide Ferit feminizm kavramının ilk açık savunmasını başlatmıştır (Kutluata, 2007).

Sertel, Türk feminizmini Cumhuriyet’in bir gereği olarak görmüştür (1919, Büyük Mecmua). Milliyetçi sivil feminizmde üç mücadele bağlamı şunlardır: çalışma hakkı, peçe ve burkaya karşı ulusal moda ve kadınların savaşa cesur katılımlarıyla kazandıkları siyasi haklardır. İkinci dalga Şubat 1988’de Feminist Manifesto açıklanması ile başladı denilebilir. Mayıs 1988’de ilk kadın kongresi bölünmüş fikirlerle yüzleşmiştir. Bağımsız bir siyasi hareketin kurulması için talepler “kadınlar tarafından kadınlar için” sloganı ile arttırılmıştır (Toprak, 2015). Bu dalga, yasal olarak tanınan hakların uygulanmasını talep etmiştir. Bunun için ataerkil düzene

karşı genel bir mücadele çağrılmıştır. Buna göre, kadınların ezilmesi, kadınların bedeni, işi ve kimliği üzerindeki ataerkil yönetim yoluyla sistematik ve mümkündür. İlk dalganın aksine, ikinci dalga milliyetçi değil hatta Kemalist ve otoriter rejimin eleştirisini yaparak, dini ve etnik çatışmaların ardından siyasi sistemin demokratikleşmesi çağrısında bulunmuştur. Sivil topluma devlet ve devlet müdahalelerine kuşkuyla yaklaşmıştır. İslamcı hareketin yükselişinden endişe etmiştir.

Türkiye'deki ikinci feminizm dalgası 1960'lara kadar başlamamıştır. 1965'te Beria Onger (avukat) İleri Kadın Derneği'ni kurdu ve yasal iyileştirme çağrısı yapmıştır. 1969 Devrimci Kadınlar Derneği, öğrencilerin Devrimci Öğrenciler Derneği'ne üye olmalarına izin verilmemesine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. 1970'lerde birkaç Marksist kadın örgütü kuruldu: bunların en önemlisi İlerici Kadınlar Derneği'dir (İKD, 2013). Tanınan hakların uygulanması hakkı, hukuk alanında eşitliğin genişletilmesi, kadınların barış mücadelesine aktif katılımı ve ulusal sorunların çözümü, eşit işe eşit ücret, anneliğin toplumsal katkı olarak tanınması bu derneklerin asıl amaçları arasındadır. Kendini işçi kadın hareketi olarak feminist hareketten ayırmıştır. Bir burjuva ideolojisi olarak Feminizmin Eleştirisi ortaya çıkmıştır. Derneğin kentsel altyapının iyileştirilmesi, anaokulunun genişletilmesi ve doğum izni talepleri 'Belediye Komünizmi' veya 'ulusal kurtuluş' ile karşılaştırıldığında daha az önemli veya önemsiz olarak damgalanmıştır (Gerçek, 2015).

Türkiye'deki kadın hareketinin ikinci dalgası, yasal olarak tanınan hakların uygulanması çağrısında bulunmuştur. Bunun için ataerkil düzene karşı genel bir mücadele çağrısı yapılmıştır. Buna göre, kadına yönelik baskı sistematiktir ve kadının bedeni, işi ve kimliği üzerindeki ataerkil egemenlikle mümkündür. Birinci dalganın aksine, ikinci dalganın söylemi milliyetçi değildir. Kemalist otoriter rejime yönelik bir eleştiri oluşturmuştur ve dini ve etnik çatışmalar sırasında siyasi sistemin demokratikleştirilmesi çağrısında bulunmuştur. Sivil topluma devlet ve devlet müdahalesi konusunda şüpheli yaklaşmıştır. İslamcı hareketin yükselişinden endişe duymaktadır. 1982, kadınların düzenli olarak bir araya geldiği YAZKO'nun (Yazarlar Kooperatifi) kuruluş yılıdır. Ankara'da bu tür toplantılar "Perşembe Grubu" adı altında yapılmıştır. Farkındalık yaratan gruplar veya daha küçük gruplardaki toplantılar ve değişimler kullanılan en etkili organizasyon yöntemlerinden biridir (Birkiye, 2003).

Kadın Çevresi Yayınları, 1983'te ilk feminist yayınevinin kuruluşu olarak ortaya çıkmıştır. İlk gösteriler, yargıcın bir kadının eşinin şiddetine karşı yaptığı şikâyeti yalanlayan kararına istinaden Çankırı'da gerçekleştirmiştir. Söz konusu yargıç, kararı haklı çıkarmak için "Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin" cinsiyetçi kararına atıfta bulunmuştur. 1986'da Türkiye'nin 1985 yılında imzaladığı BM CEDAW'ın (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) etkin uygulanması amacıyla "Kadınlar Dilekçesi" adlı imza kampanyası başlatılmıştır. 1987'de Şiddete karşı kitlesel gösteri yapılmıştır (1980'den sonra onaylanan ilk gösteri / Kadınlar Dayağa Karşı Dayanışmaya yürüyüşü). Feminist hareketin görünürlüğü, Kariye Müzesi Şenliği, (1987), Geçici Modern Kadın Müzesi (1988) gibi diğer kuruluşlarla da devam etmiştir. 1980'ler Türkiye'de gerçek anlamda feminizmin doğuşunda önemli yıllardır. Liberal, sosyalist ve radikal feminist gruplar bu yıllarda ortaya çıkmıştır Çeşitli düşüncelere sahip olsalar da bu kadınlar belli ortak noktalarda beraberce yürümeyi başarmışlardır (Arat, 1986).

Feminizm 1990'larda feminist hareketin kurumsallaşması gerçekleştirilmiştir. Duygu Asena 1995 yılında sokak protesto hareketi olarak feminizmin 1990'larda yavaş yavaş modası geçmiş olduğunu ifade etmiştir. Türkiye bağlamında, 1990'lar feminist hareketin kurumsallaşma aşaması şunlara karşılık gelmektedir: Sosyal Feminizm, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın kurulması- şiddet tehdidi altında olan veya etkilenen kadınları desteklemek için kurulmuştur. Mor Çatı, sosyal feminizmin kurumsallaşmasında öncüdür (Işık, 2007). Kurumsallaşma ile beraber kadınların kamusal alanda hakları genişlemiş, yıllardır süren mücadele somut adımlarla desteklenmiştir. Ancak geleneksel anlayışın toplumda baskın bir şekilde devam ettiği aşıkardır. Buna bağlı olarak kazanımların yerleşik hale gelmesi, hak mücadelesinin başka bir bağlamını oluşturmaktadır.

Feminist hareketin kurumsallaşması ve tanınması, 2000'li yıllarla beraber ekonomik dayanışma örgütlerinin kurulmasıyla kendini göstermektedir. Bunlar arasında en önemli örgütlerden biri Kadın Emegi ve İstihdam Girişimi-Kadın Emegi ve İstihdam Girişimi Platformu (KEİG, 2007)'dur. 1990 yılında Kadınların Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla beraber bürokratik feminizmin varlığından bahsetmek mümkündür. Aynı zamanda kamusal alanda var olan ve yeni bir feminizm algısı yaratılarak kadınların mücadelelerinin sessize alınmasını hedefleyen bir "projei feminizm" algısı ortaya çıkmıştır (Dinç, 2002). Projei

feminizm, ulusal ve uluslararası devlet kurumlarıyla, geniş bütçeli işbirliğiyle araştırma projelerinin tasarlanması ve uygulanması, seçkin bir feminist grup yaratmıştır.

Özvarış ve Akın'ın yaptığı araştırmaya göre, akademik feminizm, "Kadın Araştırmaları" (Kadın Çalışmaları) sosyal bilimlerde bağımsız bir disiplin olarak kurumsallaştırılmıştır. 1990 yılında Kadın kütüphanesinin kurulması (Kadın Eserleri Kütüphanesi), 1989 yılında İstanbul Üniversitesi'nde kadınlar için araştırma ve eğitim enstitüsünün kurulması (Kadın Araştırma ve Eğitim Merkezi), 1993 yılında Ankara Üniversitesinde Kadın Araştırma Enstitüsünün (KASAUM, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi) kurulması, akademik değişim için dijital yazılı platformlar - Feminist Yaklaşımlar ve (2006) ve Fe Dergi (2009) gibi akademik dergiler basılması, 1997 yılında KADER'in (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği) kurulması bunlara örnek olarak verilmektedir. (Özvarış ve Akın, HÜKSAM). Bu adımlar Türk parlamentosunda kadınların zayıf temsil edilmesinin tepkisine yol açmış ve kadınlara karşı pozitif ayrımcılık konusundaki tartışmaların genişlemesine katkıda bulunmuştur. Kadın hareketi, İstanbul ve Ankara gibi Türkiye'nin büyük şehirlerinin dışında bir yer edinmeyi başarmıştır. Nitekim, kadınları etkileyen ve çözüm üreten tüm konuları tartışan dernekler, vakıflar, girişimler, komisyonlar-baroların kadın komisyonları, üniversite araştırma merkezleri ortaya çıkmıştır. Bu kuruluşlar farklı platformlarda bir araya gelerek etkili iş birlikleri kurmuştur.

Feminizmin popülerleşmesi, feminist fikirlerin üst (elit) orta sınıf ve sol görüşlü entelektüel çevreler dışında yayılması olarak açıklanmaktadır. Popülerleştirme feminist ideolojinin seyreltilmiş olmasıyla mümkün olmuştur. Duygu Asena, pop kültüründe feminist uyanışın öncüsüdür. "Kadının Adı Yok" (1987) adlı romanı yüksek bir okur kitlesi elde etmiştir, ancak "müstehcenlik" (1988-1990) nedeniyle Türk yetkililer tarafından yasaklanmıştır. Kitap ancak iki yıllık bir anlaşmazlıktan sonra onaylanmıştır. 2006 yılına kadar 40 kez yayınlanmıştır ve başarıyla filme alınmıştır. İlk cümleleri: "Babamın yüzü kızgın bir kedi gibi, hayır hayır bir köpek, hatta bir eşek gibi" şeklindedir. Şirin Tekeli, bu romanı Türkiye'deki ilk feminist manifesto olarak nitelendirmiştir. Mutlu orta sınıf aileyi ve babaların ve kocaların karısına yapılan baskıyı eleştirmiştir. "Kadınca" dergisi, halkın katılımını ve kadınların ekonomik bağımsızlığını desteklemiştir (Kapukaya, 2020). Esasında dergide cinsellik, diğer şeylerin yanı sıra, bir kendini gerçekleştirme biçimi olarak

sunulmuştur. Cinsel şiddet ve tacize karşı dergi çok duyarlıdır. Ancak, ataerkillik ve aileye karşı nispeten zayıf bir eleştiri yapmıştır.

Kadın hareketi, İstanbul ve Ankara gibi Türkiye anakentlerin dışında da kendine yer edinmeyi başarmıştır. Kadın örgütlerinin yüz binlerce kadını geçici olarak harekete geçirebileceğini söylemek yanıltıcı olmamıştır. Nitekim bu örgütlerin uluslararası feminist hareketin ağlarına dâhil olduğu vurgulanmalıdır. 1981–1991 yılları arası, kadın hareketi Türkiye’de kadınların toplumsal cinsiyet noktasında sorunlarını tartışmaya, feminizmi bir proje olarak ele almaya başlamıştır (Acuner, 2002). 1980’lerde her ne kadar toplumsal, kültürel ve siyasal yapıdaki ataerkil zihniyeti değiştiremeseler de ideolojik anlamda çok önemli bir zemin hazırlayan ve sadece kampanya ve sokak eylemleriyle sınırlı kalan feminist gruplar, 1990’larda çeşitli merkez, dernek, kadın sığınma evi, kadın kütüphaneleriyle kurumsallaşmış ve bu süreç kadın sorunlarının akademilere taşınmasıyla sonuçlanmıştır. 1990’larda Türkiye’de feminizme ilişkin kurumsallaşma çabalarının temeli ise yine Türk modernleşme ideolojisine dayanmaktadır.

Türkiye’de ikinci dalga feminizmin hukuk alanındaki kazanımlarında biri, 1997’de değiştirilen Soyadı Kanunu ile kadın kocasının soyadıyla beraber kendi soyadını da taşıma hakkının elde edilmesidir. 1 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe giren yeni Medeni Kanun’la aile hayatında kadın-erkek eşitliği kabul edilmiş; aile reisliği ibaresi kaldırılmış, eşler eşit hak ve yükümlülüklerle sahip kılınmış, evlilik birliği içinde edinilmiş malların eşit paylaşılması esas alınmıştır. 1980’li yıllarda “Kemalist feminizm”, buna muhalif nitelikli “radikal” ve “sosyalist feminizm” dışında; “İslamcı feminizm”, “Kürt feminizmi” ne ek olarak daha dar çaplı da olsa “proje feminizmi”, “yerel feminizm”ler ve “genç feminizm”den bahsedilebilmiştir (Uçan Çubukçu, 2004). II. dalga feministler bundan sonra cinsiyetler arasında toplumsallaştırma yoluyla oluşturulan eşitsizlikleri kadının sindirilmesinin ana sebebi olarak görmemektedir. Aksine kadınların erkeklerden aynı olmayan yanlarının kadın serbestliğinin tohumlarını barındırdığını düşünmektedir. Erkeklik ve kadınlık arasındaki farklılaşmayı azaltmak yerine, kadınların tarihsel ve psikolojik tecrübelerinden onlar için motivasyon kaynağı olacak özellikler bulup açıklamaya çalışmışlardır.

III. Dalga Feminizm, II. Dalga’nın başarısız olduğu öne sürülen başlıklara odaklanan aktivistlerin teorik bir perspektif çizmeye başlamaları ve bu doğrultuda bir araya gelmeleriyle 1990’larda kendini göstermiştir. 1990’lar aynı zamanda LGBT

hareketinin de yükselişe geçtiği bir dönem olması bakımından önemlidir. III. Dalga, çeşitli dinsel, ulusal veya etnik kökenlere sahip, kendisini heteroseksüel matrisin içinde tanımlamayan kadınların, aralarında hiyerarşi yaratmadan birlik olması düşüncesi üzerinde durmuştur (Özlen, 2019). Bu bağlamda III. Dalganın kapsamı, II. Dalga ile kıyaslandığında daha geniştir. III. Dalgada farklılıkların işlenmesi, dile getirilmesi eğilimi daha ön plandadır. Her kadının farklı baskı ve ezilmişlik problemlerinin olduğunu ve bu problemleri görmek, ortak noktalarda siyaset yapmak gerektiğine inanılmaktadır.

Türkiye’deki kadın hareketindeki üçüncü evre 1980’lerde başlayıp 1990’larda iyice belirginleşen ‘yerli feminizmin’ yükselme devresidir. 1980’li yıllarda seslerini duyuran değişik feminist gruplar, 1990’ların özgürlükçü ortamı içinde “cinsel özgürlük” imkânını kısmen elde ettikleri için gözden kaybolmaya başlamıştır. 1980’lerde onları bu denli ön plana çıkaran temel neden ise Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinde ilk defa böyle bir hareketin ortaya çıkmış olmasıdır. 1990’larda kamusal alanda dikkat çekmeye ve ön plana çıkmaya başlayan kadın hareketi başörtüleriyle kamusal yaşamda yer almak isteyen geleneksel muhafazakâr kadınların başlattığı hareket olmuştur. Bu kadınlar, yayın dünyasında, siyasi partilerde, derneklerde ve vakıflarda dikkat çeken bir varlık oluşturmuştur. Geleneksel muhafazakâr kadınlar yandan Türkiye’nin siyasi yaşamına aktif bir siyasi dinamizm olarak katılırken, bir yandan da başta üniversiteler olmak üzere kamusal kurumlarda var olma hakkı için mücadele etmiştir. Geleneksel Muhafazakâr kadınların oluşturdukları kadın hareketini yerli feminizm olarak nitelendirmenin temel nedeni bu hareket içinde yer alan kadınların doğrudan doğruya kadınların yerel sorunları üzerinde durmalarıdır.

İkinci Meşrutiyet dönemindeki kadın hareketini andıran etkin kadın hareketi, bir yandan kadın hakları için mücadele ederken, bir yandan da Türk kamusal alanına hâkim alan tek-tipli yapıyı aşındırmaya çalışmaktadır. Bu kadın hareketinin taleplerini üç noktada özetlemek mümkündür: Birincisi devlet tarafından herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın diğer kadınlarla eşit olma hakkını elde etmektir. Kadınların sosyal yaşamla bütünleşme talebine karşı koyduğu abluka ve onları kamusal hayatın dışına itme çabası, devletin geleneksel muhafazakâr kadınlarla modern kadınlar arasında ayırım yaptığı ve ikincileri tuttuğunu göstermektedir. Yerli kadın hareketini oluşturan kadınların ikinci talebi, kendi inançlarını ve değerlerini koruyarak eğitim kurumlarında ve kamusal kurumlarda yer almak olarak ifade

edilebilmektedir (Çaha, 2001). Bu konudaki talebin temelinde yine devletin yer aldığı gözlemlenmektedir. Zira devlet bu kadınları kendi kimliklerini gösteren simgelerinden arınmak suretiyle kamu ve eğitim kurumlarına kabul etmektedir. Yerli kadın hareketini oluşturan kadınların diğer bir talebi ise aile yaşamı ile özdeşleşen geleneksel rollerinden sıyrılarak sosyal bir aktör olarak modern toplumda yer almak olduğu söylenebilmektedir.

Üçüncü feminist dalga, tüm genelleyci kadın sorunlarından çok, bireysel ortamda kadınların sorunlarıyla ilgilenmeyi arzulamıştır. Farklı bir deyişle, bireysel olarak kadınların problemleri üzerinden siyaset yapma eğilimindedir. Kadını hem bir cinsiyet rolü olarak hem de bir kimlik olarak görmektedir. İkinci dalga feminist algı temelde mutlak eşitlik isterken, Üçüncü dalga feminist algı ise çeşitlilikleri kıymetli ve önem arz eden bir durum olduğuna inanmıştır. Bu amaçla yapılan kadın hareketlerinin bazı grupların dâhilinden çok, geniş bir tabana yayılmasını arzulamıştır. Bunun yanında, toplumsal bir değişimi sağlayacak, bilinçlenmeyi fazlalaştıracak her türlü faaliyetin ve özellikle eğitimin artmasına önem vermektedir (Heywood ve Drake, 1997). III. dalga feministlerin üzerinde durduğu konular kısaca kadına şiddet, cinsellik, kadının güçlendirilmesi gibi daha yerel konulardır. Bunun yanında içerik noktasında diğer iki dalgaya göre çok daha çeşitli başlıkları incelemişlerdir. III. dalga feminizm özellikle kadınları kısıtlayan ve baskı altında tutmaya çalışan konularla ilgilenmiş ve toplumsal değişime gidecek yolu açacak nitelikler olarak da bilinçlenmeyi fazlalaştıran eylemciliği ve geniş toplumsal tabana yayılmış eğitimi görüp desteklemişlerdir.

Türkiye'deki üçüncü feminizm dalgasını rahatlıkla Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) dönemi ile bağdaştırabilmektedir. 1990'larda kendini gösterip, 2000'lerde tamamen varlığını hissettiren üçüncü dalga, siyaset politikalarının yön verdiği sosyo-kültürel hayata katkıda bulunmuş, hatta şekillendirmiştir. 2000'lerden devam eden bu dalgada, yalnızca Türk kadınının kurumsal feminizm katkısı değil, aynı zamanda farklı etnik köken olan (örnek olarak Kürt- doğu- kadını) ve farklı cinsel yönelime sahip (LGBTİ) gruplanmalar da etkili olmuştur. Bu sebeple, üçüncü feminizm dalgasını AK Parti dönemi ile açıklanabilmektedir. 2000'li yıllarda 300'ü aşkın İslamcı kadın dernek, vakıf ve kulübü vardır. Bunlardan İstanbul'daki Gökkuşluğu kadın platformu 46 alt grubu, Bursa'daki Çınar Kadın Platformu 14 alt grubu içermektedir. Ayrıca İslami gruplar Ankara'da Başkent Kadın Platformu ve güneydoğuya yönelik olarak Güneydoğu Kadın ve Kültür Platformu kurmuşlardır.

1980'lerde *Mektup* ve *Kadın ve Aile* gibi İslamcı kadın dergilerinde İslami söylemlere dair hiçbir eleştirelilik yokken, son yıllarda Başkent Kadın Platformu ve Gökkuşluğu Kadın Platformu gibi İslamcı kadın grupları İslam'ın cinsiyetçi yapısını teorik ve siyasi anlamda sorgulamışlardır ki bu son derece önemli bir gelişmedir. Sivil toplum örgütlerinden AKDER ve ÖNDER ise kız öğrencilerin eğitimine ve eğitim haklarını aramalarına yönelik çalışmalar ve yurtiçi yurtdışı eğitim koordinasyonları için kurulmuştur (Eraslan, 2002). İslami kadın grupları özellikle türban konusunda duyarlılık göstermiş ve kurdukları kurumlarda sayısal verilerle Türkiye'de türban mağduru olup okuyamayan ve yurt dışına gitmek zorunda kalan kız öğrenci olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır.

AK Parti'nin ilk dönemi reformist ve seküler değerlendirilebilmektedir. Avrupa Birliği (AB) katılım müzakereleri ve gelişen sivil toplum bağlamında, AK Parti hükümeti kapsamlı bir siyasi liberalleşme süreci başlatmıştır. Reform paketi, Kürt halkı için ölüm cezası kültürel haklarının kaldırılmasını ve ordunun gücünün azaltılmasını içermektedir.

Kadınlar için tam yasal eşitlik lehine bir dizi kapsamlı reformun yasal reformları yoluyla cinsiyet rejiminin dönüşümü adımları gözükmemektedir. Bu reformlar, Türkiye'deki cinsiyet rejiminin dönüşümü ile sonuçlanmış ve bunun sonucunda erkek, baskın yasal konumunu kaybetmiştir. Aynı mülkiyet bölümü, ancak yeni yasanın yürürlüğe girmesinden sonra (1 Ocak 2002) evlilikler için geçerli hale getirilmiştir. Bu kısıtlama özellikle işsiz kadınları ve mülksüz ev kadınlarını etkilemiştir. 2002 yılında bilim adamları, kadın örgütleri ve avukatlar Türk ceza hukuku için kadın platformunda (Türk Ceza Kanununun Kadın Platformu) bir araya gelmiştir. Yoğun lobi ve medya kampanyası platformun farklı tasarımı (Kemalist, muhafazakâr, radikal feminist) ortaya çıkarılmıştır. Yenilenen ceza kanunu Haziran 2005'te yürürlüğe girmiştir. 2004'de aile mahkemelerinin kurulması, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün (KSGM) daimî statüsü Cinsiyet Ana Akışı uygulamasının kurumsallaşması sürecinde yer almıştır. Yılın anayasa değişikliği 2005'te Madde 10 ile yapıldı. Buna göre, kadın ve erkek eşit haklara sahiptir. Devlet önlem almakla yükümlüdür. Ana çalışma odağı ise aile içi şiddetle mücadeledir. Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine İlişkin İstanbul Sözleşmesi- Mayıs 2011'de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmıştır. 2012'de Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı) 4320 Sayılı Kanun'un yerini almıştır. Kadınların çalıştırıldığı işyerlerinde okul öncesi eğitim çağındaki çocuklar için

eğitim kurumları ve kreşlerin açılmasını öngören bu yönetmelikle yüz ile yüz elli kadın işçi çalıştırılan işyerlerinde bakım odaları, yüz elliden fazla kadının çalıştığı yerlerde ise kreş açma zorunluluğu getirilmiştir (Dedeoğlu, 2009).

Kadına karşı şiddetin önlenmesi noktasında koruma evleri (kadın sığınma evleri) açmanın kamu hizmetinin bir yönü olarak tanımlanmasına imkân sağlayan bu yasa, aile içi şiddetin politik bir neden olarak tanınması bakımından da önemli bir oluşumdur (Yeğenoğlu ve Çoşar, 2014). İlk döneminde AK Parti'nin kadın ve sosyal politikaları, 2011'de ustalık döneminde değişmeye başlamıştır. 2002-2007 yılları arasındaki AK Parti iktidarı döneminde, hem AB'ye uyum sürecinde şart koşulan istekleri karşılamak, hem de AK Parti Hükümeti'nin süregelen neoliberal politika uygulamaları şeklinde değerlendirilebilecek yenilikler, kadınların toplumdaki rollerini ciddi noktada etkilemiştir.

AK Parti 2011-2015 yılları arasındaki iktidarı döneminde, aileyi bir sosyal politika unsuru haline getirerek kadınları da aile içerisinde tanımlamış ve kutsal aile ve kutsal annelik söylemleriyle de bu politikayı meşrulaştırmıştır (Kubilay, 2014). Bununla beraber kadına şiddet ve kadın ölümleri istatistiklerinin verileri değişmiş, bu durum toplumu etkilemeye başlamıştır. 2011'den sonra üçüncü kez tek partili bir hükümet kurulduktan sonra, etnik ve dini azınlıklar lehine demokratik açılım politikası yavaşlatılmış bir süre sonra durdurulmuş ve barış süreci sona ermiştir (Köse, 2017). Gezi Parkı eylemleri sırasında görünür hale gelen hükümete yönelik eleştiriler etrafında yeni blokların ve dayanışma ağlarının ortaya çıkmasına AK Parti iktidarlarının şiddetli tepkileri ve sert tedbirleri ortaya çıkmıştır. Eğitim sektöründe İslamlaştırma politikası ve müfredat Sünni ilke ve normlara dayalı hale getirilmiştir. Devletin dini otoritesi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın büyük kurumsal güçlenmesi gözle görülür hale gelmiştir. Bu arka plana karşı, kadın haklarına yönelik bir tepkinin olasılığı konusunda kamuoyunda artan bir tartışma oluşmuştur.

AK Parti hükümetlerinin toplumsal cinsiyet politikası, muhafazakâr cinsiyet normlarının yaygınlaşmasını/normalleşmesini ahlaki hale getirmeyi amaçlamaktadır. Günlük yaşamda muhafazakâr normları güçlendirmek için cinsiyet ilişkilerinin daha katı ve devlet kontrolleri arttırılmıştır. Laik kamp ve İslamcı çevre arasındaki kültürel mücadele had safhaya ulaşmıştır; 'Türkiye İslamcı bir cumhuriyet yolunda mı?' sorusu akıllara kazınmıştır. Bu konudaki risk, alternatif yaşam tarzlarına ve cinsel azınlıklara karşı hoşgörüsüzlük ve mahalle baskısı olası yükselişidir.

AK Parti'nin toplumsal cinsiyet rejimi, İslami kavramlarda neoliberalizm ve

sosyal dayanışmanın bir sentezidir. Hükümet, neoliberal ekonomik kavramların uygulanmasını kapsayıcı bir sosyal politika ile birleştirmeyi ve böylece ekonomik eşitsizliklerin derinleşmesine rağmen kentli yoksullar arasında geniş bir kitle tabanını korumayı başarmıştır. Bu sentez, devlet hizmetlerini ve sosyal harcamaları sınırlamak, devlet kurumları, sivil toplum girişimleri ve özel sektör arasındaki işbirliğini teşvik etmek, aileyi sosyal dayanışmanın bir direği olarak tanıtmak ve tanımaktır. Muhafazakâr-demokratik AK Parti'nin kadın politikası, “ailenin tasdik edilmesi” ekseninde gelişmekte ve yeni düzenleme ve kanunların önünü açmaktadır. Kadınları, yaşlılar ve engelliler için ailede anne, eş ve bakıcı olarak ifade etmek bu politikanın bir parçasıdır. Kadın Bakanlığı'nın Aile ve Sosyal Politika Bakanlığı olarak yeniden adlandırılması-retorik değil siyasi bir konum olarak ortaya çıkmıştır (Tahaoglu, 2018).

Cumhurbaşkanı Erdoğan için aileyi güçlendirmek ve geleneksel cinsiyet normlarını / rollerini pekiştirmek gönül meselesidir. Parti programında kadına yönelik olarak kamusal yaşama katılımının özendirilmesi, siyasette aktif rol oynamaları gibi farklı politikalar tavsiye edilmesine rağmen, kadının toplum içindeki eşitsizliğine yer verilmemiştir. Kadına yönelik olarak yapılan çalışmalarda de ataerkil düşüncenin ve cinsiyete dayalı iş bölümünün etkisi net bir biçimde görülmekte ve hiçbir şekilde kadın-erkek eşitliğinden dem vurulmamaktadır. AK Parti, kadına yönelik olarak izlediği bu düşüncesiyle mevcut eşitsizliği yeniden üreten bir anlayışla, liberal demokrasiden kişilerin doğal eşitliği prensibine ters düşmektedir (Kahraman ve Evre, 2008). Artan boşanma oranlarını gören AK Parti iktidarı, bu zaman diliminde kadın konusunu muhafazakâr yapısını ön planda tutarak kendi öncelikleri ile ele alma biçimini uygulamışlardır. Kadınların kendi yaşamlarıyla ilgili karar alma, mahremiyet ve açık etme imkânlarının ellerinden alınarak, hayatları üzerindeki tutumu büyük ölçüde devlete ve devlet aracılığıyla aileye teslim eden bu politikalar, kadınlar için yaşamın nasıl akacağını tekrardan anlatmaktadır (Akınerdem, 2014). Aynı zamanda geleneksel otoritenin en küçük yapısı olan ailede, hanenin geçiminden asıl mesul tutulan kişinin erkek olduğuna dair patriarkal düşünce, kadının ikincil işgücü olarak görülmesine ve kadının geleneksel rollerine hapsedilmesine sebep olmuştur.

Türkiye’de muhafazakârlık yaygın anlamıyla siyasal bir birliktelik olmaktan çok, estetik ve ahlaki yönleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple Türkiye’de muhafazakârlık, kendi başına yalıtılmış bir olguyu, bir siyasal kesimi ifade etmek

için kullanılan bir adlandırma değil, bir “durum” olarak tanımlanmaktadır (Safi, 2005). Nihayetinde, Türkiye’de devletçi, kültürcü, milliyetçi, İslamcı muhafazakârlık gibi nitelermelerden söz edilmekte ancak saf ve temiz bir muhafazakârlık, tutum ya da ideoloji olanaklı olsa bile, uygulamada gerçek manada bir siyasal oluşumu gerçekleştirilememektedir.

Türkiye’de muhafazakâr İslam’dan milliyetçi gruba kadar geniş bir çeşitliliğin kültürel anlamda muhafazakâr olduğu kabul edilse dahi, siyasal olarak alınan davranışlar göz önünde bulunduğunda muhafazakârlığın daha özde İslam’la ilişkilendirilmeden ele alınması oldukça güç olan bir kavram olduğu bilinmektedir (Gürkan, 2011). Muhafazakârlığın gerçek anlamda bir siyasal örgütlenmeyi oluşturamadığı Türkiye’de muhafazakârlık, siyasal düşüncede İslami değerleri referans alan, siyasal, sosyal ve kültürel bakımdan modernleşmeden öte tercihini örf ve adetlerden yana yapan, tarihsel bakımdan ülkede Cumhuriyet’in ilanıyla dayatılan seküler değerlerle oluşturulmak istenen modernleşme düşüncesine tepkisel yaklaşan bir düşünce biçimi olarak oluşmuştur.

Kadın-erkek eşitliği, kadının güvenliği ve pozisyonu alanında ilerleyen bu gelişmeler, ilk aşamada AK Parti Hükümeti’nin önemli bir başarısı olarak kabul edilebilmektedir. Ancak yukarıda da değinildiği gibi, parti programına ve AK Parti’nin bu alandaki ifadelerine bakıldığında farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Çünkü AK Parti Hükümeti ve destekleyicileri kadını geleneksel toplumsal cinsiyet biçimi içerisinde tanımlamakta, kadını geleneksel rolüyle ele almakta ve ona bağımsız bir kişi olarak değer vermemektedir. 12 Haziran 2011 genel seçimlerden sonra Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı’nın yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın oluşturulması, birtakım önemli yasal değişikliklere ve parti yönetiminin kadına karşı pozitif söylemlerine rağmen uygulamada kadın hakları ihlallerine yönelik yeterli seviyede önlem almaması, nüfusun yarısını oluşturan kadınların mecliste yeterince temsil edilmemesi gibi konular, AK Parti Hükümeti’nin kadın algısını ve bu konudaki tutumunu göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETİNİN TARİHİ

2.1. Dönemsel Çerçeve ve Kadın Hareketi

Dönemsel çerçevede kadın hareketleri, toplumsal cinsiyet anlamında yaşanan toplumsal değişimler üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Kadın hareketleri sadece ekonomik yaşam üzerinde değil, aynı zamanda kültürel yaşamla ilgili de dönüştürücü etkilere sahiptir. Tarih boyunca dönüşümüyle toplumsal yaşam içinde değişen konumuyla kadın hareketleri, kadın temsilleri noktasında da hem kuram hem de uygulama açısından değişmiştir. Kadın hareketlerini dönemsel çerçevede de genel açıdan kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığın karşısında durarak, cinsler arasında iktisadi, siyasi ve toplumsal eşitliği savunan bir fikir olarak tanımlanabilir (Marshall, 2005: 240).

Feminizm hareketi, kadınların temel hak ve hürriyetlerini savunmaktadır. Cinsiyetler arası üstünlük olmadan tüm dünyada eşit olma hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır. Feminizm hareketinin çıkışı için, kadınların insani temel özgürlük ve haklarından yararlanabilmeleri, sosyal, hukuki, siyasi ya da eğitim konularında erkeklerle eşit olma gibi ana hedeflere ulaşmalarını sağlamak açısından oluşmuştur demek, doğru olacaktır. Bu açıdan feminizmi destekleyenler, ataerkil sisteme, erkek egemenliğine karşı ciddi bir mücadele vermektedir (Cevizci, 2000: 564). Bir başka açıdan ifade etmek gerekirse feminizm kadınların baskıcı toplum ideolojilerinden kurtulması için mücadele etmektedir. Kadın hareketleri feminizm açısından oldukça önemli yer tutmaktadır. Eşitlik ve baskıcı toplumsal ideolojilerden kurtulmak için doğrudan ya da dolaylı bir biçimde bir hareket içine girmek feminizmin doğru anlaşılması açısından da önemlidir. ‘Kadın Hareketi’ kavramı uzun dönem iki farklı kanal tarafından akışını sürdürmüştür. Bunlardan biri, kadınların ezilmesini erkek egemenliğine bağlamakta, sınıfsal eleştiriye yanaşmayan, kadınların sorunlarını üretim biçimleriyle ilişkisini sorgulamayan ve bölüşüm süreçlerinde yapılacak olan düzenlemeler sayesinde çözüme ulaşılacağına inanan özellikle biçimsel eşitlik sınırlarını zorlayan bir tarzdır (Butler, 2008: 56). Kadın hareketlerinin diğeri ise olaya biraz daha sınıfsal yaklaşmaktadır. Ekonomik sömürünün altını çizen bu yapı, daha çok emekçi kadın hareketi olarak adlandırılmaktadır. Kadınların en başından

beri çıkarları birbirine karşıt olan sınıflara bölündüğünü, özellikle kadınların sorunları çerçevesinde kaynağın ekonomik sömürü olduğunu ve bu ilişkilendirmeden dolayı çözümün özellikle biçimsel değişikliklerle değil, sistemsel değişikliklerle gerçekleşeceğine inanan bir bakış açısıdır (Bauman, 1999: 78).

Dönemsel anlamda kadın hareketleri yukarıda da söz edildiği üzere kadınların hem toplumsal hem de ekonomik anlamda eşitliği üzerine kurulmuştur ve tarih boyunca buna çabalamıştır. Son dönem feminizm incelendiğinde ise kuramcılardan Nancy Fraser görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır;

Günümüzde kadınlara baktığımızda genellikle aileyi geçindirme ve bakım işlerini bir arada yürütmektedir. Ancak bu büyük bir zorluk ve zahmetle gerçekleşmektedir. Sanayi sonrası refah devletleri erkeklerin de aynı şeyleri yapmasını sağlamalıdır. Bu arada kurumlar da zorluk ve zahmetleri kaldırmak amacıyla yeniden düzenlenmelidir (Küçük, 2000: 438-439).

Nitekim kadın hareketleri sonucu kurumsallaşan feminizm, ilk olarak kemikleşmiş toplumsal yargılar ile mücadeleye girişmiştir. Kamusal alanda var olma çabası otoriter kurumlar ile çatışma halinde devam etmiştir. Buna bağlı olarak söylenebilir ki, kadın hareketleri farklı dönemlerde farklı deneyimlere sahip kadınların etkileriyle toplumsal cinsiyet ve toplumsal statü noktasında önemli başarılar elde etmiştir. Türkiye’de de kadın hareketleri yıllar boyunca kadınların emekleriyle her dönemde ileri giderek belli bir noktaya ulaşmıştır. Bu noktada kadın hareketleri Cumhuriyet öncesi, Cumhuriyet dönemi ve 1950’lerden günümüze kadar farklı seslerde, farklı eylemlerle aşama kaydetmiştir.

2.2. Cumhuriyet Öncesi Kadın Hareketi

Kadın hareketleri özellikle Sanayi Devrimi’nden günümüze kadar en çok tartışılan konulardan biri olmuş olmaya da devam etmektedir. Bu sorunun hala güncelliğini korumasının en büyük sebebi ise erkek egemen yapının hakim olmasıdır. Kadınların ve erkeklerin varlık alanlarının toplumsal yapı açısından farklılaşmasını merkezine alarak şekillenen Osmanlı toplumunun yapısı, erkekler tezahür ettiği alanları sağlamlaştırmıştır. Bu yapı temelini, erkek egemen sistemle pekiştiren bir inançtan yani Arap ve İran kültürü etkisindeki İslamiyet’ten almaktadır (Doğramacı, 1992: 4). İslamiyet’i kanıksamış olan Osmanlı devleti, söz konusu inançlar doğrultusunda oldukça ataerkil bir toplumsal örgütlenme içinde yer almaktadır.

Kadınlara bakış açısı da bu anlayışlar çerçevesinde şekillenmektedir. Göçebe yaşamın gereği Türklerin eski inançlarından kaynaklanan kadın ve erkeğin neredeyse eşit olması durumu artık yerini kadını erkek karşısında ikincilleştiren bir anlayışa evirmektedir. Yaratıcıya dayandırarak onu kutsallaştırmaktadır (Altındal, 1977: 103). Söz konusu bu duruma en önemli örnek ise ‘ocak’tır. “Ocak, ailenin kadın ve erkek bütün bireylerinin ortak yaşam alanı olarak sürdürülen hane anlayışının terkedilmesi anlamına gelmektedir.” (Taşkiran, 1973: 19). Fatih Sultan Mehmet öncesi dönemde kadınlar peçeler ya da çarşafı da kullanmamaktadır. Ancak özellikle Fatih Sultan Mehmet sonrasında kadınların ve erkeklerin yaşam alanları birbirinden kesin bir biçimde ayrılmıştır. Erkekler özel alanlara ‘Selamlık’ ve kadınların yaşam alanlarına ise ‘Harem’ ismi verilmiştir (Bernard, 1982: 97). Osmanlı’nın ilk dönemlerine bakıldığında Türk gelenekleri dönem ilerledikçe yerini Arap/İslam kültürüne ve hukukuna bırakmaya başlamıştır. Bu dönem, İslamiyet’in toplumsal ve siyasal yapı olarak kanıksanması, aynı zamanda teokratik özellikte bir birlikteliği de yapılandırmıştır. İslamiyet’teki en önemli özellik ise yaratıcı tarafından konulan ve ‘eleştirilemez, sorgulanamaz, değiştirilemez’ olan hukuki kanunlardır (Altındal, 1977: 97). Bu sebeple din ya da İslamiyet, özellikle kadının biçimlendirilmesinde bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayede dini yükümlülükler, bireylere geleneksel yapı anlamında benimsetilmiştir. Kadın ve erkek kimlikleri kadının erkek karşısında ikinciliği de kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Bu anlayış beraberinde erkeğe tanınan hakların kadınlara tanınmamasını doğurmuştur. Örneğin, bir kadın eşinden boşanma hakkına sahip değildir. Buna karşılık bir erkek kadından ya da eşlerinden herhangi birinden kolayca boşanma hakkına sahiptir (Afetinan, 1982: 60). Erkeklerin ise bu dönemde dini kurallara göre sadece kadına ‘Boş ol!’ demesi yeterli sayılmıştır. Yani kadınların kaderinin erkeklerin iki dudakları arasına terkedildiği bir dönemdir. Bunu yaparken kadına herhangi bir açıklamada bulunmasına gerek olmayan erkek aynı zamanda boşandığını yüzüne karşı ifade etmek zorunda da değildir (Davis, 2009: 137). Ancak durum kadınlar için bu süreçte dini açıdan böyle değildir. Kadın boşanmak istediği zaman bunu gerekçelendirmek zorundadır. Dönemin anayasal düzeni, boşanma hakkını kadına bu şekilde tanımış görünse de kadınların evlenirken bu haktan yararlanabilmesi izne tabi tutulmuştur.

Diğer açıdan çok eşlilik de meşrulaştırılan bir anlayıştır. Özellikle üst derece için genelde dul olan erkekleri fahişelerden uzaklaştırmak amacıyla din ile meşrulaştırmaktadır. Kadınlar için çok eşlilik mümkün değildir. İkinci veya başka

eşlerden biri olma durumu ise kadınların toplum içinde sahipsiz kalmaması için yapılmaktadır (Davis, 2009: 103-104). Erkeklerin bu dönemde çok eşliliği genelde Osmanlı içinde yayılmamakla beraber çoğunluğu sadece saray içi geçerli olmuştur. Vezirler ve beylerin içinde bulunduğu saray erkânı bu fikri uygulamış sonrasında ise zengin erkekler çok eş alır hale gelmiştir (Afetinan, 1982: 59). Kadını ikincilleştiren diğer bir uygulama ise yine İslamiyet'te meşrulaştırılan 'cariyelik' sistemidir. Halk arasında ise durum biraz daha farklı ilerlemektedir. 16'ncı yüzyıla kadar tek eşlilik yaygın durumdadır ve henüz çok eşlilik benimsememiştir (Taşkıran, 1973: 23). 18 ve 19'uncu yüzyılda artan Batılılaşmayla birlikte çok eşliliğe de karşı çıkılmaya başlanmıştır. Erkeğin neslini koruma görevi verilen kadın bedeni, söz konusu bu görevi aksatmasın diye hareme itilmektedir. Böylece kadınlar bir noktada iç mekâna tutsak edilmektedir (Bernard, 1982: 130). Kadına bu şekilde bir davranış sonunda ev dışında da yaşamını etkilemeye başlamıştır. Sonuç olarak kadın toplumsal yaşamdan koparıma süreci hızlanmıştır. Yenilikçi padişah olarak isimlendirilse bile III. Selim döneminde ortaya çıkan bir kanunla birlikte örneğin, kadınların dükkân açabilmeleri, kamusal alana dâhil olmaları engellenmiştir. Aynı şekilde kadınların dükkânlara girmesi bile yasaklanmıştır (Altındal, 1977: 107-109). Kadınların bedenlerine müdahale de söz konusudur. Öyle ki kadınların o dönemde feracelerinin açık renkli olmaması gibi yasaklar söz konusu olmuştur. Kadınlar bu dönemde ev dışına çıktıkları takdirde çarşaf ya da peçe giyinmeleri gerekmektedir. Böylelikle ev içinde olduğu kadar dışı da tutsaklıktan bahsetmek mümkündür. Bu düşünce şekli özellikle Lale Devri'nde oldukça hâkim olmuştur. Nitekim kadınların çarşaf biçimleri ve kalınlıkları dahi devletin belirlediği ölçütler doğrultusunda şekillenmiştir (Bernard, 1982: 141-142). Yine aynı dönemde kadınlar ve erkekler yolda dahi birlikte yürümektedir. Osmanlı toplumunda kadınların algılanış biçimi halk ve saray arasındaki yönetime de bağlı olarak değişmektedir. Özellikle saray kadınları farklı köken ve inançlara sahiptir. Saray dışındaki halk kadınları toplumda ikincilleştirilirken, saraydakiler önemli konumlara gelerek özgür bir yaşam biçimi benimseyebiliyordur (Davis, 2009: 24). Bu durum zamanla saray kadınlarının politikaların içinde yer almalarına bir süre sonra siyaseti biçimlendirmelerine neden olmuştur. Saray içinde devlet otoritesinde etkili olan siyasi sisteme müdahale eden özgürlükçü saray kadınlarına karşı sadece sağlıklı bir biçimde soyu sürdürmek zorunda olan, erkeğin neslini devam ettiren köle kadınlar söz konusudur (Faroqhi, 2009: 9). Saray kadınları eğitim alma, öğretim görme ve kültürel gelişimleri sağlama

haklarına sahiplerdir. Tamamen tüketici konumunda kendilerini geliştiren bireylerdir. Diğer bir noktada yer alan köylü kadınlar ise ev ekonomisinden işçiliğe kadar birçok alanda üretici konumundadır (Altındal, 1977: 116). Ancak aynı zamanda eğitim ve öğretimden de mahrum kalmıştır. Toplum tarafından da edilgen bir konuma itilmiştir.

Tanzimat boyunca, kadınlarla ilgili birçok konu sorun olarak toplum düzenine etki etmiştir. Özellikle, kadınların kamusal alana dâhil olması konusunda kararlar alınmaya çalışılmış ve bir uyum ortamı yaratılmak istenmiştir. Nitekim devlet görevinde bulunan kadınların giyimlerine müdahale azaltılmış, kadınlar kamusal alanı ilgilendiren konularda cesaretlendirilmiştir. Tanzimat dönemiyle beraber kadınlar artık Batı'dan esinlenmiş bir şekilde oluşturulan hukuk çerçevesinde tanımlanmaya başlamıştır. Yine de kadınlar 'Fransız Yurttaşlar Yasası'na mı yoksa 'İslam Şeriatı' yasasına mı göre yaşayacaklar noktasında birtakım çatışmalar söz konusu olmuştur (Bernard, 1982: 116-117). 1908 yılında Jön Türk Devrimi hemen sonrasında kadınlara çeşitli haklar kazandıran yenilikler yapılmıştır. Ancak yine de bazı noktalarda erkekler önceliklidir. 1911'de zina konusunda yer alan düzenlemelerde özellikle erkekler kayırlıdır. Bu yasalara göre karısı zina yaparken gören erkek, karısını öldürebilir bu ise bağışlanabilir bir durumdur. Tam tersi kadın kocasını aynı şekilde yakalarsa bu kabul edilebilir olarak değerlendirilir. Ancak kadın kocasını öldürürse bu bağışlanamazdır. 1915 yılına gelindiğinde ise Şeyhülislam'dan kadınların da belli koşullar çerçevesinde kocalarını boşama yetkisi verilmiştir. Bununla ilgili fetva alınmış Padişah ise iki ferman yayınlamıştır. Bu şartların başında ise kocanın çocuklarına bakmaması ve evi terk etmesi de yer almaktadır (Bernard, 1982: 119-120).

Tanzimat süresince eleştirilerin odağında olan görücü usulüyle evlenmeler gelenekselliğini korumuştur. Evlilik Osmanlı'da kızların yetişkinliğe erişmesinde önemli bir adımdır ve erkeğin, erkek isteyene kadar ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu kurumda erkek egemenliğinde yine bir meşrulaştırma söz konusudur. Bunun dini uygulaması ise 'Mehr'dir. "Mehr, erkek tarafından kadına verilen ve oldukça küçük miktarlarda da olabilen fakat temelde erkeğin, kadın üzerindeki "geçimlik" egemenliğini temsil eden bir uygulamadır." (Afetinan, 1982: 60) Evlilik sürecinde birçok zamanda olduğu gibi kadından talep edilen en önemli görev eşine özellikle bir erkek çocuk vermesidir. Zira bu durum erkeğin soyunun devamına işaret etmektedir. Bu benimseme tarzı soyun erkek evlattan sürdüğü kadının ise bunu

gerçekleştirmesini olası kılmıştır. Gelenekselleştirilen erkek egemen sistem, dinsel görüşle de pekişmektedir.

Bilindiği üzere Türk kültüründe, çocukların doğumları da cinsiyetleri de önemli olaylar haline gelmiştir. Doğum sonrasında ziyarete gelenler çocuk eğer erkeğe sevince, kızsız kehere ortak olurlar. Kadının bedeninin erkek kontrolünde olmasının en önemli iki nedeninden biri erkek çocuk doğurmakla yükümlü olmasıdır. Diğeri ise kadınların, kocalarına karşı namuslarını korumaları ve leke sürdürmemeleriyle görevlendirilmesidir. Bu durum da başka bir kanı taşımayacak çocuk bulundurmamasını garanti altına almak anlamına gelmektedir. Böylece, kadın bedensel olarak da bütünüyle kısıtlanmaktadır. Aynı zamanda kontrol edilecek hale gelmektedir (Bernard, 1982: 129). Toprak mülkiyet noktasına bakıldığında ise Tanzimat'a kadar mülkiyet hakkı babadan erkek çocuğa geçmektedir. Erkek çocuk yoksa kız çocuk tarlaları ancak bir bedel karşılığında alabilmektedir. Eğer mülkiyeti alacak maddi durumu yoksa dolaylı olarak almaktadır. Yani babasından kalan hak, eşinin mülkiyetine geçmektedir. Kızların miras ile mülkiyet kazanmaları ancak Tanzimat ile sağlanmıştır (Altındal, 1977: 125). Ataerkinin söz konusu olduğu Osmanlı'da mal varlığı bölünmez kuralı geçerli olmasına rağmen kız çocuk babadan kalan bir miras varsa yarısı üzerinde hak sahibidir. Mülkiyet hakkının kısmen de olsa sağlandığı dönemde, kadınlar geleneksel anlayışın devamı niteliğinde davranış alışkanlıklarında değişikliğe gitmemiş, haklarından feragat etme eğiliminde olmuştur.

Tanzimat dönemiyle beraber Osmanlı döneminde uygulanan kızlardan 'Gelinlik Vergisi' alımı da son bulmuştur. Eğitim noktasına bakıldığında ise kızlar Tanzimat dönemi öncesinde sadece Sıbyan mekteplerine gidebilmekte, burada sadece erkekler gibi dini eğitimler alabilmektedir. Yükseköğretim eğitimleri ise olası değildir (Bernard, 1982: 102). Tanzimat Fermanı sonrasında 1843 yılında ilk kez kızlar Tıbbiye'de Ebelik eğitimleri almaya başlamıştır. Söz konusu bu uygulama kızların eğitimleri açısından oldukça önemli ve olumlu bir adımdır. Ebelik geleneksel olarak kadınlara atanmış bir meslektir. Toplumsal cinsiyet anlamında verilen bu eğitimde yanlarında erkek bulunmamaktadır. Kaydolurken de kızların okuryazar olma şartları da yoktur (Kurnaz, 1997: 47). Ebeler için ilkokul mezunu olma şartı II. Meşrutiyet sonrasında aranmaya başlamıştır. Tıbbiye'deki ebelik dersleri kadınlara yeni bir konum kazandırmak amacıyla başlamıştır. Kadınlara özgü tanımlanan bu mesleki konum, aynı zamanda tutucu bir uygulamadır. İlk Müslüman kız öğrenciler

1845 yılında mezun olurlar ve sayıları sadece 10'dur (Bernard, 1982: 105). 1848 yılında Meclis-i Maarif-i Umumiye artık Maarif-i Umumiye Nezareti olarak yapılandırılmıştır. 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi çıkarılmıştır. Şeyhülislam'a bağlı olan ve devlete bağlı okullar ikiye ayrılmış olmuştur. Ancak yine de ortaöğretim sürecinde kız çocukları yer almamaktadır. Yükseköğretim ise sadece erkeklere yöneliktir. Yenilikler de tamamen erkeklere yönelik yapılmıştır. İlk öğretmen okulu da bu doğrultuda 1848 yılında açılmasına karşın sadece erkeklere eğitim verilmiştir. Erkek çocuklar için eğitim 6 ile 11 yaşları arasındayken, kız çocukları için 6 ile 10 yaş arası şeklinde belirlenmiştir. 12 yaşındaki kızların eğitim ve öğretimi için yine kız öğretmen yetiştirmek amacıyla Kız Öğretmen Okulu açılmıştır. Senesi ise 1870'tir (Kurnaz, 1997: 53). Bu okulların açılmasında kadına konum oluşturmak gibi bir amaç söz konusu değildir. Erkekler öğretmen olduğundan 12 yaşını geçen kızlar özellikle yüzleri görünür şekilde aynı ortamda yer almamaktadır. Dolayısıyla, bu yaştaki kızların erkek öğretmenlere yüzlerini göstermesinden ders almamaları tercih edilebilir bir durumdur. Ancak yine de kız çocuklarına eğitim verilecekse bu kadın öğretmenlerle yapılmalıdır. Bu yüzden kadın öğretmen okulları açılmıştır. Daha önceden verilen ebelik dersleri anlayışının da bir yansımasıdır. Kadın ve erkeğe verilen rollerde bir değişiklik yaratmak için değil, rollerini pekiştirmek amacıyla yapılmıştır. İlk başlarda öğretmen olmadığından erkek yaşlı öğretmenler tercih edilmiştir (Afetinan, 1982: 88). Tüm bunlara benzer bir anlayış Sıbyan Mektepleri'nde de bulunmaktadır. Bir alanda eğer iki mektep varsa biri kızların eğitimi için ayrılmıştır. Tek bir mektep varsa erkekler ve kızlar aynı mektebe gidecek ancak ayrı ayrı oturacaktır. Bu yüzden öğrenciler cinsiyetlerine göre ayrılırlar.

1864 yılında ise ilk Kız Sanat Okulu Rusçuk'ta Mithat Paşa tarafından açılmıştır. Bu okulda da kızlara özgü olarak tanımlanan ve kalıplaşan işler öğretilmiştir. Özellikle savaş sırasında dikiş, dokuma gibi işlerle kıyafet dikilmiştir. Yine 1869'da Dikimhane, İstanbul'da açılmıştır. Burada yine Mithat Paşa'nın desteği bulunmaktadır. Yine aynı dönemde Kız Sanayi Mektebi açılmıştır. Bu mektepler beş sene eğitim vermek üzere yapılandırılmıştır. Mektepler, Savaş Bakanlığı yerine Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. 1858 yılında ise Kız Lisesi'nin ilki açılmıştır. Yaygınlaşması ise II. Abdülhamit süresine kadar mümkün olmamıştır (Bernard, 1982: 105-107). 1870 yılında ise kızlar için ilköğretim okulu açılmıştır. Abdülhamit kızların eğitimine sıcak bakmaz ancak kızların eğitimiyle ilgili talepler artmıştır.

Öğretmen okullarından mezun kızların artması lise eğitimine yönlendirmelerinin sonuçlarını doğurmuştur. Yine Abdülhamit döneminde kızlar için İdadi açılmıştır. 1880 senesinde açılan İdadi, kızların eğitim seviyesini yükseltmek amacıyla ve ilk olma özelliği taşımaktadır (Kurnaz, 1997: 44).

Osmanlı sürecinde bunlar yaşanırken, Batı'da toplumsal değişimler hız kazanmıştır. Bundan etkilenen toplumla birlikte Osmanlı'da ilk olarak kadın hakları 19. yüzyılda başlamıştır. Batı'daki Sanayi Devrimi'yle birlikte artan tekniklerle beraber kadınların iş gücünde etkili kullanılmaya başlamasıyla kadınların konumları da değişmiştir. Daha önceden Osmanlı'da dine ve geleneklere göre şekillenen bir kadın imgesi varken, artık kadın hakları sayesinde kadınların özgürleşme noktasındaki değişimi başlamıştır. Dönemin önde gelen isimleri, kadınları toplumların öteki yarısı olarak görmektedir. Dışlanmışların karşısında kazanılması ve özgürlük seviyelerinin artması gereken bir kitle olarak görmüştür. Bu anlayış aynı zamanda Osmanlı'nın ardından Mustafa Kemal Atatürk'ü de etkileyecektir. Osmanlı'daki tek hanedan egemenliği yıkılıp, dini ve geleneksel algılayışlar değişirken buna koşut olarak, kadınların haklarında da değişimler gözlemlenmiştir. Osmanlı topluluğuna bakıldığında ataerkil geleneksellik oldukça net bir şekilde görülmektedir. Kadın ve erkeğin eşit olmadığı bir süreçle karşı karşıya kalınmıştır. Temel değerler açısından da bu sürecin desteklendiği görülmektedir. Osmanlı toplumu özellikle örgütlenme sisteminde kadınları, dinsel ve kültürel etmenlerin yanı sıra otoriter ve ataerkil gelenekselliğin etkisinde kalmıştır. Müslüman-Türk toplumu temel değerlerinden biri erkek üstünlüğü ve buna bağlı kadının erkekle eşit olmadığı düşüncesidir.

Ataerkil düzende özellikle cinsiyetçi iş bölümü ön plana çıkmaktadır. Kadınlar cinsiyet görüşleri sınırlandırılmış bir hareket alanına hapsedilmektedir. Öncelikli işleri ev ve çocuk bakımı kapsamı kadar dardır. Aile içinde de son söz genellikle erkeğe aittir ve kimi zaman kadınlara söz hakkı dahi düşmez. Ataerkil toplumlarda geçerli olan geleneksel ideoloji aynı zamanda kuşaktan kuşağa aktarıldığı için toplumsal yaşamda kadına ve erkeğe özgü olarak nitelendirilmiş olan işler genellikle bu kavramla şekillenmektedir. Aile içinde ilişkiler neredeyse her zaman patriarkal ağırlıklıdır. Büyüklük ya da yapı bakımından incelendiğinde aileler çekirdekleşse bile, son söz genel olarak erkeklerin ya da yaşlılarındır. Çünkü egemen taraf onlardır.

Genel anlamda belirtmek gerekirse, İslam dini Türkler tarafından kabul edilmeden önceki çağlara bakıldığında kadının erkeğin yanında yer alması gerektiği görüşü öne çıkar. Daha sonrasında ise İslam Hukuku ve dininin kadın hakları

açısından birçok olumsuz tarafı da beraberinde getirdiği görülmektedir. Zira İslamiyet öncesi kadınların eşleriyle bir arada özgür ve eşit koşullara sahip olduğu görülmektedir. Nitekim kadınların özellikle sınırlandırılmış ve de edilgenleştirilmiş bir yaşama doğru itildiği gözlemlenmiştir.

Türkiye’de kadın hareketleri incelendiğinde sürecin 19. yüzyılın sonuna kadar gittiği görülmektedir. II. Meşrutiyet döneminde 1908’de kadınların kurmuş olduğu birçok dernek söz konusudur. Aynı zamanda çıkardıkları yayınlar da bulunmaktadır. Osmanlı toplumunda kadınlar özellikle ‘zevce’ ya da ‘anne’ rolleriyle sınırlandırılmış bir sistem içinde barınmaktadır. Ancak bunu eleştiren, eğitim, toplum ve çalışma hayatlarına katılma taleplerini temel alan ve bu doğrultuda ortaya çıkan bir kadın hareketi söz konusudur (Çakır, 1996: 214).

Osmanlı’da kadın hareketinin birçok ereği bulunmaktadır. Bu aslında toplumda yer almak için önemlidir. Eşitlik için uğraşan kadınların istekleri her dönem neredeyse aynıdır. Osmanlı’ya bakıldığında, kadın hareketlerinin ilk isteğinin eğitim olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra aile içinde kadının konumu önemlidir. Ayrıca II. Meşrutiyet dönemi yayınlanmakta olan kadın dergileri incelendiğinde, dönem kadınlarının batıdaki hemcinsleriyle feminist mücadeleden haberdar oldukları görülmektedir. Hatta bu tür dergiler, Avrupa’ya benzer şekilde eylem çağrılarının da yer aldığını göstermiştir. Osmanlı kadınları için feminist hedefler, özellikle Avrupalı kadınların hedeflerine benzer olmuştur. Gezip dolaşmak, ev dışında yer almak ve hür olmak hedeflerin arasında yer almıştır. Ancak sürece bakıldığında siyasal alanda bir talebe girilmediği ve Cumhuriyet döneminde sürecin değiştiği görülmektedir. Süreç:

“1841. Kadınlara kadı huzurunda evlenme hakkı kazandırılmıştır.

1845-57. Köle ve cariye satın alınmasının önüne geçilmiştir.

1856. Kız çocukların mirastan erkeklerle aynı olmasa bile pay almaları sağlanmıştır.

1862. Kızlar için ilk Rüştüye-ortaokul kurulmuştur.

1869. Sıbyan okulları, yani ilköğretim erkek ve kadın için mecburi olmuştur.

1870. İlk kadın okul müdürü vazifeye başlamıştır.

1870. Kadınlar için ilk öğretmen okulu kurulmuştur.

1860’larda Şinasi, Namık Kemal ve Şemseddin Sami gibi zamanın düşünürleri, Osmanlının Batı karşısındaki geri kalmasında kadınların gelişmemesinin önemli bir faktör olduğu görüşünü söyleyen kitaplarını yazmıştır.

1869. Kadınlara hitap eden ilk yayın: Terakki-i muhaderrat yayınlanmıştır.

Artık kadınlar da kendi yazgıları üzerinde yazı yazmaya başlamışlardır.

1886. Şükufezer yayınlanmıştır.

1895-1908. Hanımlara Mahsus Gazete yayınlanmıştır. Yazarları arasında dönemin önde gelen aydın kadınlarından Fatma Aliye Hanım ve Şair Nigâr Hanım da vardır.

1877. Bir kadın, Zafer Hanım tarafından yazılan ilk roman: Aşk-ı Vatan yayınlanmıştır.

1890'lar. Fatma Aliye Hanım kendini saklamaktan cayararak romanlarını ve gerek batılılar gerekse İslamcılarla tartışmalara giriştiği risalelerini kendi ismini kullanarak yayınlamıştır.” (Arat, 1980) şeklinde ilerlemiştir.

Söz konusu I. Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e kadar olan dönemde yani 1839 ile 1908 arasında kadınların kendileri aktör olmamıştır. Genellikle kültürlü ve yenilikçi erkekler, kadınları ilgilendiren konulara kimi zaman ise reformlara öncülük yapmıştır. Bu noktada Cumhuriyet öncesi ilk kadın derneğinin kurulduğu görülmektedir. Bu dernek sonrasında görülecek olan diğer dernekler gibi kültür, eğitim ve ekonomi alanında kadınların haklarını savunmaktadır. Biraz daha din temelli kadın haklarının görüleceği bu süreçte protesto eylemleri de düzenlenmiştir. Yine aynı dönemde İstanbul Üniversitesi kapılarını kadınlara açmıştır. Dönem tarihsel olarak:

“1908. İlk kadın derneği: Cemiyet-i İmdadiye. Kurucusu: Fatma Aliye Hanım.

1908-1920 arasında 25 civarında kadın derneği kurulmuştur. Bunlar, hayır, eğitim, kültür, iktisadi ve kadın hakları hedefli derneklerdir.

1911. Nesibe Hanım'ın verdiği “beyaz konferanslar”, Halide Edip Hanım'ın Teali-i Nisvan Derneği'nde yaptığı konferanslar gibi birçok konferansta, başta medeni haklar olmak üzere kadın hakları konuşulmuştur.

1913-1921. Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan (kadın haklarını savunma) Derneği'nin yayın organı olan Kadınlar Dünyası dergisi ortaya çıkmıştır.

1913. Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Derneği ilk protestolarını yapmıştır. Telgraf İdaresi'nde Müslüman kadınların işe alınması için organize edilen protestolar düzenlenmiştir. Aynı yıl kadınların erkeklerin yapabileceği her şeyi yapmaya ehil olduklarını göstermek için Belkis Şevket Hanım'ın Yeşilköy'de uçakla uçma protestosu düzenlenmiştir.

1914. İstanbul Üniversitesi kadınları eğitim ve öğretime almaya karar vermiştir.

1919. Miting kürsüsünde ilk kadınlar: 1. Dünya Savaşı mağlubiyeti neticesinde ülkenin işgale uğramasını protesto etmek için İstanbul'da, Sultanahmet mitingi gibi dev mitinglerde, Halide Edip, Münevver Saime gibi kadınlar kürsüde konuşmuştur.

1919-20. Müdafaa-i Hukuk dernekleriyle aynı çizgide Anadolu'nun pek çok yerinde Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan dernekleri ortaya çıkmıştır. İstanbul'daki 25 kadın derneğinden 16'sı milli mücadelenin içine girmiştir. Halide Edip, Münevver Saime gibi kadınlar, milli mücadeleye katılmak üzere gizlice İstanbul'dan Anadolu'ya giderler. Kadınlar cephede ve cephe gerisinde kurtuluş savaşına büyük dayanak olmuştur.” (Çakır, 1996)

2.3. Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketi

Türk devrimi Osmanlı'nın monarşik yapısına özgü bir biçimde tek hanedan özgürlüğünü temsil eden kurumların yıkılıp yerine halkın egemenliğini önceler. Diğer yandan Osmanlı, ulus toplum kavramına uygun bir şekilde yeniden yapılanmak durumundadır. Bu noktada Osmanlı kendisinin ortaya koyduğu toplumsal kaygıları meşrulaştırmak eğiliminde bulunmuştur (Arı, 2011: 262-263). Bu sayede Türk Devrimi, sadece Osmanlı ve kurumlarını kaldırarak yenisini yapılandıran bir süreçten fazlası, aydınlanma gerçekleştirerek bilinçli bir değişime yönelen bir süreç olmuştur. Bu durum değişim sürecinde toplumda doldurulması gereken bir yönelişi de gerekli kılmıştır. Bu noktada Türk Devrimi'nin dayanacağı kitle yenileşmenin en önemli gücü olan kadın ön plana çıkmıştır. Kadın, Osmanlı'nın son döneminde kendi varlığının farkına varmaya başlamıştır. Kurulan yeni devlette ise söz sahibi olarak dernekler kurmuş, mitingler gerçekleştirmiş ve kadınların toplumun diğer yarısı olduğuna vurgu yapmıştır. Cumhuriyet sürecinde de ulus-toplum anlayışı ile kadını, iyi ya da kötü noktada konumlandırılarak sisteme bu şekilde dâhil etme kaygısı güdülmüştür. Bu durumla bağlantılı olarak da kadınların toplumda edineceği yer ulus toplumun ve erkeklerin onlara biçtiği sorumluluk kadardır. Bunlarla beraber Türk Devrimi'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün bu konudaki görüşleri oldukça önemlidir. Bununla beraber Mustafa Kemal Atatürk, özellikle Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ne etkin bir şekilde katılmıştır. Bu mücadelede Türk kadını, kadınlığın en yüce aşamasına yaklaştırılmıştır (Arıkan, 1984: 22-23).

Kadınların toplumun öteki yarısı olduğu kabulüyle Mustafa Kemal Atatürk, toplum dışı kalmış kadının bu süreden sonra toplumda erkeklerle birlikte yürümesi

ve ilerlemesi düşüncesinden hareket etmektedir. Ona göre kadın, bilim, ekonomi ve toplumsal açıdan erkeğe yardımcı olmalıdır (Altındal, 1977: 140). Kadını toplumun diğer etkin alanlarında olabildiği anlayışı oldukça biçim kazanmıştır. Ancak erkek yine de ön plandadır. Bu düşünce yapısında kadınlara ulusallık bilinci kazanmış bireyler yetiştirmek görevi de verilmektedir. Osmanlı zamanında Müslüman bireyler doğuran ve yetiştiren kadın, Cumhuriyet Döneminde ulusal değerleri içselleştirmiş bireyleri yetiştirmekle görevli hale gelmiştir.

Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrim özellikle iki önemli nokta üzerinden hareket etmektedir. Bunlardan biri Türklük ve ulusal kimlik tanımıdır. Diğer ise Batı'dan kaynaklı, çağdaştıran değerleri yeniden yorumlamaktır. Fakat toplum bilincinde ise kadın haklarıyla ilgili tabandan gelen önemli bir talep söz konusudur. Bu noktada kadınların haklarıyla ilgili çalışmalara, yönetimce tayin etmesine karar veren 'Devlet Feminizmi' oluşmuştur (Kırkpınar, 2010: 121). Bu süreç sonunda da yeni kurulmuş Türkiye'de devlet ve toplum algısıyla 'Cumhuriyet Kadını' imajı yaratılmıştır. Daha önceden kadını iyi anne, eş olarak benimseyen Osmanlı kadınına karşılık artık ulus devlet mantığındaki kadınlık olgusu inşa edilmektedir. Bu kadınların en temel özelliği çağa uygun olmalıdır. Aynı zamanda bu kadınlar eğitim görmüş insanlardır ve topluma üretimle katkıda bulunabilmektedir. Bir erkekle birlikte toplumda ve ekonomik konular noktasında eşit ve etkin bir biçimde rol almaktadır (Özel, 1996: 31). Bu duruma karşın temelleri Tanzimat sonrasında atılan Türk çağdaşlaşması da kadınların lehine ortaya çıkmaktadır. Onları aynı zamanda toplumda etkin hale getirmeyi hedeflemektedir. Eğitim ve eşitlik noktasında gelişmeler daha iyi annelik kaygısıyla gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla yeni gelen sistem Osmanlı dönemine göre oldukça ileridir (Kırkpınar, 2010: 122). Ancak diğer bir yandan ise hala erkek egemen anlayışı benimsemektedir. Devrimler ataerkil köklerden gelmekte ve bu anlayış sürdürülmektedir. Ulus devlet anlayışı ile kadın ataerkil ölçülere göre yeniden biçimlendirilmiştir. Geleneksel şekilde yürüttüğü annelik onun temel görev anlayışı olarak aktarılmaya devam etmiştir (Yaraman, 1999: 22). Bu devrimi örgütleyen düşünce yapısı ilerici ve yenilikçi olsa da kadına biçimlenen görev bir noktada ataerkil yapıda kurulmuştur. Bu konuda temkinli davranıldığı ortadadır.

Aydın kişi şeklinde tanımlanacak 'Cumhuriyet kadını' toplumun temel olarak benimseyişleri açısından farkındalık sağlayan bilgi edinmiş, kadın erkek eşitliği ise erkekle aynı eğitim sürecine dâhil bir bireydir. Dolayısıyla kadınların eğitimleri onlara tepeden sağlanan bir ayrıcalık olması yerine iktidarca tanınması zorunlu olan

bir hak şeklinde oluşmuştur (Bernard, 1982: 248). Söz konusu anlayış, temelini eğitimi sağlanmayan kadınlardan ötürü, toplumun yarısının eğitimsiz bırakılması anlamına gelmekte ve kadınların toplumdaki öncülüğünü pekiştirme isteğinden doğmaktadır. Nitekim ulusalcı sistem doğrultusunda, bu tarz söylemleri katarak bu aşamaya getirmesinin temel sebebi ise kadın öncülüğünün, erkek iktidarını sorgulayarak sarsmasını engellemektir. Tüm bu ifadeleri dile getirenlerin başında ise Ziya Gökalp ile Halide Edip Adıvar yer almaktadır. Aynı zamanda Osmanlı döneminde kaybedilen savaşlarla toplumsal ve iktisadi anlamda erkeklerden boşalan alanlar kadınların yerleştirilmesi ile dolmuştur. Kadınlar, özellikle Kurtuluş Mücadelesinde çok daha etkin rol almıştır (Gürkan, 1978: 389). İstanbul'dan Anadolu'ya kadar birçok bölgede gerçekleştirilen miting ve örgütlenmeler belli bir güç oluşturmuştur. Kemalist eğilim bu deneyimlerden faydalanarak toplumsal hayata kadınların bütünüyle katılması görüşündedir. Kamusal alanda, meslek edindirmeler ile kadınlar için yeni bir kimlik geliştirilmiştir.

Kadınlar geleneksel değerler tarafından biçimlendirilmiş olan kendi rollerini benimsemekte ve sürdürmektedir. Öte yandan, Cumhuriyet kadını olarak içselleştirilen ulus kavramı ile yeni bir role geçmektedir. Erkeklik olarak adlandırılan anlayışın ataerkilliğin kökenlerini oluşturması sebebiyle tüm ayrıcalıkları kadınlara teslim etmede gönüllü olmadıkları görülmektedir. Erkekliğin kadınlara verilen bu yeni toplumsal konumu paylaşabilecek bilince erişemediği yönünde görüşler vardır. Dolayısıyla, kadınların çağdaş normların getirilerini içselleştirmeye çalışırken toplumsal cinsiyet algısından tam anlamıyla kopması olası değildir. Bu süreçte gerçekleşen önemli adım Medeni Kanun olmuştur. Medeni Kanun Mahmut Esad Bozkurt tarafından 17 Şubat 1926'da meclise sunulmuş ve oy birliği ile kabul edilmiştir. 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Gürkan, 1978: 382). Bu kanun ailedeki ilişkiler bakımından oldukça önemlidir. Kadın ve erkeğe yönelik toplumsal ilişkiler hukuki ve yasal olarak tekrar biçimlenmiştir. Bu yasayla birlikte öncelikle çok eşliliğe son verilmiş, kadın ve erkek için evlilikte yaş sınırı gelmiş ve miras alanında değişim yaşanmıştır. Miras konusunda kız çocuklara erkek çocuklarla eşit haklar verilmiş ve eşit kabul edilmiştir (Altındağ, 1977: 150). Buna karşılık geleneksel evlilik kurumu anlayışı benimsenmiştir. Erkek hala aile reisi olarak görülür. Bununla ilgili olarak soyun babadan geldiği ve erkek evlada geldiği de belirtilmektedir. Yine bu kavramlara ilişkin kızlar evlendikten sonra kocalarının soyadını alarak, nüfusları da eşlerinin yanına geçmektedir. Bu kanunla beraber

kadınlara boşanma hakkı verilmiştir. Bu da önemli bir yeniliktir. Ancak Türk Ticaret Kanunu'na bağlı olarak kadınların ticaret yapabilmeleri için erkeklerden onay almaları gerekmektedir. Bu konuya sebep olarak ticari işlerin, aile içinde yüksek sorumluluk getirdiği gerekçesi gösterilmektedir. Kanuni olarak aile reisliğini üstlenen erkek aslında evi geçindirme sorumluluğuna, aile ekonomisine bakma ve sürdürmeye de yükümlüdür. Bu yüzden de kadınların ticari eğilimleri eşin onayına bırakılmaktadır (Afetinan, 1982: 167). Eğitim yönünden bakıldığında ise Osmanlı dönemi ile ciddi farklılıklar olduğu görülmektedir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretimde birlik sağlanarak, karma eğitime geçilmiştir. Böylece kız ve erkek öğrenci ayırımına son verilmiştir. Aynı zamanda dinsel öğretim de yasaklanmıştır. Kızların eğitim alanında etkin olması ve laik ahlak eğitimi almaları sağlanmıştır (Bernard, 1982: 240).

Teşkilat-ı Esasiye'nin 87. Maddesi ile Türk çocukları için ilköğretim mecburi olmuştur. Parasız eğitim de yapılandırılmıştır. Bu durumu 1928 senesinde Latin harflerinin kabulü izlemiştir. Bu aynı zamanda zorlu bir süreç anlamına gelmektedir. Toplumda zaten büyük bir çoğunluk okuma ve yazma bilmemektedir. Okuma yazması olanlar ise Arap harflerini okuyup yazabilmektedir. Yeni harfleri öğrenme önemli bir güçlük olarak belirmiştir. Bunun için Ulus Okulları açılmış ve 16 ile 45 yaş arasındaki tüm bireylerin kadın ya da erkek ayrımı olmadan yeni Türkçeyi okuma ve yazmalarına dair belge almaları da zorunlu hale gelmiştir (Bernard, 1982: 324). Öncelikle okuma ve yazma ihtiyacını gidermek amacıyla başlatılmış olan eğitim ve öğretim seferberliği bittiğinde ise kadınların meslek edinmesine dair eğilimleri de arttırmıştır. Bunlarla beraber kadınların dersanelerden aldıkları sertifikalar toplumun ilerlemesine de katkı sağlamıştır. Böylelikle ulus kadının da toplum içinde yeri ve önemi artmıştır. Artık kadınlar aile bütçesine katkı sağlayan fikir işçileri konumuna yükselmiştir (Afetinan, 1982: 155-159). Yine de bu süreçte kadınlara geleneksel açıdan toplumsal cinsiyet ayrımı da uygulanmaktadır. İlkokuldaki kız öğrencilere özellikle ev işleri ile ilgili dersler verilmekte, bununla ilgili süreçler öğretilmektedir. Kadınlara yüklenen temel cinsiyetçilik ders anlayışına karşı olarak 1930'lu yıllara gelindiğinde öğrenciler için hatta çalışan kadınlar için de evlilik kaçınılmaz bir olgu haline gelmekten çıkmıştır (Özel, 1996: 30). Çünkü bireysel kazanımını sağlayan maişetini kazanan kadınlar oluşmuştur. Kadın evliliği artık kader olmaktan çıkmıştır. Tüm bunların yanı sıra Cumhuriyet döneminde kurulan Kız Enstitüleri de kadınlara karşı olan düşüncenin geleneksel tarafını

taşımaktadır. Kadınlar kendilerine özgü verilen eğitimle modern ve kültürlü ev hanımı olarak yetiştirilmektedir. Kadınlar, ev idaresi, dikiş ve çocuk bakımı gibi dersler görürler. Bu bölümlere bağlı olarak mesleki bölümlerden mezun olan kadınlar ise Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan Kız Enstitüsü'nün idari bölümlerinde yer almaktadır. Hatta yönetici olarak da göreve başlamaktadır. Bu durumun bir benzeri 17 Nisan 1940 tarihinde kabul edilen Köy Enstitüleri Kanunu ile sürdürülmüştür (Akşin, 2010: 237). Burada da yetişen kız öğrenciler cinsiyetleri gereği belirlenen rollere uygun dersler görmüştür. Buradaki yetiştirilen öğretmen kızlar ise görevlendirildikleri köylerde öğrencilere eğitim vermiş, köy kadınlarına modern ev kadınlığı öğretmişlerdir. Ancak yine kadınlara has kabul edilen dikiş işleri de öğrettikleri arasındadır. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı söz konusu olsa da genel bir eğitim politikası da söz konusudur (Tuna, 2009: 22-25). Ulus kadını olarak adlandırılan bu kadınlar cinsiyet ayrımını korurken bir yandan da topluma karışmaktadırlar. Ancak kadınlar farklı meslek alanlarında da yer almaya başlamıştır. Bunlarda tutuklamalar ya da engellemeler de söz konusu olmuştur. Bunlardan en önemlisi sahne sanatlarıdır. Osmanlı'dan kalan geleneksellik karşı çıkmış olsa da bir süre sonra kabul edilmiştir. Sağlık konusunda da ayrımlar söz konusudur. I. Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'da frengi hastalığı yayılmaya başlamıştır. Buradaki muayenelerde bir koşul söz konusudur. Bu da evlenecek erkekler ile evli kadınların mahremlerini birbirinin yanında doktor bulunan yerlerde açmalarıdır. Evlenme raporları olmadan kızlar muayene olmamaktadır (Taşkiran, 1973: 93).

I. Dünya Savaşı ardından en çok kadının emeğinin hissedildiği alanlardan biri de ziraattir. Burada erkek ölümleri sebebiyle kadın emeği ön plana çıkmıştır. Batılı kazanımlar bir yandan gerçekleştirilmeye çalışırken, diğer yandan taşrada yer alan kadınlara da ulaşılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu konuda ciddi bir başarı elde edilememiştir. Bu durum daha çok İstanbul, İzmir ve Ankara'da görülmüştür. II. Dünya Savaşı zamanında erkekler askere alındığında kadınlar iş gücü olarak varlık göstermeye başlamıştır. Ancak kadınlar aynı zamanda temel görevi olan aile içindeki çalışmalarını da sürdürmektedir (Afetinan, 1982: 161-162).

Ataerkillikte yer alan ve dinle birlikte oluşan tutsak kadın simgesi Cumhuriyet kadınıyla belli ölçülerle de olsa kırılmaya başlamıştır. Ancak diğer taraftan da milleti temsil eden ulus kadını benimsenmeye çalışılmıştır. Osmanlı'da egemenlik ve iktidar anlayışı tamamen erkeğe yüklenirken, Cumhuriyet döneminde bu belirli ölçülerde ataerkil gelenekler sürdürülse de kırılmıştır. Kadın ve erkek birlikte yürümektedir.

Kimlikler de bu yönde şekillenmeye başlamıştır. Bu her ne kadar erkek egemen kültürden hareket etse de hukuk sisteminde eşitliğe doğru süreci götürmüştür.

Ulus bilinci din, mezhep, düşünce farklılığı gözetmeksizin tüm toplumu esas almaktadır. Dolayısıyla bu bilincin sağlanması için kadın ve erkeğin ortak katılımı şarttır. Kadınların da sürece etkin olarak dâhil olmaları gerekmektedir. Eşit haklara sahip olması da bu noktada temel koşuldur. Kadınlar rejim tarafından biçimlendirilse de erkek ile eşitliğin de yolu açılmış olmaktadır. Tüm bunlara karşın dinsel kaygılar kadın ve erkek arasında eşitsizliğin temelinde neden olan bir olgudur (Gökberk, 1983: 299). Diğer yandan ulusçuluk geleneksellikten kopuş değil aynı zamanda kültüre sahip çıkmak demektir. Dinsel kaygılar bir kimlik olmaktan çıkıp vatandaşlık bağı olarak kendini göstermektedir. Ancak bu aşamada en önemli adımlardan biri dinsel kimlikleşmeyi tesis eden yapıların sonlandırılmasıdır. Bu süreçte en önemli girişim ise Halifelik kaldırılması olmuştur. Artık egemenlik anlayışı tüm topluma mal edilebilmektedir. Hıyanet-i Vataniye Kanunu ile bir yandan da dinin siyasi iradeyle toplumu yönlendirme amacıyla kullanımı cezalandırılmıştır (Çavdar, 2008: 321). 3 Mart 1924'te Şeriyeye ve Evkaf Vekaleti'nin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat kanununun kabulü de dini oluşumların lağvedilmesi açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda Şapka Kanunu ve Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması da toplumsal ayrımı ortadan kaldırmak adına atılan adımlardandır (Kocatürk, 2007: 99).

Dinsel giyim kuşam ve yargılarla ilerleyen bir toplumda yeni kıyafet ayırımına henüz hazır olunmaması ötekileşmelerin oluşmasına neden olmuştur. Diğer açıdan da çarşaf peçe gibi kadın bedeni üzerinde erkek egemen sistemi dinsel fikirlerle uygulayan süreç sona ermiştir. Dini semboller içeren giyim geleneğinin önüne tam olarak geçilme de bu uygulama oldukça anlamlı kabul edilmektedir. Cumhuriyet'in kurulduğu 1923 yılından kadınların seçme ve seçilme hakkı tanınan yıl olan 1934'e kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kadınların siyasi hakları tartışılmıştır. Hatta kadınlar susturulmaya çalışılmıştır (Tuzak Balcı, 2017: 44). Anayasal eşitliğin ilk adımlarından olan seçme ve seçilme hakkı kadının toplumun bir parçası olduğunun kanıtı niteliğinde olmuştur.

Türk feminist hareketi milli bir nitelikle kendini kabul ettirmeye çalışmıştır. İtirazlar sonucunda siyasi haklarını kazanmıştır. Türk feminist hareketi Avrupalı feministler için de örnek teşkil etmiştir. Kadınları feminist mücadele, ilerleyen dönemde de feminist hareketleri çeşitli biçimlerde etkilemiştir. Hem Osmanlı hem de erken Cumhuriyet döneminde olan kadın hareketleri sosyolojide de yer almıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde elde edilen hak arayışları ilerleyen dönemlerde de kullanılmıştır. Sosyal ve siyasal alanlarda etkin olan kadınlar, kadın hakları söylemiyle ortak bir paydada ve buna göre hareket etmiştir.

Kadınlar için mücadele süreci epey sürmüştür. Çünkü var olan ideolojik süreç o kadar başkadır ki kırılması pek de kolay olmamıştır. Bu süreç kadını ikinci plana itip, onu geri planda bırakandır. Cumhuriyet sürecine kadar kadınlar genellikle kendilerini yetiştirebilecekleri alanlarda mücadele içine girmiş ve özellikle bu doğrultuda talepte bulunmuştur. Bu bağlamda incelendiğinde, kadınların özellikle eğitim ve kültür alanlarında yer alarak seviyelerini yükselttikleri ve bunlar sonucunda sosyal alanlarda ve çalışma hayatında yer almaya başladıkları görülmektedir. Sonrasındaki süreç olan Cumhuriyet'in ilanı ve Atatürk devrimleri de kadınlar açısından olumlu şartların getirilmesine adım olurken, erkeklerle de hak eşitliği getirmiştir. Aynı zamanda 1924 senesinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu üzerinde yapılan değişiklik sonucunda siyasi haklar bakımından kadın ve erkek aynı konuma gelmiştir. Bu kanun sayesinde Türkiye daha demokratik bir yapıya bürünmüş ve siyasi boyutların gelişmesi açısından da büyük bir katkı sağlamıştır (Çakır, 1996: 60). Cumhuriyet dönemine bakıldığında, ilk kadın dergilerindeki mücadele Cumhuriyet kadını ve ideal kadın tipi üzerine kurulmuş konular olarak görülmektedir. Cumhuriyet ilanı sonrasında yapılan devrimler göz önüne alındığında bunların özellikle kadınlara yönelik konular olduğu görülmektedir. Kadınların özellikle meslek ve eğitim konusunda haklar elde etmeleri ve konularını düzenlemeleri radikal feminizm noktasında kırılmaya sebep olmuştur. Toplumsal alanda doğrudan ya da dolaylı olarak cinsiyetçi bir yaklaşım sürmektedir. Öte yandan cinsiyetçi yaklaşım şehirde kırılrsa da kırsala bakıldığında sürecin devam ettiği görülmektedir. Eril ideolojinin belirleyici yapısına direnen kadınlar, yine de alternatif medyalarını oluştururken, kendilerine ait yayın organları sayesinde seslerini duyurmaya, haklarını ve özgürlük taleplerini dile getirmeye devam etmeye çalışmışlardır.

Cumhuriyet sürecindeki haklarıyla yükselen ve birtakım eşitliklere sahip olan kadınların olduğu net bir şekilde görülmektedir. Elbette gelenek, görenek ve dinsel yapı yüzünden oluşturulan algının hemen kırılması çok da mümkün olmamaktadır. Ancak eşitliğin bu şekilde sağlanması kadınlar için oldukça önemlidir. Özellikle de Osmanlı dönemi düşünüldüğünde kadınların geri planda olmasının yanı sıra belli başlı konularda ön plana çıkması, değerinin ne kadar az olduğunu gözler önüne

sermektedir. Buna ilişkin olarak;

“1923. Yeni Türkiye’nin ilk siyasi partisi, Kadınlar Halk Fırkası’nı kurma çabası, Nezihe Muhiddin ve çevresince teklif edilmiştir. Talep, kadınların vatandaşlık hakkı tanınmadığı için kabul edilmemiştir.

1924. Parti kurma istekleri kabul edilmeyen kadınlar Türk Kadın Birliği isimli bir dernek açmıştır. Derneğin hedeflerinin başında siyasi hakların kazanılması yer almaktadır.

1926. Medeni Kanun kabul edilir. Birinci kısmında kadın erkek eşitliğinin yer aldığı kanun, şer’i hukuka göre çok önemli bir ilerlemedir. Yıllardır kadınların yolunda mücadele ettikleri haklar (tek eşlilik, boşanmada eşitlik, velayette eşitlik vb.) tanınmıştır.

1927. Türk Kadın Birliği’nin yerel seçimlerde kadın aday gösterme çabası başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

1928. Onbaşı Halide Edip, eşi ve liberal arkadaşlarıyla beraber sürgüne gönderilmiştir.

1930. Kadınlara belediye seçimleri yasasında yapılan düzenlemeyle yerel seçimlerde oy kullanma ve adaylık hakkı verilmiştir.

1931 Sabiha Sertel ve eşi tarafından Resimli Ay dergisi yayın hayatına başlar. Kadın haklarının sıkça işlendiği bir dergidir.

1934 Anayasada yapılan bir düzenlemeyle seçme ve seçilme hakkı, kadın-erkek tüm Türk vatandaşlarına tanınmıştır.

1935. Türk kadınları mecliste. 1935’te yapılan seçimlerde 18 kadın vekil olur. Oranları %4,5’tir.

1935. (18-24 Nisan) Kadınların Oy ve Medeni Hakları Uluslararası Derneği’nin kongresi İstanbul’da yapılmıştır. Gündeme dünya kadınlarını direkt olarak ilgilendiren barış başlığı hâkimdir.

1935 (10 Mayıs). Türk Kadın Birliği’nin son kongresi. Türk kadınlarının erkeklerle eşit haklara sahip oldukları sebebiyle dernek artık görevini bitirdiği kararına varır ve kendi kendini kapatmıştır.

1948. Cemiyetler kanununda yapılan düzenlemeden sonra kadın dernekleri tekrardan yapılanmaya başlamıştır. Soroptimistler, Üniversiteli Kadınlar gibi uluslararası derneklerin Türkiye şubelerine ek olarak Türk Kadınlar Birliği (başkanı Mevhibe İnönü) yeniden açılmıştır (Berktay, 2001).

2.4. 1950-1960 Yılları Arası Kadın Hareketi

14 Mayıs 1950 yılına gelindiğinde nispeten demokratik bir ortamda, gizli oy açık tasnif oy sistemi ile seçim gerçekleştirilmiş ve neticesinde Demokrat Parti (DP), oyların yüzde 53,3'ü ile iktidar olmuştur. Böylelikle çok partili hayata girilmiştir. Bu durum hem iktisadi hem sosyal hem de siyasal değişimlere yol açmıştır. DP'nin ilk kez iktidar olması ve 1960 yılında askeri darbeye kadar iktidarda durması Türk siyasal hayatı açısından dönüm noktalarından olmuştur. (Sönmez ve Şimşek, 2011: 96).

Türkiye 1950'li yıllarda, önceki dönemin dünya düzeni ve savaş koşulları gereği ekonomik olarak tercih edilmek zorunda kaldığı devletçi, korumacı içe kapanık ekonomik modeli terk etmiş, yerine serbest piyasa ekonomisi anlayışına uyum sağlamaya çalışmıştır. İthalat büyük ölçüde serbest bırakılmış, kredi ve yabancı sermaye yatırımları artmış ve dış yardımdan oldukça faydalanılmıştır. Liberalleşmenin gelmesi ile birlikte sadece ekonomik anlamda değişim yaşanmamış, aynı zamanda ekonomik gelişmeler sosyal ve siyasal hayata yansımıştır. Bu anlamda ikinci liberalleşme dönemi başlamıştır. Tabii ki bu liberalleşme ve özgürleşme genel anlamda yaşanmamış sadece belli bir kesime hitap etmiştir. Zaten sivil liberalleşmenin en büyük göstergesi olan sivil toplum kuruluşları (STK) ve sendika gibi yapılar için bir örgütlenme ve nitelikli bir hareket söz konusu değildir. Bu anlamda işçi hareketleri ve diğer katman hareketleri pek görünmemektedir. Türkiye'de artan bir dernek etkinliği söz konusudur. Çok partili geçiş yılı olan 1946'ya kadar 205 olan dernek sayısı, bu sene itibari ile 820 olmuştur. Ardından gelen senelere baktığımızda 1950 senesinde 2.171, 1955'de 6.846, 1960 yılında ise 17.229'a yükselmiştir. Bunun yanında söz konusu dernekler yine sanayinin ve işçi sınıfının yoğun olduğu İstanbul ve Ankara gibi merkez illerde daha fazla bulunmaktadır. Bu rakam Türkiye'de bulunan derneklerin %60'ına denk gelmektedir (Pektaş, 2012). Sanayileşmenin artması ile beraber artan iş gücü ve köyde yetersiz alt yapı sorunları kırdan kente göçü arttırmıştır. Bu anlamda şehirde artan işçi sınıfı ile birlikte sendikal hareketlerde de bir artış söz konusudur. Sendikalar ise bu süreçte hareketlerin başladığı yer Avrupa olmasına karşın, Amerikan yanlı ve destekli olmayı tercih etmişlerdir. Bu anlamda, Türk İş yönetimi ve bununla bağlantılı olan bazı sendikaların yöneticileri ve bulunan idarecileri Amerikan kaynaklı diğer oluşumların maddi yardımları ile ABD programlarına katılmışlardır. Türk İş'in

Avrupa kökenli ICFTU üyeliğine izin verilmemiştir. Bunun yanında ABD'li sendikacıların Türkiye'de bulunan sendikalarla ilişkiler kurması ve bağlantıda kalınmasına karşı çıkmamıştır (Koç, 1998: 4). Bu tutumla birlikte, Türkiye'deki sendikal etkinliklerin Amerikan sendikacılık hareketlerine göre daha fazla ve savaşı bir alışkanlığa sahip Avrupa sendika hareketleriyle ilişki kurması istenmemiş ve engellenmiştir.

Kadınların 1950 ile 1960 yılları arasında genel demografik ve sosyal durumuna bakılırsa okuma yazma oranının 1950'lerde yüzde 19'lardayken 1960'larda ise yüzde 25'lere çıktığı görülmektedir. Kadınlar çalışma hayatlarındaki varlığı ise yok denecek kadar azdır. Kadınların siyasetteki oranı ise yüzde 5 civarındayken, milletvekili oranı yüzde 1'in altındadır. (TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu - Yetişkin Eğitimi Araştırması) Aynı zamanda kadınlarla ilgili başka durumlarda söz konusudur DP kongrelerinde kadın hakları gündeme getirildiğinde toplumsal statüleri de göz önüne alınmaktadır. Bu bağlamda kongrelerde, parti üyelerinden Genel Başkan ve Başbakan Adnan Menderes'i huzursuz eden birçok teklif gündeme gelmiştir (Nal, 2005: 164).

Halkın kız çocuklarının eğitime ve toplumdaki yerine dair götüğü bakış açısını Howard A. Reed de gözlemleyerek şu şekilde ele almıştır:

İşte bu din dersleri, halktan bilhassa köylü vatandaşlardan derhal muazzam bir alaka gördü. Hâlbuki daha evvel aynı köylerde ne öğretmenlerin gayreti ne jandarmanın dipçığı ne de kanuni mecburiyetler birçok öğrenciyi, bhusus kız talebeleri okula sokmaya muvaffak olamamıştı. Nihayet 1953 yılında öğretmenleri verdikleri raporlarda bütün Türkiye köylerinde öğrencilerin okula devamındaki artışı sağlayan en büyük amilin, ilkokullarda tekrar okutulmaya başlanan din dersleri olduğunu ortaya koydu. Bu hususu bana, 1954 senesinde çeşitli köylerde yaptığım görüşmelerde birçok öğrenci velisi ile öğrenciler de ifade ettiler (Nal, 2005: 157)

Bunların yanı sıra iş hayatında organize olması önemli olan kadınlar, geri kalmaktadır. Çünkü bu yaşamın dörtte üçü erkeklerden oluşmaktadır. Sendika ortamında da bu yüzden erkekler egemendir. Aynı zamanda iş dünyasında kadın erkek arasındaki ücretlendirmelerde de ciddi farklılıklar olduğu görülmektedir. Eşit işe eşit ücret prensibi dikkate alınmamış kadınlar hak ettikleri ücretleri alamamışlardır. 1950'li yıllarda işçi ve işveren komisyonlarınca tayin edilen asgari ücret saptamasında bile kadın ve erkek işçi ücretleri arasında fark bulunmaktadır. Bu makas ilerleyen dönemde kapansa bile 1960'ta erkek ve kadınlar arasında maaş farkı

yüzde 67,93'e gerileyebilmiştir (Tuna, 2015: 482)

Uluslararası Kadın Hukukçular Federasyonu her iki senede bir konferans düzenlemektedir. Bunlardan bir tanesi de Türkiye'nin ilk kadın avukatı olan Süreyya Ağaoğlu'nun girişimleri ile 5 Temmuz 1952 tarihinde İstanbul'da gerçekleşmiştir. Konferansta işlenen konulardan bazıları; aile hukuku, ceza hukuku, kadınların hukuki durumu ve hukuk eğitimi gibi konulardır. Bu anlamda aile hukukunda alınan kararlar kadınlar için pozitif yöndedir. Kadınların önünün açıcı, kadınlara hak kazandırmaya çalışan ve en azından en yakın hakları kazandırma niyetleriyle hareket etmişlerdir. Bakanlar kurulunun 30.05.1949 yılında aldığı kararla, merkezi Ankara olmak üzere 'Türk Kadınlar Birliği Derneği' kurulmuştur. Artan işçi göçü sonrası şehirlerde yaşamaya başlayan ailelere yardım amacı ile kurulan 'Göçmen Evleri', onlara bedava sağlık hizmeti ve ilaç verdiği görülmektedir. Bunlar sosyal himaye evleri olarak da anılmıştır. Sosyal devletin tam olarak işletilmediği bu yıllarda, Türk Kadınlar Birliği'nin bu öncelikleri yoksullara hizmet sunarak önemli görevler üstlenmiştir. Bu dernek daha sonra kamu yararına çalışan bir dernek statüsü kazanmıştır. Demokrat Parti iktidarı döneminde kadın derneklerinin kendi kontrolleri altında gelişmesini istemiştir. Bu anlamda da ABD ile olan ilişkilerin bozulmaması amacıyla sosyalist hareketle yasaklandığı gibi kadın derneklerinde önlemler alınmıştır. 30.12.1952 yılında alınan Bakanlar Kurulu kararı ile kararıyla 'Enternasyonal Demokratik Kadınlar Federasyonu'na ait basılmış bütün eserler ve yayınlar, Türkiye'ye girmesi ve dağıtılması yasaklanmıştır. Amerikan karşıtı bir kesimin oluşması engellenmek istenmiş ve bu anlamda gerekli önlemler alınmıştır (Aydın Yıldız, 2007: 55).

Türkiye'yi 31 Mart 1953 tarihinde New York'ta düzenlenen Birleşmiş Milletler VII. Genel Kurul Toplantısında temsil eden Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Selim Sarper tarafından imzalanan Ekonomik ve Sosyal Konsey Kadın Hakları Komisyonu'nun hazırladığı Kadınların Siyasal Haklarına Müteallik Sözleşme, imzalayan devlerin kadın ve erkeklerin siyasal açıdan tam eşitliği sağlaması ve aralarındaki farkın en aza indirilmesi amaçlanmıştır. 13.03.1950 tarihinde merkezi Ankara'da kurulan, Türk-Amerikan Kadınları Kültür Derneği'nin amaçları şu şekildedir: Türk ve Amerikan kadın bireylerinin birbirini daha yakından tanınması ve kaynaşması, iki ülke arasındaki dostluk ve yakınlığın artması, kültürel bağın kurulması, iki ülkenin kadınlarının karşılıklı olarak bilgi alışverişinde bulunması (ülkelerin bakış açısı, zihniyeti, gelenekleri) (Aydın Yıldız, 2007: 56). Bu dernek

1958 yılında merkezi Washington'da olan Beynelmilel Kadınlar Kulüpleri Federasyonu (General Federation of Women's Clubs) bir birliktelik kurmak istemişlerdir. Bu anlamda Türkiye'de derneklerin, uluslararası örgüt ve derneklerle bir iş birliği yapması Bakanlar kurulu kararına bağlı olduğundan onun kararı beklenmiştir. Derneklerin diğer ülkelerden oluşumlarla iş birliği içinde olması bakanlar kurulu kararınca alındığından söz konusu iş birliğinde bir sakınca olup olmadığı konusunda ilgili bakanlıklara fikir sorulmuş ve sakınca olmadığını şu beyanıyla ortaya koymuşlardır;

“...Türkiye ile Amerika arasında mevcut olan dostluk ve yakınlık çerçevesi içinde kültürel münasebetlerin kuvvetlenmesine ve iki memleket kadınlarının birbiriyle tanışmalarına ve yaklaşmalarına hizmet etmek gayesiyle kurulup teşekkülünden beri gayesi uğrunda faaliyet göstermekte olan Türk-Amerikan kadınları kültür derneğinin, yapılan tetkikata nazaran; Eğitim, Hayırseverlik, İçtimai Muavenet, Ahlakı değerler, Medeni bilgiler ve Güzel sanatları teşvik maksadıyla dünyadaki kadın cemiyetlerini bir araya getirmek gayesiyle kurulduğu anlaşılan yabancı teşekkül ile işbirliği yapması halinde memleketimiz kadınlarının da bu sahalarda faydalanacağı düşünülmektedir”. Dâhiliye Vekili, Dr. Namık Gedik

“...1890 yılında kurulmuş olan cemiyetin gayesinin, müşterek menfaat bakımından ve tahsil filantropi(kamu yararına çalışan), umumi refah, ahlakı, medeni kıymetler ve güzel sanatları teşvik maksadıyla dünyadaki kadın cemiyetlerini ve buna mümasil teşekkülleri bir araya getirmek olduğu; 58 devlette 11 milyon azası bulunduğu aza olabilmek için, namzet teşekkülün, azalarından partizan bir politika takibini istememesinin, gizli bir cemiyet olmamasının ve kanunlara karşı gelmeği teşvik etmemesinin gerektiği, her yıl azalarının iştirakiyle bir toplantı yaptığı, bildirilmektedir. Türk-Amerikan kadınlar kültür cemiyetinin adı geçen teşekkülle iş birliği yapmasında Vekâletimce bir mahzur görülmediğini saygılarımla arz ederim.” Hariciye Vekili, Fatin Rüştü Zorlu

“...Eğitim, hayırseverlik, İçtimai Muavenet, ahlakı değerler, medeni bilgiler ve güzel sanatlar sahasındaki müşterek alakaların inkişafını temin bakımından dünyadaki bütün kadın kulüplerini birleştirmek” şeklinde gösterilen Milletlerarası Kadın kulüpleri umumi Federasyonu ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin mevzuatı dâhilinde, iş birliği yapmasında fayda mülâhaza edilmektedir. Ancak, böyle bir müsaade verilmeden önce bu derneğin, 1950 yılından beri vaki çalışmaları ile nizamnamesinde belirtilen gayelerini ne derece tahakkuk ettirebildiğinin tespitinin

faydalı olacağı mütalaasında bulunduğunuzu saygılarımla arz ederim” Maarif Vekili, Hüseyin Celal Yardımcı (Aydın Yıldız, 2007: 59). Bu görüşler sonrasında Türk-Amerikan Kadınları Kültür Derneği'nin Beynelmielel Kadınları Kulüpleri Federasyonu ile iş birliği yapmasına 1958 yılında icra vekilleri heyetiyle onay verilmiştir. 25 Kasım 1954 yılında kurulan dernek ise Kadınları Koruma Derneği'dir. Dernek iyi durumda olmayan kadınları yaşama kazandırmayı amaçlamıştır. Dernek İstanbul'da kurulmuştur. 2 şube ve 198 üyeden meydana gelmektedir.

Kadınları Koruma Derneği, 1960 yılında faaliyet raporunda gerçekleştirmiş oldukları aktiviteleri şöyle anlatmaktadır: “İstanbul, Kaledibi'nde bulunan Okçu Musa İlkokulu ve Avusturya Lisesinde okuma yazma bilmeyenlere eğitim verilmiştir. Nisan 1960 da Club International Feminin'nin Paris'te Muse d'Art Modern'de açmış olduğu beynelmielel kadın sanatçılar sergisine resim, heykel, seramik mozaik, şark ve garp süslemeden mürekkep 53 eserle iştirak etmiştir. Ağustos 1960'ta İstanbul'da Teknik Üniversite salonunda Beynelmielel Kadınlar Konseyi kongresinde ikinci bir sergi açmıştır. Paris'te Beynelmielel Kadınlar Kulübü Federasyonu ile iş birliği yapmak üzere davet edilmiştir. Darülaceze Cemiyeti ile anlaşmalar yapılarak birlikte hareket edilmiştir. Vilayete Ahlak zabıtasından ve karakollardan gelen kadınlara ve kızlara hem sanat (dikiş, biçki, halıcılık vesaire) hem de meslek öğretecek ve barındıracak bir ıslahhanenin kurulması için dilekçe verilmiştir. Okuma çağından üniversiteye kadar olan talebelere yardımlar yapılmıştır. Köylere gidip kitap yardımları yapılmıştır” (Aydın Yıldız, 2007: 63)

Derneğin toplantı tutanakları derneğin faaliyet alanlarından ve kadınların toplumsal sorunlarından söz etmektedir. Buna göre dernekte okullardaki yoksul öğrencilere yardımlardan, kadınların kurtarılması ve onlara yardım edilmesi, iş bulamayan kadınlara destek olunması gibi konular üzerinden ilerlemiştir. Derneği başkanı olan Mediha Gezgin bir de Kadınlar Partisi kurmak istemiştir. Hatta bunun için bir toplantı da düzenlemiştir. Çalışmaları komisyon ve tüzük çalışmalarıyla tamamlamıştır. Ancak 1965'te Yeni Türkiye Partisi'nin İstanbul adayı olmuştur. 1959 tarihinde ise Ankara merkezli Muazzez Arıoba tarafından Kadınlar Dayanışma Birliği ismiyle bir kadın derneği kurulmuştur. Derneğin kuruluş amaçları arasında;

“Kadınlara ve kadın kuruluşlarına toplantı yapıp müşterek dert ve sorunlarını tartışma fırsatı vermek ve aralarında dayanışma sağlamak, kadında anne, eş, yurttaşlık ve insan olmak açısından bilinç ve mesuliyet duygularını harekete geçirmek ve ilerletmek, hususen sosyal alanda kadın ile ilgili faaliyet gösteren kadın

ile ilgili problemleri tanıma, tetkik ve çözmeye çalışmak, kadına karşılaşacağı, maddi manevi, ferdi ve ailevi müşküllerde yardımcı olmak” (Aydın Yıldız, 2007: 63) yer almaktadır.

Derneğe üye olabilmek için 18 yaşını doldurmak gerekmektedir. Aynı zamanda en az ortaokul mezunu olmak da şartlardan birisidir. Diğer şartlar ise; medeni haklara sahip olmak, idare kurulu tarafından onaylanmak ve en az iki üyenin önerisiyle olmaktır. Kadın Dayanışma Birliği, 1959 senesinde Paris’te bulunan ‘Conseil International des Femmes’ isimli Uluslararası Kadınlar Konseyi’yle iş birliği amacıyla hükümetten izin istemiştir. Sonunda izin alınmıştır. Bu durum şöyle ifade edilmiştir:

“... Kadında anne, zevce, vatandaş ve insan olmak bakımından şuur ve mesuliyet duygularını uyandırmak ve geliştirmek ve bilhassa sosyal sahada faaliyet gösteren kadın ile ilgili problemleri teşhis, tetkik ve halletmeğe çalışmak gibi konuları gayeleri arasına almış olan Kadınlar Dayanışma Birliğinin kurulmasında ve aynı maksatla faaliyette bulunan mezkûr yabancı teşekkül ile iş birliği yapmasında bir mahzur görülmemektedir.” Dâhiliye Vekili, Dr. Namık Gedik

“Merkezi Ankara’da olmak üzere teşkiline teşebbüs edilen Kadınlar Dayanışma Birliği adlı cemiyetin kurulmasında ve merkezi Paris’te bulunan “Konseil International Des Femmes) Milletlerarası Kadınlar Konseyi ile iş birliği yapmasında bir mahzur görülmediğini ve nizamnamelerin bağlı olarak: sunulduğunu saygılarımla arz ederim.” Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili, Lütfü Kırdar

“Teessüsüsü mutasavver “Kadınlar Dayanışma Birliği”nin merkezi Paris’te bulunan “Konseil International Des Femmes) adlı teşekkülle iş birliği yapmasında vekâletimce bir mahzur mütalaa olunmadığını, yukarıda maruz yazıları ekinin leffen ve iadeten takdim kılındığını saygılarımla arz ederim.” (Aydın ve Yıldız, 2007)

İlgili bakanlıklar tarafından olumlu görüşler sonucunda 1960 yılında Kadınlar Dayanışma Derneği’nin Fransa’daki Uluslararası Kadınlar Konseyi’yle iş birliği yapması İcra Vekilleri Heyetleri tarafından izin verilmiş ve dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından da tasdiklenmiştir. 1950 ile 1960 arasındaki dönem Türkiye’de kadın hareketleri açısından istenilen noktada ve güçte olmadığı görülmektedir (Çakır, 1996: 60). Temelindeki en önemli sebebin, derneklerin halkın tüm kesimlerine ulaşamaması söylenebilmektedir. Öte yandan ciddi çalışmalar da vardır. Kadınlarda asgari ücret farkının azalması, eğitim hayatlarını sürmesi de önemli noktalardandır. 1950-1975 yılları arasında kurulmuş olan kadın dernekleri

özellikle kazanılmış olan hakların korunması üzerine ciddi çaba sarf etmiştir. Özellikle laik düzenin bozulmaması üzerine güvence savunmasına öncelik vererek çalışmalarını sürdürmüştür.

2.5. 1961-1970 Yılları Arası Kadın Hareketi

Feminist dalganın ikincisi Batı'da özgürlüklerin arttığı yıllar olan 60'ların sonunda hız kazanmıştır. Kadınlar anayasal olarak erkeklerle aynı koşullarda olsalar dahi pratikte bu söz konusu değildir. Kadınların bu anlamda karşı çıktıkları normların kaynağının biyolojik farklılıktan ötürü değil, ataerkil bir sistem olduğunun dile getirmişlerdir. Bu durum, Simone de Beauvoir'ın "Kadın doğulmaz, kadın olunur" ifadesiyle sloganlaşmıştır. Ancak kadınlar, kanunlarla tanınan hakları oturmuş toplumsal kurallar, gelenekler ve cinsiyetçi düşünceler sebebiyle tam olarak hayat pratiklerine uygulanamamıştır. Bunun yanında bu ataerkil düzen, ev yaşantısında da hüküm sürmekte ve eşit olmayan yaptırımları olmaktadır. Kadınlar için özel olarak sunulan ev alanının aslında pek de öyle olmadığı düşünülmektedir. Carol Hanish'in "Kişisel olan politiktir" sözü, feminist etkinliklerin en önemli söylemleri arasındadır. Batı devletlerinde kadınlar, vücutlarının erkek gözetiminden çıkmasını istemişlerdir, ayrıca cinsellik ve doğurganlığı birbirinden ayırmak için de doğum kontrolün yaygınlaştırılması talebi gündeme gelmiştir. Kürtaj hakkı, İngiltere'de 1967, ABD'de 1973, Fransa'da 1975, İtalya'da 1978 yılında tanınmıştır (Donovan, 2005: 273).

Kadın hareketlerin en yoğun olduğu dönem ülkemizde 1960'lı ile 1970'li yıllar arasında olmuştur. Ayrıca kadın hareketlerin artması, 1960 anayasasının getirdiği sosyal ve kültürel anlamdaki rahatlama, özgürleşme ve liberalleşme hareketleri ile doğru orantılıdır. Kadın hareketinde ikinci dalga ise kadınlara özellikle annelere gösterilen ayrımcılık Yeni Sol anlayışında ortaya çıkmıştır. İkinci dalga sürekli yeni bir sosyal hareket olarak görülmüştür. Son iki yüzyıldır kadın hareketleri dalga dalga ilerlemiştir. 1960 yılların sonuna kadar feminizm hareketi içinde milliyetçilik akımları da bulunmaktadır. Fakat 68 kuşağı sonrası dünyadaki hareketlerden etkilenmiş ve radikal bir evrim yaşamıştır (Sancar, 2011: 66). Bu anlamda Türkiye'de de feminizm hareketinin 70'li yıllarla beraber farklı bir yöne kaydığı gözler önündedir. Bu anlamda Cumhuriyet sonrası dönemde, kadın hareketleri de devletin sahip olduğu görüşler çerçevesinde gelişmiştir. Ancak 68 kuşağı ve yaşanan

değişim, feminizme hem sol kimlik kazandırmış hem de Türk toplumunun sahip olduğu ortak paydadan sıyrılmıştır. Bu sebepten ötürü feminizm kavramı, Türk toplumu üzerinde farklı bir etki yaratmıştır. Günümüze kadar gelen feminizm evrilme sürecinde, erken Cumhuriyet dönemini Türk kadını feminist mücadelesinin mirasını daima içerisinde barındırmaktadır.

2.6. 1971-1980 Yılları Arası Kadın Hareketi

1970'lerin ikinci yarısında kadın sorunları kapsamında kamuoyuna bakıldığında hem yeni sorular soran hem de eski sorunlara çözüm ve yanıt arayan eleştirel bir söylemin canlandığı görülmektedir. Bu sürece bakıldığında, 1970'li yılların ortalarına kadar cinsiyet eşitliklerinin temel nedeninin gelenek ve göreneklerdeki tutuculuk olduğu farkındalığı oluşmuştur. Buna bağlı olarak dinsel etkiler ve ekonomik açıdan az gelişmişliğin de etkilediği görülmektedir. 1970 ve 1980 arasında önemli olaylar meydana gelmiştir. 1973 yılında Cumhuriyet'in 50. Yıl kutlamalarına kadınlar ve kadın dernekleri etkili biçimde katılım sağlamıştır. 1975 yılında kadınlığı sosyalist açıdan değerlendiren İlerici Kadınlar Derneği kurulmuştur. Ardından yine aynı sene Demokratik Kadınlar Birliği, Emekçi Kadınlar Birliği ve Devrimci Kadınlar Derneği kurulmuştur. 1978 yılına gelindiğinde ise kadınlar açısından daha da etkin bir sürece girildiği görülmektedir. İstanbul'da Nermin Abadan Unat'ın düzenlemiş olduğu 'Türk Toplumunda Kadın' uluslararası konferansa ciddi bir katılım sağlandığı görülmüştür. 1978'de aynı zamanda yine çok önemli kabul edilecek bir adım atılmıştır. Simone de Beauvoir, Katherine Murray Millett ve Shulamith Firestone gibi feminist yazarların kitapları Türkçeye çevrilmiştir.

2.7. 1981-1990 Yılları Arası Kadın Hareketi

Türkiye'de kadın hareketlerinin tarihsel bütünlük kapsamında sürecine bakıldığında günümüze kadar pek çok mücadelelerin verildiği görülmektedir. Süreç kapsamında özellikle 1980 açısından bakıldığında kadınlar tarafından dayak, cinsel taciz ve şiddete karşı duruş, kampanya ve örgütlenmeler özellikle kadın hareketi tarihi açısından önemlidir. Kadınların önünde durmakta olan en büyük engellerden biri aile içi şiddettir. Bu süreçte aile içi şiddet kavramı kamuoyuna taşınarak dile getirilmiştir. Özellikle dayak ve cinsel tacize karşı etkinlikler düzenlenmiştir.

Kadınların özellikle birbirleriyle düzenli bir örgütlenme sağlaması açısından, 1980 ve sonrası kadın hareketleri ivme kazanmıştır.

Genel çerçevede 1980 yılı değerlendirildiğinde kadın hakları konusunda ciddi çalışmaların gerçekleştirildiği görülmektedir. 1980’li yıllara gelindiğinde Türkiye’de kadın hakları konusunda birçok dernek ve kuruluşun olduğu görülmektedir. Aynı zamanda yayın organları kurulmuştur ve bu alanda yazılmış birçok kitap da Türkçeye çevrilmiştir. Öte yandan kadın hakları noktasında birçok özgün yazı yazıldığı da görülmektedir. Tüm bu çalışmalara ilaveten 1980’lerin sonlarına gelindiğinde Türkiye’de liberal kadın hareketleriyle sınırlı kalınmamıştır (Arat, 1980: 56). Birçok farklı bakış açıları da konuşulmaya başlanmıştır. 1980’li yılların sonrasında kadın hareketlerini oluşturan feminist kadınlar, devletin uygulamış olduğu kadın kararları açısından pek çoğuna karşı olduklarını açık bir şekilde ifade etmiştir. Elbette 1980’li yılların sonrasında gerçekleştirilen birçok kadın hareketinin bir başka sebebinin de 1960’lı yılların sonrasında Avrupa’da gelişen feminist akımların etkisi olduğu söylenebilmektedir.

Kadın hareketleri, toplumsal cinsel kalıplarına karşı, egemen kültür tarafından belirlenmiş olan kadınlık algısı ve erkek kimliklerini, rollerini sorgulayarak ataerkil yargılara karşı olan önemli toplumsal hareket başlamıştır. 1980 askeri darbesinin sonrasında Türkiye’de kadınların birçok sorunla karşılaştığı görülmektedir. Ancak bu süreçte birçok kadın hareketi buna engel olmak için ciddi uğraş vermiştir. Hareket devletten bağımsızdır ve kendiliğinden oluşmuştur. Bazı zamanlar belli yayın kuruluşları, bazense yalnızca ortak kimlikler ışığında toplanmış ufak gruplardır. Bu gruplardan bağımsız ayrıca yazarlar, gazeteciler ve sanatçıların da kadın hareketlerine destek verdikleri görülmektedir. Kadın hareketlerinin bu süreçteki ortak hedefi, kadınların gördükleri sorunları sorgularken, bunlara özellikle bir çözüm aramak olduğu tespit edilmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda da farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. Çoğunluğu iş sahibi, orta sınıf, kentli ve eğitim görmüş kadınların oluşturduğu bu harekete çok kısa zaman içinde gençler de yer almaya başlamıştır (Arat, 1991: 10).

Feminist sözcüğü bu süreçte benimsenmeye başlamıştır. Bunu ilk benimseyen ise bir grup meslek sahibi kadındır. Bu kadınlar 1983 yılında haftalık Somut dergisinde ‘feminist’ bir sayfa çıkarmak amacıyla toplanmış, 1983’ün sonunda ise Kadın Çevresi ismi ile danışmanlık şirketi kurmuştur. Bu şirket ev içinde veya ev dışında ücretsiz ya da ücretli çalışan kadınların emeklerine dayalı ve bu emeği

değerlendirme amacıyla kurulmuştur. Şirket ‘yayıncılık, danışmanlık ve hizmet’ şirketi olarak anılmıştır. Kadın Çevresi aracılığıyla aynı zamanda bir kitap kulübü de oluşturulmuştur. Bu kitap kulübünde feminist klasikler çevrilerek yaygınlaştırılmıştır (Arat, 1991: 10). Bu süreçte ek olarak dilekçe kampanyası başlatılmıştır. Bu kampanyanın konu olduğu sözleşme ise toplu eylemlere Birleşmiş Milletler Kadının On Yılı sonunda 1985 tarihinde onaylanan ‘Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi’dir. Mart 1986’da Meclis’e seslenerek 4.000’ne yakın kadının imzaladığı ve söz konusu yasaların, ayrımcılığa karşı sözleşme ile uyumlu hale getirilmesini istemek üzerine bir dilekçe yazılmıştır. Bu girişim, feministlerin başlatmış olduğu en önemli ve oldukça kitlesel bir girişim olarak belirlendiğinden feminizme farklı bakılmaya başlanmıştır. Feminizm bir isim ya da ideolojiden çok daha öte meşruiyet sağlamış olduğu görülmektedir (Kum Berivan, 2005: 10).

Toplu eylemler sayesinde kadın hareketleri çeşitlenmiştir. İlk olarak 8 Mart 1987 tarihinde ‘Feminist’ dergisi yayınlanmaya başlamıştır. Dergiyi yayınlayanlar kadın hareketine ve dergiye ait amaçlarını dergiyle birlikte duyurmuştur. Kadın hareketleri 1980’li yıllarda bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Birçok kadın hareketi arka arkaya gelmeye başlamıştır. ‘Feminist’ sonrasında yine aynı yıl ‘Dayağa Karşı Dayanışma’ kampanyası başlatılmıştır. 12 Eylül sonrasında ilk kez kitleler halinde miting düzenlenmiştir. Söz konusu mitingde, toplam 2 bin 500 kadın yürümüştür (Kerestecioğlu, 2004: 123). Bu miting ve kampanyalar ilk etkinlikler olarak nitelendirilmektedir. Süreç gelen kalabalıkla daha da canlanmıştır. Söz konusu katılımı yoğun olan ‘Dayağa Karşı Dayanışma’ kampanyası ‘Feminist’ dergisinde yer alan kadınların önerisi doğrultusunda başlamıştır. Söz konusu kampanyanın çıkış sebebi ise bir haber olmuştur. Haberde Çorum’da bir hâkimin kararı etkin bir kampanya sürecini başlatmıştır. Çünkü hâkim üç çocuk sahibi kadının dayak yediği için açtığı davada ‘Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin’ gerekçesiyle verdiği davanın reddi kararı üzerine karar protesto edilmiş, böylelikle kampanya süreci başlamıştır (Vakfı, 2000: 44-242). Kampanya sürecine bakıldığında bu sayede ilk defa evlerinde şiddet yaşayanlara değinilmiş ve bu durum yüksek sesle söylenmiştir. Mayıs ayında sadece bir yürüyüşle başlayan bu kampanya süreci ekim ayına gelindiğinde Kariye Müzesi önünde gerçekleştirilen bir festivalle devamlılık sağlamıştır. Bu festivale katılım sağlayanlar genellikle feministlere ulaşmak ve tanışmak isteyen kadınlardır. Söz konusu kampanyaya hazırlık evresinde ise Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği (AKKD) kurulmuştur. Dernek söz konusu feminist

hareket bağlamında geleneksel kurumsallaşmaya ve hiyerarşik yapılanmaya karşı bir yapısal tür olarak oluşturmuştur. Derneğin en önemli amacı ise Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi'nin hayata geçirilmesi olmuştur. Bu bağlamda da geleneklerin ve değer yargılarının dönüştürülmesi için kadın örgütlenmesini sağlanması olmuştur (Arat, 1991: 11). Söz konusu 1980'li yıllarda eylemler ve kampanyalar destek gördükçe ve kalabalıklaştıkça yenilerinin eklendiği görülmektedir. Bu dönemde yapılan diğer bir eylem ise 'Geçici Kadın Müzesi' olmuştur. Bu müze kadınların karşılıklı görmeyen çabalarını, vücutlarına doğru olan şiddeti ve aynı zamanda suiistimal kapsamında simge haline gelmiş nesnelerin (tencere, tava, gelinlik gibi) sergilendiği bir müze olarak anılmaktadır. Erkek dayacağına ve/veya şiddetine yönelik bir kitap da bu müze içinde tanıtılmıştır. Bu kitap bu kapsamda ilk kitap olarak da bilinmektedir. Kariye Şenliği kapsamında kurulması kararlaştırılmış olan 'Dayanışma Ağları' da Ocak 1989 yılında hayata geçirilmiştir. Bu çalışmayla birlikte şiddete uğrayan kadınlar hem hukuksal hem de pratik destek alacakları bir telefon ağına kavuşmuştur. Bu aynı zamanda 'Sığınak Projesi' için de bir adım olmuştur (Savran, 2005:84). 1980'lerde yapılan çalışmalar bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Birçok çalışma arasında 1 Mayıs 1988 tarihinde 'Sosyalist Feminist Kaktüs' dergisi de ilk kez sayısını çıkarmıştır. Dergiyi çıkaran kadınların ortak tarafı 'Kadın Çevresi' ya da 'Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası' kapsamında çalışmış kişiler olmalarıdır. Kaktüs grubun kadın erkek eşitsizliğinin sadece ideoloji kapsamında olmadığını savunmaktadır. Aynı zamanda cinsiyet ve üretim ilişkilerini içine alan tüm toplumsal ilişkiler sisteminin kadın erkek eşitsizliğinde bir etken olduğu inancı hakimdir. Bu grup, o dönemin kadın gruplarına bakıldığında düşünsel farklılıkları en net şekilde açıklamaya çalışan grup olduğu gözlemlenmektedir. 1989 yılında ise Ankara'da 'Kadın Dayanışma Derneği' kurulmuştur. Bu dernek özellikle kadın hareketleri konusunda bilinç yükseltmeye dönük çalışmalara imza atmıştır. Perşembe grubunun önerisiyle de 1989 yılının şubat ayında Ankara'daki ve İstanbul'daki feministleri bir araya getirerek '1. Feminist Hafta Sonu' toplantısına imza atmıştır. Toplantı sonrasında Kasım 1989 yılında 'Cinsel Tacize Hayır' kampanyası başlatılmıştır. Bu kampanyayla birlikte kadınlara cinsel saldırılara karşı kendilerini korumaları için mor iğneler verilmiştir (Arat, 1991: 11).

'Mor İğne Kampanyası' olarak anılan bu kampanyada iğnenin özellikle seçilmesinin sebebi ise cinsel tacizin bir saldırı olduğunu vurgulamaktır. Bu noktada

bu tür silah sayılabilecek bir gerecin/nesnenin tacize uğrayan kadınlar tarafından kullanılması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bir bakıma meşru müdafaa olarak gösterilmiştir. Asıl suçlunun tacizde olan erkeğin olduğu belirtilirken, kadınlar sokaklara çağırılmıştır (Savran, 2005:84-85). ‘Mor İğne Kampanyası’ sadece Türkiye’de değil Almanya’da da ses getirmiştir. Bu kampanyadan etkilenen Alman feminist grupları da Köln kentinde etkinlikler düzenlemiş, mor iğneler dağıtarak ‘Tacize Hayır’ kampanyasına katılmışlardır (Kerestecioğlu, 2004: 122-128). Feministler aynı zamanda kadın sığınak fikri üzerine de yoğunlaşmıştır. Özellikle Bakırköy ve Şişli Belediyeleri’ne kadın sığınakları açmak için yardım istemiş ve sığınakların önünü açmıştır. Ancak öte yandan bir sorun söz konusudur. Bu da ‘Cinsel Tacize Karşı’ kampanyanın ikinci aşamasıdır. Eylem ve protestolar bir anda TCK mad. 438’e yöneltilmiştir. Bunun sebebi de bu maddedeki ifadelerdir. Bu ifadelerde fahişelik yapan kadınlar tecavüze uğradığında üçte iki oranında ceza indirimi söz konusu olduğu görülmektedir. 1989 yılındaki bir davada tekrar gündeme gelen madde tartışmalara da neden olmuştur. Tecavüz davasındaki avukatlar, söz konusu maddenin Anayasa’nın 10. Maddesine aykırı olduğunu belirterek ve maddenin iptali için Anayasa Mahkemesi’ne gitmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi ‘iffetli kadınları’ koruduğunu belirterek maddenin aykırı olmadığı kararını almıştır (Barolar Birliği, Haziran 1990: 40-41). Bu karar sonrasında feminist kadınlar genelev kadınlarını ziyaret etmiş ve bir yürüyüş düzenlemiştir. Kamuoyunun baskısı sonucunda Meclis konuyu ele almış ve madde iptal edilmek zorunda kalmıştır. Kadınların mahkeme kararlarına karşı mücadelesi bunlarla da sınırlı kalmamıştır. 14 Nisan 1990 tarihinde İzmir’de bir sanatçının eşinin çalışma iznini geri alması neticesinde boşanma davası açmasına, mahkeme bu sefer ise Medeni Kanun’un 159. Maddesi gösterilmiş ve Anayasa’nın 10. Maddesine aykırı olduğu belirtilerek Anayasa Mahkemesi’ne başvurulmuştur (Tekeli, Mart 1993: 17). Sürecin böyle işlemesi üzerine İstanbul’da bir grup kadın Ağustos 1990 tarihinde imza kampanyası başlatmıştır. Bu süreçte imza kampanyası da yankı bulmuştur. Oldukça yoğun bir katılımı karşı karşıya kalınan imza kampanyası süreci sonunda ise Anayasa Mahkemesi kararında değişikliğe gitmiştir. 29 Kasım 1990 tarihinde 159. Maddeyi iptal etmiştir. Kararın gerekçesi ise iki yılda yazılmıştır.

Kadın hareketlerinin 1980’lerdeki hareketliliği, 1990’larda yerini daha çok kurumsallaşmaya bırakmıştır. Özellikle siyasete hem içerik açısından hem de biçimsel açıdan etkili reformlar getirmiştir. Kamusal ve özel alanlar arasındaki

ayrımı ilk sorgulayan toplumsal hareket olmuştur. Sonrasında ise siyaset dışındaki pek çok konu siyaset konusu haline gelmiştir. Feminist hareket devlete karşın siyasi özerkliklerini ilan etmeye ve doğrudan katılım sağlayacak mekanizmalarını hiyerarşiye yer vermeden oluşturmaya ve teoriyi gündelik sorunlarla buluşturarak politik anlamda yeni bir dil yaratmıştır (Kerestecioğlu, 2004: 123). Kurumsallaşma yolunda yaşanan gelişmeler şu şekilde ifade edilebilmektedir:

“1981. İstanbul’da ilk feminist akıl ilerletme toplantıları gerçekleştirilir.

1982. Yazko’nun, G. Halimi’nin katıldığı dört günlük “kadın problemleri” toplantısı. Feminizm yıllar sonra kamuoyu önünde yeniden söylenmeye başlanır.

1983. Yazko’nun haftalık Somut dergisi basılır. Bir sayfası feministlere ayrılır.

1983. Kadın Çevresi şirket olarak kurulur. Kitap yayınlar, konferans ve seminerler düzenler.

1986. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylanır. İlk feminist protesto: sözleşmenin yürürlüğe girmesi için dilekçe kampanyası. 7000 imza.

1987. (17 Mayıs) İstanbul’da kadınlara yönelik aile içi şiddeti protesto yürüyüşü. Bu, 12 Eylül sonrasında yasal olarak düzenlenen ilk gösteridir. Ekim ayında Kariyer Şenliği. “Bağır! Herkes Duysun!” kitabı yayınlandı.

1987. Feminist Dergisi.

1988. Sosyalist-feminist Kaktüs dergisi 1988. (Şubat, Ankara) “Feminist Manifesto” ve (Mayıs, İstanbul) 1. Kadın Kurultayı.

1989. İstanbul’da Kadın Kültürevi: Mor İğne, Geceleri İstiyoruz! gibi cinsel tacize karşı kampanyalar. 438. maddeye karşı kampanya.

1989. 438. madde (Ceza Kanunu; tecavüz edilen kadın fahişe ise cezasından 2/3 indirim yapılır) TBMM tarafından, 159. madde (Medeni Kanun; evli kadının ev dışında çalışabilmek için kocasından izin alması gereği) Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilir (gerekçesinin Resmi Gazetede yayınlanma tarihi 1992).

1989. SHP kurultayında kadınlar için 1/4 kota ilkesi ve kadından sorumlu devlet bakanlığı kurulması kararı benimsenir.

1989. Çalışma Bakanlığına bağlı olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurulur. Sonradan önce başbakanlığa daha sonra da kadından sorumlu devlet bakanlığına bağlanacaktır.” (Tekeli, 2015)

2.8. 1991-2000 Yılları Arası Kadın Hareketi

Türkiye’de feminizm düşüncesi 1980 sonrası dönemde özellikle küçük gruplar şeklinde devamlılık sağlamıştır. 1989’da I. Feminist Hafta Sonu ve I. Kadın Kurultayı sonrasında hem politik hem de ideolojik sorunlar gündeme gelmiştir. Bu sorunların ortadan kaldırılması açısından birden fazla araştırmanın yer aldığı bir devir olarak kabul edilmektedir. 1980’li yıllarda gerçekleştirilen daha gevşek örgütlenme tarzı sonrasında daha çok bilinç yükseltme gruplarıyla yapılan çalışmalarla 1990’lı yıllarda kamu politikaları içine yerleştirilmeye çalışılmıştır. 1980’li yıllarda feminist hareketin ses getiren kampanyaları öncelikle kamusal destekle güçlenmiştir. Sonrasında ise ister feminist olsun ister olmasın kadınların da desteğini arkasına almıştır. 1990’lı yıllar daha çok kadın hareketleri için kurumsallaşma dönemidir. Bu sürecin bu şekilde şekillenmesinin sebebi de Türkiye’nin genel politik atmosferiyle ilgilidir. 1990’lı yıllar toplumsal muhalefetin azaldığı ve sokak hareketlerinin yok olduğu ve politik devrin özellikle muhaliflerce belirlendiği bir dönem olarak görülebilir. 1990’lı yıllarda feminizm kavramı büyük şehir hareketleri olmaktan uzaklaşır. Antalya, Diyarbakır, Mersin, Gaziantep ve Eskişehir gibi kentlerde örgütlenmeler oluşur. 1990’larda ‘proje feminizmi’ olarak isimlendirilen ve dünyada yankılanan bu tarz gün geçtikçe büyük bir yaygınlık kazanmıştır. Proje feminizmi yaygınlaştırılmayı oldukça kolaylaştırmıştır. Öte yandan, 1990’larda feminist hareketin politik içeriğinin seyrelemesine neden olmuştur (Arat, 1980: 56). 1990’lı feminizmin aynı zamanda üçüncü dalgası olarak anılmaktadır. Toplumsal gelenekler, cinsel yönelimler, etnik kimlik ve içinde bulunulan sınıf kadınlar arasında da farklara sebebiyet vermiştir. Feministler bu noktada farklılıkların görülmesinin ve ezilme biçimlerine uygun tarzda politikalar üretilmesinin önemli olduğunu düşünmektedir. Bu dönem kadın ve erkeklerin eşit hak ve özgürlükleri istemesi ya da talebinden çok daha öte bir süreçtir. Tüm dünyanın yaşanabilir olması açısından önemli bir talep olan ‘ekofeminizm’ gibi daha kapsayıcı akımlara şahit olunan dönemdir. Bağımsızlık Bildirgesi'nden esinlenen ve bu şekilde yazılan ekofeminist manifesto “Karşılıklı Dayanışma Bildirgesi” şöyle başlamaktadır, “İnsanın gidişatı karşısında, yeryüzündeki insanlar arasında onları birbirine bağlayan, doğa yasaları altında eşit sorumluluklar yükleyen, insan türünün ve yeryüzündeki tüm canlıların refahına yeteri kadar saygılı yeni bir bağ yaratmanın zorunlu hale gelmesi, karşılıklı dayanışmamızı açıklamamızı gerektiriyor” (Donovan,

2005: 394). Feministler bu anlamda dünyayı ve barışın önüne engel koyan her çeşit etkene yani savaşlara, çevre kirliliğine, insanların hak ve özgürlüklerini kısıtlayan geleneklere muhaliftir.

Türkiye'de 1990 yılında kadını konu alan kurum ve oluşum hayata geçirilmiştir. Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü de bunlardan biridir. Avrupa ülkelerinde kadın ve erkek eşitliği noktasında kurumsallaşma zamanı 1970'li yıllarda olurken, Türkiye'de kurumsallaşma süreci Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü'ne bağlı kurulan Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu ile başlamıştır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri kadınıla ilgili koordinatör bir kurum oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Kadınlara eşitlik içinde iktisadi alanlarda, sosyal alanlarda, kültürel alanlarda ve siyasi alanlarda hak ettikleri statüyü kazandırmak üzere Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü; 20 Nisan 1990 günlü Resmî Gazete'de yayımlanan 422 sayılı KHK ile 'Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı' adıyla ve Başbakana bağlı olarak kurulmuştur. Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı adıyla kurulan bu kurum kendi misyonunu internet sitelerinden şöyle tanımlamaktadır: "Türkiye'de kadın erkek eşitliğinin oluşması, toplumsal hayatın tüm yerinde kadınların pozisyonlarının sağlamaştırılması ve kadınlara karşı her çeşit ayrımcılığın engellenmesi için politikalar yapmak, strateji üretmek, tüm ortaklarla iş birliği yapmak ve koordinasyonu sağlamak." (KSGM, 2009). Vizyonuyla ilgili ise şöyle ifadeler yer almaktadır: "Toplumsal cinsiyet eşitliğinin oluşturulması ve sürdürülebilir olmasında ürettiği politika ve izlediği stratejilerle faal ve başarılı bir kurum olmak." Aynı yıl içinde çalışanlarının sadece gönüllülerden oluştuğu Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı hayata geçirilmiştir. Kurumun temel hedefi kadın hareketinin tarihi aynı zamanda kadın çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen her çeşit çalışmanın hem yazılı hem de görsel yayınların bir merkezde toplanmasını sağlamaktır. Yine aynı yıl diğeri bir önemli kurum olan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı şiddete maruz kalan kadınların özellikle tüm gereksinimi karşılamaktır. Aynı zamanda aile içi şiddeti gündeme getirmek ve bununla mücadele uygulamalarını artırmak için oluşturulmuştur. Vakfın kuruluşu özellikle dayağa karşı kampanyalar sırasında ortaya çıkan gereksinimlere dayanmaktadır. Kampanya zamanı süresince beliren tanıklar, karşılaştığı şiddet sebebiyle avukat, doktor, kalacak yer isteyen kadınlar, birlikteliklerinin oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. 1989 yılı ocak ayında şiddete maruz kalan

kadınların hukuksal ve pratik destek alabilecekleri bir telefon hattı kurulmuştur. Fakat belli bir zaman sonra birliktelik ağlarının da yeterli olmayacağı, bir sığınacağın gerekli olduğu somut şekilde belirlenmiştir. Şiddete maruz kalan kadınlarla birlikteliği devam ettirmek, aile içindeki şiddete karşı savaşı fazlaştırmak hedefiyle 1990'da Mor Çatı Kadın Sığınacağı Vakfı kurulmuştur” (Mor Çatı Sığınacağı Vakfı, 2009).

Kadın derneklerinin en önemlilerinden biri 1990'lı yıllarda kurulan Kadın Adayları Destekleme Derneği'dir. Kısa adı KA-DER olan derneğin amacı siyasi alanlarda ve kamu görevlerindeki kadınların sayısını arttırmaktır. Söz konusu dernek, kadın adayların kadınlık bilinci konusunda eğitim almaları açısından oldukça önemli adımlar atmıştır. Aynı zamanda çeşitli etkinlikler düzenleyerek desteklenmesini sağlamaktadır. Dernek tüm siyasi partilere aynı mesafededir. Öte yandan dernek, kadınların yönetiminde yer alma mevzusundaki demokratik haklarını kullanmasını desteklemektedir. Ancak dernek adaylarının beklenen koşulları sağlamaları beklenmektedir:

- Yenilikçi olmaları gereklidir,
- Toplum ileriye götüreceği projeleri olmalıdır,
- Toplumsal kirliliğe karşı bilinçli olmalıdır,
- Şiddete ve savaşa karşı çıkmaktadır,
- Her türlü fanatizme, ırkçılığa ve yobazlığa karşı olmaları gereklidir (Kılıç, 1998: 360).

Cinsiyetçi temsilin en bilinen ve devamlılık sağladığı alan medyadır. Bu bağlamda medyadaki cinsiyetçiliği izlemek ve müdahale etmek için 2006 yılında MEDİZ yani Kadınların Medya İzleme Grubu kurulmuştur. Ardından 2008 yılında 'Medyada Cinsiyetçiliğe Son' kampanyası sürdürülmüştür. *Medyada Cinsiyetçiliğe Son* adıyla kitaplaştırılan içerikte şunlara yer verilmiştir:

“Yöneticilerin yüzde 15'lik kısmı kadinken, yüzde 85'lik kısmın erkek olduğu görülmüştür. Köşe yazarlarında da durum farklı değildir. Yüzde 88'i erkek olan köşe yazarlarından yüzde 12'si kadın olduğu gözlemlenmektedir. Televizyon programlarında siyasi tartışma içerikleri söz konusuysa katılan konuklardan yüzde 11 gibi az bir oranı kadinken, yüzde 89'u erkektir. Haber kaynaklarının yüzde 18'i kadın, yüzde 82'si ise erkektir. Kadınlar sadece bir alanda ön plana çıkmaktadır. Arka sayfa güzellerinin yüzde 100'lük kısmı kadinken, 0'lık bir oranın erkek olduğu

tespit edilmiştir. Genel yayın yönetmenlerinin yüzde 0'ı kadın, yüzde 100'ü erkektir.” (Erdoğan, 2011: 87-115)

Son olarak 1980 ile 1990 arasında Türkiye’inde kadınların toplumsal cinsiyetle ilgili olarak sorunlarının konuşulduğu, kadınlığın anlamının belirginleştirildiği feminizmin toplumsal bir projeye evrildiği yönünde tartışmaların meydana geldiği süreç olarak ifade edilmektedir. Kadınların, doğal haklarından yararlanabilmeleri ve özgürleşebilmeleri için bugüne kadar pek çok mücadele verilmiştir. Cinsiyetçi toplum düzeninden sıyrılmaya çalışan kadınların hak ihlalleriyle mücadeleleri sonunda meyvelerini vermiş ve yasalarda gerekli düzenleme yapılmaya başlanırken, toplumsal duyarlılık da sağlanmıştır. Ancak tümüyle eşitlikçi toplumsal örgütlenmeye yönelik adımlar için toplumda çok daha etkin şekilde yer almak gerektiği ortadadır.

2.9. 2001-2010 Yılları Arası Kadın Hareketi

1990’ların sonlarından başlayarak kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla Türkiye’de birçok yasal reform gerçekleştirilmiştir. Bunlar feminist örgütlerin öncülüğünde gerçekleşen gündem ve ortak eylem stratejilerinde belirleyici olmuştur. 1998 ile 2005 yılları arasında kadınların lehine önemli yasal reformların yapılmasını sağlayan platform türü örgütlenmelerin en başarılısı Türk Ceza Kanunu değişikliği sırasında kadın örgütlerinin taleplerini Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) dile getirmek amacıyla oluşturulan TCK Platformu olmuştur (Aldemir, 2007: 254; Yılmaz, 2006: 123). Grubun kuruluşunu Kendirci şöyle anlatmaktadır:

“...TCK Kadın Platformuna gelinceye kadar doğrudur ki geçmişte çok önemli deneyimlerimiz var. Ve bu deneyimlerin ışığı altında biz TCK Kadın Platformu’nu biz o kadar önemli işler başardık ve de ciddiye alındık çünkü artık geçmişteki yasal çalışmalardaki birlikteliklerin dağılmaz birliktelik olduğu konusunda siyasi iktidarlar emin oldular... Bir TCK’da aile efradına kötü muamele vardı onun da işte karşılığı vardı ama 4320 o anlamda Türkiye’de kadına yönelik şiddetin yasal siyasal yani bütün toplumsal olarak kabulü olarak meydana gelen bir yasadır. Ben onun çok önemli bir yasa olduğunu bu anlamda sosyolojik anlamda toplumsal anlamda çok önemli bir yasa olduğunu kabul ediyorum çünkü kadına yönelik şiddet kabul edildi ve bunu önlemek için bir düzenleme yapılmak gereği hissedildi... TBMM’deki alt komisyona, adalet komisyonuna fiilen katıldık avukat olan arkadaşlarımızla birlikte

fiilen katıldık. Ama eskiden de kalan bir şeyle nasıl diyeyim kulak dolgunluğuyla bu siyasi iktidar da bizi ciddiye almak zorunda kaldı” (Yılmaz, 2006: 124). Bu platform kurulduğunda 13 Mayıs 2003’ten beri sadece TCK için değil birçok başka yasal değişikliğin gerçekleşmesi için de çalışılmıştır. Bu sebeple de başarısının nedeni farklı kadın örgütlerinin arasında örgütlenmenin izlenmesidir.

Türkiye’de 2000’ler sonrası üniversitelerde kadın hareketleri ile ilgili kimi etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte kadın hareketlerinin kurumsallaşması iki farklı yolla gerçekleşmiştir. Öncelikle uygulama merkezleri ve kadınlarla ilgili çalışmalar için araştırma merkezleri kurulmuştur. Kurulan bu merkezlerin amacı kadınların toplumsal konumları, sorunları, şiddet, statüleri, istihdam, sağlık ve eğitim konularında kadın ve toplum üzerine cinsiyet temelli araştırma ve incelemeler yapılmıştır. Bu araştırma merkezleri genellikle panel, seminer, söyleşi ve sempozyumlar düzenlemiştir. Yürütülen projelerde kadınların farkındalığını arttırmak bu merkezlerin amaçlarından biridir. Kurumsallaşmanın diğer boyutunda ise üniversitelerde kadın çalışmaları programlarıdır. Bu programlar lisansüstü düzeyde olabildiği gibi diğer etkinliklerle de sürdürülmüştür.

Üniversitelerde ilk kurulan kadına yönelik araştırma merkezi, İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (KAUM)’dir. KAUM, 4 Ekim 1989 tarihinde kurulmuştur. Ardından onu 1992 yılında Marmara Üniversitesi Kadın İşgücü İstihdamını Araştırma Merkezi izlemiştir. 1993 yılında ise Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM) yine kadın çalışmalarını desteklemek amacıyla kurulmuştur. Bir yıl sonrasında 1994’te Çukurova Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KADAUM), 1996 yılında Ege Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (EKAM), yine aynı yıl Gazi Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1996 yılında Gaziantep Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (GÜKAMER), 1997’de Mersin Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (MERKAM), 1998 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (YUKAM), aynı sene Çankaya Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Atılım Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi kurulmuştur.

2000 yılı ve sonrasında üniversitelerde kurulan araştırma ve uygulama merkezleri ve amaçları şöyledir:

“- Kocaeli Üniversitesi Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi

(KASAUM): 2000 yılında kurulmuştur. Eğitim, kültür, sağlık ve iktisadi konularda yurt içinde ve yurt dışında hayatını devam ettiren kadınların farklı sorunlarına ilişkin temel ve uygulamalı çalışmalar yapmayı ve sosyal bilimlerin yeni bulgularını bu yerlerde uygulayıp farklı araştırma projelerine yardımcı olmayı hedeflemektedir. Bunun yanında “televizyon, kadın ve şiddet” temalı alan çalışması yapılmış ve bu çalışmanın bir uzantısı olarak “Umuttepe Köylerinde Kadın ve Yaşam” temalı fotoğraf sergisi organize edilmiştir.

- Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜKSAM): 2001 yılında kurulmuştur. Kadın sağlığının korunması ve ilerletilmesi, kadının toplumsal durumunun iyileştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin her yerde uygulanması ile olası olabileceği savını kanıksamıştır. Sağlık politikalarında toplumsal cinsiyete duyarlılığın araştırılması, üniversite gençlerinin sağlık sorunlarına ilişkin akran eğitimi ve uluslararası anlaşmalarda vurgulanan noktalara ilişkin ülke genelindeki verilerin toplanmasında kullanılacak göstergelerin toplumsal cinsiyete duyarlı olarak ilerletilmesi temalarına ilişkin projeler yapılmıştır. Bunun yanında, töre ve namus cinayetleri, kadın ve çocuklara yönelik şiddetin sebepleri ile Hacettepe Üniversitesi Merkez Kampüsü son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet bakış açıları ve buna etki eden etmenler konularında çalışmalar yapılmıştır. Ek olarak Gazi ve Ankara üniversitelerinde eğitim gören öğrencilere uygulanan ‘flört şiddeti’ konulu saha çalışması yapılmıştır.

- Süleyman Demirel Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (SDÜKASAUM): 2005 yılında araştırmalarına başlamıştır. Merkezde toplumsal cinsiyet eşitliğe katkı sağlamak ve bu konuya duyarlılığı artırmak amacıyla kadın ve kariyer, kadının toplumsal statüsünün artırılması ile siyasette ve toplumda kadın konularında birçok seminer, panel ve söyleşi yapılmıştır.

- Muğla Üniversitesi Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (MÜKAMER): Kadın sorunları ile ilgili araştırmalar yapmak, bu konuda araştırma yapan birey ve kurumlar ile koordinasyon sağlamak ve kaynak oluşturmak hedefiyle 2005 yılında kurulmuştur.

- Kafkas Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KSAUM): 2007 yılında Kars’ta kurulmuştur. Merkez, özellikle Kars, Ardahan, Iğdır ve Artvin illerindeki kadın sorunlarıyla ilgili her konuda çalışma yapmayı ve bu illerdeki gelenek ve göreneklerin kadına yüklediği kimi sorumlulukları inceleyerek bunları bilimsel olarak ispatlamayı hedeflemektedir. Kadın sorunları konusunda

araştırmalar yürüten yurtiçi ve yurtdışı kurumlarla bir iletişim ağı ve işbirliği oluşturarak kurs, seminer vb. etkinlikler düzenlemek de merkezin hedefleri arasındadır. Bunun yanında merkezin, Kars, Ardahan ve Iğdır'da Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı ve Sağlık; Her Kesimden Kadına Eğitim, Sağlık, Kanun ve İş Hayatında Uygun Görülen Roller; Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Elemanlarının ve Öğrencilerinin Cinsiyet Farkındalığına Karşı Tutumlarının Değerlendirilmesi ile Anne-Çocuk İlişkisinde Kadınların Yaşadığı İletişim Sorunları ve Çözüm Örnekleri konularında yayınları vardır.

- Akdeniz Üniversitesi Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma ve Uygulama Merkezi (KATCAM): 2008 yılında kurulan merkez, kadın konusunda farklı bilimler arası araştırmalar yapmayı hedeflemektedir. Merkez toplumsal cinsiyet ve kadın sorunlarıyla ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel çalışmalar yapmayı toplantılar düzenlemeyi, eğitim çalışmalarında yer almayı, projeler geliştirmeyi, bu alanla ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmayı ve danışmanlık hizmetleri sunmayı hedeflemektedir. Merkez, kadın ve medya konulu bir konferans düzenlemiştir.

- Uşak Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi: Sağlık, eğitim ve iş-istihdam olmak üzere üç konuda çalışma grubuna ayrılarak varlığını sürdürmektedir. Merkez, 2005 yılında kurulmuştur.

- Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (SAUKAM): 10 yıllık merkezin hedefleri arasında; kadına yönelik her tür fiziksel ve psikolojik şiddetin ortadan kalkmasına ilişkin politika yapmak, sağlıklı ve güçlü kadınların sağlıklı nesiller yetiştirebileceği düşüncesiyle kadın sağlığının korunması ve iyileştirilmesine yönelik eğitim ve etkinliklerde bulunmak ile yurtiçi ve yurtdışı kurumlar, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve medyayla iş birliği yaparak, sempozyum, panel ve topluma yönelik etkinlikler organize ederek bu yolla artırmaktadır.

- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (KAM): 2009 yılında kurulmuştur. Farklı sivil toplum kurumları, kamu kurum ve kuruluşları, siyasi partilerin kadın temsilcileri ve akademisyenlerin davetli olduğu, tanışma ve yapılacakları planlama hedefiyle bir çalıştay organize edilmiştir. Bunun yanında merkez, kadın ve depresyon, menopoz ve sağlıklı hayat, annelik, kadın ve eğitim, kadın istismarı ile üniversitede kadın olmak temalarında kimi etkinlikler düzenlemiştir.

- Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (ESKAM): 2009 yılında kurulan merkez, sosyal yaşam içerisinde kadın verimliliğini artırmayı, kadın hayatı, geleceği ve sorunlarına bölgesel ve evrensel çözümler getirmek için ulusal ve uluslararası kadın sorunlarıyla ilgili her alanda çalışmalar yapmayı ve aktiviteler düzenlemeyi hedeflemektedir” (Alptekin, 2011: 26).

Kadınların birçok alanda seslerini duyurmaya çalıştığı 2000’li yıllar, özellikle KA-DER’in 2007 Genel Seçim öncesinde ‘Meclise girmek için erkek olmak şart mı?’ sloganıyla başlatılan kampanya hem medyanın hem de siyasilerin oldukça ilgisini çekmiştir. 2000’lerde aynı zamanda kendilerini feminist olarak adlandıran kadın dayanışmasıyla hareket etmeye çalışan Kadın Girişimciler Derneği yani KAGİDER gibi örgütler de çoğalmıştır. 2002’de kurulan KAGİDER ile toplumsal cinsiyetin ana akım haline gelmiştir. Bugün de kadın hareketlerini destekleyen ya da kendini feminist olarak adlandıran gruplar, dernekler, kadın örgütleri kadın sorununu daha görünür kılmayı hedeflemektedir (Yılmaz, 2008: 525-567). Bunların yanı sıra dayanışma merkezlerindeki kadınlar tarafından e-posta ağı da kurulmuştur. Burada hem bilgi alışverişi yapılmakta hem de gündem oluşturulmaktadır. Bu alanla birlikte sorunlara çözüm bulunma noktasında dayanışma sergilenmektedir. 2000’ler daha çok derneklerin süreçleri yürüttüğü bir dönem olsa da ciddi çalışmalara imza atılmıştır. 2010’dan sonraki süreçte kadın derneklerinin hareketleri genişlemiş ve daha etkin rol almaya başlamışlardır.

2.10. 2011 ve Günümüze Kadar Kadın Hareketi

Kadın örgütleri 2010’lu yıllara gelindiğinde, muhafazakâr politikalarla kadın bedeni ve cinsiyet eşitsizliği konusunda negatif söylemlerde bulunan siyasetçiler, kadına karşı artan şiddet ve cinayetler gündeme oturmuştur. Bu noktada feminist hareket içsel zenginliğini arttırmıştır. Sadece eğitilmiş ya da üst sınıfa (ya da orta-üst sınıfa) mensup kentli veya kentsoylu kadınlardan meydana oluşmamaktadır. Aynı zamanda toplumsal yaşamlarında her zaman görmezden gelinen, genel olarak ikincil konuma itilen tüm kimlikler de yavaş yavaş yan yana yer almaya başlamakta ve organize olmaktadır. Günümüzü de içine alan bu dönem, feminist hareketin ivme kazanmasına -bir öncesindeki 10 yılda yükselen söylemlere sahip olan- din ya da ırklarıyla yargılanan kadınların ardından LGBTİ ifadeler ve eko-vegan ifadeler de

dâhil olmuştur. Queer-LGBTİ feminist söylem, çoğu feminist kitleler için başlarda yadırganmış olsa da eril anlayışın baskıları karşısında standartlaştırılmış cinsiyet ya da cinsel yönelim kimliklerinin özgürlüğe geçme fikri yaygınlıkla kabul görmeye başlamıştır. Öte yandan eko-vegan feminist söylemde de başta aynı durumun geçerli olduğu görülmektedir. Eko-vegan feministler ilk zamanlarda birçok feministçe garipsenmiştir. Özellikle beslenme alışkanlıklarıyla eril baskı arasındaki bağı kabullenmek çok da kolay olmamıştır. Burada eko-vegan feministler, doğa ve kadının tarih süresince uyumuna defalarca atıf yapmışlardır. Eko-vegan feministlere göre ahengi bozan eril tahakküm doğayı ve hayvanları -tıpkı kadınlarda yaptığı gibi- baskı ve denetim altına almaya ve onlar üzerinden fayda sağlamaya da başlamıştır. Eko-vegan feminist söylemler, Queer-LGBTİ feminist söyleme kıyasla daha yavaş yayılsa da bugün pek çok feminist örgütlenme, şiddetin öncelikle sofrada, tabakta bitmesi gereğini benimsemiştir. Yerleşmiş olan bu yeni fikre göre kadınların bağımsızlaşması ancak doğanın bağımsızlaşması sağlandığı zaman tamamlanmış olacaktır.

2.10.1. Türkiye’de Eko-Vegan Feminizm

Eko feminizm terimi ilk olarak Françoise d'Eaubonne tarafından 1974 yılında *Le F’eminisme ou La Mort* adlı çalışmada kullanılmıştır. D'Eaubonne özellikle çevresel yıkımın sebebi olarak erkek kontrolündeki üretimi gösterirken, kadın cinselliğinin de yol açtığı üretim ve nüfus artışına dikkat çekmiştir. Kadınların özgürleşmesi kapsamında erkeklerin gücü yerine toplumsal cinsiyete dayanmayan eşitlikçi ya da kadın liderliğinde çevrebilim anlamında devrim önermektedir. Erkek gücü yerine kadın gücünü koymaktan ziyade toplum düzenini yeniden şekillendirmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan Carolyn Merchant (1996: 5), Ekofeminizmin Ynestra King tarafından 1976'da Vermont Sosyal Ekoloji Enstitüsünde geliştirildiğini belirtir. Buna karşılık Barbara Holland-Cunz ve Ariel Salleh'e göre Ekofeminist hareket 1970'lerin ortalarında dünyanın çeşitli bölgelerinde kendiliğinden başlamıştır. Eko-feminist kuram, kadın ve de doğanın, özellikle endüstrileşmenin gelmesiyle beraber, ataerkil ve kapitalist sistem üzerinden nasıl sömürüldüğünü eleştirel bir bakışla incelemektedir. Ekofeminizm, kadın üzerindeki ataerkil baskı ve doğa üzerindeki hâkimiyetinin ilişkilendirildiği sosyal, politik ve akademik bir kuram ve eylemci bir hareket olarak isimlendirilmektedir (Olgun, 2012:

358). Birçok feminist ve de eko-feminist her iki hareketin de amaçlarının etkileşim halinde olduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda erkek egemen anlayışlara dayanmayan bir dünya görüşüyle ilgili olarak amaçlarına ulaşma noktasında katkı sağlayacağını da ifade etmektedir.

Ekofeminist teorinin temel prensibi; kadınların hâkimiyet altına alınması ve doğanın egemenlik altına alınmasının bir bütün halinde değerlendirmektir. Eko-feministler Simone de Beauvoir'ın kadınların doğal dünya ile yakın oldukları erkeklerin kendilerini sömürdüklerine katılırken, aynı zamanda doğayı da sömürdükleri düşüncesine katılmaktadırlar (Çobanoğlu, 2003: 474-482).

Kadın ve doğa sorunsallarının sebebi olarak erkek hâkimiyetini gören ekofeminizm Ynestra King tarafından 1976'da Toplumsal Ekoloji Enstitüsü'nde (Vermont-ABD) geliştirilmiştir. Rosemary Radford, Susan Griffin ve Carolyn Merchant önde gelen yazarlar olmasına karşın 1970'lerde tutarlı bir teori kuramamıştır, 1980-Amherst, Massachusetts'te "Dünyada Yaşam ve Kadın" adlı seminerde hareket haline gelmiştir, nükleer ve silah karşıtı hareketlerde savunulmuştur. 1980'lerde aktivist gruplar ve konferanslar ile ekofeminizm yaygınlaşmıştır ve ABD'deki kültürel feministler kadın ve doğanın birlikte özgürleşeceği düşüncesiyle ekofeminizme evrilmiştir. Ekofeminizm zamanla Amerika, Kanada, Kuzeybatı Avrupa, Hindistan ve Avustralya'ya yayılmıştır (Kümbet, 2012: 171-172). Ekofeminizmin iki ana prensibi vardır, ilki kadın ve doğanın birbirine zamansal olarak yakın olduğu hipotezidir. İkincisi ise ataerkillik kapitalist sistemin kadının ve doğanın problemlerinden sorumlu olduğu saptamasıdır. Bunların dışında ekofeminizm için belirgin ayrımlar bulunmaktadır. Toplumsal eşitsizliklerin nedenlerini değerlendirme ve önerilen çözümler bakımından ekofeminizm başlıca dört ayrı kola ayrılmıştır; liberal, toplumsal, sosyalist ve kültürel ekofeminizm. Ekofeminizmin içinde de birden fazla ayrım bulunmaktadır. Ekofeminizm özellikle kadın ve doğa ilişkisi ile ataerkillik noktasında farklı psikolojik ve biyolojik özellikler bulunduğunu vurgulamaktadır. Kadın ve doğa arasındaki bağın en büyük sebebi kadınların psikolojilerinin ve biyolojik etkenlerinin birbirinden farklı olmasıdır.

Ekofeminizmde farklı iki yaklaşımı şu şekildedir:

a) Kültürel Ekofeminizm: Bu grupta yer alan ekofeminist kadınlara göre kadınların hem biyolojik hem de psikolojilerine bağlı olarak muhafazakâr, esirgeyici ve besleyici, büyütücü niteliklerinin erkeklere göre daha fazla olduğunu, bunun

kalıtsal kökleri var olduğu ifade edilmektedir. Kadınların doğa ile aralarındaki ilişkiye dayanmaktadır. Tabiattaki tarımsal üretkenlik ile mevsimsel dalgalanmalar sonucunda da dünyaya tabiat ana denmiştir. Söz konusu durum da bu sürecin yansımasıdır.

b) Sosyalist Ekofeminizm: Bu görüş ise kadınların büyütücü, koruyucu ve esirgeyici özelliklerinin biyolojik kaynaklı olmadığını savunmaktadır. Bu fikre göre kadın ve doğanın bir araya getirilmesinin erkeklerin fikri olan bir ideoloji olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu sosyalist ekofeminizmde erkekler tarafından duygusallaştırmanın aynı zamanda değer düşürmenin bir yolu olarak ortaya konmuş olacağı erkeksi bir tanım olarak belirtilmektedir. (Carlassare, 2000: 89-106)

Diğer ayrımlar şöyle belirtilmiştir;

“İkinci fark içinde olan ekofeministler kadın-doğa birlikteliğinin ataerkillik tarafından tarihsel ve toplumsal zamanlarda yapıldığını savunmaktadır. Ekofeministler arasındaki üçüncü ayırım, her iki düşüncedeki temel zıtlığı esas alarak birliktelik sağlamaya çalışmaktadır. Mellor ve Merchant gibi ekofeministlerin yer aldığı bu fark da kadın-doğa yakınlığının köklerinin kadın psikolojisi ve biyolojisinde bulunduğu ancak bu yakınlığın maddi temelinin tarihsel ve toplumsal olarak oluşturulduğu belirtilmektedir. Üçüncü dalga feminizm olarak ortaya çıkan ekofeminizmin içindeki görüş ayrılıkları, çevre yaklaşımları içindeki farklılıklarla eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır.” (Biehl, 1991: 5-19)

Öte yandan ekofeminizmle ilişkilendirilebilecek veganizm ya da vegan feministler de bulunmaktadır. Bu yaklaşımda feminizm ve veganizm ilişkisi kurulabilir. Feminizm baskı ve tahakkümü reddeden bir hak arayışı ya da ideoloji olarak benimsenmektedir. Veganizm ise hayvanların tıpkı diğer canlılar gibi olduğu anlatmaya çalışmakta ve hayvanların bir meta olarak görünmesini istememekte, hayvanlar üzerindeki şiddet, sömürü, tahakkümü reddeden bir yaşam hakkı mücadelesidir. Et tüketimine ilişkin düşünceler çeşitli kabullerden oluşmaktadır. Et elde etmek için hayvanların acı çekmesi ile birlikte kimi ahlaki kaygılar, gıda olarak et tüketmenin doğal kaynakların zenginliği karşısında yersiz ve de ölçüsüz olduğunu ifade eden eleştirel yaklaşımlar ile bazı dinler ya da dini hareketler çatışmaktadır (Alan Beardsworth, 2011: 21). Veganizm, hayvanların sömürüsü ile kadınların ezilmişlikleri arasında bir bağ kurmaktadır. Eril tahakküm ve otoritenin baskın tutumu karşısında ezen-ezilen ilişkisinin devamlılık göstereceği konusunda hemfikirdirler.

2.10.2. Türkiye’de Queer-LGBTİ Feminist Söylem

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde vurgulandığı gibi bütün insanlar onur ve haklar bakımından özgür ve eşit doğmaktadır (BM, 2017). Lezbiyen, gey, biseksüel, transeksüel ve interseks (LGBTİ) bireyler toplumun duymadığı ve/veya özellikle duymaktan uzak durmaya çalıştığı bir nüfusu oluşturmaktadır. Özellikle fikir, tutum ve davranış bakımından toplumun kendilerinden beklentilerinin dışındadırlar. Diğer insanları ise bir bakıma toplumsal yapının farklılaşmasıyla tehdit etmekte olan bu grupla ilgili, alanyazından elde edilen bilgiler doğum, sağlık, hastalık, hayat ve hatta ölüm zamanının bile bu insanlar için adalet ve gerekli konforla gelmediğini ortaya çıkarmaktadır. Modern Batı düşüncesiyle gelişen toplumlarda yürütülmekte olan ya da yürütülen çalışmalar ile sosyopolitik hareketler ise zaman içerisinde bu bireyleri birer azınlık grubundan çıkarmayı düşlemektedirler.

Günümüzde, Türkiye’nin pek çok iline yayılmış irili ufaklı onlarca LGBTİ örgütü bulunmaktadır. Bu kişiler cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri sebebiyle sistematik olarak ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Yaşam hakkından barınma hakkına, çalışma hakkından toplanma ve ifade özgürlüğüne uzanan pek çok hakkı gasp edilen LGBTİ’lerin toplumsal, kültürel, yasal ve siyasal alanda yürüttüğü mücadelenin sesi konumundadır (Mol, 2016: 145). Anlaşılacağı üzere LGBTİ ifadesi, eşcinsel hakları mücadelesini ve öznelerini ifade etmek için kullanılan bir çatı ifadedir. Önceleri eşcinsel mücadelesi olarak anılan hareket eşcinselliğin travesti, transeksüel ve biseksüel bireyleri kapsamaması sebebiyle 1990’lardan itibaren öncelikle GLBT olarak kullanılmaya başlanmış ancak lezbiyenlerin cinsel yönelimlerine ek olarak kadın olmaları dolayısıyla da bir baskıya maruz kalmaları ve toplumda yok sayılmaları gerekçeleriyle “L” (lezbiyen) harfi öne alınmış ve kadınlara pozitif ayrımcılık yayılmıştır. Süren görünürlük ve hak mücadeleleri sonucunda sözcük farklı örgütler tarafından LGBTT (lezbiyen, gey, biseksüel, trans, travesti), LGBTİ (lezbiyen, gey, biseksüel, transgender, interseks), LGBTİQ (lezbiyen, gey, biseksüel, transgender, interseks, queer), LGBTİQA (lezbiyen, gey, biseksüel, transgender, interseks, queer, aseksüel) olmak üzere farklı şekillerde kullanılmaya devam etmektedir. Türkiye’deki cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve hak örgütlerinin kendilerini çoğunlukla LGBTİ örgütleri olarak tanımlamaları sebebiyle

bu tez çalışmasında LGBTİ kavramı kullanılmaktadır (LGBTIQ Terminolojisi, lgbtunited.org).

12 Eylül Darbesi sonrasında yeniden canlanan feminist hareket ve ırk, etnisite gibi hak temelli hareketlerin eşcinsellerin de örgütlü olarak taleplerini dile getirmelerinin önünü açtığı iddia edilmektedir. 1980 sonrası ortaya çıkan özellikle yeni toplumsal hareketler karşılıklı olarak birbirini beslemiştir. Ancak LGBTİ hareketinin feminist hareket içinden çıktığı iddia edilmektedir. Bu yargı, eşcinsel hareketinin feminist harekete katkılarını göz ardı etmeye sebep olacağı için yanlış olacaktır. Erol eşcinsel hareketin Türkiye’deki seyrini anlattığı makalesinde konuyu “Bugün şunu gönül rahatlığıyla söyleyebiliriz ki Türkiye’deki feminist hareketin erkek egemen sistemi sorgularken el atmadığı ama daha sonra yüzleşmek zorunda kaldığı zorunlu heteroseksüelliği sorgulama süreci, doğrudan eşcinsellerin ve eşcinsel örgütlenmelerin etkisiyle olmuştur.” demektedir (Kurbanoglu, 2011: 239-257).

Askeri darbenin sert tutumuyla karşılaşan LGBTİ bireyler şiddetle yüzleşmek zorunda kalmıştır. 1980’lerdeki sert tavır 1990’larda da devam ederken 1998 yılında kurulan lezbiyen-feminist bir örgütlenme olan Sappho’nun Kızları’nın kurucularından Yeşim, LGBTİ örgütlerinde kadın üyelerin azlığını şu sözlerle dile getirmektedir:

“Kaos GL’deki kadınlar çok az, dört-beş kişiyiz, dolayısıyla oraya gittiğinde, gittiğin herhangi bir zamanda bir kadınla karşılaşma ihtimalin çok düşük. Yani bizim hepimizin sürekli orda olması lazım, o da mümkün değil. En sonunda ilan asmıştık. Perşembe’ydi galiba, şu saatle şu saat arası kadınlar kesin burada olacağız, gelip tanışmak isteyen kadınlar varsa bekliyor olacağız diye. Valla iki ay üç ay mı ne bekledik, kimse gelmedi, sonra onu da bıraktık. Biz yine fark ettik ki, toplantılarda elli erkek var ve bir kadın şurada, bir kadın şurada. Onların deneyimleri konuşuluyor, eşcinsellik diye konuşuluyor ve biz onların deneyimini dinliyoruz ve konuşursak da onların deneyimini konuşuyoruz” (Gürsu, 2013: 145). Bu yüzden de bir kadın örgütlenmesi kurularak kendi deneyimlerini paylaşmak amacıyla bir alan yaratmaya karar verilmektedir. Bunun üzerine de Sappho’nun Kızları adıyla bir araya gelinmiştir. Feminist gruplarla etkileşim halinde lezbiyen feminist bir grup olarak ataerkil ve heteroseksist sistemi sorgulamayı amaçlamışlardır. Sappho’nun Kızları’yla aynı yıl lezbiyen feminist bir örgütlenme olan Öteki Ben kurulmuştur. Bu grup aynı zamanda dergi de çıkarmıştır. Ancak derginin yayın süresi pek uzun

olmamıştır (Kurbanoglu, 2011: 23). 1998 yılında ortaya çıkan bir başka örgütlenme ise Lambdaistanbul'dan kadınların oluşturduğu Efemineler adlı gruptur. Aynı zamanda birçoğu geylerden meydana gelen eşcinsel örgütlenmeler içinde kendilerine az yer bulan seks işçisi trans kadınlar 1996 yılında Kadın Kapısı adı altında örgütlenmiş ve İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı desteğiyle 1997 yılından itibaren birkaç yıl Gacı isimli bir dergi çıkartılmaya başlanmıştır (Yıldız, 2007: 46-49). 2000 ve sonrasında ise kadın hareketleri ve LGBTİ arasındaki dayanışma artış göstermiştir. 2015 yılında Kliton isimli bir radyo programı kurulmuştur. Birçok kadın hareketine LGBTİ, birçok LGBTİ hareketine ise feminist gruplar destek vermiştir. Nitekim genel açıdan bakılırsa her iki taraf için de amaç aynıdır. Ataerkil yapı ve zorladığı durumlardır. Bunlar ayrımcılık, dildeki problemler, sosyal hayattaki görünmezlik, iş anlamındaki haksızlıklar ve cinayetlerdir. Aynı zamanda 2010 sonrası kadınların kuvvetli bir biçimde sosyal ve siyasi alanlarda, sokaklarda yer almasına da öncü olmuştur.

Kadın Bakanlığı'nın yerine Aile Bakanlığı gelmiştir. Ardından 2018 yılında Aile Bakanlığı Çalışma Bakanlığı'yla birleştirilmiştir. Buna KADER ve birçok kadın derneği ve örgütü hem kadın bakanlığının kapatılmasına hem de çalışma bakanlığı ile aile bakanlığının birleştirilmesine karşı çıksa da halen Aile ve Çalışma Bakanlığı birleşmiş biçimde devam etmektedir. Öte yandan Feminist Gece Yürüyüşleri her sene 8 Mart'ta birçok meydana cinsiyetçiliğe, erkek şiddetine, ayrımcılığa karşı gerçekleştirilmektedir. Buna ek olarak, her sene artan kadın cinayetleri de hem medyada hem de kadın derneklerinin sosyal medya açıklamalarında dikkat çekilen konulardandır. Burada kadınlara karşı siyasi arenadaki söylemlerin de gittikçe ataerkil sisteme geri döndüğü hatta çok daha geri gittiği de görülmektedir.

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, diğer adıyla İstanbul Sözleşmesi hakkında da tartışmalar halen sürmektedir. Kadın dernekleri sözleşme tarafındayken, bazı yazar ve siyasilerin sözleşmeyi aile yıkan, kadınların hal ve tavırlarını bozan bir sözleşme olarak nitelendirmektedir. Öte yandan 2014'te Barış ve Demokrasi Partisi'nin seçimlere eş başkanlıkla girmesi ve Halkların Demokratik Partisi'nin sürmesi ile kadın ve erkeğin yan yana mecliste aynı değerde ve sayıda olmasına yardımcı olmaya çalışmıştır. Tüm bunların gölgesinde kadın hareketi çalışmalarını sürdürmektedir. Geçmişe göre çok daha fazla çalışarak, sosyal medyayı kullanarak, eylemler yaparak ataerkil düzene karşı kadınlar birbirine destek sağlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE KADIN POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

3.1. KADIN HAREKETLERİNİN KURUMSAL YANSIMASI

3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

3.1.1.1. Cemiyet-i İmdadiye

Tanzimat sürecinde başlayan tartışmalar, II. Meşrutiyet Dönemi'nde de daha güçlü söylemlerle devam etmiştir. Örgütlü mücadele kapsamında ise çok sayıda dernek kurulmuştur. 1908 yılı ve sonrasında yardım dernekleri ve bunların yanı sıra kadın erkek eşitliği ile kadın çalışmalarının da çalışma yaşamına katılması kapsamında savunan birçok dernek kurulmuştur. Bunun sebebi de Balkan Savaşları nedeniyle zor durumda olması kadın derneklerinin daha çok yardım dernekleri olarak çalışmalarını sürdürmesine neden olmuştur. Bunlardan birine örnek olarak 1908'de kurulan ilk kadın derneği olarak bilinen Cemiyet-i İmdadiye'dir. Dernek başkanlığını o dönemde Fatma Aliye Hanım üstlenmiştir (Aydın, 2015). Fatma Aliye Hanım, İmparatorluk dönemi yani 18. yüzyılda başlayarak, Cumhuriyet Dönemi'ne kadar uzanan modernleşme noktasında kadın hareketleri kapsamında öncü isim olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasına engel olmak amacıyla 18. Yüzyılda başlayan modernleşme sürecine ilave olarak kadınlar, Tanzimat döneminde yönetimden eğitime ve hukuk alanlarına kadar yapılan reformlardan yararlanmaya başlamıştır. Bu dönemde modernleşmenin hız kazanması için kadınların toplumdaki konumu ve eğitim durumu sorgulanmaya başlamıştır. Özellikle modernleşme hareketine yakın olan ailelerde yetişen kadınlar sorunların farkına varmıştır. Aynı zamanda çözüm üretme aşamasına da geçmişlerdir.

Fatma Aliye Hanım (1862-1936), Tanzimat döneminde dünyaya gelmiştir. Kadın ve kadın soruna ilişkin eserlere imza atmıştır. Yazı ve eserlerini ise II. Abdülhamit döneminde vermiştir. Özellikle II. Abdülhamit dönemine gelindiğinde modernleşme noktasında büyük bir yol alınmıştır. Fatma Aliye Hanım'a kadar kadın sorunları Türk romanlarında hep erkekler tarafından tartışılmıştır. Özellikle Tanzimat dönemine kadar erkek yazarlar kadın tipini analiz etmiştir. Bunlar Fransızca bilen, piyano çalan, güzel, itaatkâr ve okumuş kadınlardır. Birçok dernekte katkısı bulunan Fatma Aliye Hanım, sosyal etkinlikler konusunda oldukça aktiftir. 1897 yılında Yunan Savaşı'ndan sonra kurduğu kadın derneği Cemiyet-i İmdadiye'de buna

örnektir (Göle, 1991). Dernek özellikle Rumeli hudutlarında yer alan askere yardım amacıyla kurulmuştur. Derneğin öncelikli amacı cephelere yardım etmektir. Cemiyet, Rumeli sınırındaki askerlere kışlık giyecek kampanyası başlatmıştır. Devrin ilk kadın kuruluşu olan cemiyet çalışmalarında ise herhangi bir din ya da mezhep ayırımına kesinlikle gitmemiştir.

3.1.1.2. Hilal-i Ahmer Kadınlar Merkezi ve Donanma Cemiyetleri

Kadınların etkin bir biçimde yer aldığı önemli cemiyetlerden olan Hilal-i Ahmer Kadınlar Merkezi ve Donanma Cemiyetleri olmuştur. Etkinlikleriyle en önemli yardım derneği olan Hilal-i Ahmer Kadınlar Merkezi ve Donanma Cemiyetleri, Osmanlı içinde yardımlaşmayı sağlayan ve toplumsal açıdan dayanışmayı en üst düzeye taşıyan kurumdur. Özelliklerine de uygun bir şekilde cephede ya da cephe gerisinde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar kapsamında yaralı askerler, hasta ya da kimsesiz muhtaç durumda olanlar vardır. Onlara gerekli gözetimler sağlanarak bakım yapılmıştır. Aynı zamanda dernek şehit aileleri ve göçmenlere de yardımlarda bulunmuştur. Derneğin diğer bir çalışmalarından biri ise hastaneler açmaktır. Dernek bu alanı geliştirmek ve desteklemek amacıyla da özellikle sağlık personeli ile hastabakıcı yetiştirmektedir. Ordunun gereksinim duyduğu sağlık malzemelerinin üretimini yapan atölyeler kuran dernek, sargı bezinden ağızlığa, zehirli gazlardan korumaya yardımcı olan burunluğa kadar birçok alanda üretim gerçekleştirmiştir. Eğiten bir kuruluş olarak anılan dernek aynı zamanda yardım amacıyla çeşitli sergiler düzenleyerek konferanslar gerçekleştirmiştir. Bu sergi ve konferanslarda toplumsal dayanışma ve yardımlaşma ön planda tutulmuştur. Dernek uluslararası dernek ve kuruluşlarla işbirliği yapmıştır. Bu sayede de hizmetlerini yaygınlaştırmıştır. Dönemin sorumlularından olan Besim Ömer Paşa, Osmanlı Hilâl-i Ahmer hanımlarına verdiği bir seminerde derneğin önemini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Düşünüyorum ki bizde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin esası ‘insaniyet’den hayı’dan ziyad ‘yurda memlekete karlı olan borcunu ödemek ve askeriye yardım etmek’ olmalı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hidme -i vatana memlekete karşı deruhde edilmiş bir dinin edası gibi telakkî olunmalıdır. Öyle zannediyorum ki bu fikir üzerine tesir eden cemiyet, bizde sırf iyiliğe, insaniyete dayanan diğer cemiyetlerden daha ziyade ehemmiyetli ve daha büyük yararlılıklar gösterir. Daha da ileri giderek

diyorum ki: Bizde Hilâl-i Ahmer'in en mukaddes ve en sarsılmaz esası "teavuna..." emir ve fermanına müstenid olmasıdır." Cenevre'de 1864 yılında toplanan uluslararası konferansta kabul edilen antlaşmayı 5 Temmuz 1865 tarihinde kabul eden Osmanlı hükümeti, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında Salib-i Ahmer (Kızılhaç) sembolünün yerine Hilâl-i Ahmer (Kızılay) sembolünü kullanacağını bildirerek bunun diğer devletlere duyurulmasını istemiştir. 1908'den beri düzenli olarak faaliyetlerine başlayan dernek, Birinci Dünya Savaşı, İstiklal Savaşı, Trablusgarp ve Balkan Savaşı'nda oldukça yararlı hizmetlere imza atmış ve övgü almıştır (Tepekaya ve Kaplan, 2003). Osmanlı Hükümeti'nin desteklediği Hilal-i Ahmer Kadınlar Merkezi'nin genel merkezi ile vilayetlerinde yer alan şubeleri arasında cereyan eden haberleşme cemiyetçe toplanan eşya ve nakitler ile yardım ve sevkiyatına ait gönderilecek belge ve yazılı şeyler 23 Mayıs 1914 tarihinde çıkarılan bir kanunla telgraf ve posta ücretlerinden ayrı tutulmuştur.

3.1.1.3. Taali-i Nisvan Kulübü

Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileme Dönemi, Türk kadınının durumunu olumsuz yönde etkilemiş, kadın için ev adeta bir cezaevi gibi olmuş, miras hukuku ve mahkemelerde tanıklık konularındaki geleneksel haklar ortadan kaldırılmıştır. Osmanlı'nın modernleşmeye başlaması, kadınların seslerini çıkarabilmeleri için çok büyük bir kapı aralığı olmuş, bu sayede kadınlar kendilerini duyurmaya başlamışlardır. İlk modernleşme adımları 1839 Tanzimat Fermanı ile atılmıştır. Bu dönemde kadınlar statülerini, toplumdaki yerlerini ve sahip oldukları değeri sorgulamaya yönelmişlerdir. İkinci Meşrutiyet ile kadınlar bu sorgulamanın devamı olarak haklarını aramaya karar vermiş, eğitim talepleri ve iş hayatında yer edinme istekleri ile gündeme gelmişlerdir. Bu gündemlerin sonucu olarak öğretmen okulları, kız liseleri ve ebelik okulları açılmış, bir süre sonra kadın hareketleri kurumsallaşmaya dergi ve gazete çıkararak başlamışlardır. Taali-i Nisvan Cemiyeti, 28 Nisan 1913'de kadınların resmi olarak seslerini duyurduğu Türkiye'nin ilk kayda geçen feminist örgütü olarak tarih sayfalarına kazınmıştır. Aynı zamanda "Kadınların Durumunu Yükseltme Derneği" olarak da bilinen Taali-i Nisvan Cemiyeti, Halide Edip Adıvar başkanlığında kurulmuş ve çağdaşlaşmanın ilk adımları olarak sayılmıştır (Birecikli, 2008).

Derneğin amaçları sayılacaksa ilk olarak kadın/erkek eşitliğinin sağlanması

yazılabilir. Bu cemiyet, çok eşlilik ve kadınları kısıtlayan gelenek, adet ve göreneklere karşı kurulmuş, kadının toplumdaki yeri ve eşitliği için çalışmaya yemin etmiştir. Aynı zamanda kadınların çalışma hayatına katılmasını savunan dernek, kadınların bunun için eğitim almasının şart olduğunu ve toplumsal inkılap dönüşümünün zorunlu olduğunu savunmuştur. Tüm bu uğraşlar neticesinde, Osmanlı tarihinde kadının hukuki durumunun ve aile hukukunun uyguladığı ilk hukuki metin olan Aile Hukuku Kararnamesi 1917 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu örgütün mücadeleleri ve çabaları sonucu alınan 1917 Kararnamesi ile, evlilik yasal çerçeveye bağlanmış, kadına boşanma hakkı verilmiş, çok eşlilik ancak kadının rızası ile gerçekleşecek kararı alınmıştır. Yani, kadınlar Taali-i Nisvan Cemiyeti ve diğer cemiyetler ile birlikte çok zor bir mücadelede çok güçlü bir tutum sergilemek zorunda kalmış, fakat amaçlarına ulaşmışlardır. Bu cemiyetin özelliklerinden biri de ırk ve mezhep ayrımının bu örgüt için geçerli olmamasıdır. Üyelik için şartları kadın haklarını savunmak, toplumsal eşitliği saymak ve bunun için savaştır. Üyeleri arasında Nakiye, Nezihe Muhiddin, Rana Sani Yaver Hanımlar da vardır. Cemiyete üye olabilmek için İngilizce bilmek şarttı. Çünkü Cemiyet İngiltere’de kurulmuş olan Türk Kadınları Muhibbi Cemiyetine paralel olarak çalışmak arzusundadır. Daha sonra cemiyet birinci dünya savaşı ile hareketlerini durdurmak zorunda kalmıştır.

3.1.1.4. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Milli Mücadelenin her aşamasında kadınlar gerek cephede gerekse cephe gerisinde ülkenin işgalden kurtuluşu için çok farklı hizmetlerde yer almışlardır. Cephede emek verenler arasında Erzurumlu Kara Fatma, Tayyar Rahmiye, Melek Hanım, Tarsuslu Kara Fatma, Gördesli Makbule, Asker Saime Hanım ve Mudurnulu Kara Fatma baş kadın kahramanlardır. Cephe arkasındaysa işgallere karşı eylem yapmak amacıyla mitinglere katılmak, protesto telgrafları çekmek, cephede yaralıların tedavisini yapmak, sırtında ya da araçlarla cepheye cephane götürmek, cephane imalathanelerinde görev almak, askerler için dikimhanelerde giyecek dikmek, ordu için yiyecek, giyecek ve para toplamak, cemiyetler etrafında örgütlenmek gibi aktivitelerle kadınlar milli mücadeleye büyük destek sağlamışlardır. Milli Mücadele zamanında kadın aktivitelerinde en geniş ve örgütü halkı akıllandırıp Kuva-yı milliye ruhunu tabana yayarak kitlelere ulaşmak hedefiyle kurulan topluluklardır. Kadınlar, Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti, Hilal-i Ahmer

Hanımlar Cemiyeti, Muallimeler Cemiyeti ve Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti çatısı altında Anadolu'nun farklı şehirlerinde temsilcilikler açıp teşkilatlanmışlardır. Kermesler, konserler, dini toplantılar organize ederek hem halkın bilinçlenmesini sağlanmışlar hem de toplanan yardımlarla ordunun gereksinimlerini karşılanmaya yönelik büyük destekte bulunmuşlardır.

Türk kadınları milli mücadeleye katılımının en büyük dalgalarını Sivas merkezli Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetini kurarak kıyıya vurmuşlardır. Bu cemiyet Sivas valisinin eşi Melek Reşit Hanım ve arkadaşları tarafından oluşturulmuş, Anadolu'nun diğer bölgelerinde şubeler açarak kendilerinin meydana olduklarını beyan etmişlerdir. Kurtuluş Savaşı boyunca Milli Mücadele yanlısı kampanyalar düzenleyen, cephe ve askerler için bağış kampanyaları hazırlayan ve işgal karşıtı duruşları ile örgütlenme başlatan bir cemiyet olarak faaliyet yapmışlardır.

3.1.1.5. Kadınlar Halk Fırkası Girişimi

Tarih boyunca kadın ile erkek arasında eşitsizlik toplumsal hayatın önde gelen tartışmalı konularından biri olmuştur. Kadın sorunu genel olarak kadının toplumsal yaşamdaki durumu, eşit haklara sahip olması ve kullanabilmesi gibi konular çevresinde yer almıştır. Nezihe Muhittin'e göre Türk devrimi kadınlarla beraber yapılmalıydı. Devrim Türk kadını konusunu ayrı bir noktaya koyar ve Türk siyasetini Türk kültürünü Türk Hukukunu çağdaş ulusların ana ilkeleri bağlamında oluştururken kadınların toplum içindeki durumunu en çağdaş toplumların da ilerisine taşınmasının gereğine dikkat çeker.

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden önce Nezihe Muhiddin ve arkadaşları, kadınların siyasi haklarını savunmak için Kadınlar Halk Fırkası'nı kurar. Ankara Hükümeti bu partiye tepki gösterir ve destek vermeyeceğini açıklar. Bu fırkanın kuruluşuna ise "kadınların henüz oy hakkının olmaması" sebebi ile ret gelir. Bunun üzerine bu parti, Türk Kadınlar Birliği isimli bir derneğe dönüştürülür. 1920 -1934 yılı arasında Meclis'te kadın hakları mevzusu bir gündem maddesi olarak yer almaz, bir iki münakaşa teşebbüsü itirazla konu kapatılır. Cumhuriyet Halk Fırkası (Birinci Grup) ile İkinci grubun Meclis temsilcileri, kadınlara siyasi ve yurttaşlık hakları verilmesi konusunda fikir birliği içerisinde henüz vaktinin gelmediğini ifade etmişlerdir. Cumhuriyet Halk Fırkası ve karşısında olan Terakkiperver Cumhuriyet

Fırkası'nın programında kadınların arzuları ve haklarıyla ilgili bir madde yoktur. Cinsiyetçi fikirler ve kadın haklarıyla ilgili önyargılar Ankara'da çok fazladır.

Parti, kadınların da ulusal davada katkılarının olmasını sağlayabilmek için toplantılar düzenlemiştir. Ancak kadınların tüm uğraş ve emeklerine ve aylar süren bekleyişlerine karşın ne yazık ki kadınların oy kullanma haklarının olmadığı sebebi öne sürülerek partinin yasallaşma isteği reddedilmiştir. Parti, varlığını ve mücadelesini devam ettirebilmek amacıyla Türk Kadın Birliği olarak yeniden örgütlenmiştir.

3.1.2. Cumhuriyet Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti tarihine bakıldığında, her sayfada başka bir kadının adını bulmak olasıdır. Tanzimat Döneminde başlayan Türk kadın hareket dalgası, İkinci Meşrutiyet döneminde seslerini duyurmaları ile devam etmiş, Osmanlı Müdafaa-ı Hukuku Nisvan Cemiyeti'nden sonra cumhuriyetin ilanı ile kurulan Türk Kadın Birliği ile yükselerek ilerlemiştir. Bu dönem Türk kadınları için modernleşme dönemi olarak da adlandırılabilir. Yapılan reformlar ve yenilikler, Batı medeniyetini temel alınarak yapılmıştır. Türk modernleşme projesinin önemli amaçlarından biri kadının toplumdaki yeridir. Kadın hakları din baskısını yıkmakta ve Osmanlı toplum fitratından uzaklaşmakta ve bunu önemli bir araç olarak görülmektedir.

Batılılaşmanın en temel göstergesi kadının özgürleşerek kamu yaşamına dâhil olması toplumsal gelişmenin en temel gereği olarak tanımlanmıştır. Modernleşme sürecinde kadının toplumdaki konumu onun görünürlüğüyle ilgilidir. Daha cumhuriyetin yapı taşları oturmamışken kadınların cesurca Kadınlar Halk Fırkasını kurmaları, daha sonra bunun Türk Kadınlar Birliği Derneği'ne dönüştürülmesi, Türk Kadın Yolu Dergisinin çıkarılması gibi basamaklar, Türk kadının bu merdivenleri çıkmaya hazır olduğunun kanıtıdır. Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı verirken güç aldığı, yardımını gördüğü Türk kadınına bir an olsun aklından çıkarmamıştır. Vefa kavramını her fırsatta ifade etmiştir. Cumhuriyet dönemi boyunca kadın haklarına öncelik verilmesini veya çok önem verilmesinde bu duygunun etkin olduğu açıktır.

Tüm bu mücadele ve çabalar ile 1935 yılında kadınlar on sekiz milletvekili çıkarır. Hatta Uluslararası Kadınlar Birliği, 12. Kongresini İstanbul'da düzenler. Her ne kadar bunlar önemli birer adım olsa da 1935 ile 1975 yılları arası bu mücadele, hayır kuruluşları ve dernekler aracılığıyla kadınların geleneksel rollerine paralel

fedakâr görevler üstlenmesiyle oldukça yavaşlamıştır. 1975'te İlerici Kadınlar Derneği kurulsun ve kadının toplumdaki eşitsizliği sorgulansa da Türkiye'de asıl kadın hakları mücadelesi tekrar 1980'lerde yoğunlaşır. Eğitimli kadınlar, ataerkil topluma ve eşitliksiz devlete karşı bilinç yükseltme hareketleri başlatırlar. Bu dönemlerde tartışılıp 2002'de yürürlüğe giren Medeni Kanun reformu da kadınlar açısından büyük bir başarı sayılabilir.

Cumhuriyet kadını, bölgeler ve kültürler arasındaki çeşitliklere karşın önceki zamanlardan karşılaştırılmayacak denli farklıdır. Bu farklılık yalnızca kadının dış görünüşünde değil, toplumsal durumunda, kültürel yapısında, kişilik tanımlamasında tanık olunan çok yönlü bir farklılıktır. Bu değişimler, hiç kuşku yok ki, ülkede yaşanmış olan iktisadi, toplumsal, kültürel alandaki yoğun değişimlerle eş zaman göstermektedir.

3.1.2.1. Türk Kadın Birliği

Cumhuriyetin ilanı ile kurulan Kadınlar Halk Fıkrası, Ankara Hükümetinden ret yedikten sonra tekrar Nezihe Muhiddin başkanlığı altında bir derneğe dönüştürülmüştür. Türk Kadın Birliği isimli bu yeni derneğin amacı kadınlığı sosyal hayata yerleştirerek toplum olarak modern bir düzeye çıkmaktır. Türk Kadın Birliği, Türk kadını savunucusu olarak dergi yayınlayarak kadınların sesini duyurmuştur. Nezihe Muhiddin ve arkadaşları kendi yatırımları ile bu derneği "Kadın Yolu" dergisi ile destekler ve kadınların siyasal taleplerini temsil etmeye başlarlar. Nezihe Muhiddin ve TKB grubu, yeni kurulmuş olan Cumhuriyet hükümetinden en kısa sürede kadınların yaşamsal ve siyasal haklarının tanınmasını talep eder.

Nezihe Muhiddin'in Türk tarihine kattığı emek ve ilerleme görmezden gelinemeyecek kadar fazladır. Kadınların kurduğu ilk parti, ilk derneğe öncülük etmekle beraber Nezihe, Halide Edip ile birlikte milletvekili adayı bile gösterilmişti. Kadınların siyasi, toplumsal, sosyal ve basın gibi alanla da öne çıkmasını sağlayan bu çabalar, Türk kadınları açısından çok önemli bir ilerlemedir. Derneğin kuruluş amacı, kadının siyasal haklarını elde etmesi ve sosyal yaşama eşit olarak katılmasının sağlanmasıdır. İlk Genel Başkan Nezihe Muhiddin' in aşağıdaki sözleri bu amacı ve mücadeleyi en iyi şekilde özetlemektedir: "Biz Türk Kadınları, toplumsal ve siyasal yaşamda hak ettiğimiz yeri almalıyız" (TKB).

Nezihe Muhiddin 1927'de Türk Kadın Birliği kongresinde usulsüzlük yaptığı

gerekçesi ile dernekten ihraç edildikten sonra 1930'larda Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti anlayışı ile derneğin kapatılması için savunmalar sunulmaya başlanır. Buna gerekçe olarak ise Cumhuriyet Devrimi ile Türk kadınlarının istedikleri eşitlik haklarını elde etmiş olmaları ve Türk Kadın Birliği'nin amacına ulaşmış olmasıdır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk bu basamaklardan sonra Afet İnan'a kadınlara oy hakkı vermesiyle ilgili çalışmalar yapması için görev vermiştir. 26 Ekim 1933'te kadınlara köylerde muhtar ve ihtiyar heyetlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. 5 Aralık 1934'de ise genel seçimlerde kadınlara erkeklerle aynı konumda olma hakkı tanınmış ve 1 Mart 1935'te 18 kadın TBMM'ye girmiştir. Bu kadın milletvekillerinin birçoğu eğitim ailesi fertlerinden olan okul müdür ve idarecilerdir.

Siyaset arenasına alınmayan Türk kadını temeli siyasi bir grup olan bir dernek çatısı altında birleşmiş ancak başlangıçta siyasi haklara mesafeli durmayı yeğlemiştir. TKB ilk döneminde daha çok yardım organizasyonları ve bilimsel konferanslar yolu ile kadınların bilinçlendirilmesi, yayın çıkarılması yönünde aktivitelerde bulunmuştur.

3.1.2.2. Kadınların Oy ve Medeni Hakları Uluslararası Derneği

Heterojen bir grup olan kadınlar, evrensel ataerkil kültürden kaynaklanan ayrımcılık ve baskı sonucu ortak bir mücadele etrafında gruplaşarak günümüzün en etkili küresel hareketi olmuşlardır. Dünyada kadınlarının siyasi ve sosyal haklarını elde etmek için verdiği savaş Türk kadınları üzerinde geç de olsa etkisini göstermiştir. Bu durumun tarihsel dönemden kaynaklanan farklı sebepleri vardır. İslamiyet'in kadınlara devrim kalitesinde sosyal ve hukuki haklar verilmesine karşın zamanla Müslüman toplumlarda kadın erkeğin emrinde, erkeğin yöneticiliği ve gözeticiliği altında bir konuma gerilemiştir. Bu indirgenmeye karşı çıkan ve kadının toplumdaki statüsünü yükseltmek isteyen Türk Kadın Birliği, kadınların öncelikle seçme/seçilme hakkını kazanabilmesi için savaştı. Nezihe Muhiddin'in dernekten ihracından sonra, onun döneminde başlatılan uluslararası görüşmeler ve dayanışma adımları devam ettirilmiştir. Nezihe Muhittin Hanım, Madam Corbett Ashby ile 1926 tarihli bir yazışmasında Birlik'in kongresini İstanbul'da yapmasını önermiştir.

Uluslararası Kadınlar Birliği'nin 12. Kongresini İstanbul'da bir araya

gelmesinden sonra Türk kadınının cumhuriyet devrinde siyasal haklarını alması vardır. Nitekim aşağıda da olduğu gibi kongreye katılan delegeler ısrarla Türkiye’de kadının yaşadığı değişimi ele almış ve Atatürk devrimlerine duydukları hayranlıktan övgü ile söz etmişlerdir. Virginia Woolf da kongrenin İstanbul’da toplanmasının sebebini Türk kadınının seçme ve seçilme hakkını elde etmesinin uluslararası arenada ses getiren bir ilerleme olmasına bağlamaktadır.

İstanbul’da 12. Kongresini toplayan Dünya Kadınlar Birliği’nin temelleri ise ABD’de atılmıştır. 1848’de New York Seneca Falls’da bir grup ABD’li kadın, bir toplantı düzenleyerek Kadın Hakları Bildirgesi’ni kaleme almışlardır. 1902 yılında Washington’da birçok ülkenin katılımıyla uluslararası bir örgütlenme kurmak hedefiyle yeni bir yol alınmıştır. Bunun yanında 19. Yüzyılın biterken düzenlenen fuarlarda kadınlar da konferanslar, sergiler organize ederek seslerini dünyaya duyurmaya çalışmış ve örgütlenmeye başlamıştır. Bu emekler sonuç vermiş ve sekiz ülkenin üye dernekleri birleşerek ile çalışmaya başlamıştır (Davaz, 2014: 61).

Birlik bütün ülkelerin kadın cemiyetlerinin bir araya gelmesinden oluşan bir federasyon biçimindedir. Birlik her üç yılda bir kongre düzenlemektedir. Birliğin her üç ayda bir çıkan bir yayınları vardır. Birlik hedeflerine erişmek için komisyonlar halinde çalışmaktadır. Bu komisyonlar; Kadınların seçimlere katılabilmesi ve siyasi haklarını alması komisyonu, ahlakta eşitlik ve kadın ticareti ile mücadele komisyonu, Milletler Cemiyeti (MC) ve barış komisyonu, Kadının hukuki durumu komisyonu, kadın ve erkeklere iş denkliği komisyonlardır.

Kongrenin İstanbul’da düzenlenmesi Türk kadın hareketi için de önemlidir. Kongre neticesinde, Türkiye’nin ve Türk kadınının cumhuriyet devrinde yaşadığı ilerleme dünya kadınlarına gösterilmiştir. Bu kongre Türkiye’de kadın hakları tarihi ile ilgili milat noktalarından biri olmasının yanı sıra kadın hareketlerinin ilk dalgasının uluslararasılaşma ve kolektif bir kimlik oluşturma çabaları açısından da özel bir önem taşımaktadır.

3.1.3. 1960-1979 Yılları Arası Dönem

1960-1979 yılları arasındaki dönem, Türk kadını için farklı bir boyut olarak ele alınabilir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren gelişmeye başlamış birinci milliyetçi feminizm dalgası, cumhuriyetin ilerleyen yıllarında, özellikle ihtilal dönemleri arasında yeni bir basamağa ulaşmıştır. Bu yılların kadınların kurumsallaşmaya ve basın yayın hayatına katılmaya başlamasının yılları olmuştur.

1965’de Avukat Beria Onger, İleri Kadın Derneği’ni kurmuş ve yasal iyileştirme çağrısında bulunmuştur. 1969’da Devrimci Kadınlar Derneği-öğrencilerin Devrimci Öğrenciler Derneği’ne üye olmalarına izin verilmemesine verilen tepkiden doğmuştur. 1970’lerde birkaç Marksist kadın örgütü kurulmuş, bunların en önemlisi İlerici Kadınlar Derneği’dir (İKD, 1975). Bu derneğin amaçları arasında bulunan tanınan hakların uygulanması hakkı, hukuk alanında eşitliğin genişletilmesi, kadınların barış mücadelesine etkin katılımı ve ulusal sorunların çözümü, eşit işe eşit ücret, anneliğin toplumsal katkı olarak tanınması, işçi kadın hareketi olarak kendisini feminist hareketten farklılaştırmıştır. Bir burjuva ideolojisi olarak ‘Feminizmin Eleştirisi’ ortaya çıkmıştır.

Derneğin kentsel altyapının iyileştirilmesi, anaokullarının genişletilmesi ve doğum izni talepleri, “Belediye Komünizmi” veya “ulusal kurtuluş” ile karşılaştırıldığında daha az önemli veya önemsiz olarak damgalanmıştır. Kürtaj hakkı, İKD belgelerinde yer almasına rağmen kamuoyunda savunulmamıştır. Yaklaşık 15 bin üyeden oluşan dernekte pasif üye bulunmamış ve strateji planlamasından kulübün tesislerinin onarımları dâhil tüm işler kadınlar tarafından yapılmıştır. Erkeklerin dernek binalarına girmesine dahi izin verilmemiştir. 1972’de Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi, 1972 ve 1977 seçimlerine katılmamıştır. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra yasaklanan parti, sonrasında dağıtılmıştır. Nitekim çalışmalar esas alındığında kadınlar artık kamusal alanın içine entegre olmaya başlamış ve kararlı bir şekilde ilerleme kaydetmişlerdir. Ancak darbeler, muhtıralar ve baskıcı yönetim altında, sadece kadın kimliği değil, birey kimliği de ezilmekte, kentsel kesim ilerlerken, kırsal kesim olduğu yerde saymaya devam etmiştir. Gelenek, inanç yapısı, düşünsel yapı ve kültürel çalışmalar dâhil olmak üzere kadın kişiliği daima kontrol edilen, baskı kurulan, sessiz, makul ve özel alanı benimsemiş bir varlık olarak imlenmiştir.

Türkiye’de ve özellikle kırsal kesimlerde kadına karşı düşüncenin ekonomik yanı da vardır. Günümüzde az da olsa devam eden “kız okutulmaz” düşüncesi vardır. Erkeklerin bilinçaltında kızın evde veya köyde tarlada, kentte fabrikada çalışacağı düşüncesi yatar. 1960–1980 yılları arasında henüz ilkokullar her yere kurulamamışken okullu köylerde de okul dönüşü (erkek öğrencilerin tarlada) kızların ev işlerinde çalıştığı gerçeği vardır. Kız çocuk okuldan gelir, evin küçük çocuğunun/yaşlının/engellinin bakımını sağlar, annesine yardım eder. Dolayısıyla kızların çoğunun bu dönemde aldıkları eğitimden okuma-yazma dışında kazançları

olmamıştır. Toplumda etkisini gösteren; ‘kadın okumaz, kadın yazmaz, kadın araba kullanmaz, kadın arabada önde oturmaz, kadın gece tek başına dışarı çıkmaz, kadın erkeğin işine karışmaz, kadın büyüklerin yanında çocuğunu sevemez, kadın selam veremez’ vs. gibi söylemler, günümüzde de aynı zihniyetten beslenen anlayışı simgeler. Kadına bakış manevi açıdan bazı klişe sözlere gönderme yapar. “Neden kadın şair yok? Neden kadın mucit yok? Neden kadın peygamber yok?” gibi sorgulamalar bu bakış açısının yansımalarıdır. Kadınlarla ilgili bir diğer sorun ise 1960’lı hatta 2000’li yıllarda bile devam etmekte olan çok eşlilik. Çok eşlilik, çok çocuk ve beraberinde işsizliği getirir. Toplumun aile düzenini sarsarak kuru ve iktisaden üretkenliğin köreldiği bir manzara doğurur.

3.1.3.1. İlerici Kadınlar Derneği

İlerici Kadınlar Derneği (İKD), 3 Haziran 1975 tarihinde kurulmuştur. İstanbul’da kurulan derneğin tüzüğünde amaç olarak ülkedeki kadınlara tanınmış olan sosyal ve iktisadi alanlarda hak ve özgürlüklerin sadece kâğıt üzerinde kalmaması ve aynı zamanda günlük yaşantıda da somut olarak uygulanmasını aynı zamanda geliştirilmesini içermektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun kararıyla birlikte 1975 yılında Uluslararası Kadınlar Yılı ve bunu işleyen 10 yıl ise Uluslararası Kadınlar On Yılı ilan edilmiştir. Bu durumdan ilham alarak dernek için kuruluş tarihi 8 Mart 1975 yılı olarak hedeflenmiştir. Ancak bu olası olmamıştır. TKP, TİP ve TSİP çizgisinde ve bağımsız kadınlar arasında süren görüşmeler ve hazırlıkların etkisiyle hedeflenen tarih uzamıştır. Aradan kısa bir süre geçtikten sonra ise tarihler Ağustos 1975’i gösterdiğinde Kadınların Sesi adlı dergi yayın hayatına başlamıştır. Derginin sahibi olarak Beria Onger, sorumlu yazı işleri müdürü olarak ise Zühal Meriç görülmektedir. 1978 tarihinde gerçekleştirilen 2. kongrede alınan bir karar üzerine önemli bir adım atılmıştır. Bu adım Berlin’deki Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonu’na (UDKF) üyeliktir. Dernek hayatına etkin bir biçimde devam etmektedir.

3.1.3.2. Demokratik Kadınlar Birliği

“Aylık Siyasi Kadın Gazetesi”, Kadın Dayanışması’nın ilk sayısı 14 Temmuz

1977’de çıkmıştır. Yayın aralığı en başta aylık olarak saptanmıştır ancak gazetenin gördüğü ilgi üzerine, Aralık 1978’den itibaren 15 günlük çıkmaya başlamıştır.

Aralarında gazeteyi çıkaran kadınların da olduğu 110 kurucu üye, Şubat 1979’da, Demokratik Kadın Birliği’ni (DKB) kurmuştur. Başkanlığa Yıldız Kurtuluş seçilmiştir. DKB 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra kapatılmıştır. Kadın Dayanışması gazetesi ise bu tarihten sonra zorunlu olarak yayın yaşamını sonlandırmıştır.

Kadın Dayanışması’nda, kadın sağlığı, çocuk eğitimi, barış mücadelesi, gecekonduların yıkımı, asgari ücret gibi güncel sorunlar tartışılmıştır. Bunun yanı sıra üçüncü dünya ülkelerindeki siyasi durumu ele alan, örneğin Şili, Namibya, Angola, Küba ile Kürt kadınlara dostluk ve dayanışma dileklerini ileten yazılara da hemen her sayıda yer verilmiştir.

3.1.3.3. Emekçi Kadınlar Birliği

Türkiye’de emekçi kadınların varoluş ve seslerini duyurma mücadelesi çok eskiye dayansa da sağlam atılan adımların 80 darbesi sonrasında olduğu gözlemlenebilmektedir. “Kadın kurtulmadan devrim olmaz, devrim olmadan kadın kurtulmaz” söylemi ile yola çıkılan bu dönemde darbenin kitlesel etkisinden en az zararlı kurtulmanın yolu olarak kadınlar, birlikte hareket etmenin değerini özümsemiştir. Her alanda ikincil konumda hissettirilen kadınlar, var olma mücadelesini verdikleri emekle sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu yolda engel olan iktidar mekanizmaları, kurumlar ve/veya kalıp yargılardan sıyrılmanın ancak güçlü, bağımsız ve kendine yeten bireylerle mümkün olacağı görüşü benimsenmiştir.

1980’li yıllar biterken işçi sınıfı ve kamu emekçileri toplumsal muhalefete hız kazandırmış, gelişmelerden kadın hareketi de olumlu bir şekilde etkilenmiştir. İşçi ve emekçi kadınların bir araya geldiği ve kendilerini ‘Emekçi Kadınlar Birliği’ olarak tanıtan kadın hareketi bu süreç içerisinde ortaya çıkmış, sınıf mücadelesinde ses getirmeye başlamıştır. Buna rağmen, güçlü bir siyasi liderliğin olmayışının yol açtığı hatalar ve/veya eksikler sebebiyle bu mücadele amaca ulaşmada yetersiz kalmış, kadın hareketleri salt 8 Mart’ı kutlamayı içeren bir uygulamanın ilerisine geçememiş, kadın hareketindeki devamlılık bir örgütlenme şeklinde yaratılamamıştır. Bir diğer olumsuzluk ise Emekçi Kadınlar Birliği’nin çalışmalarının şekillendiği olguda, emekçi kadınların güçlü bir mirasının olmaması da sayılabilmektedir. İlk kez 1992

yılıının son aylarında Emekçi Kadınlar Kurultay'ı olarak yönetilen çalışmalar günümüzde de Emekçi Kadınlar Birliği (EKB) adıyla devam etmektedir. Dönemin şartları gereği birlik, oluşan politik ortamdan fazlasıyla etkilenmiştir. EKB'nin asıl amacı emekçi kadınları demokratik bağımsız bir kitle örgütü altında toplamak olsa da düzenlediği faaliyetler ile kendi bünyesinde ne kadar kadını örgütleyebildiği tartışılmaktadır. Nitekim tartışılmakta olan ise politikleşmemiş/apolitik kadın figürünü göz ardı eden bir tutum sergileyen EKB'nin, kitleselleşme yolunda sıkıntılar yaşamaya devam ettiği gözlenmektedir.

3.1.3.4. Devrimci Kadınlar Derneği

İstanbul'da 1919 yılında kurulan ilk Kürt kadın derneği Kürt Kadınları Teali Cemiyeti'nin kuruluşundan uzun yıllar sonra, 1977 yılında Diyarbakır'da Devrimci Demokrat Kadınlar Derneği (DDKAD) adında başka bir Kürt kadın derneği daha kurulmuştur. İki derneğin kuruluş tarihleri arasında tam 58 yıl vardır. Bu durum Kürt kadınlarının Türkiye'de yarım asırdan fazla var olan dernek deneyiminden uzak kaldıklarını göstermektedir. DDKAD Diyarbakır'da kurulan ilk Kürt kadın derneği olarak tarihe geçmesi açısından önem arz etmektedir. Devrimci, demokrat ve sol görüşlü bir kadın derneği olarak bilinen DDKAD'nin kuruluşu bazılarına göre milat kabul edilmektedir. DDKAD'nin kuruluşu "Modern Kürt tarihinin ilk kadın örgütlenmesi" olarak da görülür. Kürt kadınlar hem siyasi iktidarlardan hem de ataerkil düzenden eşzamanlı yaşadıkları baskı sebebiyle derneğin kuruluşunu ve amacını hayatlarının merkezine koymuşlardır. Bu bakımdan seslerini duyurabilecekleri kolektif bir oluşumun varlığı, uzun yıllar süren bu dışlanmışlığa çözüm olarak görmüşlerdir.

28 Temmuz-5 Ağustos 1978 tarihleri arasında Küba'nın başkenti Havana'da düzenlenen XI. Dünya Gençlik ve Öğrenci Festivali'nde Türk ve Kürt kadın örgütleri temsilcileri birlikte yer almışlardır. O zamana kadar erkeklerin tekelinde olan politikaya el atan kadınların şehirdeki varlığı ve görünürlüğü sosyal ilişkileri de etkilemiştir. Diyarbakır'daki dernek faaliyetlerinin genel olarak arttığı, kadınların ilk kez meydanlara, sokaklara ve derneklere yöneldiği görülmüştür. Kadınlar, tüm bu faaliyetler doğrultusunda cesaretlenmiş ve görünür olmaya başlamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 1980'LERDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİ VE POLİTİKALARI

4.1. 1980'li Yıllara Genel Bir Bakış

Türk siyasi tarihinde 80'li yıllar önemli olaylara sahne olmasıyla bir dönüm noktası kabul edilebilir. Siyasal anlamdaki gelişmelere koşut olarak bu yıllarda toplum yaşamında pek çok değişimin başlangıç tarihi olmuştur. Özellikle neo-liberalizm ve onun sonucu ortaya çıkan popüler kültür kavramları sosyal ve siyasal yaşamda gündemde olmuştur. Bu iki kavramın halkı gerek duyuş, hissediş gerekse düşünsel bakımdan etkilenmesi yeni ve farklı algı durumlarını beraberinde getirmiştir. Türkiye'de söz ettiğimiz bu durumun oluşmasında tüm dünyada duyumsanan küreselleşmenin yansıması da etkili olmuştur. Türkiye'de bu yıllarda sıkça dile getirilen neo-liberalizm kavramı, toplumsal yaşamda iki ayrı sınıfın oluşmasına neden olmuştur. 24 Ocak 1980 kararları olarak bilinen bu süreçten sonra özellikle de toplumsal yaşamda siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda büyük değişiklikler gözlenmiştir. Bu durumun sonuçları olarak orta sınıfı simgeleyen halk kitlesi geleneksel ve yeni olarak ayrılmıştır. İlk grubu oluşturan sınıfta çiftçi, esnaf ve sanatkârlar yer alırken yeni orta sınıfta geleneksel olarak tabir edilen sınıftan farklı olarak eğitilmiş ve maddi olanakları daha iyi insanların yer aldığı bir grup ortaya çıkmıştır. Bu grupta da daha çok finans sektörü, kamu veya sosyal hizmet çalışanları yer alır. Türk siyasi ve toplumsal yapısında 1980'li yıllar gerçekten de önemli bir anlam taşır. Özellikle popüler kültür ve onun ürünleri bu dönemi simgeleyen iki önemli kavram olarak ortaya çıkar. Sözünü ettiğimiz halk grubunu bir başka deyişle, küçük insanı odağına alan popüler kültür daha çok onun sorunlarına yönelir. Bu kavram bu yıllardaki anlamı özellikle de orta sınıfın tüketime yönelik kültüre özendirilmesi olarak değerlendirilebilir. Bu yıllardaki değişimin başlangıç tarihi özellikle de iç göç ve peşinden gelen dış göç hareketiyle 1950'lerde başlamışsa da 1970'lerde büyük bir ivme kazanmıştır. Özellikle köyden kente göçün etkisiyle sanayi ve ticaret alanlarına yönelim gözlemlenmiş, bununla birlikte göçün beraberinde kentleşme kavramı ortaya çıkmıştır. Özellikle de 70'li yıllarda artan göç hareketiyle beraber İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerde gecekondu ve kenar mahalleler oluşmuş ve onları simgeleyen yeni bir alt kültür

doğmuştur. Özellikle Anadolu'nun kırsal bölgelerinden büyük kentlere yapılan göçler, serbest piyasa ekonomisine geçilmesiyle halkın yalnızca yaşam biçimi ve alışkanlıklarını etkileyip değiştirmekle kalmamış aynı zamanda sanat ve estetik algısını da değiştirmiştir.

Türkiye'de 1980 yılı belirttiğimiz gibi, yalnızca siyasal anlamda değil, toplumsal yaşamdaki etkileriyle de büyük bir değişimi beraberinde getirmiştir. Özellikle siyasi yaşam ve gerilimli dönem 12 Eylül 1980 Askeri Darbesiyle insanların yaşamında farklı bir anlam kazanmıştır. Çünkü 1980'den sonra daha önceki buhranlı yılların halk üzerinde yarattığı baskı büyük oranda oratadan kalkmış ve bir rahatlama ya da gevşeme söz konusu olmuştur. İnsanların "12 Eylül Dönemi öncesi yılgınlığı ve yorgunluğu yerini depolitizasyonun baskın olduğu derin bir sessizlik ve hüznü bırakmıştır" (Genç, 2017: 344). Kuşkusuz belirttiğimiz bu durum yalnızca toplumsal yaşam düzleminde söz konusu olmamıştır. 1980 yılını simgeleyen en önemli olgu ise siyasi oluşumlardır. Zira bu oluşumlara koşturarak devlet politikaları şekillenmiş ve gerek siyasal gerekse toplumsal yansımalarıyla kitleleri etkilemiştir. Bu dönemi simgeleyen bir diğer siyasal söylem de dönemin iktidar partisinin liderinin adıyla anılmış olmasıdır. Tarihe 'Özal Dönemi' olarak geçen 1980 yılının iktidar partisi ANAP bu değişimleri simgeleyen bir anlam taşır.

4.2. Kadın Hareketlerinin Evrimi, Dönüşümü ve Gelişimi

Türkiye'de geçmişten günümüze kadınlara seçme ve seçilme hakkını diğer Avrupa ülkelerine göre daha önce kazanmıştır. Söylemlerde yer alan "hanımlara haklarını verme" gibi ifadeler esasında bir eril iktidar eliyle lütuf olarak belirtilen hakların kadınlara altın tepside sunulmadığını gösterir. Bunun aksine, kadınların bu hakları kazanması, uzun yıllar sürdürdükleri savaşın sonucudur. Kendilerine dayatılan toplumsal rollere ve devrin şartlarına itiraz etmeye başlamışlardır. Gruplaşıp, dernekler açıp, gazete ve mecmua yayınlamışlardır.

Kendilerine ilişkin düşünce ortamları yaratıp, kendi adlarıyla romanlar yazıp, gazetelere okur mektupları gönderip, broşürler basıp dağıtmışlardır. Varlıklarını beyan edecek her yolu yöntemi, dönemin sınırlarını da aşarak deneyen kadınlar; mücadelelerinden vazgeçmemiştir. Savaş dönemlerinde dahi ulusal kurtuluşun yanı sıra 'kadınların kurtuluşu' için de kitlesel hareketlerden geri kalmamışlardır. Bu var olma mücadelesi hem iktidara hem ataerkil düzene hem de kalıplaşmış toplumsal

cinsiyet rollerine karşı zayıf veya güçlü adımlarla ancak sürekli olarak devam etmiştir.

4.2.1. 1980-1990 Yılları Arası Dönem

Kadınların gelişiminden ve yükselmesinden söz ederken tüm geçmişi ve ilk üç dalga feminist hareketi göz önüne almamız gerekse de Türkiye’de kadın hareketinin tarihini yazan kadınlar, ‘1935’ten 1975’e Türkiye’de bir kadın hareketi yoktur’ tümcesi ısrarla tekrarlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında, kadınların kendi seslerini duyurmadan çok duyurdukları sesin dikkate alınması 80’lerden sonra başlamıştır denilebilir. 80’li yıllarda kadınlar tarafınca şiddete, dayığa, cinsel tacize karşı yapılmış kampanya ve gruplanmalar, kadın hareketi geçmişinde oldukça önemlidir. Ataerkil toplum baskısı bir yana, Türkiye gündemine oturan darbe, onunla birlikte gelen şiddet, işkence ve baskılama kadınların yeni bir devre girmesine, örgütlenme fikrinin iyice yerleşmesine ve savunma politikalarının daha çok mücadele politikasına dönüşmesine sebep olmuştur. Bu yıllarda var olan yeni feminist hareket, sosyal cinsiyet kalıplarını, hâkim kültür tarafınca belirlenen toplumsal cinsiyet varlıklarını ve rollerini sorgulayarak ataerkil değerlere karşı önemli bir sosyal hareket başlatmıştır.

Feminist sözcüğünü ilk kanıksayanlardan bir grup meslek sahibi kadın 1983 yılında haftalık Somut dergisinde “feminist” bir sayfa çıkarmak için bir araya gelmiş, 1983 sonlarında, Kadın Çevresi adı ile “ev içinde ve ev dışında ücretsiz ve ücretli çalışan kadınların emeğine dayalı ve bu emeği değerlendirmek” amacıyla bir yayıncılık, hizmet ve danışmanlık şirketi kurulmuştur. Kadın Çevresi aracılığıyla bir kitap kulübü kurarak, feminist klasikler tercüme edilerek çoğaltılmıştır.

1985’ten sonrasında feminist hareketler içinde üç farklı gruplaşma ortaya çıkmıştır. Bunlar eşitlikçi feminizm, radikal feminizm ve sosyalist feminizmdir. Eşitlikçi feministlerin asıl talebi, Batı’daki feministler ile aynı haklara sahip olmak, kısaca onların savunup arzu ettikleri şeyleri elde etmektir. Bu da özetle sosyal yaşamın her alanında erkekle eşit olmaktır. Sosyalist feministler ise patriarkal kültüre saldırıp, ataerkil kültürün değişmesi, dönüşmesinin bir zorunluluk olduğunu ancak bunların asıl sebebinin kültürden çok ekonomik olduğunu savunmaktadırlar.

Ataerkil ve patriarkal kültür, sosyalist feministlere göre ekonomik bir temeli vardır, bunun ismi de kapitalizmdir. Kısaca, kadınları ekonomik zincirlere zorlayan

kapitalizmin, onları ikinci plana atmaya zorladığını savunmuşlardır. Radikal feministler ise, kadının sindirilmek ve geri planda kalmasının nedeninin patriarkal ve ataerkil kültürün tamamen kendisinden kaynaklandığını, çözümünün de patriarkal kültürün değiştirilmesi olduğunu savunmuştur. Karşılaştırıldığında radikal ve sosyalist feminizmin ufak bir farkı vardır, o da sosyalist feministlerin işin ekonomik kısmı ile daha çok ilgilenmeleridir.

Batı'dan on yıllar sonra ilk feminizm dalgası ortaya çıktığı gibi, aynı şey ikinci dalga için de geçerli olmuştur. İkinci dalga feminizmin ortaya çıkışının, yalnızca 1980 askeri darbesinden sonra değil, bunun bir sonucu olarak 1980'lerde ortaya çıktığına inanılmaktadır. Birçok erkek aktivistin hapse atılmasıyla oluşan boşluk nedeniyle askeri rejim sol hareketleri sert bir şekilde bastırıldığında, kadınlar feminist kaygılarını ifade edecek bir yer bulmuştur. 1980'lerde feminist hareket, küresel ikinci dalganın izinden giderken, 'kişisel olan politiktir' diyerek aile içi istismarı kamuoyunun gün ışığına çıkarmasıyla ivme kazanmıştır. 1987 yılı, Türkiye'nin ilk kitlesel feminist gösterisinin İstanbul'da gerçekleştirildiği görülmüştür. Kadının kontrolünü elinde tutmak için dayacağı gerekli gördüğünü belirten hâkimin bir kadına ev içi şiddet nedeniyle boşanmama kararını protesto etmek için yaklaşık 3000 kadın sokaklara çıkmıştır. Aynı zamanda 1980'lerde ve muhtemelen askeri darbenin bir sonucu olarak İslam'da yeniden canlanmalar olmuştur (Diner ve Tokaş, 2010). Bu yeniden diriliş, Türkiye'de en çok tartışılan konulardan biri haline gelen, kamu kurumlarında başörtüsü tartışılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda İslami feminizm gelişmiştir. 1990'larda feminist hareketin parçalanması ve alternatif feminist grupların gelişimi, Türkiye'deki feminizmin üçüncü dalgası olarak görülmüştür.

Darbeden sonra ortaya çıkan feminizmin ana kolu Kemalist veya laik feministler olarak adlandırılmıştır. Türkiye'deki feministlerin değerlerini anlamak için Batı'ya bakmak yeterlidir. Daha önce belirttiğimiz gibi, feminist hareketin üzerinde yoğunlaştığı temel konu aile içi şiddet olmuştur. Hareket ivme kazandıkça çeşitli örgütler kurulmuş ve kampanyalar başlatılmıştır. Bu tür kampanyalardan biri protestolar, konferanslar ve parlamento lobiciliği yoluyla farkındalık yaratmayı ve toplu taşıma araçlarında kadınlara yönelik şiddete ve cinsel istismara son vermeyi amaçlayan 'Mor İğne Kampanyası' olmuştur. Ayrıca 1980'lerde ve 1990'larda feminist hareketin yükselişinin, 100'den fazla kadın dergisi ve süreli yayının yayınlanması ve kadın örgütlerinin kurulması ve bir dizi üniversitede kadın çalışmaları bölümlerinin açılmasıyla örneklendiği söylenebilmektedir. Oluşturulan

çok çeşitli kuruluşlar ve süreli yayınlar, feminist hareketin heterojen doğasını yansıtmaktadır. Belki de merkezi bir örgütlenme organı olmaması nedeniyle, hareket 1990'lara kadar göreceli bir başarı elde edebilmiştir ki bu, Başbakanlık bünyesinde kadınların toplumdaki haklarını ve statüsünü iyileştirmekten sorumlu bir bölümün kurulmasıyla pekişmiştir. Hareket aynı zamanda kadınlar için eşit haklar arayışındaki konuları da genişletmiştir. Kadına yönelik şiddet en önemli konu olmaya devam etse de feministlerin odağı, ev içi işbölümü gibi konulardan kadınların siyasete katılımı ve çeşitlenen doğayı veya feminist hareketi gösteren ayrımcı yasaların kaldırılması gibi konulara dönüşmüştür.

Feminist hareketin ikinci dalgası ortaya çıktıktan sonra İslami feminizmin yükselen bir hareketinin olması şaşırtıcı değildir. Dönemin siyasi koşulları gereği, Komünist duygulara karşı savaşmak için kullanılan din ve inanç gibi argümanların esasında 1980 darbesinden sonraki siyasal İslamcılığı güçlendirmeye yardım ettiği söylenebilmektedir. Kadınlar arasında feminist duygunun arttığı bir dönemde, güçlenen İslamcılardan feminist bir hareketin ortaya çıkmasının kaçınılmaz olduğu düşünülebilmektedir. Bu bağlamda 1990'lar, yeni bir eleştirel İslamcı feminist entelektüel türünün ortaya çıkışı ve kadınların İslam içindeki konumunu sorguladığı bir dönem olmuştur. Erkek egemen olduğu düşüncesiyle dine meydan okuyan kadınlar, İslam cemaati içinde kendilerine öngörülen rolleri ve Kuran'ın erkek egemen yorumunu sorgulamıştır. Kadınların İslam içindeki rolünün yanı sıra, İslami feministler de dikkatlerini İslami kadınların kamu sektöründeki rolüne çevirmiştir. Başörtülü olarak dinlerini ifade etmeleri ve hâkim, milletvekili, hatta cumhurbaşkanı gibi görevler almalarının olabilirliği üzerine fikir alışverişleri yapılmıştır. Türkiye'nin feminist hareketleri içindeki bölünmelerin karmaşıklığını ortaya koyması açısından başörtüsü meselesi hemen her dönem siyasi bir argüman olarak dile getirilmiştir.

Türkiye'deki feminist hareketteki bölünmelere rağmen, temsil ettikleri değerlerde benzerlikler bulmak zor değildir. Nitekim feminizm kadın hakları için kapsayıcı bir özellik taşımakta, kamusal ve özel alanda haklarını aramaktadırlar. Yukarıda belirtildiği gibi, 1980'den sonra ortaya çıkan feminist hareket, temelde aile içi istismara bir son vermek isteyen bir harekettir. Bununla birlikte bölünmeler, hareketlerin amaçlarında değil, bağlamında ortaya çıkmaktadır. Örneğin, ana akım feminist hareket genel olarak Türkiye'de kadınların karşı karşıya olduğu sorunlara bakmak isterken, Kürt milliyetçi feministler, Kürt ve Türk çatışmasının Kürt kadınları üzerinde nasıl ciddi bir etki yarattığına özellikle dikkat çekmek istemiştir.

Kürt milliyetçi feministleri, feminist hareketi bir bütün olarak destekleyecek olsalar da ana akım feministlerin -özellikle Türk milliyetçisi feministlerin- desteğini her zaman alamamışlardır. Hem reformist İslamcı feministlere hem de kadınların kamu sektöründeki rolünü artırmak isteyen ana akım feministlere rağmen, onları bir kez daha ayıran konu bağlamdır. Pek çok İslamcı feminist sadece kamu sektörüne katılma hakkı için değil, aynı zamanda başörtüsü takarak din özgürlüğünü ifade etme hakkı için mücadele etmiştir. Ana akım feministler için başörtüsü “İslamcı ideolojinin geri kalmışlığını ortaya çıkaran bir sorun” (Marshall, 2005: 110) olarak görülse de reformist İslamcı kadınlar ‘bunun kadınlara özgürlük verdiğine’ inanmıştır. Kadın bedeni artık cinsel arzuların nesnesi olmadığı için bunun onlara özgürlük verdiğini düşünmüşlerdir. Feministler, bu durumda sorunun, yüzyıllardır kadın bedenini cinsel nesne olarak gören erkek egemen toplum olduğunu iddia edeceklerdir. Ayrıca feministlerin değerleriyle tam bir tezat oluşturan İslamcılar, “evde kalmanın kadınlar için en iyisi olduğunu çünkü kadınların işgücü piyasasında erkekler tarafından sömürülmesini önlediğini” (Marshall, 2005: 115) savunmuşlardır. Ana akım feministler, erkeklerin egemen olduğu dini bir kurumu kabul etmeye ve bu kurumda çalışmaya devam ederken, İslamcıların feminist olarak adlandırılmasına karşı çıkacaklar. İslamcı feministler ile ana akım feministler arasındaki bu fikir ayrılıkları, feminist hareketin farklı doğasını göstermektedir. Marshall, “modern Türk toplumunda kadının rolü ve statüsüne ilişkin kamu politikasını ve kamuoyunu kimin etkileyeceği konusunda feministler ve İslamcı kadın grupları arasındaki bu rekabetin sadece bir koalisyon yaratmanın zorluğunu artırdığını” (Marshall, 2005: 118) belirtmiştir. Ancak son yıllarda, AK Parti hükümeti ve çeşitli sivil toplum kuruluşları (STK'lar) kadınların haklarını ve katılımını artırmak amacıyla Türkiye genelindeki kolektif feminist duyguları birleştirmeye çalışmıştır.

4.2.2. YAZKO (Yazarlar Kooperatifi)

Kadınların özgürleşme taleplerinin ve eşitlik mücadelelerinin birçok önemli dönüm noktası vardır. Daha önce de denildiği gibi, kadınların sahip olduğu haklar onlara altın tepside sunulmamış, aksine mücadele ile elde edilmiştir. Bu mücadeleler yanında kimi yayın organları da bunlara katılmıştır. Bunlardan biri de YAZKO’dur. Mustafa Kemal Ağaoğlu’nun önderliğinde YAZKO, birçok yazarın bir araya gelmesi ile oluşturulan ve basılan bağımsız bir dergidir. Bu dergi çıkardığı “Somut” haftalık

kültür ve düşünce gazetesinin 4. sayfasının kadınlara ve kadın sorunlarına ayrılması, kadınların mücadelesinde altın bir nokta olmuştur. Bu 4 sayfa yazıları, sanılanın ve beklenilenin aksine yemek, dikiş ve moda üzerine değil, kadınların yaşadıkları şiddet, sorunlar, ayrımcılık, kadının bedenine sahip çıkması, kürtaj hakkı, ev içi şiddet gibi konulardır. Feminist kavramlar ve bunların tartışmaları üzerine olmuştur.

4.2.3. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Birleşmiş Milletlerce 1979'da düşünülen ve Türkiye'nin 1985 yılında imzalamış olduğu "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" (CEDAW) Birleşmiş Milletler bünyesinde yer edinen adet temel insan hakları sözleşmesinden oluşan bir bildirgedir. Türkiye'nin de CEDAW'a imza atması ve üye olması için bir kampanya başlatılmıştır. Gazeteler basılmıştır, duyurular yapılmıştır. Kadınların iş hayatına katılması, çalışması ve ekonomik hayata katılması yönünde yasal engellerin kaldırılması için talepleri vardır.

İlk kez bu dönemde çağdaş kanun analizi yapılmaya başlanmıştır. Çünkü çağdaş kanun, Türkiye'de Cumhuriyetle birlikte genel hatlarıyla kadının kurtulma reçetesi olarak gösterilmiştir. Kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığının engellenmesi için yaşanan bu mücadelede komite ilk olarak şiddet ve fakirlik konusunu ele almıştır. Komitenin, kadınlara uygulanan şiddeti uluslararası düzeyde gündeme getirmesi, kadın mücadelesi için oldukça önemlidir. Bu şekilde ilk defa feministler bu gazeteyi araç haline getirerek çağdaş kanunu sorgulamaya başlamıştır. Feminist kadınların bu yazılarıyla birlikte, kadın sorunu her bireyi ilgilendiren bir konudur.

4.2.4. Feminist Dergi

Kadınların uyanışı, sorgulaması ve birbirlerini destekleyerek seslerini duyurma çabaları globalleşen dünya ile birlikte "bunu nasıl yapabiliriz" sorusunu doğurmuştur. Bu soru ilerleyen zamanlarda yanıtını basın ve yayında bulmuştur. Özellikle dergiler ile seslerini duyurmaya başlayabilen kadınlar, özgürleşerek basım yayını ele geçirmek için uğraşmıştır. Kadınların durumunda kökten bir değişim yapmak için neredeyse her şeyin farklılaşması gerekmektedir.

Feminist Dergi yayın hayatına 8 Mart 1987 tarihinde başlamıştır. Aybaşı, Oklava, Cariyeniz, Cadı, Elimizin Hamuru, Feministo gibi isim önerilerinden sonra

Feminist isminde karar kılınmıştır. Feminist Dergi'nin ön ve arka kapağında kadınların kendi el yazılarıyla yazdıkları mesajlar bulunmaktadır. 1987'de üç sayı çıkarabilen derginin, 1988 yılında dördüncü sayısı ve 89 yılında ise beşinci ve altıncı sayıları okuyucu ile buluşmuştur.

1990 tarihinde ise Feminist Dergi'nin son sayısı yani yedinci sayısı çıkmıştır. Dergi yayın hayatına veda etmiştir. Dergide hem Türkiye'deki kadınları ilgilendiren konular hem de dünya gündemindeki değişiklikler yer almıştır. 8 Mart 1987'de basılan 2600'lük ilk sayının ise tamamı tükenmiştir.

4.2.5. Sosyalist-Feminist Kaktüs Dergisi

Matbaa ve basım yayın kültürünün zirve yaptığı bir zemin olarak Kaktüs Dergisini örnek verebilmektedir. 1988 ile 1990 seneleri arasında yayınlanan, hatta ilk sayısını 1 Mayıs'ta çıkaran Sosyalist-Feminist Kaktüs Dergisi, sosyalist feminizmin Türkiye'nin yayın hayatında ortaya çıkan ilk örgütlenme olarak değerlendirilebilir. 1987'de yayınlanan ilk feminist dergi "Feminist", yine 87'de ortaya çıkan Dayağa Karşı Yürüyüş Kampanyası ile farklı feminizm konularını tartışmaya açık hale getirmiştir. Feminizm düşüncesinin atağa geçtiği bu yıllarda sosyalist- feminist kadınlar; Banu Parker, Gülnur Acar-Savran, Nalân Akdeniz, Nesrin Tura ve Sedef Öztürk, SF Kaktüs'ün yayın kurulunu oluşturmuştur.

İlk sayıda ortaya attıkları "Biz sosyalist feministiz" yazısı ile cinsiyetçi sistem eşitsizliği, "özel olan politiktir" sloganının alt yapısı, bağımsız kadın hareketi ve örgütlenmesi gibi kavramlar ve başlıklarla sosyalist feminizmin ne olduğunu anlatmaya çalışmışlar kendilerine sosyalist feminist demelerinin sebeplerini açıklamışlardır. Kaktüs Dergi'yi çıkaran, yazı ve notlarıyla feminist dayanışmaya katkıda bulunan kadınlar, sadece bu dergi ile değil bu yıllardaki feminist mücadelede yer almışlardır. "Teorik bir dergi hedeflemiyoruz. Kadın mücadelesinin güncel konularına ışık tuttuğu ölçüde, teorik tartışmalara, aktarmalara yer vereceğiz" demişlerdir. Bu derginin ilk sayısında ele aldığı konuların başlıkları şu şekilde yer almıştır: İşyerinde Cinsel Taciz Artık Tabu Değil, Kadın Özgürlüğü Hareketi ve Birinci Kadın Kurultayı, Kadının Ev İçi Emegine El Konulmasının Anlamı Üzerine...

Görüldüğü üzere bu dergi, kadınların seslerini duyurabileceği önemli bir oluşumdur. Kendilerini sosyalist feminist olarak tanıtan ve bu düşüncüyü savunan

Kaktüs yazarları, dergide neden bu çizgide yürüdüklerinden de söz etmişlerdir. Kapitalist toplumda kadınların pek çok çeşitli sorunları vardır. Bu sorunların sebebi ne olursa olsun bunlara çözüm arayan oluşum sosyalist feminizmdir.

Sosyalizm her türlü toplumsal ezilmeye ve sömürüye karşı çıkan bir ideoloji ve toplumsal proje olarak feminizme açıktır. Her türden toplumsal eşitsizliğin yok edildiği bir toplum projesi, cinsler arası eşitsizliğin de yok edilmesini gündeme getirmektedir. Bu durumda, feminizmin sosyalizmsiz olamayacağı değil sosyalizmin feminizm olmadan tam olarak gerçekleşemeyeceği düşünülebilir.

4.2.6. Feminist Manifesto

Feminist Manifesto 2019 yılında Nijeryalı aktivist ve yazar, aynı zamanda feminist hareketlerin savunucusu olan Chimamanda Ngozi Adichie tarafından yazılmış bir kitaptır. Kitabın hikâyesi en az kitap kadar ilginçtir. Yazar bir gün çocukluk arkadaşından mektup alır. Arkadaşı kızını bir feminist olarak yetiştirmek istediğini ve bunun için ona öneriler vermesini istemektedir. Bu mektup üzerine harekete geçen Adichie savunduğu feminist düşüncenin etkisiyle arkadaşına yanıtlar aramaya başlar. Bulduğu yanıtlar yazarın kendi feminist düşüncesinin haritasını oluşturmakta ve ortaya 15 maddelik bir manifesto çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu maddeler kız çocukların özgür bir birey olarak yetişmesi için ailelerinin neler yapması gerektiği ortaya koyduğu için Feminist Manifesto adını almıştır.

Adichie'nin (2017) söz ettiği 15 madde kısaca şu şekildedir:

- Bütün bir birey ol.
- Her şeyi beraber yapın.
- Toplumdaki cinsiyet rolleri düşüncesinin gerçek olmadığını kızına öğret.
- Tehlikesiz feminizm diye adlandırılan şeyin düşündüklerinden sakın.
- Kızına kitapları düzgünce okumayı ve sevmeyi öğret.
- Kızına dil ile ilgili düşünmeyi ve sorular sormayı öğret.
- Evliliğin bir başarı olduğu düşüncesinden onu uzak tut.
- Sempatik olmaktan ve sevimli gözükmekten uzak durması gerektiğini ona söyle.
- Bir kimliğinin olması gerektiğini anlat.

- Kendi kişiliğiyle ve fiziki görünüşüyle nasıl bir bağ kurduğuna dikkat et.
- Toplumun biyolojik farklılığı, toplumsal düşüncenin sebebi olarak kullanmasını sorgulamayı göster.
- Genç yaşlarda cinsellikten söz et ona.
- Aşk ve romantizme de hazırla onu.
- Baskıya uğrayanların yüceltilmeyeceğini anlat.
- Farkı öğret.

Feminist Manifesto, tüm bu maddelerin yanı sıra kadınların varlığını erkeklerin iznine bağlı kılan toplumdaki sorunlu alanlarla ve feminizmin yalnızca Batılı kadınlara özelinde ele alınmasıyla da mücadele etmiştir.

4.2.7. Kadın Kurultayı

Kaktüs'te ele alınan konulardan biri de Kadın Kurultayı'dır. 1998 senesinde Mor Çatı'nın Türkiye'de kadına yönelik şiddete karşı savaş veren kadınlar için yapmış olduğu çağrıyla 25 Kasım "Uluslararası Kadına Yönelik Şiddete Son" günü İstanbul'da "Kadın Sığınakları I. Kurultayı" düzenlenmiştir. 2002'de düzenlenen 5. Kurultay'da ise adı 'Kadın Sığınakları ve Da(ya)nışma Merkezleri Kurultayı' olarak değiştirilmiştir. 1998 yılından itibaren her sene farklı bir kentte toplanan kurultay, kadın şiddet mücadelesi alanındaki deneyimleri paylaşmak, ortak politikalar keşfetmek, örgütler ve kurumlar içinde kalıcı bir kontakt ağı oluşturmak amacını taşımaktadır. Bu kurultayın ilkeleri en başından belirlenmiş, aynı çizgide kalabilme başarısını göstermiş ve kadınların kendi aralarındaki sınıf, etnisite, inanç, cinsel yönelim gibi farklılıklarının üzerini örtmeye çalışmayan ve bunların konuşulabilmesine zemin yaratacak bir yaklaşım benimsemektedir. Kurultayın amacını yerine getirecek biçimde örgütlenebilmek, ilkelere sahip çıkmak, örgütler arası iletişimi sağlayabilmek, kamu kurumları ile iletişimi sağlayabilmek, kurultay kararlarının hayata geçebilmesi için takibini yaparak diğer kadın örgütleri ile keskin ve güçlü bir iletişim kurmaktır.

4.2.8. Mor İğne

Mor İğne Kampanyası belki de feminizmin en can alıcı kampanyalarından bir

tanesisidir. “Bedenimiz Bizimdir Cinsel Tacize Hayır” kampanyası olarak da bilinen Mor İğne, ilk olarak 1989’da Karaköy-Kadıköy vapurunda iğnelerin satışa sunulması ile başlamıştır. İstanbullu feministler ise 18-19 Mayıs Kadın Kurultayını takiben Kadın Kültür Evi’nde bilinç yükseltme grupları oluşturarak birçok eylem için örgütlenmiştir. 1989 Ağustos ayında, cezaevinde bulunan siyasi tutuklular için şiddete karşı bir eylem düzenleyerek kadınları siyah giymeye çağıran, şiddetin durdurulması talebiyle bir kampanya için örgütlenme fikri de Kadın Kültür Evi’ndeki toplantılarda ortaya atılmıştır. Bu kampanyada hazırladıkları bildiri de kadınları tacize “hayır” demeye, günün hangi saatinde, nerede, hangi kıyıda olursa olsun cinsel tacize uğradığında utanmamak için, kendimizi değil tacizci erkeği suçlamak için, teşhir etmeye ve cinsi tacize karşı dayanışmaya çağırılmıştır.

Kampanyanın sembolü olan Mor İğne’deki “mor” feminizmin temsil rengi, aynı zamanda uluslararası kadın özgürlüğünün simgesi olan renktir. “İğne” ise öteden beri kadınlar tarafınca sarkıntılığa karşı kullanıldığı için seçilmiştir. Mor İğne’yi ilk satan, Filiz Karakuş, kendisi ile yapılan bir röportajda şunları söylemiştir: “Kadınlar, Sokakta, lokantada, vapurda, otobüste, işyerinde, tanıdığınız, tanımadığınız, hoşlandığınız, hoşlanmadığınız birtakım erkekler tarafından ellenmekten, omuzlanmaktan, çimdiklenmekten, dokunulmaktan bıktınız mı? Baygın ya da saldırgan bakışlarla süzülme, sözle taciz edilmek, istemediğiniz şeylere zorlanmak, canınıza tak mı dedi? Bıyık burup, size yanaşanlara tepkinizi göstermek için hiç uygun bir araç aramadınız mı? Artık vapurdan inerken ya da binerken itilip kakılmaya dur demek istiyor musunuz? İşte sarkıntılığa karşı süper bir koruyucu: karşınızda göz süzen peşinizden gelen, bizi aşağılayan laflar geveleyen, bıyık burarak yalanan, bacaklarınızı süzen, elleyen, koklayan, bakan, saldıran tüm erkeklere karşı küçücük taşınması kolay ama etkili bir silah. Şimdi size harika bir ürün tanıtmak istiyorum. Elimde gördüğünüz bu mor iğne paslanmaz çelikten olup, nikel-krom alaşımlı olup, 7 cm uzunluğundadır. Üzerinde bulunan mor kurdele tüm giysilerinizle kullanabileceğiniz bir aksesuar görünümündedir. Bu şık aksesuarın aynı zamanda size sarkıntılık edenlere karşı savunmanızda bir araç olduğunu şimdi size göstereceğiz. Hareket şu: Hiç acımadan batırın, korkmanıza gerek yok, tetanos yapmaz. Bu iğne mor iğne kampanyasının bir ürünüdür. Kampanya grubumuz kadınlardan meydana gelmiş olup, elle sözle, gözle yapılan sarkıntılığa karşı etkin ve kalıcı önlemler geliştirmeyi amaçlamaktadır.” Görüldüğü gibi bu kampanya tüm açıklığıyla kadınları kendilerini nasıl savunacakları konusunda yönlendirmektedir.

4.3. 1990 Yılları ve Sonrası

Türkiye’de ikinci dalga feminizmin izlerini 1980-2000 yılları arasında görmek olasıdır. Bu dalga akımı sırasında feminizmin bir sürü türevi ortaya çıkmıştır ve Türkiye yeni bir döneme girmiştir. 1990 yılları ve sonrasında, artık feminizm tekrar evrim geçirmeye başlamış, “Özel Olan Politiktir” sloganı yavaş yavaş gelişmiştir. Türkiye bağlamında, 1990’lar feminist hareketin kurumsallaşmaya başladığı yıllardır. Öncelik olarak sosyal feminizm ele alınırsa, şiddet tehdidi altında olan veya etkilenen kadınları desteklemek için kurulmuş olan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı örnek verebilmektedir. Mor Çatı, sosyal feminizmin kurumsallaşmasında öncüdür. 2000’den sonra ise ekonomik dayanışma örgütleri kurulmuştur. Bunlar arasında KEİG de vardır. (2007, Kadın Emeği ve İstihdam Girişimi-Kadın Emeği ve İstihdam Girişimi Platformu).

İkinci olarak bürokratik feminizm, ortaya çıkışı ile seçkin bir grup yaratmıştır. 1990 "Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü" nün kuruluşu, bürokratik feminizmin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Aslında amaçları kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamdaki konumlarını güçlendirmek, hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamaktır.

Akademik feminizm ‘kadın araştırmaları’ sosyal bilimlerde bağımsız bir bilim alanı olarak müstakil olarak kurumsallaştırılmıştır. 1990’da Kadın kütüphanesinin kurulması (Kadın Eserleri Kütüphanesi), 1989’da İstanbul Üniversitesi’nde kadınlar için araştırma ve eğitim enstitüsünün kurulması (Kadın Araştırma ve Eğitim Merkezi), 1993’te Ankara Üniversitesinde kadın araştırma enstitüsünün (KASAUM, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi) kurulması akademik feminizmin ne kadar etkili olduğunu gösterilmektedir.

Akademik değişim için dijital yazılı platformlar, Feminist Yaklaşımlar (2006) ve Fe Dergi (2009) gibi akademik dergiler, 1997 yılında KADER’in (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği) kurulması, Türk parlamentosunda kadınların zayıf temsil edildiği yönünde tepkilere yol açmış ve kadınlara karşı pozitif ayrımcılık konusundaki tartışmaların genişlemesine katkıda bulunmuştur. “Lobicilik” ve “siyasi reklamcılık” derneğin çalışma yöntemleri arasındadır. Batı ülkelerindeki kadın hareketi, gerek başarısı ve gerekse küresel ekonomik ve politik krizler nedeniyle,

1970'lerde olduğu kadar etkili olmamıştır. Türkiye'deki kadın hareketi uluslararası alanda iyi bilinmese bile çok çekici ve dinamik hale gelmiştir. İkinci dalga sırasında Türk kadın hareketi demokratik ve çoğulcu bir karakter almıştır. Kadın hareketi, İstanbul ve Ankara gibi Türkiye'nin büyük kentlerinin dışında da yer edinmeyi başarmıştır.

Sonuç olarak, kadınlarla ilgili tüm konuları tartışan ve çözümler üreten yüzlerce kuruluş (dernek, vakıf, girişim, komisyon, barolardan kadın komisyonları, üniversite araştırma merkezleri) ortaya çıkmıştır. Bu kuruluşlar farklı platformlarda bir araya gelerek etkili iş birlikleri kurulmuştur. Kadın örgütlerinin yüzbinlerce kadını geçici olarak seferber edebileceklerini söylemek yanıltıcı değildir. Son olarak, bu örgütlerin uluslararası feminist hareketin ağlarına dâhil edildiği vurgulanmalıdır.

4.3.1. Ceza Kanunu 438. Madde

Türk Ceza Kanunu 438. Madde gereğince, kadın hakları, insan haklarının altına alınmıştır. İndirgenmiş ve feminist kesimi rahatsız etmiştir. Bu maddenin Anayasa'ya aykırı olduğu savıyla iptali istenen Türk Ceza Kanunu'nun 438. maddesidir ve “ırza geçmek” ve “kaçırmak” suçlarının “fuhşu kendine meslek edinen bir kadın hakkında” işlenmesi durumunda, yasada öngörülen cezaların üçte ikisine kadarının indirileceğini hükme bağlamaktadır. Hem insan hem kadın haklarını ihlal eden bu madde, oldukça büyük tartışmalara sebep olmuştur. Kamuoyunda “N.T. Olayı” olarak bilinen olaydan sonra büyük tartışmalar ortaya çıkmış ve 21 Kasım 1990'da ANAP ve SHP'nin çalışmalarıyla seks işçilerine tecavüzde 2/3 oranında ceza indirimi öngören TCK'nın 438. maddesi kaldırılmıştır.

Türkiye'deki kadın hareketinin en önemli başarılarından biri olan bu olay 1986 yılında N.T. dört kişi tarafından kaçırılarak tecavüze uğraması ve N.T.'nin seks işçisi olarak çalıştığı iddiası üzerine tecavüzcülerin cezasında 2/3 oranında indirim uygulanması üzerine gündeme gelmiştir. Karar daha sonra Antalya 2. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından Anayasa'nın 10., 12., 17. ve 19. maddelerinin birinci fıkraları, hukukun temel ilkeleri ile adalet duygusuna aykırı olduğu ileri sürülerek Anayasa Mahkemesi'ne taşınmıştır. Ancak mahkeme heyeti TCK'nın 438. maddesinin Anayasa'nın belirtilen hükümlerine aykırı olmadığına oy çokluğuyla karar verilmektedir. Bu kararın itirazına şiddetli bir biçimde kadın örgütleri, hukukçular, insan hakları dernekleri ve seks işçilerine muhafazakâr olarak bilinen milletvekilleri

de katılmıştır. Kadınlar TCK'nın 438. maddesine karşı birleşmeye ve direnmeye çağrılmıştır, Karaköy'de genelevlerin bulunduğu Zürafa Sokak'ta basın açıklamaları yapılmıştır ve yürüyüşler düzenlenmiştir. Bu isyanın ardından SHP ve ANAP 438. maddenin kaldırılması için bir önerge hazırlamış ve 21 Kasım 1990'da bu madde kaldırılmıştır.

4.3.2. Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı Kurulması Fikri

Kadın mücadelesi yasalar çerçevesinde daha siyasi bir boyut almış ve kadınların bir bakanlığa sahip olması, siyasi ortamda ve politik aktörler arasında resmi olarak temsil edilmesi gerektiği tartışmasını gün yüzüne çıkarmıştır. Bu temsiliyet ihtiyacının temelini, ataerkil toplumda kadının “aileye ait olduğu” düşüncesinden kaynaklı olduğu düşünülebilir. Bu toplumlarda kadın, üretici bir makine, ailenin düzenini sağlamakla sorumlu bir hizmetçi, aileye bakma ve ihtiyaçları giderme için kullanılan maaşsız bir işçi konumdadır. Bu da kadının varlığını, özgürlüğünü, bağımsızlığını ve potansiyelini onu bir aile işçisine indirgemek yani yok saymaktır.

Kadının iş hayatında ekonomik bağımsızlığını elde etmesi, kültürel hayatta ahlaki normların kelepçelerinden kurtulabilmesi, sosyal hayatta kendini cinsiyet eşitsizliğinden sıyrıp bir birey olarak saygı görebilmesi önemlidir. Siyasi alanda kadınların kendilerini politik bir aktör olarak tanımlayabilmeleri ve hukuki alanda yasaların önünde eşit ve adil olarak yargılanabilmeleri için resmi kamusal bir kurum ihtiyacı göz ardı edilemezdir.

4.3.3. “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu

1980'li yıllardaki kurumsal gelişmeye bakılacak olursa, 1987 yılında kurulan Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu'nu incelemek gerekir. Kadınlara dönük Devlet nezdinde ilk kurumsal yapılanma olan bu kurul, Devlet Planlama Teşkilatı'na bağlı olarak, Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü çatısı altında oluşturulmuştur. Bu kurumun en temel özelliği ileride oluşturulacak olan Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın resmi adımı olmasıdır. Ancak büyük beklentiler ile kurulan bu kurul 1980'lerin resmi olarak ve kurumsal anlamda kadınlara çok şey kazandırdığını söylemek söz konusu değildir. Bunun en büyük sebeplerinden birisi kurumun bir ihtiyaç olarak görülmesinden öte Birleşmiş Milletler üyesi olan Türkiye'nin, alınan

uluslararası kararlar doğrultusunda kurmak zorunda olmasından kaynaklanır. Bu anlamda, kadınların isteklerinden ziyade, uluslararası bir zorunluluk neticesinde kurulduğu ifade edilebilir (Acuner, 2002: 127). Bu da işleyişteki aksaklıkları açıklamaya yeterlidir.

4.3.4. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü

Oluşturulan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM), kadının politik ortamda kendisini ifade edebilmesinin önemli bir yolu olarak belirtilmiştir. Kadınlar başbakanlıkta temsil edilmektedir. Bu kurumun kuruluşu bir bakıma şiddet sorgulamasının dönüm noktası olmuştur.

Adalet Bakanlığı, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve kadın kuruluşlarının 21 Ekim 1998'de oluşturduğu gündem sonucunda bekâret kontrolünün ancak, takibi şikâyete bağlı suçlarda, mağdurun rızası alınarak, ırza geçme gibi re'sen takip edilen suçlarda hâkim kararıyla, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise Cumhuriyet Savcısının yazılı izni ile yapılabileceğini düzenleyen bir genelge yayınlamıştır. Bu kuruluşun amaçları arasında kadın 16 erkek eşitliğinin sağlanması, toplumsal hayatın tüm parçalarında kadınların konumlarının güçlendirilmesi ve desteklenmesi, kadınlara karşı tüm ayrımcılıkların önlenmesi için politik adımlar ve planlar üretmek, bu konuda stratejik hareketler geliştirmek, tüm kamusal alanlarda iş birliği yapmak ve eşit bir koordinasyon sağlamak vardır.

En önemli tutumlarını ise Türkiye'ye toplumsal cinsiyet eşitliliği getirmek, geliştirmek ve kadın haklarını korumak üzere açıklamışlardır. Daha sonra Aile Bakanlığına dâhil edilen KSSGM'nin yetki alanları sınırlandırılmış olsa da hala etkin olarak çalışmaları sürdürmektedir.

4.3.5. İstanbul ve Marmara Üniversiteleri Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri

Marmara Üniversitesi'nin Kadın Sorunları Araştırma Merkezi "Marmara Üniversitesi Ekonomik ve Sosyal Alanda Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği"nin 21 Temmuz 2016 tarih ve 29777 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmasıyla kurulmuştur.

ESKAR çatısındaki merkez bilim alanlarındaki akademisyenler ve üniversite dışındaki kurum/ kuruluş ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği sağlayarak ülkedeki

cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Kadınların ekonomi alanındaki statüsünü yükseltmek ve uygulamak ve üretilen bilgiyi başta politikacılar olmak üzere toplumun her alanına ulaştırmak, kadınların istihdamını artırmak ve çalışma hayatındaki hedeflerini yükseltmek açısından çalışmalarda ve etkinliklerde bulunmaktadır.

Şekil 1: ESKAR Amblemi

“ESKAR AMBLEMİNDEKİ;

1. Kutup yıldızı: Yön tayininde temel referanstır, yol gösterir, kılavuzluk yapar. ESKAR'ın misyonunu,

2. Kutup yıldızının etrafındaki farklı renkler: Üniversitemiz bünyesindeki farklı disiplinlerce gerçekleştirilecek kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmalarını,

3. Renklerin buluşması: Gerçekleştirilecek olan disiplinler arası çalışmaları,

4. ESKAR: Merkez adının kısaltılmış halini (ESKAR: Ekonomik ve Sosyal Alanda Kadın Araştırmaları),

5. Yıldızın etrafındaki aydınlık: ESKAR öncülüğünde ve çatısı altında gerçekleştirilecek akademik çalışmalar ile kadın ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri konusunda farkındalık yaratarak toplumun aydınlanmasını, çalışmalar ile sorunların doğru tespit edilip geliştirilecek doğru politika uygulamalarının gerçekleştirilmesiyle kadın ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunlarının giderilmesinde mesafe kat edilmesini ve başta ülkemiz olmak üzere insanlığın refah artışı,

6. Yıldızın etrafındaki gece mavisi: Dünya kadınlarının içinde bulunduğu sorunları ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini temsil etmektedir.”

Türkiye’de ilk defa İstanbul Üniversitesi’nde 4 Ekim 1989 tarihinde kurulan Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Rektörlüğe bağlıdır.

Merkezin amacı hem dünyada hem de ülkemizde kadınlar ve kız çocuklarının

karşılaştıkları her türlü sorunun en aza indirilmesidir. Aynı zamanda yaşam kalitelerinin sürdürülebilir bir şekilde iyileştirilmesi amacıyla sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda etkin işleyen kurumsal mekanizmaları tesis etmek ve toplumsal kültürün geliştirilmesi için stratejiler ve politikalar geliştirip uygulamaktır.

“Merkezin etkinlik alanları şunlardır:

a) Kadın ve aile sorunlarının azaltılmasını ve kadının refahının artırılmasını sağlamak amacıyla lisansüstü programlar açarak bu programlarda uygulanabilir bilimsel modeller geliştirmek ve bu alanda çalışacak nitelikli insan kaynağı oluşmasına katkı sağlamak,

b) Dünyada ve ülkemizde kadınların ve kız çocuklarının aile hayatı, sosyal, siyasi ve ekonomik alanda karşılaştığı insani ve medeni hak ihlalleri, cinsiyet ayrımcılığı, her türlü şiddet, istismar ve ihmal, yıldırma, taciz, tecavüz gibi kadınların her alanda karşılaştığı sorunların araştırılması, bu sorunlara çözümler geliştirilmesi ve durumlarının iyileştirilmesi için küresel düzeyde bilimsel çalışmalar, etkinlikler ve toplantılar yapmak, dergiler, kitaplar, raporlar ve istatistiki veriler yayınlamak, eğitimler vermek, kurslar açmak, yurt içi ve yurtdışından kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yapmak,

c) Toplumsal yapıda kadın hakları ve sorunları konusunda farkındalık yaratarak, kadınların yaşamın her alanında karşılaştığı sorunların, engellemelerin azaltılmasını sağlamak,

ç) Kadınların aile hayatı, sosyal, siyasi ve ekonomik alanda karar mekanizmalarına katılımlarını güçlendirecek, sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlayacak çalışmalarda bulunmak,

d) Kadın ve ailenin dünyada ve ülkemizdeki sosyal, ekonomik, teknolojik ve internet temelli gelişmeler karşısında kapasitesini ve becerilerini geliştirici faaliyet ve etkinliklerde bulunmak,

e) Kadın istihdamı ve girişimciliğinin desteklenmesini sağlayıcı, kadının ekonomik alanda varlığını, katkısını, etkinliğini artırıcı ve ekonomik gücünü iyileştirecek çalışmalar yapmak,

f) Kadınlardan ve kız çocuklarından engelli, kimsesiz, bakıma muhtaç, şiddet gören, istismara ve kadın ticaretine maruz kalan, sokakta yaşayan, sağlık sorunları olan, madde bağımlısı, sığınmacı ve hükümlü gibi dezavantajlı grupların karşılaştıkları sorunların ve risklerin etkin bir şekilde araştırılması ve bu sorunların çözülmesine yönelik çalışmalarda bulunmak, strateji ve politikalar geliştirmek,

g) Kadınların ve kız çocuklarının, yaşamın tüm alanlarında karşılaşılabilecekleri temel sorunların erken dönemde tespit edilmesi, önlenmesi ve azaltılmasına yönelik önleyici, bireysel, sosyal, ekonomik, hukuki stratejiler, politikalar ve kurumsal mekanizmalar geliştirmek.”

4.3.6. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın kuruluş amacı kadınların geçmişini iyi tanımak, bu bilgileri araştırmacılara derli toplu bir şekilde sunmak ve bugünün yazılı belgelerini gelecek nesiller için saklamaktır. Kurucuları arasında Aslı Davaz, Füsun Akatlı, Füsun Ertuğ-Yaraş, Jale Baysal ve Şirin Tekeli yer almaktadır. Kuruluş aşamasında Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın hukuki kuruluş süreci Avukat Ruhsar Erten, mali kuruluş süreci İmren Sipahi tarafından yürütülmüştür. 8 Mart 1990'da tüzel kişiliğini kazanan Vakıf, 14 Nisan 1990'da İstanbul'un Haliç-Fener semtinde tarihi bir binada hizmete açılmıştır.

Vakfın bugün de faaliyetlerini sürdürdüğü bu bina, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce tahsis edilmiştir. Türkiye'nin ilk ve tek kadın merkezli arşiv ve kütüphanesi olan vakıf, koleksiyonları Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de kadınlara ait ya da kadınlarla ilgili eserleri, belgeleri barındırması açısından, önemli bir kurumdur.

Vakıf, 1990-2018 yılları arasında; kadın merkezli ulusal/uluslararası sempozyumlar, paneller, konferanslar, söyleşiler, açık oturumlar, oyun gösterimleri, eğitim seminerleri, konserler, sergiler, okuma günleri, geziler, dia ve film gösterileri, imza günleri, şiir dinletileri olmak üzere 500 civarında etkinlik düzenlemiştir.

4.3.7. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

Mor Çatı, 1990 yılında, ev içi şiddete uğrayan kadınlarla birebir dayanışma gösterebilmek ve sığınak açmak amacıyla, yukarıda da değinildiği üzere 1987 yılında Dayağa Karşı Kampanya'nın örgütlenmesinde yer alan bir grup feminist tarafından kurulmuştur.

1995 yılında bağımsız sığınağının da açılışını gerçekleştirmiştir. Kurulduğu ilk günden bu yana, şiddetin sorumlusunun fail olduğunu unutmadan, şiddete maruz kalan kadın ve çocukları yargılamadan dinledi ve ihtiyaç duydukları desteği, kendi imkânları ölçüsünde vermiştir.

Bugüne kadar 37 binden fazla kadın ve çocuğa dayanışma merkezinde sosyal, hukuki ve psikolojik destek vermiştir. 451 kadına ve 515 çocuğa ise sığınak desteği vermiştir. Bu destekler sayesinde, birçok kadın yaşadığı şiddetin, kendi suçu olmadığını ve şiddetsiz bir hayatı kurabilecek güçte olduğunun farkına varmıştır. Kadın dayanışmasının yegâne yardımcısı olan Mor Çatı, sadece bir sığınak olarak değil, aynı zamanda kadına şiddete karşı güçlü bir dayanaktır.

4.3.8. Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği

1993 yılının Kasım ayında kurulan Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği, başta Ayla Kerimoğlu olmak üzere bir grup kadın tarafından hayata geçirilmiştir. 3 Ocak 2006 yılına kadar ise Hazar Grubu olarak etkinlik göstermiştir. Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği'nin birçok amacı bulunmaktadır. Bunlar, kendine ve topluma katkı sunmak amacıyla kadınlara eğitim sunmaktır. Dernek aynı zamanda, kadınların sadece eğitim değil toplumsal hayatta da etkin rol almalarına katkı sunmaktadır. Söz konusu derneğin etkinlikleri arasında da çeşitli eğitim ve okuma programları hazırlamak vardır. Bunun dışında sosyal sorumluluk projeleri hazırlanmaktadır. Dernek tek başına hareket etmemekte, sivil toplum kuruluşlarıyla da ortak faaliyetler düzenlemektedir.

4.3.9. Cumartesi Anneleri

Türkiye'de gerçekleşen ve ciddi yankı uyandıran ismi simgeleşmiş hareketlerden biri de Cumartesi annelerinin protestolarıdır. Cumartesi annelerinin eylemleri diğerlerinden biraz farklı sebepler ile ortaya çıkmıştır. Bu eylemlerin temelinde demokrasi, çevre olayları ya da iktisadi nedenler yoktur. Cumartesi annelerinin temel amacı gözaltındayken kaybolan veya işkence yüzünden kaybettikleri çocuklarının mezarının araştırılmasını istemek, çocuklarına dair herhangi bir iz bulmak ve aynı zamanda suçluların cezalandırılmasını istemektir (Yılmaz, 2014: 56). Cumartesi annelerinin protestoları ilk günlerinden bu yana sivil itaatsizlik olarak başlamış ve devam etmiştir. Protestolarda şiddet olmaması, kanunlara aykırı olması ve kamuya açık bir biçimde gerçekleştirilmesi öne çıkan temel özelliklerdendir.

Cumartesi annelerinin protestoları faili meçhulle kurban giden veya gözaltında

kaybolan yakınları için, kadınların her cumartesi günü saat 12’de İstanbul Taksim’de- Galatasaray Lisesi önünde oturma eylemidir. Cumartesi anneleri kadın hareketi ilk kez 1995’te küçük bir kitleyle ortaya çıkmış ve 13 Mart 1999’a kadar devam etmiştir (Yılmaz, 2014: 54). Cumartesi annelerinin izlerini aradığı kişilerin genelde siyasi suçlar sebebiyle veya çok basit suçlamalar nedeniyle gözaltına alınan ve sonra yok olan kişi veya kişilerden oluştuğu öne sürülmektedir.

Cumartesi anneleri askeri cunta döneminde hayatını kaybetmiş veya kaybolmuş Arjantin’deki “Madres de Plaza de Mayo” ismiyle bilinen Mayıs annelerinden esinlenerek ortaya çıkmıştır. Mayıs anneleriyle Cumartesi anneleri protestoları biçimi itibariyle birbirlerine çok benzemektedir. Her iki protestoda da katılımcılar başlarını beyaz yazmalar ile örtmüş ve ellerinde kayıp yakınlarının resimlerini taşımışlardır. Aynı zamanda iki protestoda, haftalık olarak belirli bir gün, saat ve yerde gerçekleşmiştir. Protestolarla kayıplar için kamuoyu oluşturulmaya çalışılmış, ülkedeki tüm insanların bu mağduriyete sesiz kalmaması amaçlanmıştır. Hedeflenen ve açıklanan amaca doğru ilerleyen bu protestoların özelliklerinden biri de örgütlü bir hareket olmadığıdır (Yılmaz, 2014: 52). Cumartesi annelerinin protestoları hiçbir grubun adını almamış ve her sivil vatandaştan destek alabilecek biçimde olmuşlardır. Bu nedenle, annelik basın tarafından öne çıkarılmış ve aynı zamanda yazarlar, kadın erkek katılımcılar, politikacılar ve oradan geçen vatandaşlar bu eylemlere destek vermişlerdir.

4.3.10. Pazartesi Dergisi

Pazartesi Dergisi, ilk olarak Mart 1995’te yayımlanmaya başlamıştır. Sloganı ise ‘Kadınlara mahsus’tur. Aylık yayınlanan dergi daha önceden Feminist Dergi ve Kaktüs Dergisi’nde yer alan Asuman Bayrak, Ayşe Düzkan ve Filiz Kerestecioğlu gibi feminizm adına çalışmalar yapan kadınların katkılarıyla oluşturulmuştur. Dergi 2005 yılına kadar yayımlanmaya devam etmiştir. 2006 ve 2007 tarihlerinde ise 3 aylık eski sayılarıyla tematik derlemeler şeklinde okurlarıyla buluşmasını sürdürmüştür.

Derginin sahibi Hülya Eralp ve Yazı İşleri Müdürü ise Filiz Koçali’dir.

4.3.11. 28 Şubat Kadın Platformu

28 Şubat Kadın Platformu başörtüsü nedeniyle 28 Şubat döneminde okudukları

üniversiteden atılan kadınların hak arama ve mağduriyetlerinin giderilmesi amacı ile sosyal medya üzerinden kurulmuş bir platformdur. Yurtiçi ve yurtdışındaki 28 Şubat mağduru kadınları bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. 28 Şubat döneminde İnönü Üniversitesinden başı örtülü olduğu için atılan Mine İpek tarafından kurulan platform başta ABD, Almanya, Avusturya gibi çeşitli ülkelerdeki mağdur kadınlara ulaşmayı başarmıştır.

28 Şubat Kadın Platformu'nun kurucu Mine İpek bir gazeteye verdiği röportajda kendilerini şu şekilde ifade etmektedir: “Amacımız, 28 Şubat döneminde üniversite öğrenci olup başörtüsü yüzünden atılan kardeşlerimizin haklarının iade edilmesi. Bu konuda mücadele etmek için platformu kurduk. Sosyal medya üzerinde örgütlenerek Türkiye geneline hatta yurt dışına da çıktık. O dönem mağduriyet yaşayan ve bir şekilde yurt dışına giden kardeşlerimize de ulaştık. Üniversiteden atılan öğrencilerle irtibata geçerek mağduriyetlerini tespit ettik. Hangi cezaları aldılar, kaçınıcı sınıfta atıldılar gibi. Buna yönelik hükümetimizle görüşmeler yapıyoruz. İstiyoruz ki kardeşlerimizin yüzü gülsün, ellerinden alınan o hakları iade edilsin. Yarım kalmış hayatlar var ve bu hayatların tamamlanması gerekiyor. 28 Şubat'ın birçok yarası sarılmıştır, sadece üniversiteden atılan kardeşlerimiz hariç. O dönem öğrenci olup çıkarılan, aflatla mezun olan kardeşlerimiz hariç. Bunların da haklarının iade edilmesini istiyoruz.” Görüldüğü üzere bu platform öncelikle sözü geçen konular çerçeve ve sınırlılıkta kadın haklarını savunmaktadır.

4.3.12. Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA.DER)

Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği yani KA.DER, kadın ve erkeklerin her şartta ve her alanda eşit olduklarını temsil etmek amacıyla kurulmuştur. Dernek kadın ve erkek eşitliğini demokrasinin bir gerekliliği olarak kabul etmektedir. KA.DER 1997 yılının mart ayında kurulmuştur. Derneğin yaptığı çalışmalar arasında;

- Sosyal ve siyasal yaşamda erkek egemenliği yerine eşitlik bilincini yükseltme,
- Kadınların politikaya katılımını engelleyen alanların ortadan kaldırılmasını sağlamak,
- Eşit temsil sağlamak amacıyla yasalarda ve siyasi parti tüzüklerinde yer alma,
- Kadınlara yönelik ayrımcı yasa ve düzenlemelere müdahale etme,
- Kadın haklarının ve özgürlüklerinin güvence altına alınması,

Kadınları güçlenmeleri konusunda teşvik etmek ve bu alanda çalışmalar yürütmektir.

“KA.DER’in İlkeleri

Ayrımcılığın her türüne karşı olmak,

Tüm yasal partilere eşit mesafede durmak,

Tüm partilerin kadın kolları ve kadın milletvekilleriyle amacı doğrultusunda ve eşit mesafede birlikte çalışmak,

Kadın bakış açısını tüm çalışmalarına yansıtmak ve yaygınlaştırmak,

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin tüm politika ve programlara yerleştirilmesi için çalışmak.” gibi konular sayılabilir.

Genel merkezi İstanbul’da olan derneğin 2019 itibariyle 5 şubesi bulunmaktadır. Bunlar İstanbul dışında Adana, Mersin, İzmir ve Ankara’dır. Aynı zamanda derneğin Sakarya, Balıkesir, Doğu Akdeniz ve Şanlıurfa olmak üzere de 4 temsilciği bulunmaktadır.

4.4. 2000’li Yıllar ve Günümüz

1990’lardan beri ve 2000’lere doğru ‘proje feminizmi’ olarak adlandırılan anlayışta bir artış olmuştur. Bu tür feminizm genellikle, Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi uluslararası kuruluşlardan sağlanan fonların yardımıyla, STK-hükümet girişimlerinin bir kombinasyonu tarafından yönetilmektedir. Proje feminizmi, feministler arasında geniş çapta tartışılan bir konudur. Bunun nedeni, hükümetler tarafından kadınların oylarının kazanılması veya belirli STK’ların kar elde etmesi gibi alternatif kazanımlar için projenin sürdürüldüğü iddia edilmesidir. Feminizm kadınların çıkarı için olmalıdır. Feministler ayrıca proje feminizminin kadınların karşılaştığı sorunları çözmek için tepeden inme bir yaklaşıma yol açtığını ve tüm projenin ataerkil sistemin kontrolünde olduğunu iddia etmektedirler. Bu, kadınların özgürleşme, hiyerarşik ilişkilere ve rekabetçi iktidar yapılarına direnme için kolektif olarak çalışması olan feminist ideale açıkça aykırıdır. Bununla birlikte, Türkiye’de proje feminizminin son yirmi yılda kaydettiği ilerlemeler göz ardı edilemez ve bunların başarılarına bakıldığında, hükümetin kadın haklarına verdiği desteği de nasıl artırdığını görmek de yararlıdır.

AK Parti hükümeti içerisinde yer alan ve partinin ‘feminist’ sesi olarak hareket

eden kadın yardımcılarını kullanmasıyla kamu sektöründe kadınların görünürlüğünde bir artış olduğu söylenebilir. Bu yardımcılarının kullanılması AK Parti'nin başörtüsü sorununu yatıştırma girişiminde faydalı olmuş ve bu, başörtüsüz kadınların kamusal alana yüksek katılımının sağlanması ile sağlanmıştır. Yardımcıların etkili bir biçimde kullanılmasına rağmen, araştırmacılar “AKP siyasetinde kadınların görünürlüğünün artmasına rağmen, bu kadınların temsilinin artmasına veya herhangi bir yapısal değişikliğe yol açmadığını” (Ayata ve Tütüncü, 2008, s366) iddia etmektedir. Niceliksel artış, kadınların ‘kadın kimliği’ ile görünür olması konusunu gölgede bırakmıştır. Nitekim feminizm anlayışı kadın olarak var olma mücadelesinde niteliksel değerlere daha çok önem vermektedir. AK Parti iktidarının kadınlar konusunda yaptığı reformların ana kaynağının, kadın haklarının artırılması ve korunması için yönlendirmeler yapan uluslararası kuruluşların -özellikle uyum yasaları gereği AB'nin- olduğu söylenebilmektedir. AK Parti iktidarı söyleminde ve çalışmalarında; ‘kadının utangaçlığının, sessizliğinin, anneliğinin ve ev yöneliminin’ altını çizmektedir. Aynı zamanda, ‘kadınların siyasi faaliyetlerde etki alanının azlığından ve kadınsı eksik temsiliyete neden olduğundan’ söz etmektedirler. Buna istinaden hükümet söyleminde, kadınlara mekânsal bir sınır belirleme çabası söz konusudur. Bu doğrultuda, özel alanda yapılan faaliyetleri önemseyen parti anlayışı, ‘ev siyaseti’ni etkin bir şekilde seçimlerde kullanmıştır. Tüm bunlara rağmen olumlu politikalar arasında yer alan, ‘kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmasını ve bu eşit hakların uygulanmasından devletin sorumlu olmasını’ sağlayan Türkiye Anayasası'nda 2004'te yapılan değişiklikler dikkate değerdir.

AK Parti'nin feminizm düşüncesinin ilerleme kaydetmesinde ve siyasette kadın temsilinin artmasında etkisinin zayıf olduğunu iddia eden araştırmacılara rağmen, partinin STK'lar ve uluslararası örgütlerle artan işbirliğinin işaretlerini görmek mümkündür. Dolayısıyla bu durum, feminist hareket üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Avrupa Komisyonu finansmanı ile geliştirilen ‘2008-2013 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı2 (Başbakanlık: Kadınların Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008) bunun bir örneğidir ve bazı olumlu işaretler ortaya koymaktadır. Kadınların karşılaştığı sorunlara toplumsal cinsiyet yaklaşımını benimsemeye feminist hareketin izinden gitmek, açıkça doğru yönde atılmış bir adımdır. Cinsiyet yaklaşımı, kadınlara, eşit olmayan muamelenin nedeninin cinsiyete değil, toplumsal cinsiyet anlayışının erkek ve kadınlar için yarattığı rollere bağlı olduğunu kabul eder. Bu durum, Müslüman toplumda cinsiyet klişelerinin yaygın olduğu Türkiye’de

özellikle önemlidir. Görevi çocuklara bakmak olan aile odaklı annenin bu toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının üstesinden gelmesinde, toplumda kadınların eşit statüsüne ulaşma yolunda çok önemli bir adımdır. Eylem planında, kadınlara ekonomik bağımsızlık sağlamada istihdamın önemi ve hem yerel hem de ulusal düzeyde kadınların katılımının teşvik edilmesi ve artırılmasının önemi de dâhil olmak üzere bir dizi konu ele alınmaktadır. AK Parti hükümeti, bu konuları ele alırken, “toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik savunuculuk ve lobi için büyük önem taşıyan STK'larla yakın işbirliği” içinde çalışacağını beyan etmiştir (Başbakanlık: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008: 23). Bu STK'ların çoğu kadının statüsüyle ilgili Danışma Kurulu'nda yer almıştır. Bu tepeden inme yaklaşım birçok feminist tarafından eleştirilse de feminist hareket içinde bir birlik sisteminin benimsenmesi olumlu sonuçlar doğurabilecektir. Gelecekte karşılaşılabilecek en büyük zorluk, bu birliğin feministlerin birliği olmasını sağlamaktır. Sadece ataerkil bir hükümet ve feminist değerleri betimleyen aslında erkek egemenliğini sürdürerek tüm hareketin altını oyan bir STK sisteminin birliği olmamalı, kadınlara kendilerini nasıl özgürleştirebileceklerini anlatan bir sistemin varlığı söz konusu olmalıdır.

4.4.1. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Türkiye’de aileyle ilgili çalışma yapan kurumların başında 2011 yılında kapatılan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) gelmektedir. SHÇEK 1983 yılında, “korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, özürü, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile etkinlik ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemek” amacıyla kurulmuştur.

1921’de Ankara’da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyetinin (HEC) devamı olan SHÇEK, 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulmasıyla kapanmıştır. SHÇEK’nin işlevlerini bakanlık çatısı altında yer alan genel müdürlükler yürütmektedir. 1989 yılında ise Aile Araştırma Kurumu (AAK) 396 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur. Bu kurum 1990 yılında aile alanında araştırmalar yaparak çalışmalara başlanmıştır. Aile Araştırma Kurumu’nun amacı “Türk ailesinin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahının artırılması için gerekli araştırmaları yapmak ve projeler geliştirmek, bunların uygulamaya konulmasını sağlamak, aile ile ilgili milli politikanın oluşmasına

yardımcı olmak, kültürel ve sosyal değişimlerin aile üzerindeki etkisini araştırmak, var olan aile yapısını korumak ve ailelerin sorunlarını tespit etmek” olarak belirlenmiştir.

2004 yılında AAK'nin hukuksal sorunlarından dolayı 5256 sayılı Kanun ile Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (BASAGM) olarak yeniden düzenlenmiştir. BASAGM'nin hedefi AAK ile aynı nitelikte olmakla birlikte toplumsal problemlerin çözümünü aile politikası milli politikaya çevirmektir. BASAGM, “aileyi değişik sosyo-ekonomik ve psikolojik sorunlar karşısında toplumun en önemli direnç noktası olarak” nitelendirmiş ve “ailenin işlevlerini yerine getirmekte zorlandığı durumları kolaylaştırmak ve aileyi eski işlevlerine tekrar kavuşturmak” hedeflenmiştir (Çampınarı, 2008: 59).

2011 yılında ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) ilk aile bakanlığı olarak, dağınık durumda bulunan sosyal hizmetleri bir araya getirmek ve bir çatı altında toplamak amacıyla kurulmuştur (Nişancı, 2016: 19). Bakanlığın misyonu, “birey, aile ve toplum refahını artırmak amacıyla dezavantajlı kesimler öncelikli olmak üzere tüm toplumu hedefleyen katılımcı anlayışla, adil ve arz odaklı bütüncül sosyal politikalar üretmek, uygulamak ve izlemektir” şeklinde belirlenmiştir. 2018 yılında, Türkiye Cumhuriyeti devletinin parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçişi ardından ASPB, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) ile birleşerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) adını almıştır.

Türkiye’de bugüne kadar kadın ve aile politikaları farklı bakanlıklarca yürütülmüştür. 1945 yılına kadar kadın ve aile politikaları Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliği; 1945 yılından sonra değişen adıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bu görevleri üstlenmiştir. 1980’li yılların ilk yarısında bakanlığın adından ‘sosyal yardım’ ibaresi çıkarılmıştır. 1989 yılında Başbakanlığa bağlı Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı kurulmuş ve 2011 yılında ASPB bünyesinde bulunan Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) olarak çalışmalarına devam etmiştir (Gültekin, 2013: 17).

4.4.2. ASPB'nin Kadınlara Sağladığı Hizmetler

ASPB Kuruluş Kanunda belirtildiği üzere, kadınlara karşı ayrımcılığı engellemek, kadının bireysel haklarını korumayı ve geliştirmeyi, kadınların

toplumsal yaşamın bütün yerinde hak, fırsat ve imkânlardan eşit şekilde faydalanmalarını sağlamayı hedeflemektedir. Bu hedefe yönelik, ASPB, ulusal politikaların ve stratejilerin oluşturulmasını koordine etmeye, kadınlara yönelik sosyal hizmet ve yardım çalışmalarını yürütmeye, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamaya çalışmaktadır.

4.4.3. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 27.10.2004 tarih ve 5251 sayılı kanunla kurulmuş, ASPB Kuruluş Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. ASPB Kuruluş Kanunu ile Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün görev ve sorumlulukları tek bir madde içerisinde (9. Madde) toplanıp şekillendirilmiştir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, ASPB'ye bağlı merkezi bir kurumdur.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün sorumlulukları şöyledir:

1) Kadınlara yönelik çeşitli (koruyucu, önleyici, geliştirici, eğitici, rehberlik ve rehabilite edici) sosyal hizmet faaliyetlerini yürütür ve koordine eder;

2) Kadınlara karşı toplumsal ayrımcılığın önlenmesi, kadınların toplumsal statüsünün korunması ve geliştirilmesi, kadının toplum içerisinde aktif duruma gelmesine yönelik ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi çalışmalarını yönlendirir ve bu konuda belirlenen politika ve stratejileri uygular;

3) Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı önlemeye ve kadının haklarını geliştirmeye çalışır, bu konuda projeler yürütür ve benzer çalışmalara destek verir;

4) Kadınlara yönelik her türlü şiddet⁹⁶, töre ve namus cinayetleri, taciz ve istismarın önlenmesi için çalışmalarda bulunur ve kadının aile ile sosyal yaşamdan kaynaklanan sorunlarının çözümüne destek olur;

5) Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce kadınlara yönelik yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usul ve standartları belirler ve bunlara uyulmasını sağlar;

6) Kadın hakları konusunda kamuoyunu bilgilendirir ve bu konudaki bilinçlendirmeyi geliştirmeye çalışır;

7) Sağlık, eğitim, kültür, çalışma ve sosyal güvenlik başta olmak üzere bütün alanlarda kadınların ilerlemesini sağlayıcı ve karar mekanizmalarına katılımını artırıcı çalışmalar yapar.

8) ASP Bakanı tarafından verilen benzer nitelikteki görevleri yerine getirir (ASPB Kuruluş Kanununun 9. Maddesi).

4.4.4. Kadın Konukevleri

Kadın Konukevi, “fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik ve sözlü istismara veya şiddete uğrayan kadınların, şiddetten korunması, psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının çözülmesi, güçlendirilmesi ve bu dönemde kadınların varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarının da karşılanmak amacıyla geçici süreyle kalabilecekleri ve kadın konukevi, sığınmaevi, kadın sığınağı, kadınevi, şefkatevi ve benzeri adlarla açılmış veya açılacak yatılı sosyal hizmet kuruluşu” olarak tanımlanmaktadır.

Kadın konukevlerinde hizmet alan kadınların aileleri ya da eşleri ile olan anlaşmazlıklarının araştırılması ve problemlerinin giderilmesine yönelik mesleki çalışmalar yapılmaktadır. İlgili kadın ve yanındaki çocuklarına doğrudan ya da ilgili kurumlara yönlendirmek yoluyla güvenlik, danışmanlık, tıbbi destek, geçici maddi yardım, kreş, mesleki eğitim kursu, grup çalışmaları, sosyal, sanatsal ve sportif faaliyetler vb. alanlarda destek sunulmaktadır.

4.4.5. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi (ŞÖNİM)

ASPB'nin kadınlara yönelik hizmetlerinden olan ve günümüzde de giderek önemini artıran hizmetlerden birisi de kadınlara karşı şiddeti önleme çalışmalarıdır. Bu konuda Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 08.03.2012 tarihli kanun ile yasal düzenleme de yapılmıştır. Bu kanunun 14. maddesi, destek hizmetleri ve kurumlar arası koordinasyon bağlamında şiddet önleme ve izleme merkezlerinin kurulmasını içermektedir. Böylece Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi (ŞÖNİM) oluşturulmuştur. ŞÖNİM'de genel olarak, kadına yönelik şiddetin önlenmesi, koruyucu ve önleyici nitelikte önlemlerin alınması noktasında destek ve izleme hizmetleri yer almaktadır.

Kadınlara yönelik şiddet noktasında merkez koruyucu, önleyici, zorlayıcı ceza verilmesinde veri toplamakta, bilgi bankası oluşturmakta ve tedbir kararlarının sicilini tutmaktadır. ŞÖNİM, eğer kişi hakkında korunma kararı verilmişse bu kişiye verilen barınma, geçici maddi yardım, sağlık, adli yardım ve diğer hizmetlerini koordine etmektedir. ŞÖNİM elde ettiği bilgi, belge vb. araçlarla gerekmesi halinde tedbir kararlarının alınmasına ve uygulanmasına ilişkin başvurularda bulunur.

ŞÖNİM, şiddetin önlenmesinde bireysel ve genel nitelikte programlar hazırlamakta ve uygulamaya çalışmaktadır. ŞÖNİM, yetki alanı itibarıyla sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği kurmaktadır.

4.4.6. Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)

Kadın ve Demokrasi Derneği yani KADEM, bir sivil toplum kuruluşu olarak kurulmuştur. Kadın çalışmaları alanında toplumsal kabullerin ve düşünce yapısının sorunlu kısımlarının dışına çıkarak akademik çalışmalar yürütmeyi hedeflemektedir. Ulusal ve uluslararası lobi faaliyetleri yapmak, kadın ve erkek arasında roller noktasında paylaşımda bulunması fakat bunu yaparken de hak ve sorumluluk dengesini gözeterek gerçekleştireceğine dair toplumda bilinç oluşturmak da KADEM'in hedefleri arasındadır.

8 Mart 2013 tarihinde kurulan KADEM, toplumda ana taşıyıcı olarak kadınları bilinçlendirmek amacıyla 16 kurucu üyenin bir araya gelmesiyle hayata geçmiştir.

4.4.7. Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu

1976 yılında kurulan Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu; Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği, Kadın Haklarını Koruma Derneği, Köy Öğretmenleri ile Yardımlaşma Derneği, Türk Anneler Derneği ve Türk Kadınlar Konseyi Derneği gibi derneklerden oluşmaktadır. Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (TKDF)'nin başkanlığını Canan Güllü üstlenmiştir. Federasyonun amacı "kadının kalkınması yoluyla toplumun maddi ve manevi kalkınması için çalışmak ve bu konuda yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak" olarak belirlenmiştir.

TKDF yukarıdaki amacını gerçekleştirebilmek için bazı hedefler belirlemiştir. Bu hedefler şu şekildedir; kadın kuruluşları arasındaki birliği artırmak, kadının emeğine değer kazandırmak, anne ve çocuğu sosyal, kültürel ve iktisadi olarak kalkındırmak, yaşlı ve kimsesiz kadınlara gerekli yardımları yapmak, aynı amaca sahip uluslararası örgütlerle iletişim kurmak, anket, sosyolojik inceleme, yarışma gibi faaliyetlerde bulunmak ve çeşitli komisyon çalışmaları yaparak, hedeflere uygun gerekli tesisleri kurmak ve var olan tesislere yardımcı olmak (TKDF).

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu'na üye dernekler ise şöyledir: Köy Öğretmenleri ile Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Türk Kadınlar Konseyi

Derneği, Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve Dayanışma Derneği, Üniversiteli Kadınlar Derneği, Kadın haklarını Koruma Dernekleri, Ankara Kadın Ressamlar Derneği, Femin & Art Kadın Sanatçılar Derneği, Ankara Kadın Sağlığı Derneği, İnşaat, Kadın Derneği-İVKAD ve Kadın Haklarını Koruma Derneğidir. Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu, bir çatı yapılanma olmakla birlikte Haklı Kadın Platformu ve Global Summit Of Women (Küresel Kadın Zirvesi) üyesidir.

SONUÇ

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Avrupa'da ve ardından Amerika Birleşik Devletleri'nde görülen kadın hareketleri, önce toplumsal hayatta yer bulma bir başka deyişle, hukuki ve siyasi düzende kadınların var olduklarını ve haklarını kanıtama, kabullendirme hedefiyle ortaya çıktıkları görülmektedir. Kadın hareketlerinin, kadınların siyasi partilerde siyaset yapmanın ötesinde, siyasi haklarını daha geniş bir yelpazede oluşturmaları, küresel ekonomik gelişmelere koşul olarak daha fazla iktisadi bağımsızlık ve daha fazla ekonomik güce erişim hakkı talep etmeleri, günümüz kadın hareketliliğinin düşünsel temelini oluşturmuştur.

Tarihte uzun bir süre boyunca kadın erkekle eşit vatandaşlar olarak görülmemiştir. Erkek egemenliği ve kuralları altında kötü muamele, ayrımcılık ve ırkçılığa maruz kalmıştır. Bu sorunlara karşın, onlara meydan okuyabilmekte ve toplum üzerinde kendilerini kanıtlayabilmektedir. Geçmişteki kadın eşitsiz ve haksız bir hayat yaşamaktadır. Kadınların siyasi, sosyal ve ekonomik etkinliklerde bulunması engellenmiş ve tek görevi ev ve çocuklarla ilgilenen bir ev kadını olmaktır. Öyleyse kadın, gücün sembolünü temsil ettiği tüm alanlara hükmeden adamın kontrolündedir. Tüm bu sorunlardan sonra, dünyada acı ve ıstıraplı kadın kendini geliştirmenin ve yaşamdaki konumunu değiştirmenin yollarını bulmaya başlamıştır. Aynı zamanda çabalarına, hayallerine ve dünyanın herhangi bir yerindeki tüm kadınlar hakkında konuşan, feminizmin ortaya çıkmasına yol açan evrensel bir fikir oluşturmaya çalışmıştır. Feminizmin ortaya çıkmasıyla, kadın olumsuz imajını değiştirmenin yanı sıra haklarını geri alabilmiştir. Feminizm, kadının erkekle aynı önemli rolleri oynayabildiğini kanıtlamıştır. Dahası, feminizmin en önemli hedefleri, kadınlara siyasi ve sosyal olayların temsilinde eşit fırsatların yanı sıra tam özgürlüğünü vermektir.

Bu çalışmada 1980'lerden günümüze Türkiye'de kadın hareketi ve politikalarının siyasi ve toplumsal yansımaları ve dönüşümü incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde kadın hakları hareketlerine dünyadan örnekler verilmiş, ideolojik çerçevedeki kadın hareketleri araştırılmış ve feminizm kavramı ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Alanyazın dikkate alınarak, çalışmada genel feminizmin tarihi üç döneme ve/veya dalgalara ayrılmıştır. Feminizmin ilk dalgası 19. ve 20. yüzyılın feminizmine karşılık gelmekte, hukuki eşitsizliklerin giderilmesine odaklanmakta ve oy hakkı, mülkiyet ve eğitim hakkı gibi konuları kapsamaktadır. 1960'lar ile 1980'lerdeki ikinci dalga ise "Kişisel olan politiktir" sloganı ile temsil edilmiştir. İkinci dalga için belirleyici etmen ise, oy hakkının ötesinde eşitlik talebidir. İlk başta sokaklarda bu dalga isyancı bir nitelik olarak algılanmaktadır. III. dalga feminizmi ise 1990'ların başlarında II. dalgaya bir tepki olarak da doğmuştur. Bununla birlikte, ikinci dalgadan şu noktalardan farklıdır: Kadın ve erkek ikileminin reddidir. 1990'ların başında başlayan üçüncü dalga feminizm, ikinci dalganın algılanan başarısızlıklarına ve onun girişimlerine karşı tepki vermiştir denilebilir. Bu ideoloji, ikinci dalganın üst orta sınıf beyaz kadınların deneyimlerini aşırı vurguladığını savunarak, ikinci dalganın fikirlerinden ortaya çıkan kadınlık tanımlarına meydan okumayı amaçlamaktadır. Bunun yanında gelişen ve değişen dünyada buna koşut olarak kadın hareketlerinin de değiştiği göz önüne alınarak postmodern kadın hareketler de değerlendirme kapsamında tutulmuştur.

İkinci bölümde Türkiye'de kadın hareketinin tarihsel gelişimi incelenmiş, Cumhuriyet öncesinden günümüze kadın hareketlerinin geçirdiği dönemlere ve /veya evrelere bakılmıştır. Dönemsel çerçevede kadın hareketlerinin farklılaşmasının yaşanan toplumsal değişimler üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Kadın hareketleri yalnızca iktisadi bağlamda değil aynı zamanda kültürel hayatla ilgili de değiştirici etkilere sahiptir. Tarih boyunca kadının toplumsal hayat içinde kadın hareketlerine koşut olarak farklı boyutlara evrilmiş, kadın temsilleri noktasında hem kuram hem de uygulama açısından değişimleri beraberinde getirmiştir. Türkiye'de de kadın hareketleri yıllar boyunca gelişerek ilerlemiş ve günümüzde de buna devam etmektedir. Bu noktada kadın hareketleri Cumhuriyet öncesi, Cumhuriyet dönemi ve 1950'lerden günümüze kadar farklı düzeyde, farklı eylemlerle gelişmiştir. Cumhuriyet öncesi dönemde basın ve medyanın oldukça yoğun kullanıldığı örgütlü yapılar görülmüştür. Savaşların gölgesinde dahi kalmayan kadınların hak arayışı, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde kendini devlet eline bırakmıştır esasında bırakılmıştır. Zira Cumhuriyet dönemi mücadelenin sürekliliğini kesintiye uğratmıştır. Büyük zorluklarla kurulmuş ulus-devlet,

kadınların haklarının temini açısından yeterli görülmüştür. Anayasal kazanımlar ile kadınlar, cinsiyet olarak anılmaktan çok ulus-devletin parçası olan bir vatandaş olarak muamele görmüşlerdir. 1980'lere kadar devlet feminizminin güveni altında sessiz kalmış ve askeri darbe ile kadın hareketleri ivme kazanmıştır. Esas kazanımlar bu yıllar sonrası görülmüştür. Günümüzde ise kadın hareketlerinin kurumsallaşması sonucu ortaya çıkan eşitsizlikler tartışılmaktadır.

Üçüncü bölümde ise ikinci bölüm daha da detaylandırılarak ülkemizdeki kadın politikalarının gelişiminden söz edilmiş ve kadın hareketlerinin kurumsallaşmasına değinilmiştir. Kadın hareketlerinin birkaç kişi ya da topluluk tarafından dile getirilmesinden öte dernek, vakıf ve platformlarla kurumsallaşması bu hareketlerin etkinliği açısından oldukça önemlidir. Gerek Cumhuriyet dönemi öncesinde gerekse sonrasında ülkemizde farklı isimler altında kadın hareketleri varlığını göstermiştir. Kadın hareketlerinin kurumsallaşma ve meşrulaşmasının başlangıcı olarak 80'li yıllar önemli bir başlangıç sayılabilir. Zira tüm kadınları ortak sorunlarda birleştiren ve bir etkileşim yaratan dayaa karşı yürüyüş ve cinsel tacize son gibi eylemlerinin yapıldığı dönem 80'lerin sonu ve 90'ların başlarına denk gelmektedir. Kadın hareketlerinin pek çok sebebinin de bu zamanlarda meşrulaştığı diğer ögelerin ise dışsal etkilerle süregelen yıllarda kurumsallaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu yönüyle bu tezde odaklanılan 80'ler bir kilometre taşıdır. Her dönemde farklı talep ve amaçlar için olsa da kadınların politika üzerindeki etkisi her zaman kendini göstermiştir. Kadın hareketlerinin her dönemde farklı kimlik ve isteklerle ortaya çıkması ülkenin gelişmişlik düzeyi açısından önemlidir. Kuşkusuz 1950'li yıllardaki kadın hareketlerinin talepleriyle günümüzdekiler farklıdır. Bu talepler politika yapıcılar tarafından ne kadar dikkate alınıp uygulanırsa kadınların sorunları o ölçüde çözüme kavuşacak ve refaha erecektir.

Son olarak dördüncü bölümde yakın dönem kadın politikaları ele alınarak bu alandaki değişim ve gelişimlere yer verilmiştir. Türkiye'de kadın hareketleri, kadınlara yönelik haksızlıkların, şiddetin ve tacizin ortadan kaldırılması toplumsal hayatın dönüştürülmesinde önemli rol oynamışlardır. Türkiye'de kadın hareketlerinin başlangıcı 1980'ler olarak bilinse de aslında bu tarih çok daha öncelere dayanmaktadır. Ülkemiz kadınları toplumsal-siyasal hayata etkin katılmadıkları için bizde 1980'li yıllara kadar Batı benzeri kitlesel kadın hareketleri görülmemiştir. Batı kadar kitlesel olmasa da Türkiye'de de kadın hareketinin geçmişini yaptığımız araştırmalar neticesinde Osmanlı Dönemine kadar genişletilebileceği sonucuna

ulaştık. Batı'daki kadın hareketinden farklı şekilde siyasallaşan Osmanlı kadın hareketi önce kadının konumu, dini kurallar ve devletin yapısının ilişkili olduğu durumlarda toplumsal dönüşüm için mücadele vermiştir.

Tanzimat Fermanı ile kadınların özgürlükleri biraz genişletilmiş olsa da 1908 yılında başlayan anayasal dönem, kadın hareketlerinin hız kazandığı dönemdir. Ancak bu dönemde kadınların mücadelesi siyasi düzlemde değil, daha çok aile hayatının düzenlenmesi ve sosyal hayata katılma şeklinde olmuştur. Kadınların ortak istekleri, boşanma hakkı, çok eşli ve görücü usulü evliliklerinin yasaklanması, kadın için çalışma hakkı ve iş olanaklarının yaratılması, eğitim sisteminde reform ve kadının eğitim alma hakkı üzerinde yoğunlaşmıştır. Çeşitli medya organları ile ve topluluklar yardımıyla sesini duyuran kadın, siyasetten yazına, basından düşünce akımına her alanda tartışmaların gündemi olurken, toplumsal alanda bir statü elde edip sonrasında siyasal hak talebinde bulunma yoluna gitmiştir. Osmanlı'da Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki özgürlük havası beraberinde kadınlarla ilgili değişiklikleri de getirmiştir. Bu dönemde kadının konumu hızlı bir gelişim içerisine girmiştir. Bu ilerleme hareketinin bir parçası olarak, Türk kadını da toplumsal ve siyasi hakların elde edilmesi ile ilgili mücadelesinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Cumhuriyet döneminde Atatürk devrimleri ile kadınların toplumsal konumlarında önemli değişim ve gelişmeler yaşanmıştır. Yasalarla beraber kadın-erkek eşitliği büyük ölçüde sağlanmıştır. Kadın boşanma hakkına, seçme seçilme, eğitim, meslek seçimi ve kamu görevleri yapma haklarına kavuşmuştur. Hatta bu haklara Türk kadını çağdaşı pek çok Avrupa ülkesindeki kadınlardan çok daha önce ulaşmıştır. Örneğin, kadına seçme ve seçilme hakkı Fransa'da 1944 yılında, İtalya'da 1945, Japonya'da 1945, Çin'de 1947'de verilmişken, Türk kadını bu hakkı 1934 yılında onlardan önce elde etmiştir. Ciddi anlamda kadınlarla ilgili modern toplumu oluşturan kararlar bu dönemde alınmıştır. Cumhuriyet'in kadın hakları alanındaki kararları, dinsel hukuku, cinsiyetçi ayrımcı oluşumları yıkmak için çabalamış, yeni bir toplumsal yapı ve onun içinde kültürel değerler oluşturma etkin rol oynamıştır. Her ne kadar bu adımlar hızlı bir şekilde atılmış olsa da kadınların çağdaş bir kimlik kazanabilmeleri o kadar kolay ol(a)mamıştır.

1980'li yıllarda kadınlar farklı birçok alanda görüş bildirip alan açarak ve cinsiyetçi düşünce kalıplarını kırarak kadın hareketlerinin etkinleşmesinde önemli rol oynamışlardır. Bunun en başında o yıllarda Birleşmiş Milletlerin üye ülkelere açtığı ve Türkiye'nin de 1985 yılında imzaladığı Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın

Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) gelmektedir. Türkiye de bu sözleşmeyi onaylayarak 19 Ocak 1986 yılında yürürlüğe sokmuştur. Bu sözleşme kadın erkek eşitliğini uluslararası arenada temsil eden ilk belge ve kadın hakları evrensel beyanname niteliği taşımaktadır.

Kadın erkek eşitliğinin uluslararası belgesi olan CEDAW sözleşmesinin tanınmasından sonra özellikle 1990 yıllardan sonra Türk kadınının hakları konusunda oldukça yol alınmıştır. Bunların en başında Uluslararası Eylem Planları, Dünya Kadın Konferansları, Pekin Deklarasyonu gibi organizasyonların ülkemiz politikasına yansımaları bu süreci hızlandırmıştır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kurulması, 2001 ve 2004'deki Anayasa değişiklikleri, yeni Türk Medeni Kanunu, Ceza ve İş Kanunları kabulü ve 2009 senesinde TBMM'de Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulması kadının ülkemizde daha fazla söz sahibi olmasına ve çeşitli alanlarda kendini göstermesi için önemli fırsatlar sunmuştur. Günümüzde ise kadınları güçlendirmeyi amaçlayan KSGM, KADEM, sığınma evleri, kadın kütüphaneleri, kültür merkezleri, akademik araştırma ve uygulama merkezleri kadınlarımızın haklarının korunması ve taleplerinin yerine getirilmesi konusunda önem taşımaktadır.

Çalışmada Türkiye'deki feminist hareketler içinde var olan temel bölünmeler ele alınmıştır. Bu bölünmeler en çok 1980 askeri darbesini takiben ortaya çıkan ve üç biçimde var olduğu düşünülen ikinci feminizm dalgasının ardından belirgin hale gelmiştir. Olasılıkla en güçlü feminist hareket, dünyadaki diğer feminist hareketler gibi, aile içi istismar gibi konuları ele almaya çalışırken 'kişisel olan politiktir' ifadesini benimseyen Batı ve Batı hareketleriyle yakından ilişkili olanıdır. Türkiye'de var olan diğer hareketler 'İslamcı feminizm' ve 'Kürt milliyetçi feminizmi' olarak adlandırılmıştır ve bu çalışma da sadece Türk toplumu üzerinde değil, aynı zamanda feminist hareket üzerinde de sahip oldukları ve etki alanlarını görmek için onları daha ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Ancak öncelikle, Türk feminizminin hangi bağlamda geliştiğini ifade edebilmek için bu tezde, 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından feminizmin tarihini ele alınmıştır. Çalışmada, feminizmin kısa tarihine ve ana hatlarına genel bakışı takiben feminizm ve farklılıkları, hareketler arasında var olan benzerlikler analiz edilmiştir. Eğer temel bir ortak değerler kümesi varsa ve bunların hepsinin kadın hakları için mücadele ettiğini düşünürsek, o zaman belki de hareketler arasında kadın haklarını güvence altına alarak daha büyük başarı elde etmelerini sağlayacak bir gelecek birliği olasılığı vardır. Ancak, kadın haklarının

ne olduğuna dair ortak bir anlayış yoksa birliği sağlamanın zor olduğu kabul edilmelidir. Bu, İslamcı feministlerle seküler feministleri bölen ve Türkiye'de en belirgin şekilde halka açık yerlerde başörtüsü sorunuyla ortaya çıkan önemli bir konudur. Çalışmada, 'proje feminizmi' fikrine hem iktidardaki hükümet partisi hem de sivil toplum örgütleri ile ilgili olarak değinilmiştir. Hem AK Parti'nin hem de STK'ların kadınların güçlendirilmesine, farklı geçmişlere sahip feministlerin birleşmesine yardımcı olup olmadıkları ya da tepeden inme politikaları kullanarak ve büyümesini sınırlayarak Türkiye'deki feminizmin ilerlemesini engellediklerini sorgulamak gerekmektedir.

Çalışmada Türkiye'deki feminist hareketin çeşitliliğini ve karmaşıklığı araştırılmıştır. İlk bakışta, siyasal hakların artırılmasını talep eden birinci dalganın ve aile içi istismara son verilmesini talep eden siyasal ve kişisel alanları bir araya getiren ikinci dalganın ortaya çıkmasıyla birlikte Batı feminist hareketine benzer bir hareket gözlemlenmiştir. Bazılarının 1990'larda üçüncü dalga feminizm olarak adlandırdığı oluşumlar, Türkiye'deki hareket ile başka yerlerdeki hareket arasındaki farkı işaret etmektedir. Üçüncü dalga, feminizmin farklı duruşlarının ortaya çıkışına işaret etmiştir. Ana akım (laik) feministlerin yanı sıra Kürt milliyetçi feministleri, İslamcı feministler ve son zamanlarda proje feminizmi ortaya çıkmıştır. Bu gruplar, kadına yönelik şiddetin sona ermesi gibi benzer amaçlara sahip olsalar da bu amaçları farklı bağlamlarda ele almaya çalışmıştır. Örneğin, Kürt milliyetçileri, göz ardı edildiklerini düşündükleri Kürt kadınlarına özel bir vurgu yapmak isterken İslamcılar, dini bağlam üzerinden olaylara yaklaşmışlardır. Ayrıca, İslamcı feminist hareket içinde, kadınların çalışmaması ve aile görevlerini yerine getirmede yardım edilmesi gerektiğine inanan nispeten daha katı İslamcılar ile İslam'daki eşitsizliğin Kur'an'ın geleneksel talimatından kaynaklanmadığını göstermeye çalışan reformist feministler arasında ek çatışmalar söz konusu olmuştur. Bu anlamda kadınların birleşmesi gereken temel nokta, istihdam ve siyasi temsil arayışıyla topluma yardımcı olmayı hedefi ve inançları doğrultusunda ve özgürce başörtüsü takarak dinlerini ifade edebilmesi olmalıdır.

Türkiye'deki feminist hareketin bu denli karmaşık ve bölünmüş olması, öngörülebilir bir gelecekte de oldukça heterojen olmaya devam edeceğini göstermektedir. Öte yandan bu çeşitlilik Türkiye feminizminin görünürlüğünün artması anlamına da gelebilmektedir.

Dünya'da Feminist düşünce ile kadınların sorunlarını çözmek için kurulan

kadın örgütlerinin sayısı oldukça fazladır. Bu örgütlerin fazla olması kadınların farklı platformlarda haklarının korunması, başta sosyal ve iş hayatında daha fazla yer alması açısından yaşamsal öneme sahiptir. Türkiye’de ise kadın hareketinin geçmişine bakıldığında zaman zaman duraklama ya da gündemden düşmüş olsa da kadının geçmişteki deneyimleri kazanıma dönüştürerek yol almayı başardığı söylenebilir. Türkiye’de kadın hareketleri, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde, kadınların temel hak ve özgürlükleri elde etmelerini sağlama hedefi doğrultusunda gelişmiştir. Tezimizin odağına aldığımız 1980’li yıllar ise bu tür oluşumların ivme kazandığı tarihsel bakımdan da yeni bir döneme başlangıç yapmasıyla oldukça önemlidir. Zira 80’lerden sonra kadın hareketleri, kadınların toplumsal cinsiyet nedeniyle yaşadıkları haksızlık ve adaletsizliklere karşı mücadelenin merkezi olmuştur. Kadın örgütlerinin ısrarla gündeme getirdiği, toplumsal cinsiyetten kaynaklanan pek çok sorun kamuoyunda yansımaları bu yıllarda bulmaya başlamıştır. Toplumsal cinsiyetin yarattığı çeşitli aksaklık ve sorunlarla ilişkili olarak kamuoyunda bir farkındalık yaratmak konusunda ve bunların çözümünde kadın hareketlerinin yerine getirdiği önemli katkıyı her zaman akılda tutmak yararlı olacaktır.

Türkiye’de kadın erkek eşitliği tartışmaları günümüzde de devam etmekte ve sıkça çeşitli sosyal medya platformlarında gündeme gelmektedir. Ülkemizin önceki yıllara göre bu konuda hızlı ilerlemeler kaydetmesi sevindiricidir. Ancak bu ilerlemelere kadının sosyal ve iş hayatındaki yeri istenen ve/veya beklenen düzeyde değildir. Bunun pek çok sebebi vardır. Ancak en temel sebebi politika yapıcılarının kadın konusundaki samimiyetinden ziyade oy kazanma telaşı ve günü kurtarma gibi yaklaşımlardır. Türkiye’de kadın hareketleri başta politikacılar ve sivil toplumca desteklenerek kurumsallaşmasının sağlanması durumunda ciddi gelişmeler yaşayacaktır. Bu sayede kadınlarımız haklarını bilecek, koruyacak ve sorunlarını çözebileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Acuner, S. (2002). "1990'lı yıllar ve resmi düzeyde kurumsallaşmanın doğuş aşamaları." B. Aksu ve A. Günel (der.). *1990'larda Türkiye'de Feminizm* (s. 125-159). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Adams, J. (2015). *Etin cinsel politikası* (2. Basım). Güray Tezcan ve M. E. Boyacıoğlu (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Adichie, C, N. (2017). *Sevgili Ijeawele veya on beş öneride feminist manifesto* (Londra: 4th Estate)
- Afetinan, A. (1982). *Tarih boyunca türk kadının hak ve görevleri*. İstanbul, 4.baskı, Milli Eğitim.
- Akçay, Y. ve Vatanserver, Ö. (2013). Kırmızı et tüketimi üzerine bir araştırma: Kocaeli ili kentsel alan örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4(1). 43-60.
- Akınerdem, F. (2014). "Hayat tarzı mı, hayatın kendisi mi?". *Feminist Politika*. 22. 18-19.
- Akşın, S. (2010). *Kısa Türkiye tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akyüz, Y. (2010). *Türk eğitim tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2010*. Ankara: Pegem Akademi.
- Alakom, R. (2020). Diyarbakır'da kurulan ilk Kürt kadın derneği; Devrimci Demokrat Kadın Derneği. *Kürt Tarihi Dergisi*. 39.
- Aldemir, A. (2007). Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Sorunlar, öncelikler ve çözüm önerileri: Kadın örgütleri ve yasama: TCK platformu örneği (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara
- Alptekin, D. (2011). Sokaktan akademiye: Kadın hareketinin kurumsallaşma süreci. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (26). 33-43.
- Alsultan, T. National Geographic. In a Historic Election, Saudi Women Cast First-Ever Ballots [Fotoğraf]. *National Geographic*.
- Altındal, A. (1977). *Türkiye'de kadın*. İstanbul: Havass Yayınları.
- Anonim, 1989. *Sarkarı iğnelerim*, Sokak Dergisi.
- Arat, N. (1980). *Kadın sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Arat, Y. (1991). "1980'ler Türkiye'sinde kadın hareketi: Liberal kemalizm'in radikal uzantısı". *Toplum ve Bilim*. 53. 7-19.
- Arı, K. (2011). *Devrim güneş kadar sıcaktır*. İzmir: Burak kitabevi.
- Arıkan, T. (1984). *Atatürk'ün Türk kadını hakkındaki görüşlerinden bir demet*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Arslan, A. ve Akpınar, Ö. (2005). İnas Darülfünunu (1914-1921). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*. 6(2). 225-234.
- Asena, D. (2020). *Kadının adı yok* (64. Basım). İstanbul: Doğan Kitap.
- Augutinos, O. (2009). "Doğulu cariyeler, Batılı metresler: Prévost'un Histoire d'une Grecque Moderne'i". A. ButurovicIrvin ve C. Schick (der.), G. Erginsoy (çev.). *Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ayata, A.G & Tütüncü, F. (2008). *Party politics of the AKP (2002-2007) and the predicaments of women at the intersections of Westernist, Islamist and feminist discourses in Turkey*. *British Journal of Middle Eastern Studies*. 35(3) pp363-384. DOI:

10.1080/13530190802525130.

Aydın, A. ve Yıldız, M. (1950). “1950-1960 Döneminde Türkiye’de kadın hareketlerinin niteliği üzerine bir değerlendirme”. *Yasama Dergisi*. (33). 50-67.

Aydın, H. (2015). “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de kadın”. *Current Research in Social Sciences*. 1(3). 84-96.

Balcı, M. ve Tuzak, M. (2017). “Cumhuriyet’in ilk yıllarında Nezihe Muhiddin özelinde Türk kadınlarının siyasi hakları için mücadelesi”. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*. 1(1). 43-51.

Bauman, Z. (1999). *Küreselleşme: toplumsalın sonuçları*. Ahmet Yılmaz (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baumgardner, J. and Richards, A. (2000). *Manifesta: young women, feminism, and the future*. New York: Farrar, Straus & Giroux.

Baykan, A. ve Ötüş, B. (1999). *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Beardsworth, A. ve Keil, T. (2011). *Yemek Sosyolojisi: Yemek ve toplum çalışmasına bir davet*. A. Dede (çev.). Ankara: Phoenix.

Bensadon, N. (1994). *Başlangıçtan günümüze kadın hakları* (2. Basım). Ş. Tekeli (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Berktaş, (1996). “Türkiye’de kadınlık durumu”. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt XIII. 757-764.

Berktaş, F. (2013). “Feminist teoride açılımlar”. Y. Ecevit ve N. Kalkıner (ed.). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* (2. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Berktaş, F. (2014). “Feminist teoride açılımlar”. Ecevit, Y. ve Kalkıner, N. (ed.). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* (4. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Berktaş, F. (2001). “Osmanlı’dan Cumhuriyete feminizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Ansiklopedisi*, cilt.1, İstanbul: İletişim Yayınları.

Biehl, J. (1991). *Finding Our Ways: Rethinking ecofeminist politics*. Montreal: Black Rose Book.

Binark, M., (der.). (2007). *Yeni medya çalışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Birecikli, İ, B. (2008) “Yüzüncü yılında II.Meşrutiyet’in ilanını üzerine bir inceleme”, Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, Ankara.

Birkiye, A. (2003). “YAZKO’lu yıllara yolculuk, Memet Ağabeyden anılarda kalanlar”. *Adam Sanat*. 205. 98.

Bozkır, G. (2000). “Türk kadın birliği (1924-1935)”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 3(9-10). 99-115.

Butler, J. (2008). *Cinsiyet belası*. Başak Ertür (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Bütün kadınlar 438’e karşı. (1990, 18 Şubat). *2000’e Doğru Dergisi*.

Canbaz, F. (2005). *Fatma Aliye Hanım’ın romanlarında kadın sorunu*. Ankara.

Caporal, B. (1982). *Kemalizmde ve Kemalizm sonrasında Türk kadını*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Carlssare, E. (2000). “Socialist and cultural ecofeminism: Allies in resistance”. *Ethics and the Environment*. 5(1). 89-106.

Carol, D. (2001). *Tohum ve toprak*. Selda Somuncuoğlu ve Aksu Bora (çev.), İletişim Yayınları.

- Cevizci, A. (2000). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cingöz, Y. Ve Gürsu, E. (2013). *90'larda lubunya olmak*. İzmir: Siyah Pembe Üçgen.
- Condorcet, M. (1912). "Kadınların siyasi hakları üzerine ilk deneme." "Sur l'admission des femmes aux droits de Cité" Denemesi'nin bir Tercümesi. Dr. Alice Drysdale Vickery. *Çevrimiçi Özgürlük Kütüphanesi*. Letchworth: Garden City Press.
- Criss, N. B. "Türk kadınının gündemi". Kadriye Göksel (çev.). *AÜ-Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 51. 1. 115.
- Çaha, Ö. (2001). "Türkiye'de kadın hareketi tarihi: Değişen bir şey var mı?". *Kadın Bienali Etkinlikleri Çerçevesinde Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum*. İstanbul.
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı'da kadın hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, S. (1996). Türkiye'de feminizmin dünü ve bugünü. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C 13, 750-756). İstanbul.
- Çakır, S. (2010). *Osmanlı'da kadın hareketi*. Metis Yayıncılık.
- Çampınarı, E. (2008). "4320 sayılı ailenin korunmasına dair kanunun ve uygulamalarının değerlendirilmesi üzerine bir araştırma". Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Çavdar, T. (2008). *Türkiye'nin demokrasi tarihi*. Ankara: İmge Yayıncılık.
- Çelik E. T. (2016). "Türk kadın kahramanlarından Kara Fatma". *Turkish Studies (Elektronik)*. 11(16). 131-158.
- Çoban, F. (2015). "Bir insan hakkı olarak güvenli kürtaja erişim". *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 79-112
- Çobanoğlu, N. (2009). *Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği*. Ankara: Eflatun Yayınevi, Ankara.
- Çobanoğlu, N. ve Egemen, M. N. (2003). "Biyotikte ekofeminist yaklaşımlar, (Ecofeminist Approaches to Bioethics)". *III. Ulusal Tıbbi Etik Kongresi Kongre Kitabı* (Cilt 1). Ankara: Nadir Kitap.
- Donovan, J. (1997). *Feminist theory*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Donovan, J. (2001). *Feminist teori* (2.Basım). A. Dora (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Donovan, J. (2006). *Feminist theory* (3rd Ed.). New York: The Continuum International Publishing.
- Davaz, A. (2014). "Eşitsiz kız kardeşlik", *Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği*. İşkültür Yayınları.
- Davaz, A. M. (1998). *Hanımlar Âlemi'nden Roza'ya*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Davis, F. (2009). *Osmanlı Hanımı*. B. Tırnakçı (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dedeoğlu, S. (2009). "Eşitlik mi ayrımcılık mı? Türkiye'de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı". *Çalışma ve Toplum*. (2). 41-54.
- Dedeoğlu, S. (2012). "Türkiye'de toplumsal cinsiyet, toplum ve refah devleti". S. Dedeoğlu ve A.Y. Elveren (drl.). *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demarest, J. ve Garner, J. (1992), "The Representation of Women's Roles in Women's Magazines Over The Past 30 Years", *The Journal of Psychology*, 126(4): 357-369.
- Delaney, C. (2001). *Tohum ve toprak*. S. Somuncuoğlu ve A.Bora (çev.). İletişim

Yayımları.

Demirtürk, S. (2015). 1960–1980 döneminde Türkiye’de sosyo-ekonomik değişimin ve dışa yönelişin toplumsal dinamikleri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 4(12).

Depe, D. (2014). “Türkiye’den ilk ve tek yazarlar kooperatifleri YAZKO ve YAZKO Edebiyat Dergisi”. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. (36). 83-108.

Dicker, R., & Piepmeier, A. (eds.). (2016). *Catching a wave: Reclaiming feminism for the 21st century*. Northeastern University Press.

Dinç, M. (2002). “Çalışma hayatında kadın ile ilgili hukuki düzenlemeler”. *Kamu:İş*. 6(3). 1-20.

Diner, Ç & Tokaş, Ş. (2010). “Waves of feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish women’s movements in an era of globalization”. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. 12(1) pp41-58. DOI: 10.1080/19448950903507388.

Doğramacı, E. (1992). *Türkiye’de kadının dünü ve bugünü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Doğramacı, E. (1997). *Türkiye’de kadının dünü ve bugünü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Donovan, J. (2005). *Feminist teori* (3. Basım). Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Meltem Ağduk Gevrek (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Dow, B. J. (2003). “Feminism, miss America, and media mythology”. *Rhetoric & Public Affairs*. 6(1). 127–149.

DuBois, E. C. (1998). *Woman suffrage and women's rights*. NYU Press.

Durakbaşı, A. (1988). “Cumhuriyet döneminde kadın kimliğinin oluşumu”. *Tarih ve Toplum*. 9. 167-171.

Dworking, A. (1981). *Pornography: Men possessing*. London: The Women’s Press.

Ehrenreich, B. (1999) “What is Socialist feminism”, *Materialist Feminism*, Ed. Rosemary Hennessy, Chrys Ingraham, New York: Routledge, s.65-71

Enloe, C. (2003). *Muzlar, plajlar ve askeri üsler: Feminist bakış açısından uluslararası siyaset*. Berna Kurt ve Ece Aydın (çev.), İstanbul: Çitlembik Yayınları.

Eraslan, S. (2002). “Uğultular, silüetler”. A. B. ve A. Günel (drl.). *1990’larda Türkiye’de Feminizm* (s.239 –279). İstanbul: İletişim Yayınları.

Erdemir, L. (2015). “İstanbul’da Hilâl-i Ahmer cemiyeti taksim ve Daruşşafaka hastanelerinin vefat listeleri, yaralı ve hastaların vefat sebepleri (1915-1916)”. *Çanakkale Araştırmaları, Türk Yıllığı*. 13(18). 705-729.

Erdoğan, M. (2011). *Medyada cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadelede medya izleme grupları*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Ertürk, Y. (2015). “Kadınların insan hakları mücadelesi: Ulusal ve uluslararası perspektif”. *I. Uluslararası Çukurova Kadın Çalışmaları Kongresi*. Adana.

Feminist. (1987). *Feminist dergisi*. 1. 34.

Fevziye, A. T. (1991). *İstiklal harbinde mücahit kadınlarımız*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Findlen, B. (ed.). (1995). *Listen up: Voices from the next Feminist generation*. Seal Press.

Friedan, B. (1984). *The Feminine mystique, reissue*. United States: Dell/Laurel.

Gazi Üniversitesi Orta Asya ve Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (GORAM), (2020), Cilt 4 Sayı 11. Dinçer, Yeşim

Genç, H. N. (2017). “80’li Yıllar Türkiye’inde televizyon yayın politikası, iktidar ve toplumsal etkileri”. Uluslararası Dil, Sanat ve İktidar Sempozyumu 11-12 Mayıs 2017, Giresun.

Gerçek, H. (2015). Özgün bir deneyim olarak İlerici Kadınlar Derneği. *Sosyalist Kadın*. 11. 61-67.

Goloğlu, M. (2007). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I: 1924-1930 devrimler ve tepkileri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Gökberk, M. (1983). “Aydınlanma felsefesi ve sanayi uygarlığının kökleri”. *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*. İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları.

Göker, G. (2007). “İnternetin Türkiye kadın hareketi üzerindeki etkisi”. *Kadın Kurultayı*.

Göle, N. (1991). *Modern mahrem-medeniyet ve örtünme*. İstanbul: Metis.

Grever, M. (1994). *Strijd tegen de stilte: Johanna Naber (1859-1941) en de vrouwenstem in geschiedenis*. Uitgeverij Verloren.

Gül, M. (1998) “Bizde kadınların siyasal haklar alması ve ilk kadın milletvekillerimiz”. *Cumhuriyet’in Kuruluşunun 75. Yılı Armağanı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Gültekin, L., vd. (Ed.). *Toplumsal cinsiyet ve yansımaları*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.

Gültekin, M. (2013). *Aile niçin dağılıyor: Aile politikaları ve İstanbul Sözleşmesi*. Bursa: Aile Akademisi Derneği Yayınları.

Gürkan, A. (2011). Adalet ve Kalkınma Partisi’nin muhafazakâr demokrat kimliğinin oluşumunda sosyal politikanın etkileri. *OPUS Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*. 1. 1-13.

Gürkan, Ü. (1978). “Türk kadınının hukuki statüsü ve sorunları”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 35(1). 381-396.

H. M. (1938, 2 Temmuz). “Kahraman Bir mücahidemiz: Fatma Hanım”. *Yeni İnci*.

Hernandez, D., & Rehman, B. (eds.). (2002). *Colonize this! Young women of color on today’s feminism*. Seal Press.

Heywood, L. ve Drake, J. (eds.). (2003), *Third wave agenda: Being feminist, doing feminism*, Minnesota Press, London.

Hukuka İnat Kadınlar Yürüdü. (1990, 25 Şubat). *Sokak Dergisi*.

Hume, L. (2016). *The national union of women's suffrage societies 1897-1914*. Routledge.

Işık, N. (2007). “1990’larda kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele hareketi içinde oluşmuş bazı gözlemler ve düşünceler”. A. Bora ve A. Günel (drl.). *90’larda Türkiye’de Feminizm* (s. 41-72). İstanbul: İletişim Yayınları.

Işıl, T. (2015). Demokrat parti döneminde çalışma hayatına yönelik düzenlemeler (1950-1960). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(13). 473-491.

İKD (2013). *Neden kadınlar örgütü? İlerici kadınlar derneği (1975 – 1980): Kırmızı çatkılı kadınların tarihi*. Ed. M. Pervan. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

İnan, A. (1982). *Tarih boyunca Türk kadınının hak ve görevleri*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

- İnceoğlu, İ. (2012). Küresel kadın hareketleri ve alternatif küreselleşme söylemlerine feminist müdahaleler. *Fe Dergi*. 112-122
- İstanbul Ansiklopedisi. (Cilt IV). (1994). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Judith, B. (2008). *Cinsiyet belası*. B. Ertür (çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kadın Hareketinin Yüzyılı. (2000). *Kadın eserleri kütüphanesi ve bilgi merkezi vakfı 2000 ajandası*. 245.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. (2004).
- Kahraman, L., ve Evre, B. (2008). Türkiye'deki siyasi parti programlarında 'demokrasi' kavramlaştırmaları: Karşılaştırmalı perspektifle AK PARTİ ve CHP örnek olayı. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 9(1). 63-80.
- Kaktüs, 1988, İstanbul, sayı 1: 15-16
- Kaplan, L. (1998). *Cemiyetlerde ve siyasi teşkilatlarda Türk kadını (1908-1960)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kapukaya, Z. (2020). Duygu Asena'nın 'Kadının Adı Yok' romanı üzerinde bir inceleme. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*. 3(2). 233-249.
- Kara, N. (2006). 80 ve 90'larda Türkiye'de feminist hareketler. *Kadın Çalışmaları Dergisi*. 1(3). 16-39.
- Kara, N. (2006). Feminizm(ler)in toplumsal hareket olarak medyada yansıma(ma)sı. *1. Küresel İletişim Dergisi*. 1.
- Karakök, T. (2011). Menderes dönemi'nde (1950 – 1960) Türkiye'de eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 1(2). 89-97.
- Karatepe, Ş. (2011). *Siyasi ideolojiler*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karp, M., & Stoller, D. (eds.) (1999). *The bust guide to the new girl order*. Penguin.
- Kerestecioğlu, İ. (2004). Kadınlara yönelik aile içi şiddet: Mücadele, kazanımlar ve sorunlar. *Birikim*. Ağustos-Eylül.
- Keşoğlu, B. T. (2010). 1970'lerin en kitlesel kadın örgütü: İlerici kadınlar derneği. *Kültür ve Siyasete Feminist Yaklaşımlar*. 12. 61-84.
- Kılıç, Z. (1998). "Cumhuriyet Türkiye'sinde kadın hareketlerine genel bir bakış". A. B. Hacımırzaoğlu ve D. Özkan (ed.). *75 yılda kadınlar ve erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kırkpınar, L. (1998). "Türkiye'de toplumsal değişme sürecinde kadın". A. B. Hacımırzaoğlu (ed.). *75. yılda kadınlar ve erkekler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Kili, S. ve Gözübüyük, Ş. (2006). *Sened-i İttifak'tan günümüze Türk Anayasa metinleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kocatürk, U. (2007). *Atatürk'ün fikir ve düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kocatürk, U. ve Goloğlu M. Türkiye (2007). *Cumhuriyeti tarihi I: 1924-1930 devrimler ve tepkileri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Koç, Y. (1998). *Sendikacılık tarihi*. Ankara: Türk-İş Eğitim Yayınları No:1.
- Koçer, H. A. (1972). Türkiye'de kadın eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 5(1). 81-124.
- Kolay, H. (2015). Kadın hareketinin süreçleri, talepleri ve kazanımları. *EMO Kadın Bülteni*. 3.

- Köse, T. (2017). Çözüm sürecinin yükseliş ve düşüşü. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*. 4(1). 13-40.
- Kubilay, Ç. (2014). İslami Muhafazakâr kadın yazarların perspektifinden kürtaj tartışması: Eleştirel bir değerlendirme. *Alternatif Politika*. 6(3). 387-421.
- Kum, B., Gülçicek, F. ve Selek, P. (2005). *Pınar Kadın Hareketinde mücadele deneyimleri*. İstanbul: Amargi Yayınları.
- Kurbanoglu, E. (2011) “Türkiye’deki LGBTT hareketinin tarihi”. Ali Erol (der.). *Anti-Homofobi Kitabı/3: Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma*. Ankara, Ayrıntı Basımevi.
- Kurnaz Ş. (1996). *II. Meşrutiyet döneminde Türk kadını*. İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (1990). “Esirgeme Derneği, Tealî Vatanî Osmanî Hanımlar Cemiyeti, Şehit Ailelerine Yardım Birliği, Donanma Cemiyeti, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti”. *Cumhuriyet öncesinde Türk kadını (1839-1923)*. (s.78-79). Ankara.
- Kurnaz, Ş. (1998). *II. Meşrutiyet döneminde Türk kadını*. Ankara.
- Kurnaz, Ş. (2011). *Yenileşme sürecinde Türk kadını: 1839-1923*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Kurultay İlkeleri ve Örgütlenmesi (o. J.): in: Sığınaksız Bir Dünya, [online] <http://siginaksizbirdunya.org/tr/biz-kimiz/kurultay-ilkeleri-ve-orgutlenmesi> [27.07.2020]
- Kurultay İlkeleri ve Örgütlenmesi. Sığınaksız bir dünya. Erişim: 27 Temmuz 2020,
- Kutluata, Z. (2007). Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi’nde toplumsal cinsiyet ve savaş: Kara Fatma(lar). *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar Dergisi*. (2)
- Küçük, M. (2000). *Modernite versus postmodernite*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Kümbet, P. (2012). “Ekofeminizm: Kadın, kimlik ve doğa”. S. Oppermann (ed.). *Ekoeleştiri, Çevre ve Edebiyat*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Leake, A. (2012). A brief history of the feminist movements in Turkey. E-Interneational Relations. <https://www.e-ir.info/2012/08/29/a-brief-history-of-the-feminist-movements-in-turkey/>
- Legislative Assembly (1899, 15 Aralık). *The west Australian*. Perth, WA.
- Lewis, B. (1991). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. M. Kıratlı (çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marshall, G.A. (2005). “*Ideology, process and dialogue: A comparison of feminist and Islamist women's approaches to the issues of head covering and work in Turkey*. Gender and Society”. 19(1) pp104-120. DOI:10.1177/0891243294271138.
- Masson, J. F. (2015). *Tabağındaki yüz, gıda hakkındaki gerçekler* (1. Baskı). Zülal Kalkandelen (çev.), Ankara: Paloma Yayınevi.
- Metintaş, M. Y. (2018). Nezihe Muhittin ve Türk kadınının siyasi haklar mücadelesi. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*. 2(3). 74-97.
- Michel, A. (1984). *Feminizm*. Çev. Şirin Tekeli. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millett, K. (2000). *Sexual politics*. New York: University of Illinois Press.
- Miss America Says – It was all a dream. (1968). *Associated Press, Tuscaloosa News*.
- Mitchel, J. (1985). *Kadınlık durumu*. G. İnal (çev.). İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları.
- Mol, M. D. (2016). *LGBTİ hareketinin hak ve temsil mücadelesi ve siyasal iletişim faaliyetleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Halkla

İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı. Ankara.

Nal, S. (2005). Demokrat Partinin 1950-1954 dönemi din siyaseti. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 60(3). 137-171.

Newton, D. E. (2017). *Sex and gender: A reference handbook (contemporary world issues)*. Publisher: ABC-CLIO.

Nişancı, A. (2016, March). Continuity or shift? A multiple streams framework analysis of the family policy in Turkey. *Journal of Sociology & Social Welfare*, XLIII, 19-36.

Offen, K. (1988). Defining feminism: A comparative historical approach. *Signs; Journal of Women in Culture and Society*. 14(1). 119-157.

Offen, K. (1988). On the French origin of the words feminism and feminist. *Feminist Issues*. 8(2). 45-51.

Olgun, H. (2012). "Ekofeminizm: Kadın-doğa ilişkisi ve ataerkil tahakküm". O. İmga, H. Olgun (ed.). *Yeşil ve Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınevi.

Ökten, N. (2002). 1935 İstanbul Uluslararası Kadın Birliği Kongresi, otuz yurdun kadınları. *Tarih ve Toplum*. 219. 55-62.

Örnek, S. (2015). ABD'de kadın haklarının gelişimi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 29. 105-129.

Özdemir, N. (2011). Milli Mücadelede kadın desteği: Bolu Müdafaa-I Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 23.

Özel, I. (1996). 1930'ların İstanbul basınında kadın. *Toplumsal Tarih*. 31. 30-38.

Özerkmen, N. (2002). İnsan merkezli çevre anlayışından doğa merkezli çevre anlayışına. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 42(1-2). 167-185.

Özkiraz, A. ve Arslanel, M. N. (2011). İkinci Meşrutiyet döneminde kadın olmak. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 3(1). 1-10.

Öztürk, E. (2007). *Türk kadınının feminizme bakışı*. İstanbul: Karmat Yayınları.

Özvarış Ş. B. ve Akın A. Üniversitelerin kadın sorunları araştırma ve uygulama merkezleri, Hacettepe Üniversitesi.

Özveri, D. (2009). "Feminist teorinin gelişim sürecinde uluslararası ilişkilere bakışı üzerine kısa bir değerlendirme". H. Çomak (ed.). *Uluslararası ilişkilere giriş: teorik bakış* (1. Basım). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Pektaş, Ş. (2012). *Menderes'li yıllar Demokrat Parti döneminde işçi hareketleri*. İstanbul: Fırat Yayınları.

Press release and open letter inviting women to attend the Miss America protest. (1968, 22 Ağustos). *Duke Digital Collections*.

Resmî Gazete. (1992). 2 Temmuz 1992 tarihli Resmî Gazete.

Safi, İ. (2005). *Türkiye'de muhafazakârlığın düşünsel-siyasal temelleri ve 'muhafazakâr demokrat' kimlik arayışları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Anabilim Dalı, Ankara.

Sami, Ş. (1996). *Kadınlar*. İ. Doğan (haz.). Ankara.

Sancar, S. (2011). Türkiye'de kadın hareketinin politiği: Tarihsel bağlam, politik gündem ve özgülükler. *Birkaç Arpa Boyu*, 21, 61-117.

Sarıçoban, G. (2017). Milli Mücadele'de Anadolu kadını. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 21(4).

Savran, G. (2005). "80'li yılların kampanyaları ve özel alanın politikası (sorunlar ve sorular)", özgürlüğü ararken kadın hareketinde mücadele deneyimleri. Berivan Kum, Fatma Gülççek, Pınar Selek, Yeşim Başaran (haz.). S.S. *Amargi Kadın Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Yayıncılık ve Dayanışma Kooperatifi* (s. 81-99). İstanbul.

Sevim, A. (2005). *Feminizm* (1. Basım). İstanbul: İnsan Yayınları.

Sneider, A. (2010). "The new suffrage history: Voting rights in international perspective". *History Compass*. 8(7). 692-703.

Sosyalist Feminist Kaktüs (1987) İlk Basım, İstanbul, sayı 1: Önsöz

Sosyalist Feminist Kaktüs. (1987). *Sosyalist Feminist Kaktüs*. İlk Basım. Önsöz.

Şahin, C. ve Şahin, M. (2013). Osmanlı son dönemi ile milli mücadele yıllarında Türk kadınının sosyal, siyasî ve askerî faaliyetleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*. 2(2). 53-72.

Şimşek, F., & Sönmez, A. (2011). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmelerin küçük ölçekli bir aile işletmesi üzerindeki etkileri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 6(2).

T.B.M.M. Teşkilatı Esasiye Kanunu ve Dâhili Nizamname. (1933). *Seksen yedinci madde: İptidai tahsil bütün Türkler için mecburî, devlet mekteplerinde meccanidir*. Ankara: T.B.M.M. Matbaası.

Talash, G. (1996). *Siyaset çıkmazında kadın*. Ümit Yayıncılık.

Tanrıöver, H. U., Vitrinel, A. G. E. ve Sözeri, A. G. C. (2009). Gözlemlerden eylemlere: Türkiye'de cinsiyetçi olmayan bir medyaya doğru. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*. (10). 33-51.

Tekeli, Ş. (1990). *1980'ler Türkiye'sinde kadın bakış açısından kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekeli, Ş. (1993). "Kadın erkek eşitliğinde hukuk mücadelesi". *Basisen*. 49. 17.

Tekeli, Ş. (1998). "Birinci ve ikinci dalga feminist hareketlerin karşılaştırmalı incelemesi üzerine bir deneme". A.B. Hacımirzaoğlu (ed.). *75 yılda kadınlar ve erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Tekeli, Ş. (2015). *Türkiye'de Kadın Hareketi'nin tarihi*. KA-DER.

Tepekaya, M., & Kaplan, L. (2003). Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin kuruluşu ve faaliyetleri (1877-1923). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (10). 147-202.

Tezer T. (1973). *Cumhuriyetin 50. yılında Türk kadın hakları*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları.

Toprak, Z. (2015). *Türkiye'de kadın özgürlüğü ve feminizm*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tosun, H. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi II*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Tuna, S. (1972). Türkiye'de kadın eğitimi. *AÜ-Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 5(1). 81-124.

Tunç, M. (2013). Feminist grup çalışması: Temeli, kapsamı ve süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 24(2). 209-230.

TÜİK (2013). *Toplumsal cinsiyet istatistikleri 2013*. Ankara: TÜİK Matbaası.

TÜİK. (2007). *İstatistik göstergeler 1923-2006*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Tür, Ö. ve Koyuncu, Ç. A. (2010). Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı: Temelleri, gelişimi, katkı ve sorunları. *Uluslararası İlişkiler/International Relations*. 3-24.

Türk Tarih Kurumu. (1997). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri* (Cilt. II). Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Türkiye Barolar Birliği Dergisi “438’den sonra sıra 453’de”, Demokrat, sayı 1, s.40-41, Haziran 1990.

Türkmen, H. Ö. (2011). Tarihsel olarak kadın şifacılık ve tıbbın değerleri. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*. 1(2). 21-27.

Uçan, S. (2004). İkinci dalga feminizmin açtığı alan: demokratikleşmeden AB’ye. *Birikim*. (184-185). 113-121.

Uluköse, G. T. (2013). *Fatma Aliye, bir biyografi*. İstanbul: Cinus Yayınları.

Ünal, S. (2016). 12. Arslusal Kadınlar Kongresi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9(44).

Van Gelder, L. (1992). “The truth about bra-burners”. *Ms.*. 80-81.

Vivien L., & Dawn L. M. (eds.). (2004). *The fire this time: Young activists and the new feminism*. Anchor.

Walker, R. (ed.). (1995). “*To be real: Telling the truth and changing the face of feminism*”. Anchor.

Wolf, N. (2013). *The beauty myth: How images of beauty are used against women*. Random House.

Women's suffrage petition 1894. (1894). Erişim: <https://kisal.io/if8qvn9J>

Wong, N. (1997). “Our bridge to freedom”, R. Hennessy and C. Ingraham (eds.). *Materialist Feminism* (s. 207-214). New York: Routledge.

Woolf, V. (2010). “İstanbul’da Arslusal Kadınlar Birliği’nin toplantısı”. Z. Terzioğlu (hzl.). *Türk Kadını Siyaset Sahnesinde*. Giza Yayınları.

WWHR. (2005). *Turkish civil and panel code reforms from a gender perspective: The success of two nationwide campaigns*. WWHR-New Ways, İstanbul.

Yamaner, Ş. (1999). *Atatürk öncesi ve sonrası kültürel değişim: Değişimin felsefesi ve toplumsal özü*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Yaraman, A. (1999). *Türkiye’de kadınların siyasal temsili*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Yaraman, A. (2001). *Resmi tarihten kadın tarihine*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Yavuz, O. (2013). “Türkiye’de kadın istihdamı: İş ve sosyal güvenlik mevzuatında kadın çalışanlar”. *İstihdamda ve Sosyal Güvenlikte Cinsiyet Eşitliği Paneli ve Çalıştay Bildiriler Kitabı*, Ankara: Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı.

Yeğenoğlu, M. ve Çoşar, S. (2014), “AKP ve toplumsal cinsiyet meselesi: Neoliberalizm ve patriyarka arasında mekik dokumak”. Simten Çoşar ve Gamze Yücesan Özdemir (ed.). *İktidarın şiddeti: AKP’li yıllar, neoliberalizm ve İslamcı politikalar* (s. 158-181). İstanbul: Metis Yayınları.

Yıldırım, A. (1996). *Sığınaklarda kalan kadınların uğradığı şiddetin boyutları*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, P. (2013). AB ilerleme sürecinin Türkiye’de kadın sorununa etkisi: AKP İktidarı Üzerine Bir İnceleme (2002-2011). *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, 66.

Yıldız, D. (2007). Türkiye tarihinde eşcinselliğin izinde eşcinsellik hareketinin

tarihinden satır başları-2: 90'lar. *Kaos GL*. 93.

Yıldız, H. (2015). *Türkiye'de kadınların siyasi haklar mücadelesi ve Nakiye Elgün*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.

Yıldız, M. (2012). *Türkiye'de kadın haklarının siyasi gelişimi (1923-1950)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, Erzurum.

Yılmaz G. A. (2014). Toplumsal hareketin kalbinde bir yeni özne: anneler, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, ss51-74, İstanbul.

Yılmaz, B. (2010). *1950–1960 döneminde Türkiye'de kadının giyinme davranışının dönüşümü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kurumlar Sosyolojisi Anabilim Dalı, İzmir.

Yılmaz, İ. (2006). *1990 sonrası Türkiye'de demokratikleşmeye kadın hareketlerinin etkisi: TCK kadın platformu örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Yılmaz, İ. (2008). "Hareket ve kurumsallaşma arasında Türkiye'de kadın mücadelesi: eşitlik, özgürlük, farklılık". D. Çetinkaya (der). *Toplumsal Hareketler* (s. 525-567). İstanbul: İletişim Yayınları.

Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadinsız inkılap (Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası. Kadın Birliği)*. İstanbul: Metis Yayınları.

Haberler:

11 yeni bakanlık kuruluyor 8 devlet bakanlığı kapatılıyor! (2011, 13 Mayıs). *Haber Aktüel*. Erişim: 27 Temmuz 2020, <http://www.haberaktuel.com/11-yeni-bakanlik-kuruluyor,-8-devlet-bakanligi-kapatiliyor-haberi-423188.html>

159'a Hayır. (1990, Ekim). *Cumhuriyet Gazetesi, Kadınca*.

8 Mart'ta vegan feministler de alanlardaydı. (2015, 10 Mart). *Kaos GL*. Erişim: 10 Mart 2020, <https://www.kaosgl.org/haber/8-mart-vegan-feministler-de-alanlardaydi>

AKP politikaları kadınları öldürüyor. (2019, 4 Kasım). *BirGün Gazetesi*. 2019, Erişim: 23 Mart 2020, <https://www.birgun.net/haber/akp-politikalari-kadinlari-olduruyor-277560>

Barlas, M. (1982, 5 Nisan). Gerçekten Özgür Bir Ortam Kamplaşmayı Önler. *Milliyet*.

BDP'de eşbaşkanlık nasıl uygulanacak?. (2014, 8 Nisan). *Aljazeera*. Erişim: <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/bdpde-esbaskanlik-nasil-uygulanacak>

Bedenimiz Bizimdir. (1990, 19 Şubat). *Cumhuriyet Gazetesi*.

Çatlak Zemin- <https://www.catlakzemin.com/8-mart-1987-feminist-dergisi-yayin-hayatina-basladi/>

Dinçer, Y. (2020). 14 Temmuz 1977: Kadın Dayanışması gazetesinin ilk sayısı çıktı. *Çatlak Zemin*. Erişim: 15 Ağustos 2020, <https://www.catlakzemin.com/14-temmuz-1977-kadin-dayanismasi-gazetesinin-ilk-sayisi-cikti/>

TKDF de "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı"na Karşı, (2011), Bia Haber Merkezi. Erişim: 26 Temmuz 2020, <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/130170-tkdf-de-aile-ve-sosyal-politikalar-bakanligi-na-karsi>

Feminist Gece Yürüyüşü'ne polis müdahalesi. (2020). *Deutsche Welle (DW)*. Erişim: 24 Mart 2020, <https://kisal.io/mqdoZ8Bn>

- Feministler Meyhane Bastı. (1989, 22 Kasım). *Milliyet Gazetesi*.
- Feministler yürüdü. (1990, 19 Şubat). *Milliyet Gazetesi*.
- Gezi Parkı olayları neden ve nasıl başladı, neler yaşandı?. (2019, 23 Mayıs). *Sözcü*. Erişim: https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/gezi-parki-olaylari-neden-ve-nasil-basladi-neler-yasandi-2-1247451/1/?szc_galeri=1
- Gül, E. (2017). Dünyanın ilk kadın hakları bildirgesi 'Seneca Falls'ın 169. Yıldönümü. *Gazete Karınca*. Erişim: 30 Temmuz 2020, <https://gazetekarınca.com/2017/07/dunyanin-ilk-kadin-haklari-bildirgesi-seneca-fallsin-169-yildonumu/>
- İnce, E. (2014, 8 Aralık). 90'ların Hak Mücadeleleri- LGBTİ: Kaldırımın Altından Gökkuşuğu Çıkıyor. *Bianet Bağımsız İletişim Ağı*. Erişim: 12 Mart 2020, <http://bianet.org/bianet/lgbti/160544-lgbti-kaldirim-altindan-gokkusagicikiyor>
- Kadın Bakanlığı'nın yerine kurulan aile bakanlığı, çalışma bakanlığı ile birleştiriliyor. (2018, 7 Haziran). *Bianet*. Erişim: 28 Mart 2020, <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/197957-kadin-bakanligi-nin-yerine-kurulan-aile-bakanligi-calisma-bakanligi-ile-birlestiriliyor>
- Kadınlar Partisi yarın kuruluyor. (1972, 16 Kasım). *Milliyet*.
- Kadınların imza kampanyası. (1990, 13 Ekim). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Kedi öldüren üniversiteliye 3 yıl hapis. (2015, 6 Mart). *Memurlar.net*. Erişim: 11 Mart 2020, <http://www.memurlar.net/haber/513332/>
- Kovar, N. (2020, 7 Mart). 8 Mart 1987: Feminist dergisi yayın hayatına başladı. *Çatlak Zemin*. Erişim: <https://www.catlakzemin.com/8-mart-1987-feminist-dergisi-yayin-hayatina-basladi/>
- Kurtuluş Savaşı'nın Elifleri. (2004, 23 Ağustos). *Milliyet*, 30 Ağustos Özel Sayısı.
- Mor İğne Kampanyası 19 Yaşında. (2008, 1 Kasım). *Bianet*. Erişim: <http://bianet.org/biamag/kadin/110595-mor-igne-kampanyasi-19-yasinda>
- Mor İğnelilerin Onur Savaşı. (1983, 2 Aralık). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Özlen, T. (2019). Feminizmde 2. Dalga'dan 3. Dalga'ya geçiş sancıları. *Gazete Duvar*. Erişim: 23 Temmuz 2020, <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/08/18/feminist-harekette-2-dalgadan-3-dalgaya-gecis-sancilari>
- Rankin, J. (2017) Russian 'gay propaganda' law ruled discriminatory by European court. *The Guardian*. Erişim: 02.05.2020 <https://www.theguardian.com/world/2017/jun/20/russian-gay-propaganda-law-discriminatory-echr-european-court-human-rights>
- Şiddetin dönüm noktası 1990. (2003) *Hürriyet*. Erişim: 27 Temmuz 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/siddetin-donum-noktasi-1990-186858>
- Tacizcilere Karşı Mor İğne Dağıttılar. (2008, 2 Mart). *Hürriyet Gazetesi*.
- Tahaoğlu, Ç. (2018, 7 Haziran). Kadın Bakanlığı'nın Yerine Kurulan Aile Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı ile Birleştiriliyor. *Bianet*. Erişim: <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/197957-kadin-bakanligi-nin-yerine-kurulan-aile-bakanligi-calisma-bakanligi-ile-birlestiriliyor>
- Tartışmaların odağındaki İstanbul Sözleşmesi'nin tam metni, (2019, 28 Ağustos). *T24*. Erişim: 24 Mart 2020, <https://t24.com.tr/haber/tartismalarin-odagindaki-istanbul-sozlesmesi-nin-tam-metni,836883>
- TCK'nın 438. maddesi ve N.T. olayı. (2016). *Milliyet*. Erişim: 27 Temmuz 2020, <https://www.milliyet.com.tr/pazar/tck-nin-438-maddesi-ve-n-t-olayi-2347806>

TCK'nın 438. maddesi ve N.T. olayı. (2016, 20 Kasım). *Milliyet*. Erişim: 27 Temmuz 2020, <https://www.milliyet.com.tr/pazar/tck-nin-438-maddesi-ve-n-t-olayi-2347806>

TKDF de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na Karşı. (2011). <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/130170-tkdf-de-aile-ve-sosyal-politikalar-bakanligi-na-karsi>. Son erişim tarihi, 26/07/2020.

Vegan olmayan feminist karşı çıktığı şeye dönüşmeye mahkumdur. (2014, 6 Aralık). *Bianet*. Erişim: 20 Mart 2020, <https://m.bianet.org/biamag/kadin/160553-vegan-olmayan-feminist-karsi-ciktigi-seye-donusmeye-mahkumdur>.

Zeyrek, D. (2007, 31 Ağustos). Nasıl Bir 'Parti' Bakmıştınız!. *Radikal*.

İnternet Kaynakları:

'80'lerde Türk-İş (1). (1989). *Özgürlük Dünyası*. Erişim Tarihi: 24 Mart 2020, <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/469-sayi-011/2254-80lerde-turk-is-1>

Acker, J. (2001) "Different Strategies are Necessary Now", Monthly Review, (Çevrimiçi) Erişim: 10.05.2020. <https://monthlyreview.org/>

Aile (2009). Ankara: Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kadının Statüsü Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Misyonumuz. Erişim: 27 Temmuz 2020, <http://www.aile.gov.tr/hakkimizda/misyonumuz>

Bayık, S. (2015, 7 Mayıs). Ortak bir mücadele: Hayvan ve Kadın Bedeninin Özgürlüğünü Savunmak. *Gaia Dergi*. Erişim: 18.03.2020 <https://gaiadergi.com/ortak-bir-mucadele-hayvan-ve-kadin-bedenininozgurlugunu-savunmak>

Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi Ankara. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi 1948. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rights_turkce.pdf. Erişim: 23.12.2019.

EC. (2013, 15 Şubat). First in the World. *New Zealand Electoral Commission*. Erişim: <https://web.archive.org/web/20160813184818/http://www.elections.org.nz/votes-women/first-world>

Erişim: 27 Temmuz 2020, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5251.html>

Genel Müdürlüğü (KSGM). Erişim: 20.08.2020 http://www.ksgm.gov.tr/gmh_tarihce.php

Hazar Derneği-Hakkımızda: <http://www.hazarderneği.org/>

<http://siginaksizbirdunya.org/tr/biz-kimiz/kurultay-ilkeleri-ve-orgutlenmesi>

İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi: <https://kadinrastirmalari.istanbul.edu.tr/tr/content/hakkimizda-636894575937161486/hakkimizda>

İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. Hakkımızda. Erişim: <https://kadinrastirmalari.istanbul.edu.tr/tr/content/hakkimizda-636894575937161486/hakkimizda>

İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği: <https://kadinrastirmalari.istanbul.edu.tr/tr/content/yonetmelik/yonetmelik>

KADEM. (t.y.). *Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler*. Erişim: <https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/>

Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği: Birinci Bölüm. Erişim: <https://kadinrastirmalari.istanbul.edu.tr/tr/content/yonetmelik/yonetmelik>

Kadın Eserler. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı: Kadın Merkezli Bir Kütüphane ve Arşiv. Erişim: <http://kadineserleri.org/hakkimizda/>

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı: Kadın Merkezli Bir Kütüphane ve Arşiv: <http://kadineserleri.org/hakkimizda/>

Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın Kapatılmasına Karşımız!. (2013, 31 July). *KADER*. Erişim: 28 Mart 2020, <http://ka-der.org.tr/kadindan-sorumlu-devlet-bakanligi%C2%92nin-kapatilmasina-karsiyiz/>

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. (2004). <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5251.html> . Son erişim tarihi, 26/07/2020.

Marmara Üniversitesi ESKAR Amblemi ve Anlamı, Marmara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Merkezi-Misyon: https://eskar.marmara.edu.tr/ust_menu/hakkimizda/misyon

Marmara Üniversitesi ESKAR. Amblemi ve Anlamı. Erişim: https://eskar.marmara.edu.tr/ust_menu/hakkimizda/amblemimiz-ve-anlami

Marmara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Merkezi. Misyon. Erişim: https://eskar.marmara.edu.tr/ust_menu/hakkimizda/misyon

Marmara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Merkezi. Tarihçe. Erişim: https://eskar.marmara.edu.tr/ust_menu/hakkimizda/tarihce

Marmara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Merkezi-Tarihçe: https://eskar.marmara.edu.tr/ust_menu/hakkimizda/tarihce

Misyonumuz. <http://www.aile.gov.tr/hakkimizda/misyonumuz>. Son erişim tarihi, 27/07/2020

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (o. J.): in: Sığınaksız Bir Dünya, [online] <http://siginaksizbirdunya.org/tr/biz-kimiz/kurultay-bilesenleri/39-mor-cati-kadin-siginagi-vakfi> [27.07.2020].

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, <https://morcati.org.tr/tr/oykumuz/>. Erişim: 22.11.2020,

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. Sığınaksız bir dünya. Erişim: 27 Temmuz 2020: <http://siginaksizbirdunya.org/tr/biz-kimiz/kurultay-bilesenleri/39-mor-cati-kadin-siginagi-vakfi>

Parliament of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (UK Parliament) (1967, Haziran). *Sexual offences act: Chapter 60. An act to amend the law of England and Wales relating to homosexual acts*. Erişim: 01 Nisan 2020, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/60>

Pazartesi Dergisi. Pazartesi Arşivi. *Pazartesi Dergisi: Kadınlara mahsus gazete*. Erişim: <http://www.pazartesidergisi.com/pazartesi1.html>

Polatdemir, A. (2017). *Türkiye'deki Kadın Hareketlerini Ayırıştırıcı ve Birleştiren Perspektifler. Research Project Report: Comparing Women's Movements in Different Cities in Turkey. Raporun Türkçesi: Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Farklı Şehirlerde Karşılaştırılması: Araştırma Projesi Raporu*. Erişim: www.fb12.uni-bremen.de

Şimga, H. (2020). Simone de Beauvoir ve 'başka' olarak kadın. *Ad Hoc Dergi*. Erişim: <https://adhocdergi.com/simone-de-beauvoir-ve-baska-olarak-kadin/>

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008 Mali Yılı Performans Programı. Erişim: 22 Kasım 2020, <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/vjzSS+Kadinin+Statüsü+Genel+Mudurlugu+2008+PP.pdf>

TBMM'nin AB Uyum Yasalarını Kabulünün Dış Basındaki Yansımaları-2. (2007). *Avrupa Birliği Başkanlığı*. Erişim: <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=20926>

Tekeli, Ş. (2017). *Türkiye'de Kadın Hareketi Tarihi*. KA-DER. Erişim: 11 Mart 2020, <http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2017/12/kadin-hareketinin-tarihi-sirin-tekeli.pdf>

Tüstav. (t.y.). Kadınların Sesi. *Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı*. Erişim: <https://web.archive.org/web/20170515093955/http://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/kadinlarin-sesi/>

Vegan Feministler. *Gaia Dergi*. Erişim: 10 Mart 2020, <https://gaiadergi.com/vegan-feministler/>

Vegan Feministlerin Kış Buluşması 19-20 Aralık'ta Gerçekleştirildi. (2015, 26 Aralık). *Gaia Dergi*. Erişim: 15 Mart 2020, <https://gaiadergi.com/vegan-feminist-kis-bulusmasi-19-20-aralikta-gerceklesti/>

Wikipedia. (2020). Ekofeminizm. Erişim: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekofeminizm>

Wikipedia. (t.y.). Ekofeminizm. Erişim: 17 Mart 2020, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekofemini>

Wikipedia. (t.y.). Kadınlar Halk Fırkası. Erişim: 15.08.2020, https://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1nlar_Halk_F%C4%B1rkas%C4%B1

Wikipedia. Süreyya Ağaoğlu. Erişim: 29 Mart 2020: https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCreyya_A%C4%9Fao%C4%9Flu

ÖZ GEÇMİŞ

Meltem BEYRAQDAR 10.07.1991 tarihinde Ankara’da doğdu. Ankara Yenimahalle Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu Anadolu Lisesi’ni bitirdikten sonra Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nden 2014 yılında mezun oldu. 2018 yılında OMÜ LEE Kadın ve Aile Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans programına girdi. Mezuniyetinden bu yana editör olarak görev yapan BEYRAQDAR, iyi derecede İngilizce ve orta derecede Arapça bilmektedir. Temel ilgi alanları, siyaset, sosyoloji ve toplumsal cinsiyet çalışmalarıdır.

İletişim Bilgileri

E mail : meltemnazli.mn@gmail.com

Telefon : 0554 1199102

ORCID ID: 0000-0003-4027-6483

Yayınlanmış Çalışmalar:

1. AYDEMİR, D. & NAZLI, M. (2019) *Wonder Woman Filminin Feminist Film Teorisi Perspektifinden Çözümlemesi*, II. Uluslararası Karadenize Kıyısı Olan Ülkeler Sempozyumu, Samsun, Yeni Medya Halkla İlişkiler ve İletişim Dergisi, Ed: Çiftçi, H., s:177-215. ISBN 978-605-7695-08-6.

2. NAZLI, M. (2020), *Sinemada Farklı Kadın Kimliklerinin Benzer Endişeleri: ‘On Kadın’ Filmi Örneği*, I. Uluslararası Dünya Kadın Kongresi, İKSAD, Ed: Ağaoğlu, Y. s:98-117. ISBN- 978-625-7914- 32-1.